

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_206140

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. ^T349.545 Accession No. ^T4105

Author V44A

Title దాశకు శ్రీ శ్రీ గీత
అనువాదము.

This book should be returned on or before the date
last marked below.

--	--	--	--

శ్రీరామ శృంగం మమ

ఆ శ్చ ర్య రా మా యణ ము

అంధ్రాక్షరశాస్త్రము

ఆ రణ్య కాణ్డ ము

ఆంధ్రీతాత్పర్యసహితము

అ య్య ది

శ్రీ రామకథావైచిత్ర్యములఁ జెలిసికొనఁ గోరువారకు

కత్యంతోపయుక్త మగునటుల

పామఱ్ఱు గ్రామవివాసులును తెలవాడ హిందూ హైస్కూలులో

ప్రధాన సంస్కృతాధ్యాపకులును, రామాయణ కేసరీశాస్త్రి

విరుదాంకికులు వగు బ్రహ్మశ్రీ

రిక్కావర్ణుల వేంకట కృష్ణశాస్త్రిచే

నదివది రామాయణములనుండి సమకూర్చఁబడి వండితఁబడెను

బరిష్కృతమై గ్రంథకర్తచేఁ బ్రకటింపఁ బడినది.

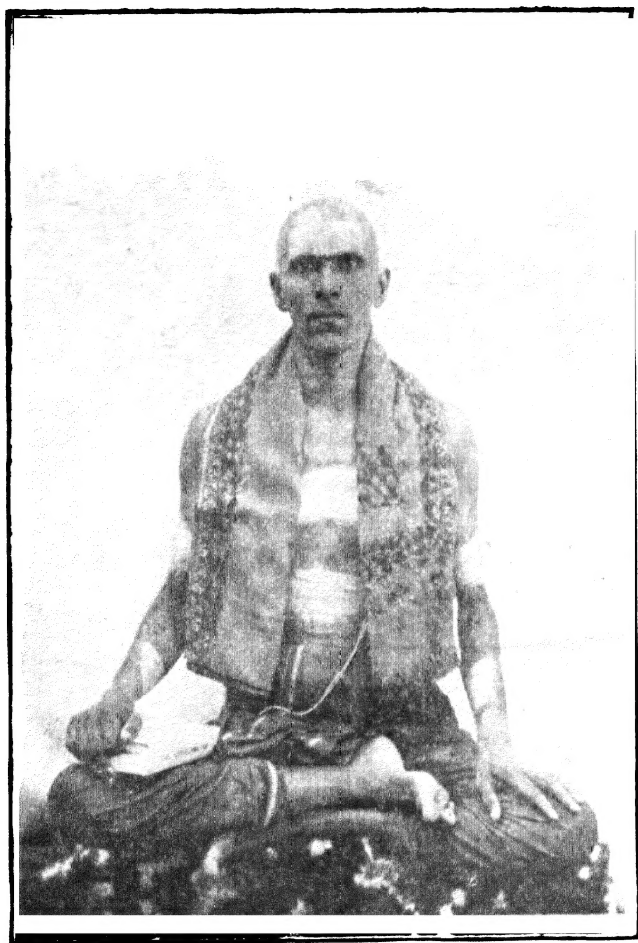
అనువాద : ఆంధ్రప్రదేశ్ లాంఛనాలయ పబ్లిషింగ్ హౌస్

యీ గ్రంథము ముద్రితమయ్యెను

ప్రథమ ముద్రణము

౧౯౪౦ ప్రభుత్వ ముద్రింగ్ ఆఫీసు.

1940

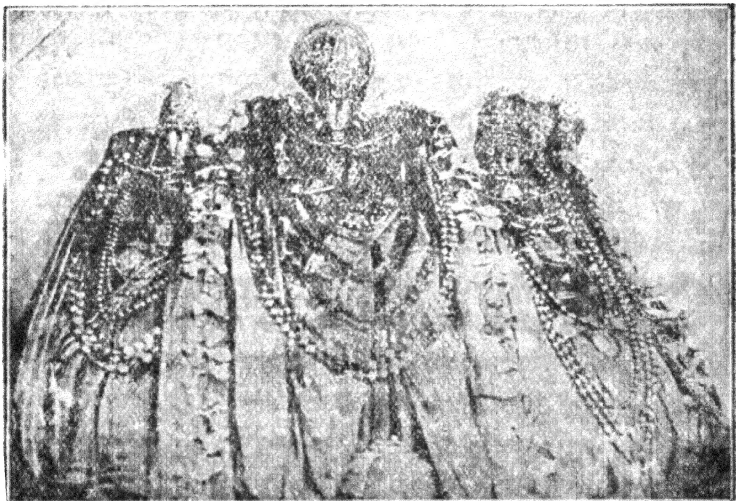

రామాయణరసోత్సాది బిరుదాశీతులగు

బ్రహ్మశ్రీ లక్కావర్ణుల వేంకటకృష్ణశాస్త్రిగారు

గ్రంథరచయితలు :

కృతి సమర్పణము

శో॥ శ్రీమద్భద్రగిరీశా నివాస మకరో చ్చరణామచంద్రాభిభు
 స్సీతాలక్ష్మణసంయుత శ్రితజూ న్సంతారయ న్యోఽవనా
 దానోఽహంతు సమర్పయామి చరణద్వంద్వే శుభే తస్యవై
 శ్శ్రీయస్సామనయా సుమాంజలినిభం గ్రంథం మదీయం
 తీర్థమం

విజ్ఞప్తి :

భో భో మహాశయా, మామకీనా మిమాం విజ్ఞప్తి మవధత్తే
త్యభ్యర్థయే.

ఇతః పురా సంపుటచతుష్టయం ముద్రాప్య పాకాశ్యం
సీత మితి తత్ప్రభవద్భి ర్విదిత మేవ. అధునా శ్రీరామకర్తృ
కారణ్యాపివేశకథారంభక పంపాసరోభిగమనవర్యంతకథాసంవ
లిత మరణ్యాకాండాత్మకం పంచమం సంపుటం చ ముద్రాప్య
భక్తజనసమక్షే సమర్ప్య చాహ మద్యాత్మానం కృతా
ర్థతా మనయ మితి వక్తు మవకాశసంభవేన మహా నానంద
స్సమజని - అవశిష్టభాగా అపి దుగ్రీతం ముద్రాపితా భవేయః,
అంతరేంతరే త్వనిర్వచనీయకారణై రేతద్భాగముద్రాపితే
కాలవిలంబోఽభూ దితివక్తు మహమేవ లజ్జతో భవామి. అస్మి
సంపుటేషి ప్రయోజనీయా న్నాథావిశేషా ననేకా స్సంగీ
ధ్యాంధితాత్పర్యంచ విలిఖ్య విశేషత స్స్వయంకృతా
నాంశ్చ దేవాన్యకృతా శ్లోకా నుపనిబధ్య సులభయా
తైల్యా సంగీధితోఽయం గ్రంథ స్సర్వేషా మాదరణీయో
భవే దిత్యభిప్రీయ. అస్మిన్గ్రంథే ముద్రాప్రమాదా స్సృష్టి
మాదాద్వా యది దోషా దృశ్యేరన్, గుణదోషవత్ప్రావర్తక
నేన తా న్విధాయ శుద్ధాన్, సంవర్తచ, మామకీనాపరాధం
తమద్వ మిత్యభ్యర్థయే - ఏతద్గ్రంథముద్రాపకార్థం హస్తావలం
బనప్రరానాం చతుర్విధపాపకపదాశ్రితానాం శ్రీరామచంద్ర
స్సకలశ్రేయాంసి వితర్య సర్వదా తాసక్తితా దితి సప్ర
శ్రియం శ్రీరామచంద్రం సంప్రార్థ్య మయా విరమ్యతే.

ఇథం గ్రంథరచయితా,
లక్కాచర్లుల వేంకటకృష్ణశాస్త్రి.

విజ్ఞప్తి

ఓ మహాశయు లారా! నాకు విజ్ఞప్తి వారికింపుఁ దని ప్రార్థించెదను.

ఇంతకుఁ బూర్వము నాకు సంపుటములను ముద్రించి పక్కటింపఁదని ననుచున్నాము మికుఁజెలిసియే యున్నది. శ్రీరామచంద్రమూర్తి దండకారణ్యమును బ్రవేశించినది మొదలు పంచాంగోదరమునకు నెడమట నడకు గల యరణ్యకాండ రూపము నైకదసంపుటయు నిప్పుడు ముద్రించి ధర్మజన సమత్మున సమర్పించి నేను కృతానుఁడ నైతనని చెప్పట కవకాశము సంభవించుటచే గొప్పయానందము కలిగెను. శేషించిన భాగములకుఁ దిప్పుముగ ముద్రింపఁపఁ బడెనలవు. మగ్యమగ్య సవిద్య చనీయకారణాంతరముల వలన నీభాగము ముద్రించుచుటలో నాలస్యము సంభవించె నని చెప్పకొనుటకు వేనే లజ్జించుచుంటిని. ఈ సంపుటము వలకును బ్రయోజనీయములైన యనేక కథావిశేషములను సమకూర్చియు నాంధ్రితాల్పర్యమును వ్రాసియు నెక్కిడుగ స్వయంక్షితిములగు శ్లోకములను, స్వల్పముగ నితరశ్లోకములను సమకూర్చి సులభశైలిలోఁ గూర్చుటచేన యీ గ్రంథ మందరకు నాదరిణీయు గాఁగలదని యభిప్రాయపడుచుంటిని. ఈ గ్రంథమున ముద్రింపమానమువలనఁ గాని నాప్రమాదము వలనఁగాని యేలైన రోషముల కన్నించినచో గుణదోషపత్రకను త్రప్పొప్పులపట్టికనుజూచి సవరించుకొని చియపుకొని నా యుపరాధమును క్షమింప వేడెదను.

ఈ గ్రంథముద్రణమునకై నాకుఁ జేయూతనాసగిన చతుర్విధ పోషకులకు శ్రీ రామచంద్రమూర్తి సకిల శ్రేయస్సులను గలుగఁజేసి వారల నెల్లప్పుడు రక్షించు గావి యని శ్రీ రామచంద్రమూర్తినిఁ బ్రార్థించుచు చుంటిని.

ఇట్లు , గ్రంథరచయిత,

లక్కావయ్యల వేంకట కృష్ణశాస్త్రి

కృత జ్ఞాత

మహారాజ రాజశ్రీ దివాన్ బహుద్దూర్

నందూరు గోపాలకృష్ణారావు

బి. ఏ., బి. మల్., రైల్వే డిప్టీస్ అండ్ సెషన్స్ జడ్జిగారు. తెలంగాణ.

మహారాజపోషకులు, కు 116—0—0

వీరలు కృష్ణామండల వాసులైనను చిరకాలమునుండి వీరలు జిల్లాజడ్జీ పదవియందుండి యనేక మండలములయందు ప్రధాన న్యాయాధిపతిగా (జిల్లా జడ్జిగా) నుండుటచే మద్రాస్ ప్రెసిడెన్సీలో వీరి నెరుగుని వార లుండరనుట యతశయోక్తి కానేరదు. వీరలు న్యాయవాద పరీక్షయం దు తీర్గులైన వెంటనే యేలూరులో 6 సంవత్సరములు న్యాయవాదిగానుండి ప్రభుగౌరవమును ప్రజాదరమును సంపాదించుటయేకాక మునిసి పల్ కౌన్సిలర్, డెలిగేటు చేర్చెనుగాగూడ నుండి ప్రజోప కారమునకుగూడ బాలుపడిన మహాపురుషులైయుండిరి. పిమ్మట నప్రయత్నముగఁ బ్రభుత్వమువారిచే కోర్టు మునసబుగా నియ మింపబడి నిరంకుశ ప్రతిభావిశేషముచే నా కాలమున వీరలు పోస్టుపల్లి యగ్రహారమునుగూర్చి యిచ్చిన తీర్పు ప్రిన్సిపాల్స్ లో శ్లాఘింపబడుటయేకాక వీరిశక్తి సామర్థ్యములు దశదిశల వ్యాపింపజేయుగలిగె. పిమ్మట సచిరకాలముననే వీరలు సబ్ జడ్జిగా ప్రభుత్వమువారిచే నియమితులై కొలది కాల మా పదవి యందుండి వీరి సుగుణసంపదచే సచిరకాలముననే ప్రభుత్వము వారిచే వీరలు జిల్లాజడ్జిగా నియమితులై తంజావూరు, కడప,

గుంటూరు మండలములయందు (జిల్లాలలో) జిల్లాజడ్డీపని చేయుచు ప్రభుగౌరవము ప్రజాకరము సంపాదించి రిటైరైరి. పిమ్మటగూడ ప్రభుత్వమువారు దివానుబహదూరు బిరుదుచే వీరిని భూషించుటయేకాక గవర్నమెంటు స్పెషల్ ట్రిబ్యూనల్ లో ఒకరినిగా నియమించికూడ గౌరవించిరి. ఇక వీరికి వైదికమునందలి శ్రద్ధాభక్తి విశేషములు వర్ణింప సశక్యములు. భాష్యశ్రవణముచేసి యెల్లప్పుడు మననముచేయువారై యుండిరి. ఇట్టి వీరలు తమ కుమారులు హైకోర్టులో న్యాయవాదులుగా నున్నందున మద్రాసులో దణచుగానుండినను సొంతభవనము బెజవాడలో నుండుటచే నిచ్చటికి వచ్చినపుడు వారికి నేను రచించిన యీ యాశ్చర్య రామాయణమును నచ్చటచ్చట వినిపించి చాల సంగసించి వారి సకలిప్రియము వ్రాసి యిచ్చుటయేకాక మహారాజవోవకులుగా నుండి తమ యుదార స్వభావమును వెల్లడించిన దాతలుకూడనై యుండిరి. ఇట్టి సుగుణభూషితులుగ వీరిని, వీరి కుటుంబమును శ్రీరామచంద్రమూర్తి సకల శ్రేయోభివృద్ధుల నొసంగుచు సర్వదా రక్షించుగాత యని కోరుచున్నాడను.

ఇట్లు గృంథరచయిత,

లక్కావఱ్ఱుల వేంకటకృష్ణశాస్త్రి.

కృతజ్ఞత

మ॥ రా॥ శ్రీ మానూరు వెంకట కృష్ణారావుగారు

భూస్వాములు, సంపన్నులు, సంతివెలుగు.

మహారాజపోషకులు, రు 116—0—0

వీరలు గుంటూరుజిల్లా తెనాలి తాలూకా సంది వెలుగు గ్రామవాసులును, గొప్ప శ్రీమంతులును, గొప్ప భూస్వాములును, నిగర్వ శిరోమణులును, జీవబ్రాహ్మణ భక్తిపరులును నైయుండిరి.

వీరి యైశ్వర్యమునకుఁ దగిన యాచార్యము వీరికి భూషణమైయుండెను. వీరియైశ్వర్యము వీరి దత్తతండ్రిగారయిన మానూరు కృష్ణారావు పంతులుగారి నాటినండియు నున్నందున వీర లాగర్భశ్రీమంతులని చెప్పదగియుండిరి. వీరలు బంధుజన పోషకులునుగూడ నైయుండిరి. మిత్రులు, విచిత్ర సౌధాదులను నిర్మించియు, ఆరామములను వృద్ధిచేసియు, నింక నెన్నియో యైహిక భోగముల ననుభవించుటయేకాక యాముష్మిక కార్యములకుఁగూడ దోడ్పడు వారలయియుండిరి. వీరి ధర్మపత్ని సుగుణభూషితురాలును, జ్ఞానభక్తి వైరాగ్య సంపన్నురాలు నగుటచే వీరుచేయు ధర్మములకు సహాయ కారిణియై యుండెను. ఇంతియేకాక వీరి దత్తపుత్రుడును

పితృజ్ఞాపతిపాలకుఁ డగుటచే ఏరికి శోభాయమానముగా నుండెను.

ఇట్టి వీరలు నేను రిచించిన యీ యాశ్చర్యరామాయణమునకు నూట పదారు రూప్యములను విరాళము నిచ్చి మహారాజపోషకులుగా నుండి తమ యుదారస్వభావమును వెల్లడించిన దాతలు. ఇట్టి వీరిని వీరి కుటుంబమును శ్రీరామచంద్రమూర్తి సకల శ్రేయోభివృద్ధుల నొసంగి సర్వదా రక్షించుగాత యని కోరుచున్నాడను.

ఇట్లు గ్రంథరచయిత,
లక్కవచ్చుల వేంకటకృష్ణశాస్త్రి.

ఆశ్చర్యరామాయణమున అరణ్యకాండపోషకులవివరము

మ హా రా జ పో ష కు లు

మ||రా||శ్రీ చెరువు శ్రీరామశాస్త్రిగారు, ఆగ్రహారీకులు -

గ్రామాధికారులు, కలవపూడి ఆగ్రహారం. 58-0-0

„ బమ్మ శ్రీరాములుగారు, క్షాతుమర్చింట్లు లెజవాడ. 30-0-0

„ పప్పు వెంకయ్యగారు, సపన్నులు మర్చింట్లు లెజవాడ. 25-0-0

„ పచ్చా పాపయ్యగారు, కంట్రాక్టరు,

Hunarary Bench Magistrate, Bezwada 25—0—0

„ ఇరుగంటి రామచంద్రరావుగారు,

ఆగ్రహారీకులు - దుడ్డుపూడి ఆగ్రహారం, 30-0-0

„ రావిసూతుల వెంకట సుబ్బయ్యగారు, మహాధక్తులు-సత్ర,

జేనాలయాదినిర్మాతలు, అన్నప్రసాదలు-ఆంగలకుదురు. 20-0-0

„ బొబ్బా సోబ్బయ్యగారు, రామధక్తులు

పరమాత్మాశ్రమం - పెనమలూరు, 20-0-0

„ మిట్టపల్లి కోటయ్యగారి కుమారుడు వీరయ్యగారు,

రామధక్తులు - పల్లెపాడు - వైజాం. 20-0-0

రా జ పో ష కు లు |రు 15-0-0)

మ||రా||శ్రీ గొల్లనూడి నరసింహారావుగారు.

First class Bench Magistrate, Bezwada.

„ చివువల శ్రీరామ శర్మగారు, సంపన్నులు - హొంగవోలు.

„ విష్ణుధర్మ రామయ్యగారు, సంపన్నులు - బందరు.

„ విన్నపాల లక్ష్మీ నరసింహంగారు, సంపన్నులు - గుంటూరు.

„ ఆడుసుమిల్లి వెంకటనారాయణగారు, భూస్వాములు - నెప్పల్లె.

„ పెద్దిరాజు వెంకటకృష్ణయ్యగారు, సంపన్నులు - ఈమని

„ సిమ్మరాజు వెంకటాచార్యగారు, సబుకోర్టునాజరు - లెజవాడ.

„ గునుపూడి సుబ్బారావుగారు, మెడికల్ షు - లెజవాడ.

„ కంచర్ల రామబ్రహ్మంగారు, సంపన్నులు - విశాఖపట్టణము.

„ నూరంపల్లి విజయరామయ్యగారు, Bank Secretary విజయనగరం.

„ మాశేటి సత్యయ్యగారు, రైల్వే షరాయిగారు - నందిగూడు.

„ జయంతి ప్రకాశంగారు, జగ్గపురం - ఆగ్రహారం.

ప్రథానపోషకులు (దు 10-0-0)

మ||రా||శ్రీ పెనుగంచిపాళెలు జీవసానంబులు, పెనుగంచిపాళెలు.

,, వారాయణం వెంకటాచార్యులు గారు, జాగ్రత్తమూడి.

,, ఊరా శ్రీరాములు శెట్టిగారు, క్షాత్రువచ్చుంటు - మరాసె.

శాశ్వత పోషకులు

చోడవచ్చు శేషశాస్త్రి పంతులుగారు, సంపన్నులు - బెజవాడ

ములుగట్ల లక్ష్మీనరసింహంగారు, బంతుకొన్నీయరు ,,

దళికి నూర్మవారాయణగారు స్థాబుకంపెని ,,

యల్లగరాజువమామహేశ్వరస్వామిగారు ప్రావీణ్యర్ ,,

ప్రొద్దుగట్టి వెంకటరత్నంగారు సంపన్నులు ,,

కనీలకి వెంకటాచార్యుగారు స్థాబుకంపెని ,,

మాజేటి వాసుమంతరావుగారు సంపన్నులు గుంటూరు

ఏకా ఆంజనేయులుగారు ,, ,,

గొల్లపూడి సుబ్బారావుగారు ,, ,,

వేలూరి శివావధానులుగారు ,, ,,

కుదురినల్లి నూర్మరామలక్ష్మీయ్యగారు ,, నిమ్మకూరు

బొమ్మారెడ్డి సుబ్బారెడ్డిగారు ,, పామర్య

ఫుల్లకిరెడ్డి సత్యనారాయణగారు ,, మధిర

శివరాజు వీరభద్రరావుగారు ,, మడిపల్లి

చేటూరి శేషరావుగారు ,, జిడుగుపాడు

బొమ్మగట్టి గంగారావుగారు ,, బొమ్మగట్టు

కొండపల్లి శివారామారావుగారు ,, ,,

శ్రీధర రంగారావుగారు ,, భిమ్మంపేట్లు

ఆచూరి చలపతిరావుగారు వోడర్స్ పాన్సూరు

మేళ్ళచెరువు పుండరీకాక్షుడుగారు ,, ,,

గురజాల రామనింట్లరావుగారు భూస్వాములు తెల్లూడ

మంగళిపర్తిగడ్డ రాఘవరావుగారు జమిందారు లింగగిరి

పై పోషక మహాశయులు విరాళముల నిచ్చి నాయుద్యమమునకు

చోడ్చుచు గారె యని కోరుచున్నాడను.

విద్వత్ప్రభువుల యాశయము

రామాయణకేసరీత్యాది బిరుదాంకితులగు బ్రహ్మశ్రీలక్కావర్ణుల వేంకటకృష్ణశాస్త్రిగారిని సుమారు నెలదినముల నుంచి మాత్రమే మెలుగుదును. నేను యీ బెజవాడగ్రామములో మూడుమాసములనుండి యుండుట తటస్థించుటచే నుచ్చలనున్న విద్వాంసులను, పండితులను, విచారించినంతలో వీరిని వీరియొక్క విద్యామహిమమును శాస్త్రజ్ఞానమును గురించియు యెక్కువగా చెప్పిరి. తదుపరి వారివలన వారు వ్రాసిన ఆశ్చర్యరామాయణములోని అచ్చటచ్చట కొన్ని భాగములను వినుభాగ్యము తటస్థించినది. నేను వినిసంతవరకు వీరు వ్రాసిన ప్రచురపటచుచున్న రామాయణములోని విషయములు అపూర్వమైనవిగా నుండుటయేకాక భక్తిజ్ఞానవైరాగ్య ధర్మలోధకములుగాను, మనస్సుకు ఆహ్లాదము కలుగజేయునవిగా నున్నవి. శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణములో వ్రాయబడిన అనేక పూర్వగాథలు ఉపనిషదంతర్గతములైన శ్రీరామనామ గత రహస్యార్థములు, వేదాంతసంబంధమైన తత్త్వవిచారణ మొదలుగా గల యిహపరసాధకములైన, అనేక విషయములు సంస్కృతశ్లోక రూపముగాను, అందుకు తెలుగుతాత్పర్య సహితముగాను వ్రాయబడినవి. కేవల విద్వాంసులకే కాక యే మాత్రము తెలుగు చదువుటయందు శక్తిగల ప్రతి స్త్రీ పురుషులు, బాల బాలికలు చదివి అర్థము జేసుకొని మన

స్పంతోషమును బొందదగినటుల వ్రాయబడినవి. ఈ గ్రంథము సకల జనాహ్లాదకరమై సకల శ్రేణోదాయక మగుననుటకు సందేహములేదు. ఇట్టి గ్రంథమును వ్రాయుటలో బ్రహ్మాశ్రీ కృష్ణశాస్త్రిగారి యొక్క పాండిత్య శక్తి సామర్థ్యములు శ్రద్ధ శ్రమ మిగుల జ్ఞానునీయములు. సకలజనులు ఈ గ్రంథమును జదివి సకలశ్రేయస్సులను పొందుదురుగాక. 9 భాగములుగా అచ్చుకాబడవలసినట్టి యీ యదగ్రంథము 5 సంపుటములు మాత్రము ఇప్పటికి ముద్రితములైనవి. శేషించిన 4 సంపుటముల ముద్రిణమునకు ఆస్తికవర్ణ్యాలు పూర్ణమైన ద్రవ్య సహాయముచేసి శీఘ్రములో యావద్గ్రంథము వెలువడుటకు ప్రయత్నించెద రని సమ్మచుచున్నాను.

బె జ వా డ }
12-5-40. }

దివాన్ బహదూర్,
చంబూరు గోపాలకృష్ణారావు,
బి. ఏ. బి. ఎల్.,
డిప్టీ కలెక్టర్ సెషన్సుజడ్జి,
(రిటైరు).

వి ద్మ దా న యః

బ్రహ్మశ్రీ లక్ష్మణవర్ముల వేంకటకృష్ణశాస్త్రిని
ద్వైరచిహ్నం గ్రంథస్సార్థక నామధేయ ఇతి గ్రంథదర్శనేనైవ
స్ఫుట మవసీయతే. తత్తత్పత్ర పూర్వజన్మవృత్తాంతాదికం
ప్రమాణపూర్వకం నిరూపితం. సకల రామాయణ ప్రవర్ణిత
రామచరితం సర్వం సమాకలయ్యుపకరణ నివేశనేన సర్వరామా
యణసార సంగ్రహ ఇత్యపి చక్తుం శక్యతే. ఏతాదృశవిశేష
విరాజమానోయం గ్రంథరాజో మద్వైష్ణవోచరీభూషః. గ్రంథే
స్థింస్తత్ర తత్ర పాత్ర పూర్వజన్మనివృత్తాంత విలోకనేన
మహానానందస్సమజాయత. గ్రంథస్యాస్య ప్రణయనే గ్రంథ
కర్త్రాయాదృశః ప్రయాసోఽనుభూత స్తప్రయాసం వర్ణితుం
న కోపి సమర్థ ఇత్యశ్చ న కశ్చిదతిశయః. గ్రంథశైలచ మృదు
మధురపదలాలిత్యవతీ తత్తద్రస ప్రస్తావానుభావశిబ్బ యోజ
నేన శోభిత్రాణాం తాదాత్మ్యకరణే సమర్థాచ,

ఏతాదృశవిశేషవిరాజిత స్యాస్య గ్రంథస్య ముద్రణకార్యం
దేశీయ మహోదయాయత్తం. అతో దేశీయ మహోదయా
శాస్త్రి ముద్రణార్థం సాహాయ్యం శీఘ్రంకుర్వంత్యితి ప్రార్థ్యంతే.
తదైవ గ్రంథకర్తృః ప్రయాసః దేశీయ మహోదయాశ్చ
ధన్యా భవంతి.

గ్రంథోయ మారచయితా చ శ్రీరామచంద్ర ప్రసా
దేన చిరం జీయాస్తా మిత్యభ్యర్థ్యతే.

ఇతి,

శ్రీపాద వెంకటరమణ దైవజ్ఞశర్మ,
వేగాయమ్మపేట సంస్థాన సిద్ధాంతి.

విద్వద్వాచయము

బ్రహ్మశ్రీ లక్ష్మణాచార్యుల తెలివితేటలకన్నా గాఢత రచింపబడిన యీ యాశ్చర్యరహితమైన సారక వాచయము గలదని గ్రంథమును జూచుటతోడనే స్పష్టముగా గలదు. ఆయా పాత్రల పూర్వజన్మ వృత్తాంతములు మొదలగునవి ప్రమాణపూర్వకముగ నిరూపింపబడినవి. సకల రామాయణములలో గలవియు రామచరిత్రలను నన్నిటి నొక్కచో సమ కూర్చుటచే నిది నర్వరామాయణ సాగపరిపూర్ణమని చెప్పి వక్యమగును. ఇట్టి విశేషములచే నొప్పుచున్న యీ గ్రంథరాజము వాకు దృష్టిగోచరమయ్యెను. ఈ గ్రంథమున నచ్చటచ్చట పాత్రల పూర్వజన్మాది వృత్తాంతములను జూచుటచే గొప్ప యానందము గలిగెను. ఈ గ్రంథమును గూర్చుటలో కాశ్రిగారు పడిన శ్రమను వర్ణించుటకుమగూడ నెవ్వడును సమర్థుడు కాదని చెప్పటలో నశయోక్తి చేయియు లేదు. గ్రంథ శైలి మృదుమధురపదాలిత్యముగలదియై యున్నది. ఆయా రచనల ప్రస్తావములకుఁ దగిన శబ్దయోజనము చేయుటచే శోభితము బ్రహ్మసంక్షేపమును గూర్చి సమగ్రమై యున్నది. ఇట్టి విశేషములచే నొప్పుచున్న యీ గ్రంథముద్రాణకార్యము లేకను మహాదయాధీనమైయున్నందున వారల నీ గ్రంథముద్రాణమునకై కృపింపగ సహాయము చేయుటకై ప్రార్థించుచుంటిని. ఆప్రోక్షే గ్రంథకర్తగారి ప్రయాసము, లేకను మహాదయులు ధన్యులు గాగలరు.

ఈ గ్రంథము గ్రంథరచయితయు శ్రీరామానుజుడనుచే చిరం జీవులై నల్లదురుగాక యని ప్రార్థించుచుంటిని.

ఇట్లు,

శ్రీపాద వేంకటరమణ దైవజ్ఞశర్మ.

వేగాయమ్మకేట సంస్థాన సిద్ధాంతి

ది 26—12—59

వం ది తా శ యః

బ్రహ్మశ్రీ లక్ష్మణవర్మల వేంకటకృష్ణశాస్త్రి కవివరై
ర్విరచితోఽయ మాశ్చర్యరామాయణఖ్య గ్రంథో మయా
గ్రంథకర్తృముఖాత్తత్రతత్ర అశ్రావి. అతీవానందమకార్షత్,
ఏతద్గ్రంథపఠన శ్రీవణాదిభి ర్జ్ఞానాం విచిత్ర కథావిజ్ఞానమ్,
నీతిశాస్త్ర ధర్మశాస్త్ర మంత్రీశాస్త్రాది రహస్య జ్ఞానం చ
భవేదిత్యత్ర సకాపి విశయః. తస్మా దేతద్గ్రంథస్వరై రభ్యస
నీయ ఇతి మమాశయః.

అ ను వా ద ము

బ్రహ్మశ్రీ లక్ష్మణవర్మల వేంకటకృష్ణశాస్త్రి కవివరు
లచే రచింపఁబడిన యీ యాశ్చర్య రామాయణ గ్రంథము
నచ్చటచ్చట భాగములు గ్రంథకర్తగారి ముఖమునుండి నేను
విని మిక్కిలి యానందము నొందితిని. ఈ గ్రంథమును బఠిం
చుట వలనను వినుట మొదలగువానివలనను జనులకు విచిత్ర
కథావిజ్ఞానము నీతి ధర్మ మంత్రీ శాస్త్రాది రహస్య విజ్ఞానము
కలుగు ననుటకు సంశయములేదు. ఆకారణమువలన నీ గ్రంథము
సర్వజనులచేఁ జదువఁతగిన దని నా యాశయము.

ఇట్లు వ్యాకరణసాపక,
జయంతి భగీరథశాస్త్రి,
భట్నవిల్లి,
ది 27-12-39. పుట్టకొండ సంస్కృత పాఠశాలా ప్రధానపండితుఁడు.

అ రణ్య కాండ

విషయానుక్రమణిక

సంఖ

- ౧ రామచంద్రమూర్తి సీతాలక్ష్మణ సమేతుడై దంపకాబవనిఁ బ్రవేశించుట. మన్వాశ్రమముల కేగి వారిలచే నర్చితుడై యమ్మహర్షుల కథలు దాన మొసంగుట. విరాఠవధ, విరాధుని శాపముక్తి వారి పూర్వజన్మ వృత్తాంతము. విరాధుఁడు శ్రీరాముని స్తుతించి స్వర్లోకమున కేగుట.
- ౨ శ్రీరామచంద్రమూర్తి శరభంగాశ్రమమును బ్రవేశించుట, శరభంగ స్తుతి, మన్మహర్షి శరీరము విడిచి బ్రహ్మలోకమున కేగుట, శరభంగాశ్రమమునకు రామచంద్రమూర్తి వచ్చినిల్లు తెలిసి తదాశ్రమ సమీపమునందలి మునులు రాముని సందర్శింప వచ్చి స్తుతు లొనర్చుట, వారి కథలు మొసంగుట.
- ౩ శ్రీరామచంద్రమూర్తి సీతాలక్ష్మణ సమేతుడై సుతీష్ణాశ్రమమున కేగుట, సుతీష్ణ స్తుతి, సుతీష్ణాశ్రమమునకు రామచంద్రమూర్తి వచ్చి నిల్లు తెలిసి వచ్చి రాముని తమ తమ యాశ్రమములకుఁ దీసికొని జెళ్ళుట, రామచంద్రమూర్తి యా యా మన్వాశ్రమముల యందుఁ బడి సంవత్సరముల కాలముగడపి తిరిగి సుతీష్ణాశ్రమమునకు వచ్చుట.
- ౪ రామచంద్రమూర్తి సీతాలక్ష్మణ సుతీష్ణులతోఁ గూడి యగస్త్యాశ్రమమునకు బయలుదేరి మగ్యమాగ్గమున నగస్త్య శ్రాతయాశ్రమమునకు వచ్చి యమ్మహర్షిచే నర్చితుడై యాదిన మచ్చల నెనసించుట, సుతీష్ణ మహర్షి రామునకుఁ దన గురువగు నగస్త్యుని జన్మ కర్మ వృత్తాంతములను జెప్పట. శ్రీరామచంద్రమూర్తి యగస్త్యాశ్రమమునకు వచ్చుటనికి ఆగస్త్యుఁడు మహర్షులకు శ్రీరామ మఁరికి జహస్యాగ్గములను బోధించుచుండుట.

- ౫ శ్రీరాము డగస్త్యాశ్రమములో బ్రవేశించుట. శ్రీరాముని నగస్త్వకు
స్తవముచేయుట, దేవతాస్థానములను శ్రీరామునకుఁ బాపించుట.
- ౬ ఆనంతర మగస్త్వకు శ్రీరామునకు వైష్ణవసమవును దివ్యాస్త్రముల
నిచ్చి రావణాది సంహారముచేసి భూభారమును బాపుమని విన్న
వించుట, రావణ కుంభకర్ణ విభీషణాదుల జన్మకర్మవృత్తాంతము నగ
స్త్వకు చెప్పుట, మరియు దేవకార్యనిర్వాహమునకై పంచవటి
యందు నివాసము చేర్చుచుకొనుమని యగస్త్వకు రామునకు
బోధింప శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణసమేతుడై పంచవటికిఁ బయన
మగుట,
- ౭ మధ్యమార్గమున సీతారాములకు ఫలముల సమర్పించి రెండు వృక్ష
ములు శాపవిమুক্তము లగుట, వాని పూర్వజన్మ వృత్తాంతము,
జటాయు సమాగమము, జటాయు స్తుతి, పంచవటిని సీతారామ
లక్ష్మణులు ప్రవేశించుట, లక్ష్మణుడు పర్ణశాల నిర్మించుట, పర్ణ
శాలా ప్రవేశము, లక్ష్మణునకు శ్రీరామచంద్రమూర్తి ఛక్రిజ్ఞాన
మార్గములను బోధించుట.
- ౮ హేమంతఋతువర్జనము, లక్ష్మణుడు సారబుడను రాక్షసునిజంపుట,
శూర్పణఖ రాముని జూచి మోహించుట, శూర్పణఖా రామచం
దుల సంభాషణము, రామచంద్రమూర్తి శూర్పణఖను లక్ష్మణుని
సమీపమునకుఁ బంపుట.
- ౯ శూర్పణఖా లక్ష్మణుల సంభాషణము, శూర్పణఖా విరూపకరణము
శూర్పణఖా పూర్వజన్మవృత్తాంతము, శూర్పణఖ ఖరాదులతోఁ దన
పరాభవమును జెప్పుకొనుట.
- ౧౦ ఖరదూషణ తిగియగు పదునాగుడవల రాక్షసులతో వచ్చి రాము
నితో యుద్ధముచేసి హతులగుట, దేవదత్తస్థాత్రము, రామచంద్రమూర్తి
సీతాలక్ష్మణులతోఁ జరిగి పర్ణశాలలో కలియుట, ఆకంపనుడు ఖర
దూషణాదుల మరణవృత్తాంతమును రావణునకు జెప్పుట, సీత నప
హరింపుమని బోధించుట.

౧౧ రావణుడు మోక్షాశ్రమమునకేగి రాక్షస వశవృత్తాంతమును జెప్పి నీత సపహరించుటకుఁ దనకు సహాయముగా రమ్మని మోక్షముని గోతుట, మోక్షుడు రాముడు పరాత్పరుడనియు, సతనితో విరోధము పెట్టుకొనక యింటి కేగుమనియు బోధించి రావణుని లంకకు బంపివేయుట, శూర్పుణు రావణునితో దనకు గలిగిన పరాధము చెప్పికొని రావణుని నిందించుట, రామపత్ని సపహరింపుమని శూర్పుణుచే బోధింబడి రావణుడు మోక్షాశ్రమమునకు వచ్చి మోక్షముని నిర్మంధించి తనకు సహాయునిగా జేసికొని పక్షశాలకుఁ బ్రయాణమగుట.

౧౨ రామచంద్రమూర్తి తనకుఁ గలిగిన దుశ్చకునములను నీతకుఁ జెప్పి యామెను నగ్నిలోఁ దాచి మాయనీతను పక్షశాలలో నుంచుట. మోక్షుడు జేడిరూపముతో పక్షశాలా సమీపమున సంచరించుట. ఆ బంధురజేడిని తనకుఁ బట్టుకొనివచ్చి యిప్పింపుమని రామునిఁ బ్రేరేపించి నీత పంపుట. మోక్షుడు రాముని దూరముగ వాక్కించి తిసికొనిపోవుట. రామచంద్రమూర్తి మోక్షుని వధించుట. హఠాత్పూజాయని మోక్షుడు రాముడు పిలిచినట్లు పిలిచి పాదములను విడుచుట. నీత యా యాత్మనాదమును విని లక్ష్మణుని రామసన్నిధికిఁ బంపుట.

౧౩ రావణుడు సన్యాసివేషముతో నీతను సమీపించుట. నీతారావణుల సంభాషణము. రావణుడు నిజరూపమును జూపి నీత సపహరించుట. నీతా దిగాపము. జటాయువు రావణుని రథమును నిరోధించి యుద్ధముచేసి రావణుని రథమును సారథిని గుఱ్ఱములను వాతముచేసి తీవ్రముగ యుద్ధము చేయుచుండ రావణుడు చంద్రహాసముతో సతని రక్షణలను నిరీక్షి నీతను లంకకు గొనిపోవుట. రావణుని పూర్వకాపముల వివరణము.

౧౪ రామచంద్రమూర్తి పక్షశాలకుఁ దిరిగి వచ్చుచుండ లక్ష్మణుడు కలియుట. వారిరువురు పక్షశాలను సమీపించి నీత కన్నచకపోవుట, రామవిలాపము, నీతాన్వేషణము, జటాయువు కన్నకుట, జటాయువు

స్తీతను రావణుడు దవహరించినని చెప్పి పార్థిణములను చదలెట.
జటాయు దహన సంస్కారము, జటాయువునకు మోక్షము
నొసగుట, జటాయు పూర్వజన్మవృత్తాంతము.

౧౫ పార్వతి రామతత్త్వమును బరీక్షించుటకై స్తీతావేషమును ధరించి
రామునిసమీపమునకేగుట. రాముడు నీవు పార్వతిని స్తీతపుకాదు, నీకీ
వేషముతగదని పార్వతిని బంపివేయుట, తిరిగి పార్వతి పరమేశుని
గలియుట, రామచంద్రమూర్తి లక్ష్మణసమేతుడై కృష్ణానదినిరాటి
సంగమేశ్వర షేత్రమునకు వచ్చి సంగమేశుని బూజించి నరముల
నొందుట, సంగమేశ్వర షేత్రమాహాత్మ్యము. ఆచటనుండి పశ్చి
మముగా రామచంద్రమూర్తి లక్ష్మణునితో నేగుట, కిబంధవధ,
కబంధ పూర్వజన్మవృత్తాంతము.

౧౬ శబరి పూర్వవృత్తాంతము, రామచంద్రమూర్తి శబరి యాశ్రమము
నకు వచ్చుట, శబరి యాతిగ్యమును రామచంద్రమూర్తి స్వీకరించుట,
శబరీస్తవము శబరి శరీరమును విడిచుట. శబరికి మోక్షమునగుట.
శ్రీరామచంద్రమూర్తి శబరీప్రబోధముచే లక్ష్మణసమేతుడై
పంఠాసగోనరమునకు వచ్చుట.

ఆరణ్యకాండ విషయానుశ్రమణిక

సమాప్తము.

— ౧౬ —

ఆ శ్చ ర్య రా మా య నో,
అ రణ్య కా ం డ పా ర మ్భః.

శ్రీరస్తు.

శుభమస్తు—అరిఘ్నమస్తు.

శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః

ఆ శ్చ ర్మరా మాయణే

అరణ్యకాండ ప్రారంభః ।

ప్రథమ స్కంధః.

శ్లో॥ శ్రీభద్రాచలరామాయ కరుణామూర్తయే నమః,

1 దీనావనరతా యాస్తు భక్తముక్తిప్రదాయినే ॥ ౧॥

వ్యా । పూర్వకాండే పితృవాక్యపరిపాలన, పుత్రమిత్ర రాజభ్రాతృధర్మాదయ సామాన్యధర్మా నిరూపితాః । అస్మి న్నాండే “పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృ తామ్” ఇత్యవతారప్రయోజనీభూతం శిష్టరక్షణాంగం దుష్టశి క్షణరూపం ప్రయోజనం ప్రతిపాద్యతే । “మంగళాదీని మంగళ మధ్యా నీత్యాదిశాస్త్రానుసారేణ స్వేచ్ఛచేవతానమస్కారాత్మ కం మంగళం శ్రీభద్రాచలత్యాదినా గ్రంథాదా క్రియతే । కరుణామూర్తయ ఇత్యనేన “ఏవం సంసృతిచక్రిన్తే భ్రామ్య మాణి స్వకర్మభిః, జీవే దుఃఖాకులే విప్లవే కృపా కా ప్పుపజా యతే” ఇతి వాక్యానుసారేణ సంసారచక్రే భ్రామ్యమాణా స్తనా స్తప్రప్త్యా భగవతః కృపా కాయత ఇతి—నను తస్య కరు

1 సర్గసమాప్తిపర్యంతం కవికృతశ్లోకా ఏవ ॥

శ్రీరస్తు.

శ్రీరామ శృరణం మమ.

శుభమస్తు--అవిఘ్నమస్తు.

ఆ శ్చ ర్భ రా మా య నా ము న,

అ ర ణ్య కా న్తా ప్రా రం భ ము.

ప్ర థ మ స ర్గ.

దయామయుడగును. దీనిని నిరర్థకమును నిర్వృత్తిజనులకు ముక్తినివ్వఁగల వాఁడగును శ్రీభద్రాచలరామనికొఱకు వసుస్కారముగఁగాక --

పూర్వకాండమునఁ దివ్యవాక్యపరిసాలన మాపభర్తము, పుత్రభర్తము, భ్రాతృభర్తము, మిత్రభర్తము, రాజభర్తము, మొదలగు సామాన్యభర్తములు నిరూపింపఁబడినవి. “శిష్టరక్షణ దుష్టశిక్షణములకై నేనవతరించెద” నను భగవద్వాక్యము ననుసరించి శిష్టరక్షణమున కంగమగు దుష్టశిక్షణ రూపప్రయోజనము ఈయరణ్యకాండమునఁజేపుఁబడుచున్నది. “గర్భిణాదియందుఁ గాని, మధ్యయందుగాని, అంతఃమందుగాని, మంగళముచేయఁగల యునను” శాస్త్రముననుసరించి యిష్టజీవతాననుస్కారరూపముగు మంగళ మాదియందుఁ జేయఁబడుచున్నది. “దయామయుడగుటచే సంసారచక్రములలో స్వకర్మవశమునఁబరిగ్రుచు దుఃఖములైయున్న జీవులయందు భగవానునకు దయకలుగునను” శాస్త్రముననుసరించి దయామయుడని యిచ్చుటచే పుబడినది. భగవానుఁడు దయామయుడైనందులకుఁ బ్రయోజనమేమని

కామయత్యే కిం ప్రయోజన మిత్యాశంకాయాం దీనావసర
తా యేతి ।

సను సర్వేషాం బాధారాహిత్యకరణ మేన సర్వసమస్య
తస్యాత్తమః పక్షః దీనజనమాత్రావనేన తస్య వైషమ్యం సం
భవే దీతి చెన్న । శీతబాధానివృత్తికరణే సర్వదా సంసిద్ధ ఏన
వైశ్వానరః । తథాపి య స్వాంతిక మాగచ్ఛతి శస్త్రైశ్చ వశీత
బాధాం నివారయతి వీతిహూత్రో నాన్యస్య । శస్త్రేన భగ
వా సపి య స్వాకృష్యమాణ స్పృచకణిమంసే చాం శమీహ
తే తస్మైవ దీనస్య గంధుతిబాధాం నివారయే న్నాన్యస్యేతి ।
జ్ఞాయ శే ॥

కథం రక్షతీత్యాశంకాయాం భక్తముక్తిప్రదాయేతి
అనేన స్వాశ్రితా యథా జననమరణప్రవాచా న పశేయుస్త
థాఽ పవర్గం వితీర్య భగవాం స్తా న్నీక్షతీతి సూచ్యతే । న
న్వస్యలోకసంస్థితస్య భగవత స్సమాశ్రియః కథం సంఘటత
ఇత్యాశంకాయాం శ్రీభద్రాచః రామాయేతి అత్యైవ సాక్షా
త్కృతాయేతి భావః । సూచ్యార్థసూచన మప్యస్మి నిగించి త్సం
సూచ్యతే । కరుణామూర్తయ ఇత్యనేన ఆర్తరక్షార్థం దండకా
గణ్యగమనం, దీనావసరతా యేత్యనేన దీనమునిజనరక్షణప్రతిగ్ర
తి, భక్తముక్తిప్రదాయినేత్యనేన జ్ఞాయుప్రముఖానాం మోక్ష
ప్రదానంచ వ్యజ్యతే ।

యాశంకితునివని దీనినివర్తించుపయోగమునని “దీనినివర్తించును పదమునఁజెప్పఁగలదు. ఇందుపై నొక యాశంకితునిను భగవానుఁడు దయానుభూతిచే నరివిరిచియు నొకరినిగిరిపవలయునుగాని దీనిజనులనుమాత్రమే గిరిగించుచో న్నాముఁడును భగవంతునకు వైషమ్యస్థితిఁబ్రదోషములు (అనఁగా గొప్పవడియందును ఓహలము, కొంచుదియందును భేదము) భగవానునియందుఁగూడ సంభవించుననునాశంకితునమాధానమేమనఁగా— అగ్ని, నీల, పిత, శుభ్ర నవారించును, తన తననమోచునకు రానివానిశితచిహ్నము నవారింపదు. అట్లే భగవానుఁడును, శుభ్రసంసారభారమును నివారింపవలసివలెను. తన తనచే శివముల నాక్రమించెనవాని సొంసారిచిహ్నము నవారింపదు. అని నన్నాత్మము పనివారలను గ్రహించెను అని తెలియఁజూచుచున్నది.

వల్లభునిపించునని నాశంకిరాగా “భక్తులకు ముక్తినిచ్చువానిని చెప్పఁబడుచున్నది. ఇందుచే “వివేకాశ్రయములు జననమరణ ప్రవాహమునఁ బడికుండునట్లు” మోక్షమునిచ్చి భగవంతుఁడు వారినిరక్షించుచున్నాఁడని మోచిరిపఁబడుచున్నది. ఇందుపై “ఇతరలోకమునందు భగవంతుని నాశ్రయించుట యట్లుసంభవించును? ఆనువాశంకితునిగా “భక్త్యాచలరాముఁడు” అని చెప్పఁబడినది. (ఇచ్చటనే సాత్త్వికత్వంబునాడనిభావము.)

ఇచ్చట మాచ్యుర్గమాచనము శౌంభనూచింపఁబడుచున్నది. “దయామయుఁడనుటచే “అర్చితక్షణైక దండకారణ్యమునకేగుటయు, “దీనిననరక్షకుఁడనుటచే” దీనులగు మునిజనులను రక్షించెదనని ప్రతిజ్ఞ చేయుటయు, భక్తముక్తప్రభుఁడనుటచే జటాయువు మొదలగు భక్తులకు మోక్షమునిచ్చుటయు, వ్యంగ్యము లగుచున్నవి.

శ్లో॥ తత స్సూతం మహాభాగం శౌనకాద్యా మహర్షయః ।

ప్రాహురేత త్సుమనసో వచనం వినయాన్వితాః ॥ ౨॥

భవతా మహతా సూత! కథితా రామసత్కథా ।

శృత్వా భూమ వయంధన్యా నాలం బుద్ధిర్యతో స్తీనః ॥ ౩॥

ఆనంతరీం తత్కథాం త్వ ముక్త్యా నందయ న స్తతః ।

ఇత్యుక్తో నంతరకథాం హృసశిష్యో వదన్మునిః ॥ ౪॥

రుగిరోద్ధాసమాయాం వై శాఫే కృష్ణపక్షపంచమ్యామ్ ।

విశతి స్థ దండకవనం, శ్రీరామో బక్షుణేన హపక్యా ॥ ౫॥

సీతాలక్ష్మణసంయుతో రఘుపతి క్షీమాం ప్రవిశ్యాటవం

రమ్యైర్భూమిరుహైర్విచిత్రవిహగైర్వాస్తవవిత్రంకవచో

వేదాధ్యాపనస్సతశ్రుతిరన్తే రుగ్గోపితం సర్వత

శ్రీమున్యాశ్రమమండలంశమధనో వశ్యద్రవజం స్తద్వనే ॥ ౬॥

సద్యోరామవిభు స్తజాత్రమమృగాభీతిం విధాతుం ధను,

స్వీయం నిర్గుణ మాచర శ్చవినయం తత్రావిశ త్తాపసాః ।

సీతాలక్ష్మణసంయుతం రఘుపతిం జ్ఞత్వా రమేశంతుత,

త్సాతౌ ద్దర్శనభాగ్యజాఽభికముదో నిన్య స్స్వకీయాశ్ర

౨|| పిమ్మట శానకాదిమహర్షులు పౌరాణికాగ్రేసరుడైన ఊతునిం గూర్చి విషయముట్టిపడ నిట్లుపలికిరి.

౩|| మహాత్మా! నూతపుంగవా! మాకీరామకథామృతసును కుచిమాపి టివి. దీనిని మేము చెవులారంగోర్చి యన్నలమైతిమి. యెంతవిన్నను మాకుద్యుక్తిజనింపదు.

కావునఁ దరువాతికథనుగూడ మాకువిస్తరించిచెప్పి మమ్మానిందింపఁ జేయుము. ఇట్లుశానకాదు లడుగుటలేదవుగా వ్యాసునిశిష్యుడగు నూతుఁడా మనిపుంగవులకు సుత్తరకథనిట్లు చెబుచోడఁగెను.

౪|| ఋషీశ్వరులారా! వినుండు. శ్రీరామచంద్రుఁడు, నీతయు, లక్ష్మణుఁడునుఁ దనశెంటనడచిరాగా కుడికోదాఁగిసంపత్తరమునంకలి తైశాఖబహుళపంచమిదినమున దండకారణ్యమంబ్రవేశించెను.

౫|| అధ్యయంకరమగుసరణ్యమందు అందఁచందములకుఁ బుట్టినిండ్లైన వృక్షలతాగుల్మాలచేతను, చిహ్రివిచిత్రవర్ణములతో నుద్బలుగులుకు శకుంతసంభాషములచేతను కన్నులపండువై కన్పించునోయు, నలుదిక్కులనుండి శిల్పకు ఋషిశ్రేష్ఠుల వేదాగ్రయన ఘోషములచే న తిప్పవిత్రమైనదియు, నగు నొకఋష్యాశ్రమమండలమును నీతాలక్ష్మణుడెసమేరుండైన రాముఁడు దర్శించెను.

౬|| ఆయాశ్రమపదమును దర్శించిశశెంటనే యాశ్రమమృగములకు భయముకలుగకుండుటకు తనధనస్సనకున్న బెట్టుతెప్పించి వినయవిధేయతలు మెరయ నందుఁ బ్రవేశించెను. నీతాలక్ష్మణుడెసమేరుండై యేగుజెంచు శ్రీరామచంద్రుని రమేశుడని యెంచుకొనుచు నాఋషులు తద్దర్శనభాగ్యమున కుప్పొంగుచు వారకెదురువచ్చి తమయాశ్రమములకుఁ గొంపోయిరి.

- 1* ఉద్యచ్ఛంద్ర మివ స్థితం రఘువతిం తత్ప్రేషినం లక్ష్మణం,
 నీతాంచాపి యశస్వినీంచ మునయోఽవేక్ష్యైకవారంతతః
 సంశృప్త్యా రహితాః పునః పునరలం సంవీక్ష్యమాణాశ్చతా,
 2 దృష్టోషోపశమాయః మంగళవచాం స్యాహుస్తథోచైచ
 స్వరాః ||౮||

- 1* ఉద్యచ్ఛంద్రమితి — ఉద్యంతం సోమమివ ప్రియశర్మణ మి
 ః “తస్మా త్సోమరాజానో బ్రాహ్మణా” ఇతి శ్రుతేః య
 ద్వా స్వకులరక్షకం చంద్రమివ స్వరక్షకం ధర్మచారిణంరా
 మ మితి.

యద్వా ఉద్యచ్ఛంద్రోపమానేన యథా చంద్రోదయే
 సర్వతమోనాశస్తథా రామచంద్రోదయే సర్వరాక్షసనా
 శో భవతీతి సూచ్యతే।

- 2) మంగళవచాంనీతి — నహి కేవలం దృష్టిదోషోపశమాయైవ
 మంగళవచనాని కింతు రామస్య సౌందర్యసాకుమార్యాది
 కందృష్ట్యా రక్షో భూయిష్టేఽస్మిన్వనే కింభవిష్యతీతి వ్యాకు
 లహృదయతయా తస్మై విరోధినిరసనవచనా నీతి వేద్యం॥

1. ఆ పుష్పం పుష్పం యుగం యుగం చంద్రునిం బోలియున్న యారామచంద్రుని, వాని వెన్నెనదీప్తతారంపగిది సేవకుడై యుపచరించు లక్ష్మణుని, చంద్రుని శయనంబోలె రామ నిగో నైకభావమున నొప్పు సీతను జూచి చూచి తృప్తినింపక మఱి మఱి చూచి దృష్టి దోష మేమాయెను యమ నామం గళ వాక్కుల నుచ్చరించుచు వానికి రక్ష పెట్టిరి.

1* ఉదయించుచున్న చంద్రునివలె ననుటచే రామ దుష్ప్రయదర్శనుడననగ్గము. “వాక్పూజలు సోమండు రాజుగాఁగలవారు” అను శ్లోకంవలన లేక “తమకులమును రక్షించునట్టి చంద్రునివలె తమకు రక్షకుడైన రామచంద్రుని జూచి మునియు” లేక ఉదయచంద్రుని యుపమానముచేత చంద్రోదయమెట్లు చీకటిని నశింపజేయుచున్నదో యట్లే రామోదయముగూడ రాక్షసవాశనమునుగల్పించఁగలకని నూచింపఁబడుచున్నది.

2) మంగళవాక్కులనుచ్చరించుచు రక్ష పెట్టిరి యనువాక్యమునకు వివరము — కేవలము దృష్టిదోషపరిహారమునకే మహర్షులు మంగళవాక్యముల నుచ్చరింపలేదు ఇక నేమనగా, రామనిసౌందర్యసౌకుమార్యములనుజూచి రాక్షసభూయిష్టపయిన యీవనమునంజేమిజరుగునో యనుభయముచే వ్యాకులరూదయులై సీతారామలక్ష్మణులకు శత్రుభయములేకుండఁగఁగూడ మంగళవాక్యములను మహర్షులు ప్రయోగించినవి చెల్లించినగును.

సాక్షాదేవ రమాపతిం భగవతీం స్వీయై శ్చయై రర్చితం,
భాగ్యం న సమభూదితి ప్రముదితా న్స్యాం తేషు తే తాపసాః ।

1. సాక్షాద్యైవ స*కండమూలసుఖ ప్రసంగపూజ్యభక్త్యాన్వితా
స్వీతారాఘవలక్ష్మణా నపి తేతః ప్రాహుర్వచ స్సాదరం॥౯॥

శ్రీరామచంద్ర భగవత్సవతుంచ సాధూన్,

దుష్టాంశ్చ హంతు మవతుం భువిధర్మసంస్థాం ।

ప్రాప్తావతార మవనాతు భవా నితి త్వ,

మస్మాభి రాశ్య విదిశోఽసి పురైవమానం ॥౧౦॥

బ్రహ్మదయోఽపి రఘుపుంగవ యస్య రూపం,

సత్యం విదంతి సదస న్నహి ణేఽమరావై

తంత్యా మిమం మితేభియోద్య కథం వయంతు,

సంస్తాతు మద్య భగవత్ప్రభవేమ నూనం॥౧౧॥

యద్రూపంహృదియూగినః ప్రతిదినం,త్వర్చంతినిష్కల్పమాః

ధ్యానాద్యాత్మసుమైర్ని రుద్యతుచలద్వా ప్యౌన్ద్రియాఘంనిజం,

తద్రూపం తవ రామచంద్రనవయం,స్తాతుం సమర్థాఘ్రువం

ధ్యాతుగనప్రభవేమకేవలకృపా దృష్ట్యాభవాన్పాతునః॥౧౨॥

- 1* కండమూలమితి — “యదాహుః” భవే తైన పూజయేత్సి

త్పరేవతాః, “తైనైవ పూజయేత్సి త్వ మతిథింసముపాగత”

మితి శంఖస్మృతివచనేన స్వీయాహారేణైవారిథి మపి పూ

జయే దితి ధర్మ సూచితః ॥

- మఱియు సాక్షాత్తుగ లక్ష్మీనారాయణులను తమహస్తములచే నర్చించు భాగ్యము తమకు లభించెనని యాతాపకులు హృదయములను పొంగించు నానీతారాములకొనవచ్చి, పాద్యమొసంగి, యర్ఘ్యమందిచ్చి కందమాలములు మొదలగు నాచారముల నర్పించి భక్తితో బూజించి రామచంద్రునితో నిట్లు పలికిరి.
1. షక్తుః శైశ్వర్యసంపన్నః (డవగు నో రామభక్తా)! నీవీలోకంబున సాధు సంగరక్షణకొఱకును, దుష్టతక్షణముకొఱకును, ధర్మసంగరక్షణముకొఱకు నవలంబించివని నన్నిరెవరకీ, తెలిసికొంటిమి ఇది నిచ్చెయ్యము.
- ౧౧ ఓర్ముపుంగవ! బ్రహ్మ మొదలగు వేదపుట, ఏనీయుక్క సవక మూపమును సత్యముగా తెలిసికొనకుండేదో అట్టి నిన్నిపు డెల్లలమగు మేమును శంప నెల్లు సమర్థులమయ్యెదము!
- ౧౨ ఓరామచంద్రా! ఏనీదివ్యమూపమును నిష్కలృప్తులగు యోగిపుంగవులు చందలమలగు బాహ్యేంద్రియములనెల్ల స్తంభింపఁజేసి ధ్యానము మొదలయినది యనెడిపుష్పములచేఁ బూజించుచున్నావో అట్టి నీరూపమును గుఱించుటకును, ధ్యానించుటకును, మేము నిశ్చయముగ నసమర్థులము, దుర్బలమగు మహ్న కేవల కృపాదృష్టిచే రక్షింపుము.
- 1) “కందమాలములు” అనురానికీ వ్యాఖ్యానము.—తమకయ్యదియూ హారమూ రానిదేతనే పితృదేవతలను, అపిఘులను నిత్యము బూజించవలయునను శంఖస్మృతివచనమునుఁ బట్టి తమయాచారపరార్థములచేతనే అపిఘులను సత్కరింపవలయును” అనువర్తమిచట నూచింపబడుచున్నది.

సహి ధర్మవిక్ రామ! ఐయం త్వాత్మవిక్ సహి,
స నయం భక్తిమంతశ్చ శరణం శ్వాం గతానయమ్ ॥౧౮॥

రక్ష్యాచా ప్యథవా సవా నయ మమీ
త్యేనం స చింత్యం త్వయా,

నిర్దుష్టా ఐయ మాన్యరక్షిణీనీ

త్యాలాపతుః స క్షమాః

దీపత్వా దపి స స్త హతికరుణా

శాశ్వత్యన్తాన్

స్వామి ప్రక్షసి నో యది త్వ మనఘ

న్యతై ప్రితిజ్ఞచ్యుతా

॥౧౯॥

1* పురస్థితో వసస్థానా సమర్థో స్వవితుంతు సః,

యత్ర క్షత్రి స్థిశస్యాపి సహితస్యాదశ క్షతా ॥౧౯॥

1* సను రక్షణప్రవేశస్థితో రక్షణావకాశ స్సమృద్ధివే శ్శిథ మ

త్రి తదవకాశ ఇత్యాశంకాయాం పురస్థితో వసస్థావేత్పుచ్చ్యత

తస్యాయ మాశయః— ఇతరే మూర్ధాభిక్షాః బుద్ధిబలేన స్థా

నబలేనచ తురంగబలినచ స్వరాజ్యమాత్రకై నై సమర్థా భ

వంతి। సకలలోకరక్షణఘరంధరస్య అసహాయశూరస్య తవసగ

రవాసే కిం? బల ముపచీయతే, స్వాభావిక నిత్యనిరతిశయజ్ఞానశ

క్తసంపన్నస్య తవ వసవాసే కిం? బల ముపచీయతే, అత్యయ

త్రకుశ) స్థితస్యాపి తవాసాధ్యం కిమపి నా స్థితి భావః! ॥

౧౩ ఓరామచంద్రా! మేము సర్వములనెఱంగము. ఆత్మజ్ఞానశూన్యులము సృష్టిరహితులము. కేవలమునిన్ను మాత్రము కరణబొందితిమి.

౧౪ కయూపయా! నీవు కవి, పరిగ్రహవారా! తగనివారా! యనిముస్కులంగూర్చి యాలోచింపకుము. మేము నిష్కల్మషులము. మమ్ములను నిష్కల్మషముగ గావించునకుమనఁచెప్పఁబాలము. మేము దీనులముకావనను, నీవుకావనాలోచింపకుము మమ్ముకీలంపఁబలయును ప్రభు! మమ్ము రక్షింపుము మమ్ము నీకుండేనప్రభు సర్వముకొనిలగు. మమ్ము నీకుండేనప్రభుయైనగా, ఎక్కడెనిస్కరించును శరణుని నివ వానినొక్కఁడెవరయో సృష్టించి తేలియింపఁడు.

1* ౧౫ ఓరామచంద్రా! నీవు, పరమందున్నను, వనమందున్నను, మత్తయెచ్చటనున్నను, అన్నివిధముల మమ్మురక్షింప నీచేనమగ్గుడవు. నీకశక్తి యనుమాటలేదు.

1* ౧౬ సృష్టమునందుండినవో నిక్షింపుట కవకాశముందును, కాని యిచ్చట రక్షణావకాశ మెట్లుకలుగునని రామచంద్రమూర్తి యనునేమాయని పురమునందున్నను, వనమనందున్నను నొక్క-క్షేయని చెప్పఁబడుచున్నది. (అభిప్రాయ మేమనగా) ఓరామచంద్రా! ఇతిరరాజులైనవోబుద్ధిబలముచేతను స్థానబలముచేతను, చతురంగిలముచేతను, తమరాజ్యమునుమాత్రము రక్షించుకొనుటకు నుమగ్గులైయుందురు. సర్వలోకరక్షకుడవు, ఘరంగుడవును, ఆనహాయశూరుడవునునగు నీకుపట్టణమందున్నందున బలము వృద్ధియు కానేరదు స్యాభావిక నిత్య నిరంశయజ్ఞానశక్తిసంపన్నుడవగు నీకు వనమునందుంటచే బలము క్షీణించునదియులేదు. కాన నెచ్చటనున్నను నీక సాగ్యము లేదనిభారము.

మనుష్యభావేనతు రాఘవాస్మాక్

విమోహితుం త్వద్విషయస్థితాం స్త్వమ్,
త్వత్పాలనాగీనజనా న్యదీచ్ఛే

1 స్త్వ రక్షణా నోన్ * భవితా తవాఘమ్ || ౧౭ ||

కించత్వం సృపపుత్ర! కోష్టదిగ్, శాంశాన్వికోఽభూ ర్యతః,
త్వస్త్సృత్పరిపాలనం రఘుపతే త్వద్యేవ సంస్థం ధ్రువమ్
న్యూణం పాలనహేతునా సృపపదం నాస్థిం భవేద్రాఘన!

2. త్వదేశస్థితకారణేన విధినా పాతుం త్వ మహ్తోసి ౧౭ || ౧౭ ||

1.* భవితా తవాఘనుతి — మహాభారతే ప్యేవం ప్రతిపాది
తమ్ — తథాహి, శ్లో॥ అగోస్తారశ్చరాజానో బలిషఞ్భగ
తస్కరాః, సమర్థాశ్చాప్యదాతారస్తేవై నిరయగామిభిః ||

2. త్వదేశస్థితకారణేన తిస్యాయ మాశయః — భవద్విషయ
వాసిత్వమేవ భవద్రక్ష్యత్వే నిష్ప్రమాదో హేతుః । నోపా
గనాదికం తత్ప్రప్రదాదిసమ్భవాత్ । దేశవాసిత్వే తద
భావాదిభావః । నచోత్తరత్ర కరిష్యమాణాస్త్రీయరక్షా
భారసమర్పణే నైవ ప్రయోజనసిద్ధే ద్విషయవాసిత్వకథ
నం వ్యర్థమితి శంక్యమ్ । రక్షణే వశ్యతి తత్సన్నిధానే ర
క్ష్యవినాశస్య దోషభూయస్త్వికథనార్హత్వాత్ । విషయ
వాసిత్వస్య నిరపేక్షహేతుత్వనిర్బంధేపి మోక్షవ్యతిరిక్తరక్ష
ణోపాయస్యావిరోధాత్ । సహ్యత్ర మోక్షాపేక్షాయా
ఉపాయానుష్ఠానం చక్రుః । కింతు దుష్టరాక్షసనిరసనాపేక్ష
యేతి ।

౧౬ నీగర్భమంతుడి నీపాలనను నకు బోనైయున్న మమ్మలను నకు

1. స్వ భావమున మోహబెట్టి రక్షించుట మానకనేని నీకుబాపము సంభవించును.

౧౭ చుట్టియు రాని అష్టదిక్పశుల ముగళములతో నుద్భవించుట గాన మా రక్షణభారము నిష్ప్రయుముగ నీయందే యున్నది. రాని నరులను నిర్ది

2. షించువాడు కావుననే నృపుడని ఓర్వఁడుచున్నాఁడు. శ్రీనీదేశ మందుండు ప్రజల మగుటచే నీవుమమ్మలను నప్పక పాలింపనని యుంటివి.

1) 'నీకుబాపము సంభవించును' అనుగానికీ వివరమున శ్రీభారతము నగుమూలము నిట్లే చెప్పబడినది. పండిత సంఘము నారవసాలు దీసి కొని ప్రజలను రక్షింపని రాజులును, సమస్త లెయుగములు దానమీయని భాగ్యమంతులును నరకమునకుఁ బోవుదురు.

2) నీదేశమునందుండు ప్రజలమగుటచే విధిగ రక్షింపవలయుననుకొని వివరము—ఓరామచంద్రా! నీదేశమునందుండుట నీచే నవశ్యము రక్షింపదగుటలో నిష్ప్రమాదమగు హేతువైయున్నది. నిన్ను పోసింపుట మొదలగు నవి ప్రమాదములేని కారణములుకావు. వానిలో ప్రమాదము న్నదని భావము ఇందుపై నొక యాంశంక కలుగును. మందు తమరక్షాభారమును రామని నందు పెట్టబోవుచు నిచ్చట మీదేశవాసులమని చెప్పుట వ్యర్థమను నాశంకకు సమాధాన మేమనగా. రక్షకుడైననీవు చూచుచుండగా రక్షణీయుల వివాదబోషబాహుళ్యము గలదని చెప్పుటకని తెలియదగును. దేశవాసులమని చెప్పుట మోక్షకారణము కాక పోయినను మోక్షవ్యవహారములైన వానికి గాగఁదుగుటకు నిశ్చయము లేదు. గాన నిచ్చట మోక్షవేత్తచే శరణు పొందియుండలేని ఇక నేమని నున్నరాత్మసంధియనివారమునకు గాన దేశవాసులమని హేతువుచెప్పుకొనుట సమంజసమేయగునని భావము.

శ్రీరామాత్ర వసత్సుతాపనజనే మ్వాశ్చద్విజాః క్షత్రియాః
 వైశ్యా శ్చాపి వసంతి నావసవిధౌ సర్వేస్వకేయేక్షమాః,
 కింతు స్త్రీయతపోవినాశసీయా సర్వే భవంతం విభుం
 రకాదీక్షిత మద్యరాక్షసభయాద్యాఙ్ఘంతిసంరక్షకమ్ ॥
 కింబ్రూమో రక్షసాంబాధాం సహిసోఘంవయం క్షమాః,
 మునీనామస్థిసంచయం పశ్య రక్షప్రకల్పితమ్ ॥౧౯॥
 ఇత్యుక్త్వా దర్శయిత్వా చ మునీనా మస్థిసంచయమ్,
 సంస్థాప్య రాఘవే స్త్రీయరతోభారం స్థితాస్తు తే ॥౨౦॥
 శ్రీరామోపి విచార్య తస్మనిచయే విన్యస్య బహ్వింకృపాం
 భక్త్యా తద్రచితాలృపైరవమలం మత్వా త్వనల్పం తతః,
 తేహంరక్షణ మాత్మసాదితి తదా తూక్త్వా ప్రతిజ్ఞాయవై
 భూదౌ న్యూహ మునీన్విశాలహృదయౌ రతోజన్తపీశి
 తాన్ ॥౨౧॥

మా నూజ్ఞాపయితుంత్వర్తా సహి విజ్ఞాపితుం క్షమాః,
 యుష్మదాజ్ఞాప్రకారేణ ప్రసర్జితు మహం స్థితః ॥౨౨॥
 రతో వినాశసం కృత్వా నిరపాయా సహంతు వః,
 కరిష్యామ్యసురాస్తంతు మహం కానన మాగతః ॥౨౩॥
 ఇత్యుక్త్వా మునిభి స్తదానతిగతో రామస్ససీతానుజ
 సింహవ్యాఘ్రవరాహకాసరముఖైర్భిమైర్బృగై స్సంయుతం
 క్షితై శ్చిత్రవిచిత్రపక్షినిపక్షైః స కూజితం భీకరమ్,
 నిర్దిరం విపినం ప్రవిశ్యతుయగూ ర్వృన్ధన్వంకృతిం ॥౨౪॥

- ౧౮ రాకుమారా ! ఇచ్చట నివసించు తాపగులలో బ్రహ్మ, క్షత్రియ, శైశ్యులను మూడుజాతులవారు నుండిరి. వారుతమను తాము రక్షించుకొనుటకు సామర్థ్యములేనివారుకారు. కాని తపోధన్య భయము కవంకను, రాక్షసభయ మొకవంకనుపీడింపఁ బ్రభువజైననిన్ను శరణముచేడినాము.
- ౧౯ రాహు! ఈరక్కసుల బాధను నీకేమనిచెప్పుదుము. మేము భరింపఁ జాలకున్నాము. అవిగో రాక్షసగణముచే భక్షింపఁ బడిన మునిపుంగవుల బామికలగుట్టలు వానిని పరికింపుము.
- ౨౦ ఇట్లుచెప్పి రామున కౌబామికలగుట్టలను చూపుచు మారత్తగభా రమిక నీయరియేయని విన్నవించుకొనిరి.
- ౨౧ రామచంద్రుఁడును తిబ్బుపిపుంగవులయొడఁ గృపఁబూని భక్తితో వాహనస్థిన యల్పగౌరవమునే యనంతముగఁ దలంచుచు నేను మిమ్ములను తప్పక రక్షించెదనని యభయమిచ్చి ప్రతిజ్ఞచేసి యారత్తో జనపీడితులై యున్న మునిజనులతో నిట్లుచెప్పెను.
- ౨౨ మహాత్ములారా ! మీరు నన్నాజ్ఞాపింపఁ దగినవారలుకాని, వాకు విన్నవించఁదగినవారలుకారు తమయాజ్ఞ ననుసరించిప్రవర్తించుటకునే ను సంసిద్ధుఁడనై యున్నాఁ డను.
- ౨౩ ఈరాక్షసబృందమునెల్ల కూపుమాపి మిమ్ముల నపాయమునుండి రక్షించెదను. నేను రాక్షస సంహారమునకే యరణ్యమునకువచ్చితిని.
- ౨౪ ఇట్లు మనుల కభయమొసంగి వారివీడ్కోలునందికొని రథమురాముడు నీతాలత్తగ నసేతముగ నచ్చటినుండి పయనమై సింహములు, బెల్బులులు, ఏనుపందులు, అడవిదున్నలు మొదలగు భయంకరవృగములచే నిండియున్నదియు, పలుకకముల పురువుయొక్కయు, చిత్ర విచిత్రములైన పక్షినివహముయొక్కయు కూటితములచేత భయము గొల్పునదియు నిర్జలమునగు నయ్యరణ్యమునఁ బ్రవేశించి ధనుష్పంకారమొనర్చుచుఁ బోవుచుండెను,

ఏవం భీషణకాననం రఘువతి స్సంవిశ్య గచ్ఛ స్వనే,
 తత్కాలేఽనుజ మబ్రవీత్పరమితో యత్నేన గమ్యంవనం ।
 అగ్రేఽహంతుచరేయసూత్రజఘనర్థృత్వంతుఽశ్చాత్మసః,
 సీతామధ్యగతావయోశ్చభవితామాయేవజీవాత్మనో ॥ ౨౫

దృష్టిం బట్కుణ! చారయ త్వ మభితో రత్నోభయం వర్తతే,
 ఇత్యుత్వా ప్రియయానుజేన సహితో గత్వా సుదూరంతునః ।
 తత్రాగా ద్విమలోదకం సుకమలం యత్రాస్తి రమ్యంనరః,
 గత్వా లేచ సరో నిపీయచ జలంస్థిత్వా క్షణం నిర్గతాః ॥ ౨౬

వై దేహీ రఘురామపాదయుగళన్యానప్రజేశాదృతే,
 మందం నంచరతి స్మ కాననతలే వశ్చాత్మమిత్రాసుతః ।

సీతారాఘవయుగ్మపాదకమలన్యానప్రజేశస్య వై,
 భక్త్యాబంగహనేప్రకక్షిణతయామందంచచారాన్వితః ॥ ౨౭

శ్రీరామస్య పదారవిందయుగళస్పర్శా దితిజ్ఞామహీ,
 స్వాంతేఽమన్యత తస్య దర్శనవశా ద్రామస్య వన్యామృగాః ।
 తతోత్యాశ్చఖగా ముదంహ్యవగతాదేవ్యశ్చవన్యాస్తథా,
 సర్వే రాఘవదర్శనాన్నిజజనిం కన్యాం తు సంమేనితే ॥ ౨౮

- ౨౧ ఇట్లు రఘురామఁడా భయంకరాటవిని బోవుచు లక్ష్మణునితో నిట్లనెను. తమ్ముడా! ఇళముందీవనమున మనముప్రయత్నపూర్వకముగ నడువవలయును. కాన నేతుమందువడచెదను. నీవుధనుర్ధారి యై జాగ్రత్తగ జెనుక నడుపుము. జీవునకును, సరమాత్మకును మధ్య మందుమామవలె యనకిర్వురకును నీతమస్యమంపెగిలగు.
- ౨౨ లక్ష్మణా! ఏమరుపాటులేక నిలచిక్కులులగులయఁబరికించుచునడువుము. ఇచ్చటరాక్షసభయము మెండు. నిలచుకొని రఘురామఁడు నీగా లక్ష్మణులతోగూడి కొంతదూరమేగి నెచ్చలొడక మఱఁబూర్ణమై సరిమఱివంతములై పరమానందము నొడఁగూర్చు పద్మమలచేన్వ్యాప్తమై బహురస్యమై కన్నట్లునొక్కినరమోరమను దర్శించి, దానిజలంబుఁగ్రోలి యొక్కటి నొకొకలక్ష్మ తత్తీరమున విక్రమించి తిరిగియవమయ్యెను.
- ౨౩ రామఁడుమందువడచుచుండఁజూసి భర్తయగుమోహినితావులను తొలంగి వానికంట నడచుచుండెను లక్ష్మణుఁడు నీతారామలకు జెనుక భాగమున నడచుచు వారియిద్వరియఁడుగుజాడలకుఁ బ్రకటించుక భక్తియుక్తుడై యశ్వరథ్యును నబోవుచుండెను.
- ౨౪ శ్రీరామనియఁడుగఁదామరల సోకుడునలన భూదేవి నమ్మరాలశని యాత్మలో నుపొంగెను. తానకర్మవమువలన నన్వనమునందలి మృగములును, పక్షులును, క్రిమి కీటకములును, వనదేవతలును, దనందమనుభవించినవి. రాఘవకర్మవమున రమణవృక్షులు ధన్యములని యొకదరుఁడలందిరి.

రామోభూమిసుతామథాహనచనందూరశ్రమోపేయుషీం,
ప్రేయ స్యేహి శనైరర్థదీయ కర మప్యాలంబ్య హస్తేన శే,
మాగచ్ఛస్థస్థలనం శిలాసుసువతి త్తం పశ్య నిమ్నోన్నతే
పశ్యంతీకుశకంటకా న్వనభువి త్వందూర మేహిప్రియే॥౨౯

తత్కాలే పతి మాహ భూమితనయా నాథ క్వ శస్త్రంధను,
ర్వాసప్రస్థమిదం వ్రతం క్వచచినా మ్రంసతే నైస్తు యుత్ ।
త్రీణ్యేవ వ్యసనాని సంతి భువనే తేహ్వాదిమిథ్యావచ,
స్తవ్యస్త్రీనిరతి ర్ద్వితీయ వాపరం నిర్వైరయుద్ధం పరై॥౩౦

నాథ త్వం రాక్షసాన్ స్వతుం వినా మైరం కిమిచ్ఛసి ?
త్వామహంస్మారయేయం తేనాహంబోధయితుంక్షమా॥౩౧

తచ్ఛ్రుత్వా హగతీం రఘూత్తమవిభుర్దేవి త్వయోక్తంవచ,
స్పృత్యం కాపథసంస్థ దుర్జనవ ధేహార్యం ధను ర్భూమిపై ।
రక్షపీడితమా నిభి స్తవహ మలం విజ్ఞాపితో రాక్షసాన్,
హంతుంమానిజనాన్తి కేతుకృత వాన్దేవిప్రతిజ్ఞాంఘ్రివం॥౩౨॥

ప్రతిశ్రుతి మహంత్యక్తుం నేచ్ఛేయం చ కదాచన ।
ఇదం మమ వ్రతంవిధి మా త్వం భావయ చాస్యథా ॥౩౩॥

- ౨౯ పిమ్మటరాముడు మారాయాసమున బడలియున్న నీతవలకాచి
యిట్లనెను. ప్రేమానీ! నాథుజయునాధారముజేసికొని నడచెదవు
గాని యిటురిమ్ము ఈనిమ్మాన్నతప్రదేశములనుజూచి నడువుము.
శిలలయందు తొట్టిపాటుపడకుము. అదిగో ఆప్రదేశమున కొం
దము జాగ్రతగనడువుము. ఇవిగోమండ్లు. వీటినితప్పించుకొనిరూ
రముగనడుగుపెట్టుము. అది రామచంద్రమూర్తి నీతను పాచ్చరిం
చుచు బోవుచుండెను.
- ౩౦ పిమ్మటనీతరామునితో నిట్లనెను. నాథా! వానస్పర్శవృతమున నీ
యస్త్రశస్త్రపారమే యయుక్తును. ఆరుదునను అన్యులతో చైర
ములేకయే కయ్యునునకుఁ గాలుచువుచ్చుచుంటివా! లోకమందు అన్య
తమాడుట, పక్షస్త్రైకుండైయుండుట, చైరము లేకుండపరులతోయు
దమునకు నిర్లక్ష్యుడట అనునీమూడేకదా! క్షత్రియులకు మహావ్యసన
ములని పెద్దలనుచుండురు!
- ౩౧ నాథా! నీవుచైరములేకుండ రాక్షసులను సంహరింపనేలతలంచెద
వు! ఈవిషయము నీకు జ్ఞాపకముచేసికొనిగాని బోధించుటకు నేను న
మర్థురాలనుగాను.
- ౩౨ ఆన విని రఘురాముడు నీతితో నిట్లనెను. దేవీ! నీవునచించినది స
త్యమేకాని దుర్మార్గులనువధించుటకురాజులెల్లప్పుడును ధనుస్సునుధ
రించియుండవలయును రాక్షసపీడితులైనమనిజనులు తమబాధల
ను నివర్తించుమని విన్నవించుకొనిరి. నేనునివారించెదనని వారియె
దుట దృఢముగఁబ్రతిజ్ఞఁగూడఁ జేసియుంటిని.
- ౩౩ పృథివ్యాధంగముచేసికొనుటకు నేను ఎన్నడు నిష్పప్రదను. ఇదినాస్థిర
మైనవృతము. ప్రియా! నీవు మఱియొకలాగునఁ దలఁపఁ బోకుము.

ఇత్యుక్త్వా ప్రియయానుజేన సహితౌ రామోవ్రజన్కాననే,
 శూలాగ్రగ్రథితేభయస్తకవృక్షవాప్రమం మనుష్యాదినమ్ |
 సవాన్మృగైరసిక్తరక్తిమయుతానద్వాన్మృచరాన్బరం ,
 నిమ్నాక్షంతతువన్మనశ్చతనిభఃక్రూరవిరాధాసురం ' 35 ||

నీతారాఘవశక్త్యానపి సురద్యేషే విరాధాః ధో,
 దృష్ట్వాతోపయుతః ప్రకోపితయమా శాలాగ్నిన త్రృజ్జ్వల్
 1 సంధావ్యాశుచతాం స్తతో జనకజం * ధృత్వానిజాంకేచ
 తాముద్గిశ్యా,
 హరఘ్నూ త్తమా ప్రతి తదా నిర్భీక మేత ద్వచః || 36 ||

1* అంకేధృత్వేతి—అత్రవిరాధేన నీతాగ్రహణంస్వాఘాఘ
 పరిహారార్థమేవ ఇతి దారబుధ్యా తదుక్తంస్కాందే—
 సోపితాం జానకీందృష్ట్వా శీఘ్రం సంజాతవిక్రమః | ఇయం ప
 రామహాశక్తి స్సేయంస్వర్గస్యకారణం || అన్యవిబోధోమో
 షేపికారణం బంధనేపిచ | తస్మా దిమాంభజిహ్వామి దిష్ట్వా
 ప్రాప్తం హి దర్శనం | ఇతి దర్శనమాత్రేణ విముక్తఘ్నాఘ
 పంజరః | భక్తియుక్తో జహరైనాం నీతాం చైతన్యరూపినీం ||
 ఇతి కేచిద్వర్ణయామాసుః ||

34 ఇట్లు తనప్రేమనీహీనరిక రామ యు భార్యసాదగ్రసమేతుడై
యాభయంఃకర్మమైన కండకారణ్యమవంబోవుచుండ నొక్కచో
నొక యేనుకతలము, ఒకతోడేలును, యొకపెద్దపులిని కూలము
నకు గుర్చి భుజమనించఁబెట్టుకొని యొకచోట మనుజునొక్కని
భక్షింపుచు కొత్తరక్తము చేడఁడిసి యెర్రినై నయపవిత్రమగు పెద్ద
పులితోలుచు పుట్టముగ గరించి నడచావులవలె లోలైవకండ్లతోలు
ర్వతసమానమైన యాకారముతోనున్న యొక విరాధుడను రాక్ష
సుని జూచెను,

35 రాక్షసాధుడు నావిరాధుఁడును నిర్భయముగఁ దనయెదుట
సంచరించుచున్న నీతారామలక్ష్మణులనుజూచి యుత్సాహియై కో
పముచేఁగాలాన్ని దుక్రమింపవలె మండిపడుచు వానితెన్నంటి పరుగిడి
1 జానకిని చేతఁ జిక్కించుకొని * నిజాంకమందుఁ జేర్చి పిమ్మట రా
మలక్ష్మణులతో నిర్భయముగ నట్లనెను.

1. విరాధుడు తనయంకతలమున నీతను జేర్చెననుదాని నీశ్రిందివిధముగ
గొందరు తాత్పర్యమును తెల్పుదురు.

విరాధుఁడు నీతముగ్రహించుట తనపాపపుంజమును బోగొట్టుకొను
టకేకాని యితరబలులతోఁగదని స్కాందపురాణమున నీశ్రిందివి
ధముగఁ జెప్పబడినది. "విరాధుడు నీతముజూచిఁ యామెపరాశక్తియ
నియు, స్వర్ణమునకుఁ గారణమనియు, ఈపరాశక్తివిజ్ఞానమువలన
మోక్ష పాపై ప్తి కలుగుననియు, నవిజ్ఞానమువలన
బంధము నింభవించుననియు శంకులన నీమెను నేనుభజించెదన
నియు, నీమెదర్శనము జైవనశము చే గలిగిననియు, దర్శనము త్రమ
చేరనే నమిద పాపపంజరములన విడుదల నైతననియుఁ దలచి భక్తి
తోఁగూడినవాడై చేతన్మస్మయూఁడి యగు నీతము గ్రహించెనని"

దృశ్యేతే నజతా సచీరవననా కింత్యా భవంతౌ మునీ,
 తౌచే ద్వాం నికటే శరాసన మియం నారీ కిమర్థం సితే ।
 కిం స్వస్థై నివృషితేతు భీకరమృగోపేతే చరంతౌ యువాం,
 1 దృష్టే వాంచరితే యువాం * మునియశః ప్రధ్వంసినా వాస్థితౌ 3

* మునియశః ప్రధ్వంసినా వితి —

సన్వత్ర రామలక్ష్మణయౌ ర్విరుద్ధాచరణం కిమితి రక్షసా త
 థా నిందితం ?

సహ నిందాయాం కందికపి హేతుం పశ్యామః — తత్రహే
 తు ర స్థితి చేత్ ।

1 సదారత్వం తత్రహేతురితి నా ?

2 ఉత ధనుర్బాణధారిత్వం ?

నాద్యః — మహర్షీణా మపి సదారత్వదర్శనాత్ ।

స ద్వితీయః — ౧౪ స్వభామదగ్భ్యాదీనా మపి ధనుర్బాణిత్వ
 దర్శనాత్ ।

ఇతిచేన్న —

సదారాటిపిమహర్షయోబహిర్నిర్గమనేస్వభాయాస్సాస్వత్రమే
 ష్టేవ నిక్షిప్త స్వయ మేకాకినో గచ్ఛేయూ, సన్వత్ర త
 థా దృశ్యత ఇతి । కిం ద్వయోర్నికటేత్వేకనారీస్థితి రపి వి
 రుద్ధాచరణమివ రక్షసోద్యోతిత మిత్యుహ్యం —

- 32 విరిత్యరును జటలను, నారచీరలను ధరించియున్నాడు. మీరేమి
మునులా? మనులైన మీకీబాణములును, కనితయు నెందులకు?
1 ఈధయంక రాటవిని స్త్రీత్రోగూడ! మునిజనుల యశస్సును వశింపఁ
జేయుదొంగమునులవలె గన్పించుచున్నాడు.
-

- 1) మునిజనులయశస్సును నాశనముచేయు దొంగమునులవలెనున్నాడు.
అనురానికివివరము—ఇచ్చట రామలక్ష్మణులు మునిజవచిరుద్ధర్మ
మేమి యాచరించినారని రాక్షసుడు రామలక్ష్మణులను దొంగము
నులని తీర్చివాడు? ఇచ్చట రాక్షసకృతమైన నిందయందు పోతు
చేదియుఁగానము. ఒకచో పోతుచేచైన నున్నదన్న భార్యసహి
తత్వము గాని, ధనుస్సులను ధరించియుండుట గాని పోతువులు కా
వలెను. కానిమహర్షులుగూడ భార్యసహితులైయుండుట సర్వసా
మాన్యమైనదిగాన మొకటిదానియందు సందర్భమేమియులేదు. ఆ
గస్త్యజామదగ్నాధులుగూడ ధనుర్ధారులై సంచరించునట్లు చిను
చుందుముగాన చెందవలెకాదు. అనునాశంకకు సమాధానమేమన--
సభార్యులైనను మహర్షులు ప్రయాణసమయములందు తమభార్యల
నాశ్రయపడమరించి తామొంటరిగ సంచరించుచుండుదురు. రామ
లక్ష్మణులువనిత్రోగూడ సంచరించుచుండుటయు, ఇద్దరితోడను
ఒక్క-వనితయే వచ్చుటంబట్టియు, లోకవిరుద్ధముగ రాక్షసునిచే
బాల్కింపఁబడెనని యూహింపఁబడియున్నది.

మధ్యేత్యా ఖలతాపసా వస మదం సంర్యజ్య మారం గతాః,
 త్వం మాం వేత్సిన వావిరాధమసురంఖ్యాతేతులోకప్రయే ।
 లోకే యే బలినో వసంతి నితరాంతేషూ త్తమో వై ఖరః,
 తస్మాదప్యధికోఽహమేవబలవాన్ తుల్యో స్తి మేనావరః ॥ 32
 లోకేజీవితుమీష్పితం యదివసేద్వాంభూమిజాంతుంద్రుతం,
 నగత్యజ్య శుభలాయనంతు కురుతిందూరంయువాంబాలకౌ ।

- 1* భార్యా మే భవతేయమన్యవనితేవేయంసదృశ్యామయా,
 2 గచ్ఛేతంయదితోయువామహతువా ॥ రక్షంపి బేయంజలంకౌ
 రక్షసోఽక్లే వేషమానాం విలపంతీం తు భూమిజాం ।

3* పశ్య స్విలాపకృద్రామః ప్రాచీద మనుజం వచః ॥ 33 ॥

- 1* విశేషార్థః భార్యాభయాశాంత్యా ఆర్యాపూజ్యా ఇయం సీ
 తా, అన్యవనితేవ సామాన్యవనితేవ మయా సదృశ్యాభ
 2 వితా కింతు లోకమాతృబుద్ధ్యాదృశ్యత ఇతి భావః ॥ రక్షం
 పి బేయం జలమిత్యత్రాపి విశేషార్థో గ్రాహ్యః ॥ రక్ష మనుర
 క్షం యథాతథా వాంజలం యుష్మత్పాద ప్రక్షాళనజలం
 పి బేయమిత్యర్థః । యవాం సగచ్ఛేతం యది కించిత్కాల
 మత్రయువా మగత్వాస్థితౌ యది యుష్మత్పాదప్రక్షాళనం
 కృత్వా పాదజలం శిరసిధృత్వా సర్వపాపనిరాసామర్థమం
 తః పి బేయ మితి పర్యవసీతోర్థః ॥

3* పశ్య స్విలాపకృ ద్రామ ఇతి---

సన్న్యసేనరా మేగాదిలాపకృతఇశ్యవగమ్య తేనహితతృకచిదపి

- 32 ఓమావపులారా! నాయుండలి భయమున ఋషులెల్లరును నివ్వవము నుండి పారిపోయిరి. ఎరుగరా! నన్ను. మల్లోకముల విభాగభగడించిన యాచిరాధుడు మిత్రక్కడను ఎవరాలేదా? లోకమున ఒలనంతులమని విజ్ఞప్తిగుబలకాలలలో నెల్ల భరుకుదిట్టయని మిత్రతీగియే యుందురు. వానికంటెను మించిన ఒలనంతుడనునేను. నన్నుమించిన ఒలకాలి యాజగత్ప్రయమనఁగూడ లేదు.
- 33 ఈభూమియందు మీరు బ్రతుకినచ్చగింతురని ఈజన్నెలాడిని విడిచి యిక్కడనుండి కాలికిబుద్ధిచెప్పుడు. నాకికలకలమిటారి ౨౪
- 1 స్త్రీః లేకాక 1 భార్యకాలదు. మారిచ్చటండి పెడలకు మిన్నులకు జెఱకుదంట్లలే కనుక నమః! స్త్రీపానకముద్రావినట్లు మీ
- 2 రక్తమును ద్రావెదను. బాగుర! పొందు, పొందు.
- 34 రాక్షసునియొడిలో, కసాయివాని చేతిలో మేకనలె కడకడ
- 3 వడంకును విలపించుచున్న వైదేహినిలాది 1 విలాపమునఁజేయుచు రాముడు లనలమ్మనితోనిట్లనెను.

- 1 1 ఇటవిశేషార్థము:— భార్య- భాగితర్యాఅనునపుడు కాంతచే యాజంపతగినయినీతి, ఇతరస్త్రీవలె నాచేభావింపఁదగినదికాదు. ఇంక నేమనగా, సర్వజగజ్జననిగా భావింపఁదగినదని భావము.
- 2 1 “రక్తం పితేయం జలం” అనుచోట విశేషార్థము:-- రామీశనమునుబడి జల్లక కాంతకాలముండినచో సర్వపాపాపనోదకంబగు శకుపాదప్రత్యాశనజలంబు నత్యంతానురక్తితో శిరమునకాల్చి పానముజేసెదనని భావము;
- 3 1 రాక్షసుడగుడు విలాపముజేయుచు అనిచెప్పుటచే రాముడు విలపించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. “అపకలంబు దైర్యము గుణనలత

హేతుం జానీమః। యేన ఏవది ధైర్యవ్య సజ్జనలక్షణతయా
 శాస్త్రే కథితత్వేన సర్వజ్ఞేన మహతా సతా శ్రీరామచం
 ద్రేణ విలాపః కృతః తత్ర హేతు రస్తీతిచే ద్ధవాన్ప్రప్తవ్యః।

1 తాపస్థకర్మావలంబినో మమ రక్షణాననూపకోపస్సయా
 పతే దితి వా ?

2 ఉత సాపత్న్యమాతృకామనా పలితేతివా ?

3 యద్వా నిశాచరవశంగతా సీతా మహతీం కేదృశీ మపస్థా
 మాప్స్య తీతివా ?

4 ఆపాలాస్త్విత్ స్వజాయాయా రక్షసాపహృతతయా నహీ
 తాపరం జాయాసుఖం సంభవే దితివా ?

5 అథవా స్వజాయాయా రక్షసా సంస్పృష్టతయా సంహృతే
 పి తస్మిన్ రక్షసి నహి సా పునర్జాయాత్వేన స్వీకర్తు మర్హే
 తివా ?

1 నాద్యః। వానప్రస్థకర్మావలంబినామగస్త్య జామదగ్న్యసీ
 నాంహింసాకర్మదర్శనాత్। కించ“అహింసా సాఘహింసేతి
 శ్రీయాన్ ధర్మపరిగ్రహః” ఇతిమహాభారతే సాఘహింసా
 యా అహింసాత్మకత్వేన కంఠరవేణో క్రత్యాచ్యు.

రామనిశాన్త్రము భూషించుచుండి సజ్జనుడును హహత్పుండునగు
రామచంద్రుడు విలపించుటలోఁ గరణము గన్నఁడు. ఒకచేత
కారణమున్నదనినచో నీకిందికారణములలో నేకారణమో యుం
డవలసి యున్నది

- 1 తాపస్కర్మము నవలంబించినవాకీ రాక్షసుని సంహరింపవలసివచ్చు
ననియు సంయమన హింసా దోషము సంభవించుననియు రామనివి
లాపమా !
- 2 లేక రామ సంకల్పమున నావేదననియూ !
- 3 లేక రాక్షసునివశమయిననీత యికి నెట్టికీ ప్రాణ పడుననియూవిలాపము
- 4 లేక తనభార్య రాక్షసునిచే నపహరింపబడినందునఁ దనకుసాంసా
రిక స్త్రీ సౌఖ్యము పోయెననియూ విలాపము !
- 5 లేక, తనభార్యను రాక్షసుడు స్పృశించినందున వానినిచంపినను
తరిగియూ మెను భార్యను గాస్తీకరింప ననర్హురాలనియూ!
- 1 మొదటికారణముకొడు. వానప్రస్థస్థైర్యమునవలంబించిన యగస్త్య
బ్రాహ్మణగర్వాచులునైతము వాతాపిమొదలగు రాక్షసులను సంహ
రించినట్లు (హింసాకర్మముచేసినట్లు) కన్నడును. కావునను, మఱి
యు దుర్మాత్తులను హింసించుట హింసకాదని భారతమున కంత
రవముగఁ జెప్పఁబడినది. కావున మొదటిదిగాదు.

- 2 నాపిద్వితీయః, తథా త్వే చతుర్థశసమానంతరికప్రథమదివసే
 ధ్రువ మహం నాకేతమావ్రజేయ మితి రామోక్తే రసం
 గతత్వాత్.
- 3 నాపితృతీయః, నహి నిశాచర స్తత్కాముకో జానకీం ప్రహ
 ర్తుం యతివ్యతీతి విజ్ఞానాత్.
- 4 నాపిచతుర్థః, పసానకాలేసీతారామయో స్సమం బ్రహ్మ
 చర్యదీక్షావహాత్వేన వరయాత్రానమాకరిణీమాత్రతియా
 తస్యా పరిగ్రహ తత్సుఖానపేక్షి త్వేన తదర్థకవిలాపాసం
 భవాత్.
- 5 నాపిపంచమః, స్వజాయాయాం తేన సంస్పృష్టాయామపి స్వ
 సనుక్షేప్తితాయా మనుమానలేశావకాశాసంభవాత్, స్పర్శ
 మాత్రేణ రోమాభావాచ్చ.

అథః తద్విలాపోఽసంగతఇతి చే దత్రోచ్యతే "వ్యసనేషు
 మనుష్యాణాంభృతంభవతిదుఃఖః" ఇతి పూర్వోక్తరీత్యా రా
 మస్య పరదుఃఖానహిష్ణుత్వేన సీతాదుఃఖసందర్శనవిషయదుఃఖ
 మేవరామస్య సతు స్వాభావికం కించమార్దవగుణోపతస్య
 వ్యక్తీయత ఇతి సరోషశంకాస్పదస్తద్విలాప ఇతి వేద్యం.

- [2] తెచ్చవదికాదు! నవతల్లికోడలి సఫలమైనది గదామని విలపించినచో బదునాలుగుసంవత్సరములు వెళ్లినమరుదినమున నిశ్చయముగ నేనయ్యాఃకు వచ్చెదనని రాముడుధర్మమిత్రా చెప్పినది యసంగతమగును.
- [3] మూడవదికాదు! నీతనుకోరుచున్న విరాధుడు నీతనుజంపుటకు యత్నింపడని రామునకుఁ జెలిసియేయుండుటవలన.
- [4] నాల్గవదికాదు. తనవాసకాలములో నీతారాములు సమముగా బ్రహ్మచర్యదీక్ష జరుపుచున్నందున వనమాత్రకు సహచారిగిగా మాత్రముండునని నీతనువెంటలెట్టుకొని వచ్చినందునను తత్సఖము నపేక్షింపనివాడగుటచే తత్సఖము పోయెననియు విలపించుటయనునది యసంగతము.
- [5] అయిదవకారణముకాదు. నీతరాక్షసునిచే స్పృశింపబడినను తన సమత్వమునందే యున్నందున నామెవిషయమై సంజేహమున కవకాశమే లేకపోవుటవలనను, స్పృశించినంతమాత్రము న పాతవృత్త్యభంగములేదుకావునను.

పైపాతవృత్త్యవల్ల రామునివిలాపముసంగతముగలేదనియెడి యాశంకకు సమాధానమివ్వనగా, “ఇతరులకన్తమునుజూచి రాముడుమరింతదుఃఖపడును,, అను పూర్వోక్తవచనముచే రాముడు పరదుఃఖమును సహించలేనివాడగుటచే ప్రకృతమున నీతయొక్క దుఃఖమునుజూచి రాముడుసహించలేక విలపించుటేకాని వేరుకాదుకనుకను ఇందువలన రాముని పరదుఃఖాసహిష్టుతాదూపముగు మార్గవగుణము వ్యక్తమగుచుండుటవలనను గుణమేకాని రామునివిలాపము దోషాకరము కానేరదని తెలియదగును.

జాతా త్రాతమృతిశుతే రనుజ మే రాజ్యచ్యుతే రప్యలం,
దుఃఖాదుఃఖ మిదం మహాత్తర మభూ తీతాన్యసంస్పర్శజః ।

1* యత్కామేనత్తు కైకయీ వనమిదం సంప్రేషయామాసమాం
తత్కామ స్సఫలోరమేవ కుమలే న్నాపత్స్య మాతు స్త్వ
భూత్ రం

1* యత్కామేనేతి తస్యా య మాశయః—

సర్వజనప్రియే రామభద్రే సతి సాకేతవాసిని నహి స్వాత్మ
జన్య రాజ్యం సుస్థిరం భవేత్ . కించ పౌరాజానవదాత్మన
హి స్వపుత్రస్య వశంగతా భవేయః, అపిచ తే రామభద్ర
ఏవ నిరూఢప్రేమాతిరేకతో భరతనవివదేయః, ఇత్యులో
చ్య రామభద్రే, వనం ప్రేషితేనతి తదా సతీ భూమిరా రా
మనుస్మత్య వసంగమిష్యతి, తతోయేవ కేనాపి రక్షనావహృ
తా భవేత్, తత స్తద్వియోగాన్నహిరామోపిజీవతుమ్భ
త్, తతో మదాత్మజస్య రాజ్యం స్థిరీకృతం భవేద్దిత్యేతావ
దాలోచ్యైవ కైకేయీ కేవలం స్వాత్మజస్య రాజ్య మేవ
నాపుచ్ఛ్య రామస్య వనవాస మపి వృతవ త్యభూత్ । తదీ
యమనోరథ స్త్వచిర మేవ ఫలిత ఇతి రామస్యాశయః ।
ననుపూర్వోక్తచిత్రీకూటచరితెనకైకయీసద్భావస్యస్వయ
మేవరామేణవిదిత త్వేన భూయాప్యత్ర రామేణ కైకయీ
దూషణం సంసంగచ్ఛత ఇతిచేదత్రోచ్యతే . నహి కైకేయీ
సద్భావేనచిత్రకూటరాఘవంప్రతి తతోక్తవతీ కింతు స్వపు

- ౪౦ లక్ష్మణా! ఇహుడిశువ్వుడు ఈయన్యపూరుషుడు నీతనస్ఫురించు
 బలవనం గరిగినంతటి దుఃఖమును కైక రాజ్యభ్రష్టతను గూర్చిన
 నాడును, తొడిచివావువిన్న నాడునుగూడ పొందియుండలేదు ఇది
 1 దుఃఖములలో నెల్ల కరినదుఃఖముగదా! నాసమర్థులైకై యోగోరిక
 యోగో నశ్చ వనములకు వెడలచిపనినదో యోగోరిక నేడుసఫల
 మైనది.

- 1 ఏకోరికచేత కైక నన్నదివికై బంపెనో యనుదాని యాశయమేమనఁ
 గా—సర్వజనప్రియుడైన రామచంద్రుడయ్యాధ్యలో నుండినప
 శ్చముః తనపుత్రునికు రాజ్యముస్థిరముగానుండదనియు, పురజనులు
 తనపుత్రునికు వశులుగానుండక పోవుటయేకాక ప్రజలు రాముని
 యందు నిరూఢమైన ప్రేమగలవారగుటచే భరతునితోఁగలహిం
 చుదురనియు నాలోచించి లా నేవిధముగ నైనను రాము నదవికై బంపిన
 చోఁబరివ్రాతయైననీత రామనిరపృక్ వెంబడించుననియు, నచ్చట
 నేరక్కసుడైన నీతనపహరించుననియు, బిమ్మట నీలాచియోగముచే
 రాముడుగూడ జీవింపదనియు, అప్పుడు తనపుత్రునికురాజ్యముస్థిర
 పడుననియు నింతదనుక నాలోచించియే తనపుత్రునికు రాజ్యము
 మాత్రమేకొక కైక రాముని వనవాసముకూడకోరను. కైకకోరిక
 నేడు సఫలమయ్యెనని రామునియాశయము. ఇందుపై నొకయాశం
 కకలుగును. (ప్రేమన) పూర్వము చిత్రకూటచరిత్రమును విచారించిన
 చో కైక సదాభవముతోనున్నట్లు రాముడు స్వయముగ గ్రహిం
 చినందున తిరిగి యిచ్చట కైకను రామచంద్రముార్తి దూషించుట
 సంగతముగా లేదను నాశంకకు సమాధానమేమనగా—
 అంతంతపములుచేసినకైక తిరిగి సదాభవముతో రామునిగూర్చి చిత్ర
 కూటములో దనతప్పును మన్నింపకలనినదని చెప్పినదని విశ్వశం

తిల్యవం కథయంతం తం రాఘవం వీర్య లక్ష్మణా,
 కృద్ధో బ్రహ్మ దిదం వాక్యం జ్వలన్నివ హుతాశనః ।౪౧।
 సమర్థోపి కిమర్థం త్వం తిష్ఠసి ప్రాకృతో యథా,
 జహ్యేన మనునం త్వంవా హంతు మాజ్ఞాపయాథవా ॥
 అలం విలంబేన రఘూత్తమాద్య

శరణ త్వరం ముంచ నిశాచరేస్సీత,
 ఇతి ప్రకోపేనతు లక్ష్మణేన

ప్రొత్సహేత్ కోధగతోభవత్స । ౪౨।

వశ్యా చ్ఛాపమనుత్తమం రఘువతి సృజ్యం విభాయద్రుతం,
 సన్ధాయాసుర మాజ్ఞాన నిశితా వ్రాణావహరాన్పురాన్,
 విద్ధ సృన్నసుతో విదేహతనయాం విన్యస్య భూమా కృథా
 రామం సానుజ మాళు నాంతుమనసా దద్రావకూలాన్వితః
 ॥౪౪॥

త్రైలోకజానపదమూషణాభియా బహి స్తథా ప్రవర్తయామానే
 తి వా వక్తుం శక్యతే ।

యద్య, సతిసంపాప్తే కప్తకాలే పరాపకృతివిస్మరణ
 శీలనామపి పూర్వాపకృతి స్మృతిపథా గత భవేదితివా స
 మోదేయమ్ ॥

౪౧ రామబిడ్డలు పలుకఁ గావని లక్ష్మణుడు ప్రచండాగ్నివలె మండిపడుచు నిట్లనెను.

౪౨ అన్నా! సర్వసమర్థుడైన నీవుగూడ యిట్లు సామాన్యజనులవలె నుపేక్షించెదవేల? యీచుష్టరాక్షసునివెంటనే శిరింపింపుము. లేదా! నాకనుజ్ఞనిచ్చు. నీని లెగనట్లెకదను.

౪౩ రఘూత్తమః! అలసింక యీతుచ్ఛదానివుని శరణార్థమన నుంచి వేయుము. అనిలక్ష్మణుడు ప్రోత్సహింప శ్రీ రామ డ్రవికృష్టుడయ్యెను.

౪౪ ఓమ్మట రామచంద్రుడు లెనయుత్తమోత్తమమైన చాపమ్ము నెక్కు-
జెట్టి బాణమ్మును సంధించి ప్రాణమ్ములకు దొంగిలించుబాణమ్ము
లచే నయ్యునుదనింపఁగొట్టెను. ఆ రామబాణములచే బీడితుడై విరా-
ధుడు వైదేహిచ్చట భూమియందు దిగబడచి మహాభీషమున
రామలక్ష్మణులను సంహరించునాహ్వానముల మొందుచున్నాడు
నఁటూని వారితైపునకు బరుగిడెను.

పరూషము. ఇది నేమనె రసపుట్టుడు, ప్రజలుదూషించెదరని దూష
ణభయముచే చెప్పినదనియముగాని అంతశ్శుద్ధితోఁ జెప్పినది కా
దనవచ్చును. లేక ఇతరులుజేసిన యపకారమును మరచిపోవుస్వభా
విముకలవారిని కష్టకాలమునొత్తించినపుడు పూర్వములేముచేసిన
అపకారముస్మరణపరచుకొనకూడనమాధానముచెప్పుకొనవచ్చును.

తస్మి నక్షసి వర్ష తిస్మ నితరాం రామశ్శరాసారకం,
 శూలం తు ప్రయుయోజ రాక్షసనర స్తస్మిం స్తతో రాఘవే!
 తచ్ఛూలం తు శరద్వయేన నితరాం చిచ్ఛేద రామ స్తతః,
 సామితి శ్చవవర్షగాణవితతిం త త్రాంత రే రాక్షసే ||౪౫||
 తస్మి స్విరాధే తర్హసైకవారం

విజృంభమాక్షే సతి రాఘవాభ్యాం |

స్వాంగే ప్రయుక్తం శరజాల చూసీ,

ద్వహిర్గతం చిత్ర మలంప్రతీకాత్ ||౪౬||

తా వార్షిప్య భుజద్వయే తు తరసా రక్షోధిపే రాఘవో,
 ఘోరారావ మలం విధాయ విపినంత్వభ్యద్రవ త్యాశ్చనై
 తద్రక్షోవశరాఘవో జనకజా సంవీక్య దుఃఖాన్వితా ,
 స్వరస్థాడనపూర్వకం విలపతి స్తోచ్చై స్సముద్దిశ్యతే ||౪౭||
 శ్రుత్వా భూమిసుతావిలాప మసురం హంతుంసముద్దిశ్యతం,
 సామితి ర్దనుజాంసగో సురపతే శ్చిచ్ఛేద వామం భుజమ్ |
 రామోదక్షిణబాహు మచ్ఛిన దరంతస్యాసురస్య కుగ్రా,
 తో ద్వా రాక్షసబాహుభంగవశతస్సంపేతతుశ్చావనారం
 వజ్రచ్ఛిన్న ఇహచల స్సురవర స్సంభగ్న బాహుకృపి,
 స్పృష్టం చైవతతిస్మ తంతుపతితం ముష్టిప్రహారైస్తథా |
 పాదై ర్జానుభి రవ్యరం రఘువరో తోమోదయంతోఘనా,
 భ్రష్టాభ్యాం చ పరిత్రుతం వ్యతనుతాం శస్త్రే శ్చ తం రాక్ష
 నమ్. 13౮ ||

- ౪౫ రామని శరపరంపరలు మేనువదాకుచున్నను దున్నపోతు వర్షపు జడినోల్చినట్లొర్చుచుఁ బోయిపోయి విరాధుడు రామనిపై శూల ముంబ్రయోగించెను రామఁడు నాకక్కసుని శూలమును రెండ ముట్టెసి వ్రుమ్యలొనర్చెను. లక్ష్మణుడు నింతలోఁ దనచేతిట పీరునట్లు వానిపై బాణవర్షము గురింపెను.
- ౪౬ అక్కసుడు రామలక్ష్మణాలవ్రోఁ గలిసిపోయెను. దనశరీరమందు నాటినశరసమాహమును ఒక్కనూ రావులించి ఒహిర్గతమొనర్చెను ఆరాక్షసునిసర్వ రామలక్ష్మణుల కాశ్చర్యకరమయ్యెను.
- ౪౭ ఇట్లు రామలక్ష్మణుల పైఁ గినిసి విరాధుడు వారినిద్దరను రెండు భూములనుంచుకొని కెవ్వననార్చుచు నవ్వనమ్మనఁబడి పాడుచుం ఁఁ దననాథుడును, మరండియు రాక్షసవశులౌటఁజూచి నీరగుండె బాచుకొనుచు వారినుద్దేశించి బిగ్గరగ నేడువ పాఁగెను.
- ౪౮ ఆశోచనమును విని లక్ష్మణుడు రాక్షసుని యుసుగులఁ బాపనెంచి వానిభుజమందుండియే వానియెడమచేతిని గత్తిచేఁ జగనటికెను. ఇంతలో రామఁడుగూడ నతికృధుఁడై రక్కసుని కుడిచేతినిఁ గూడనరికివైచెను. ఇట్లు రెమచేతినఱుకఁబడిన రక్కసుని బాహు పులవ్రోపాటు రామలక్ష్మణులుగూడ భూమిమందుఁబడిరి.
- ౪౯ ఆపుడారాసభుడు కబ్బియిచే అక్కలనరుకఁబడిన పర్యతరాజుఁ బోలె ధిక్కబాహుఁడై గుఱేటన నేలపైఁబడెను. ఆక్రిందపడిన యసురుని శరీరమును, పిడిగుడ్డలచేత, పాదతాడనములచేతను, చూకాలిపోటులచేతను రామలక్ష్మణులు మర్దించిమర్దించి ఖడ్గము చేఁ జగనటిరి.

నిష్పిప్టోపి స నైకథా నహిమృతిం సంహృప్తవా న్రాక్షసః
జ్ఞాత్వా వధ్య యమునిశా వరవరంరామోబ్రవీల్ల క్షణం,
నాయం రాత్రోదరో వివా తు నిఘనా ద్దంతునశకోవతైః
తచ్చృత్వా రఘునాయకస్యపచనంప్రాహాసుగ స్తం వచః॥౧౦

1* నజ్జాతోసి పురామయాద్యభగవన్జ్ఞానామ్యహంత్యాంహం,
పూర్వం తుంబురునావకోహ మభనం గంధర్వరాజో విభో!
రంభా ల్యవశా ద్విభో ర్ధనపతే రాగా మహంసంసకం,
తస్మాత్తోదయ ముచేయివా స్థనపతిర్దాం శప్తనాన్రాక్షసం
॥౧౧॥

పశ్చా ద్రామోమ మిదం ధనవతిః ప్రాహప్రసన్నీకృతా,
రామో దాశధి ర్వ్యవృత్తియదా త్వాం సానుజస్సంయుగే,
భూయ స్త్వంప్రకృతింగతో వనితలంత్యక్త్వాదివంప్రాప్స్యసి,
త్వంతావద్భువితిష్ఠరాక్షసతనుంలభ్యాశుచంమాగమః॥౧౨
పశ్చా ద్రాక్షసకాయనిర్గతమహాదివ్యాకృతిః శూరుషా,
అల్మీయేన సుతేజసా రవి రివ ప్రద్యోతయన్తై దిశః॥
అరు హ్యశుః విమాన మంబరతలే భక్త్యాన్విత స్సన్తతో,
సత్వారాఘవమేవమాహవచనంనానందముచ్చైస్స్వరః॥౧౩

*! నజ్జాతోసి పుతేతి — తేవ సచ్చిదానంద జగన్మోహనశ్రీ
మూర్తిసంస్పర్శభాగ ధయాత్పూర్వం నిరవధికకరుణయా
మదీయ శాపవిమోచనా యావిరూఢత్రీరామ స్తస్మితి మ
యా నజ్జాతే యత్యర్థః—

౫౦ ఇట్లు మర్రింపఁ బడియు కడ్డగుజాడు మృతనందఁడయ్యెను. పిమ్మట రామఁడొకని నిట్లరథ్యునిగాఁ దలంచి లక్ష్మణునితో నిట్లనెను. లక్ష్మణా! ఈతడు భూమియందు ఉపనయనార్హుఁడగుచున్నట్లులేదు. అప్పులుకలు చెవింబడిన తెంటనే రక్కసుఁడు రాముని తొనిట్లనెను.

1 ౫౧ రామా! ఇంతకుమున్ను నిన్ను పాత్యుత్తువిష్ణుమూర్తిగఁగుర్తింపఁజేరి ని, ఇప్పుడు నిన్నెఱిగింపని. నాకధఁజెప్పెననాలకింపుము. పూర్వమునెను తొంటుకుఁడను గంధర్వనాయకుడను. నేనొక్కమారు రంభయందలి మోహముచే కులేరునిభకు హఠాత్కానెఱిసి. అందు మూలమున నాపైఁగినిసి యాకులేరుడు నన్ను రాక్షసునిగా శపించెను.

౫౨ పిమ్మట నేనాతనిప్రాప్తింబిని దానఁబ్రసన్నుఁడై కులేరుఁడు నాతో నిట్లనెను! రళరథపుత్రుడైన రామఁడనుజనిగూడి యుద్ధమందెప్పుడు నిన్ను వధించునో యప్పుడు నీవుమరల నీస్వరూపమును బొంది స్వర్గమును జేరగలవు. అంతవఱకుఁ బోయి భూమియందు రాక్షసరూపుడవై వసింపుము దుఃఖింపకుమనెను.

౫౩ అనంతరము రాక్షసశరీరమునుండి యొక్కదివ్యస్వరూపుడగు పురుషుడు బయల్పెడిది తనశరీరకాంతిచే నలుదిక్కులు మాయనింపగది వెలుగుచు చిమానాగూఢుడై రామునిభక్తితో నమస్కరించి యిట్లు పలికెను.

1 ౫౪ ఇంతకుమున్ను నేను గుర్రుడుగఁజూపింపని. యనుదానికి వివరణము:- ఓరామచంద్రా! నీయొక్క సచ్చిదానంద జగన్మంగళ దివ్యజేహ స్సర్వభాగ్యము నాకుగలుగఁజూర్వము నీవపారకృపారసముచే నా శాపవిమోచనమునకై యవతరించిన శ్రీరామచంద్రమూర్తిని యని నేను నిన్ను గుర్తించకపోవని భావము.

నిక్షిప్తాస్తు భవంతియేవలతలే ప్రాప్యంతి తే సద్గతిం,
 ధర్మోయం హి సనాతనో వ్యపగతానూనాంభవేదగ్రీక్షసాం |
 తస్మాత్త్వం త్వవతే మదంగ మనఘ పక్షిప్య వశాచక్రతం,
 గచ్ఛేత శ్వరభంగదర్శకృతే శ్రేయస్తతస్తే భవేత్ శ్వర
 శ్రీరామచంద్ర! భవదీయకృపాకటాక్షా

స్మక్తో వ్రజామి నిజలోక మహంతు శాపాత్ |

భక్తిస్సదాస్తు చరణాబ్జయుగే త్వదీయే,

మా విస్మృతిర్భవతు మేత్వయిరామచంద్ర! ౧౫౫

త్వయి చావనిజాయాం చ యత్కృతం దురితం మయా |
 క్షమస్య రామచంద్ర! త్వం తదజ్ఞానా త్కృతం మయా ౧౬
 రామేతిపర మన్యసంస్మృతి మరం త్యక్త్వా మనోమే సదా,
 త్వత్పాదాబ్జరతం సదాస్తు భవతా ద్వాణీభవతీర్తనే |
 శ్రోత్రం త్వచ్ఛృతితశ్చతే భవతుమే పాణిశ్చ తే స్వస్త్వనే,
 నిత్యం తేవదకంజయుగ్మసమనేచాస్తూత్తమాగమమ ॥ ౧౭ ॥

ఇతి స్తువ న్రాఘవం తం తదనుజ్ఞా మవాప్యసః

విమానేన జగమాశు దివ్యరూపధరో దివమ్ ॥ ౧౮ ॥

రాఘవోపి తతః కృత్వా రక్షసాక్తంతు సానుజః |

సంప్రాప్య భూమిజాం తస్యై గతముక్త్వా త్వసందయతు ॥

ఇత్యాశ్వర్యరామాయణే,

అరణ్యకాండే ప్రథమస్కంధ స్సమాప్తః.

౫౪ రామా! ఎవరు గోరిలో పాతపెట్ట బడుదురో వారలు స్వర్గము నొందెదరు. ఇది విగత జీవులగు రాక్షసులకు సనాతన ధర్మమై యున్నది. అందువలన నీవు నాశరమును గోరియందుఁ బాతపెట్టి యనంతరము శరభంగాశ్రమమున కేగుము అందువలన నీకు శ్రేయస్సు కలుగగలదు.

౫౫ ఓ రామచంద్రా! నీ కృపాకటాక్షమువలన నేను కాపముక్తుడనై నిజలోకమున కేగుచుంటిని. నీ పాదారవిందములయందు నిశ్చలమైన భక్తిభావ మెల్లప్పుడు నా కుండు నట్లు నీ వనుగ్రహించుము. నీ పాదారవిందములయందు విస్మృతి లేకుండగఁ జేయుము.

౫౬ ఓ రామచంద్రా! నేను నీ విషయమై నీక విషయమై యంతరనుక చేసిన దుష్కృత్యము తెలియక చేసినదిగాన ధీమింపుము.

౫౭ ఓ రామచంద్రా! ఇటుపిమ్మట నితరచింతమాని నా మనస్సు నీ పాదారవింద సంసక్తమై యుండునట్లును, నావాక్కు నిన్నుఁ గీర్తిం చుటయం దాసక్తమై యుండునట్లును, నా శోభితము నీదు చరిత్రను వినుటయందే లగ్నమగు నట్లును, నా హస్తము నిన్నుఁ బూజించుట యందే యాసక్తమై యుండునట్లును, నా శరము నీ పాదపద్మము లను ననుస్మరించుట యం దాసక్తమై యుండు నట్లును నీ వనుగ్రహించుము.

౫౮ ఇచ్చిసముగ విరాధుడు రాముని స్తుతించి యనుజ్ఞ నొంది దివ్యరూప ముతో విమానారూఢుడై స్వర్గమున కేగెను.

౫౯ పిమ్మట రామచంద్రమూర్తియును రాక్షసుడు చెప్పిన విషయమనే యరిని శరీరమును గోరియందుఁ బూడ్చిపెట్టి నీతయుద్ధ కేగి గత వృత్తాంతమును జెప్పి యామెను సంహోషపెట్టెను.

అశ్వరథరామాయణమున అరణ్యకాండమున
ప్రథమ స్కంధము సమాప్తము.

ద్వి తీ య సు ర్గః.

*స్వర్గస్థే సతి రాక్షసే రఘుపతి స్సీతానుజాభ్యాం యుతీ,
పశ్చాద్వై శరభంగతాపసవర న్యాగాత్త్రమా దాశ్రయమ్,
నేతుం స్వం దివ మాగతేన దివిజాధీశేన శక్యేణ వై
తత్కాలేశరభంగయోగ్యసి ముదా జల్ప స్సభూ దాశ్రమే॥ ౧
శక్యం త్వంబరసంస్థితం రఘుపతి క్షీత్యానుజం ప్రియా శిం
సామిత్రే లవని మస్మశంత మతులం పశ్యాంబరిస్థం నిధిమ్,
తత్ప్రిత్యా నిప్రియదర్శనా స్సరవరా న్నా కాధిపం పశ్యతా,
చ్ఛక్నోవీక్షి తుమాగతోమునివరం త్వేవంమయామన్యతే ॥ ౨

వై దేశ్య త్వ మిహ క్షణం నివసతా క్షేప్తుం రథస్థం క్రువం,
గచ్ఛామితి నిగద్య తేన సహసాలయాంతం మునేరాశ్రమమ్
రామం వీక్ష్య సుశేష్యరో లవదదిదం వాక్యం మునింద్రం ప్రతి
త్వాం రామ సుముపైతి వీక్షి తుమతోయక్తా నమేత్ర స్థితిః॥ ౩

ఇత్యుక్త్వా తు గతే మరుత్త్వతి దివం రామ సుసీతానుజః,
సంప్రీత్యాశ్రయ మగ్ని సేవనకృతం సంవీక్ష్య తం తాపసమ్,
నత్వా తేన సుపూజిత శ్చ వసతిం కృత్వా మునిం రాఘవః
వప్రచ్ఛతిద శేష్యరాగతి మథ ప్రిహ్రావ మేతం మునిః॥ ౪

రెండవస్కంధ పౌరంభము.

- ౧ విరాధుడు స్వర్ణముడైన పిమ్మట రామచంద్రమూర్తి సీతాలక్ష్మణుల సంయుక్తుడై బయలుదెడిలి క్రమముగ శరభంగాశ్రమమునకువచ్చెను. ఆ సమయమున శరభంగమహర్షి యీను లేనను దేవలోకమునకుఁ దీసికొని పోవుటకు వచ్చిన దేవేంద్రునితో పక్ష్యుషించుచుండెను.
- ౨ ఆప్పుడు రామచంద్రమూర్తి అశ్వత్థామనితో నిటుల బలికను. లక్ష్మణా! భూమిని సృశింపకురా! గొంచె మెత్తులో నాకా శమనందున్న యా రథమును, ఆ రథమునందున్న ప్రియదర్శనులగు దేవతలను, వారి నడుమనున్న నాకాధిపతిని జూచుము. ఆ దేవేంద్రుడు శరభంగమునిని సంకర్షించుటకు వచ్చె నని యూహించెదను.
- ౩ సోకరా! నేను వెళ్ళి యా రథాదూఢునిఁ జెలిసికొని వచ్చుదనుక సీతయును నీవును నిచ్చట నుండు డని చెప్పి ఋష్యాశ్రమములోని వచ్చుచున్న యా రామచంద్రుని దేవేంద్రుడు చూచి యమ్మునితో నిటులఁ బలికను. ఓ మునీంద్రా! శ్రీరామచంద్రమూర్తి నిన్ను జూచుటకు వచ్చుచుండెను కాన నే నిప్పు డిచ్చట నుండుట సమంజసము కాదు. (రావణవధ జరుగువరకు తనతో సంభాషింప కుండు నట్లు మహావిష్ణువు దేవతల నాజ్ఞాపించె నని తెలియ దగును.)
- ౪ ఇట్లు దేవేంద్రుడు స్వర్ణమున కేగఁగా రామచంద్రుడు తిరిగి సీతాలక్ష్మణులతో గలిసి శరభంగమహాముని యాశ్రమములోని కేగి యచ్చట నగ్నికార్యమును తేనుకొనుచున్న యమృతహర్షిని జూచి యమ్మునిచేఁ బూజితుండై యచ్చట నివసించి యిష్టాగోష్ఠి మూట్లాడుచు దేవేంద్రుని రాకకు గారణ మేమని యమృతహర్షి నడుగఁగా రామచంద్రునితో శరభంగముని యిట్లు చెప్పెను.

శ్రీరామ! తిదశశ్వ రోఽవనితలా న్నాం వేతు మాగా ద్వివమ్
 దేవ త్వాం త్వవిదూరసంస్థిత మహం జ్ఞాత్వాననవేత్త్యప్రభుమ్
 రామ త్వాం ప్రియదర్శనంచ సుచిరా దాకాంక్షితం చాతిథిం
 గంతుం శక్తవా నహం తవ విభో ర్ద్వప్రేక్షృతార్థోఽభవమ్.౧

పశ్చాత్తీ నపి త స్మై సుమనసా పాద్యార్జ్యమూలాదిభి
 స్సంపూ జ్యహ రఘూ తమం ప్రతివచో భక్త్యాన్విత సాంజలిః
 త్వాం జానామిహరిం త్వదగమనశా ధన్యోఽభవందుష్కృతాం
 నాశా యాద్య వినిర్గత స్త్వమితి వై జనా మ్యహం రాఘవ!౨
 పశ్చాద్రాఘవ మంబుజాక్ష మనఘం దూర్వాంకురశ్యామలం
 సీతాలక్ష్మణసంయుతం నిఖలహృత్సంస్థం చ దివ్యాకృతిమ్;
 కోదండాశుగ ధారిణం మునివర శ్చీరాంబరేణాన్వితం
 సుస్మిగ్ధేన జలూచయేన సహితం ధ్యాత్వా త్మణాం ప్రాహ తమ్.౩

*లోకే నాస్తి మమాపరం ప్రియతమం కార్యం భవద్దర్శనా
 దక్షయ్యా శ్చ మయూర్జితా రఘుపతే త్వన్నామ సంకీర్తనాల్
 కర్తవ్యం మమ నాస్తి చాప్య మపి మే నాస్తిక్షితౌ యామ్యహం
 లోకంత్యాత్మభువ స్త్వదాగమకృతే జ్వేతావ దగ్రావనమ్.౪

*వ్యా:-లోకం త్యాత్మభువ ఇతి, తస్యాయ మాశయః.
 నిత్యనిరతిశయనిర్మలానందస్వరూపస్య భక్తప్రణిజాతస్య తవ
 దర్శనానందం విహాయ మమ బ్రహ్మలోకేఽపి కిమపి కర్తవ్యం
 నాస్తి. తథాపి స్వబలప్రాసక్తకర్మాధీనో బ్రహ్మలోకం గమ

౫ ఓ రామచంద్రా! తేవేంద్రుడు యాలోకమునుండి నన్ను లేక లోకమునకు దీనికొని పోదలచి యచ్చటకు వచ్చెను. ఓ ప్రభువర్యా! నీవు సమాపమునకు వచ్చితి వని తెలిసికొని చరకాలమునుండి వాంఛింపఁ బడునట్టియు, ప్రియదర్శనుడైన నీదర్శనము చేయు కుండఁగ జెల్గుట కష్టము లేక జెల్గుతుంటిని. నీ దర్శనముచే గృతార్థుడై నని చెప్పెను.

౬ ఆనంతరము శరభంగమహర్షి సీతారామలక్ష్మణులను సుమనస్సుతో నర్హ్యపాద్యాదివిధులచే బూజించి పిమ్మట భక్తియుక్తుడై యంజలి మఱించి రామచంద్రునితో నిలులఁ బలికెను. రామచంద్రా! నీవు శ్రీహరివనియు, దుష్టసంహరణమునకై బయలుదేరితి వనియుఁ గూడ నెఱుఁగుదును.

౭ ఆనంతరము పుండరీకాక్షుడును దూర్వాదళమువలె శ్యామ (పల్లవ) నొప్పువాడును, నీతాలత్మణునిహీతుడును, సకలహృదైగుడు రని మియును, దివ్యమంగళవిగ్రహుఁడును, తోడండపాటియొకమునకు చీరలను ధరించినవాడును, జటామండలమండెరుఁడును నానా రామచంద్రుని శరభంగమహర్షి తనహృదయపుండరీకమున ఉ కాలము ధ్యానించి యా కావల్యానందముతో నిలులఁ బలికెను.

౮ *రామచంద్రా! నీదర్శనము కంటె వేరుగఁ బ్రియమైనది యేదియు వాకిలోకమున లేదు. నీ నామసంస్మృతియుచే నేను శాశ్వతమైన లోకములను సంపాదించఁ గల్గితిని. ఇంక నాకు భూమియందు జేయ దగినదియుఁ బొందఁ దగినదియు నేదియు లేదు. ఇంక నేను శాశ్వత బ్రహ్మలోకమున కేగెదను. నీరాకకై నే నింతదనుక వేచియుంటిని.

* నేను శాశ్వతబ్రహ్మలోకమున కేగెదను. నీరాకకై యింత దనుక వేచియుంటిని, అనురాని వివరణము.

వేచియుండుట యేలననగా నిత్యనిరతిశయ నిర్మలానందస్వరూపుడును, భక్త కల్పదుర్గమునగు శ్రీరామచంద్రుని దర్శనముకంటె బ్రహ్మలోకమునఁ జేయదగినదియుఁ బొందదగినదియు లేక పోయి

త్వత్తోఽన్యో భువి వ ర్తతే రఘువతే నో వా దయాభు ద్విభో
 భక్తాభీష్టవరచంద్ర స్త్రి చిరా త్త్వా మేవ సేవే త్వహమ్
 సంత్యజ్యద్య తనుం దివం జగమిషో శ్చైరామ! సంకర్షణం,
 దత్వా త్వం శీతవత్సలత్వ మవనా వావిష్కరోషి ప్రభో! ౯

వ్యామిశ్యేవ వక్తవ్య మితి; అత్ర బ్రహ్మలోకశబ్దేన సగుణ
 బ్రహ్మలోక ఏవగ్రహ్యః, సతు చతుర్ముఖబ్రహ్మలోకః, ఉపా
 నాం సగుణ బ్రహ్మలోక వాసస్యోపనిషది కథితత్వాత్.

గౌహి — శ్రేష్ఠమఖిలసంభవంత్యోహోఽహరహ్న ఆపూ
 ర్యమాణపక్షమాపూర్వమాణ పక్షా న్మౌనా మా సేభ్యస్సంప
 త్సరం సంవత్సరా దాదిత్యమాదిత్యాచ్చంద్రముసం చంద్ర
 మసోవిద్యుతం తత్పురుషోఽమానవస్సవనాన్సృష్టహ్నాగమయతీతి-
 బ్రహ్మణా సహ సంవిశ్యతే యాంతిపరమంపద మిత్యాదినా
 తేషాం సగుణబ్రహ్మణా సహ ముక్తి రిత్యవధేయం.

॥ ౬ రామచంద్రా! ఏకంఽదయానిధి లోకమున వేదాంతు నే దనుట నిక్కము నీవు భక్తచింతామణి ననియే చిరకాలమునుండి నిన్ను నేను నేవించుచుంటిని. ఈపాంచభౌతికశరీరమును విడచి లోకాంత రమునకుఁ బోవ నిచ్చించుచున్న నా క్షీ సమయమున నిత్ర దర్శన మిచ్చి నీభక్తవాత్సల్యమును లోకమునకు వెల్లడించితివి గదా!

నను పార్థభక్తరమ్యబలముచే బ్రహ్మలోకమునకు వెళ్ళుచుంటినియే శరణంగముని బోనము. ఇచ్చట బ్రహ్మలోక మనగా చతుర్ముఖ బ్రహ్మలోక మను నది కానేరదు. దానియందుఁ బునరావృత్తియుండుటవలన నని తెలియదగును. ఇక నేది యన సగుణబ్రహ్మలోక మనియే చెప్పదగియున్నది. సగుణబ్రహ్మలోకవాసులకే పునరావృత్తిలే దని యుపనిషత్తులయందుఁ జెప్పఁబడియున్నది (వల్లన) “ఊపాసకులు మృతినొందుటతోడనే యర్పిల్లోకమున కేగుదు రని యు, నచ్చటనుండి యతివాహకులు (బోయీలు) ఆహర్లోకమునకు మోసికొని పోయి దిగపెత్తెదరనియు, నచ్చటనుండి యతివాహకులు శుక్లపక్షాభిమాని జీవరాలోకమున విడిచెద రనియు, అచ్చట నుండి యతివాహకులు వీరిని మోసుకొని పోయి మాసాభిమాని జీవరాలోకమున విడిచెదరనియు, నచ్చటనుండి యతివాహకులు సంవత్సరలోకమునకుఁ దీసికొని పోయి విడిచెద రనియు, నచ్చట నుండి వీరలను వాహకులు మోసికొని పోయి చంద్రలోకమున విడిచెదరనియు, నచ్చటనుండి వీరిని విద్యుల్లోకమునకుఁ గొనిపోవుదు రనియు, నటనుండి యమానకపురుషులు వీరిని సగుణబ్రహ్మలోకము నకుఁ దీసికొని వెళ్లి యచ్చట దిగవిడిచెద రనియు నా సగుణబ్రహ్మ లోకమున వీరలు సర్వసుఖముల ననుభవించి సగుణబ్రహ్మతోఁ గూడ ముక్తి నొందుదు రనియుఁ బునరావృత్తి లేదనియుఁ జెప్పఁబడినది.

రూపవ్యయం రఘువతే! తవ విద్యతే హి వాచ్యం చ వాచక
ఋతి ద్వివిధం జగత్యామ్ | ఆద్యా ద్వివీయ మధికం భవితా
యత స్తచ్చక్తం బభూవ భవనాగరతారణాయ. ౧౭

శ్రీరామచంద్ర! విషయేషు భవే స్సరస్య, యో నై కదాచి
దనురాగరసో జగత్యామ్ | త్వన్నాఋ రాఘవ సచే ద్భవితాను
రాగః కో నామ నో భవి తరే ద్భవవారిధిం తు. ౧౮

అజ్ఞానా దపి కీర్తితం పృథవితా త్వన్నామ హర్తుం త్వఘం
కర్తుం త్వాత్మగుణా న్యథాఽగది మవిజ్ఞే నోపయుక్తం క్షమమ్
మంత్రోఽల్పోఽపి యదృచ్ఛయా భవి జనై రుచ్చాసితోఽపి ద్రుతం
దాతుంచ ప్రభవే ద్యథాఫల మలం త్వన్నామ తద్వత్ప్రభో! ౧౯

యావజ్జీవ మలంకరోతు విధినా కర్మాణి మర్త్యోఽవసా
కాశ్యాం వా వసతా చ్చిరం తు మనుజో రుద్రానువాకా స్తపన్
త్యక్త్వా సర్వ మిదం వనే వసతు నా కుర్వం స్తపో మాసవః,
*ముక్తి స్వస్త్వఘనాశకే భవహరే త్వన్నామసంకీర్తనే. ౨౦

*వ్యా—ముక్తి స్వస్త్వఘనాశకే భవహరే త్వన్నామ
సంకీర్తనే, ఇతి. నను కీర్తనం క్రియా సచ క్రియాసాధనో
మోక్షః, తస్య శృతిస్మృతిపురాణేతిహాసాదిషు జ్ఞానైకసాగ్యత్వే

- ౧౦ ఓ రామచంద్రా! నీ రూపము వాచ్యము, (అర్థము) వాచకము (నామము) అని చెందు విధములు గలవై యున్నవి. ఈ రెంటితో సంసార సముద్రమును దాటించుటకు వాచకమే (నీ నామమే) సమర్థమై నందిన మొదటి దాని కంటే రెండవదియే గొప్పదని చెప్పు నొప్పును.
- ౧౧ ఓ రామచంద్రా! నీ నామము సంసార వారిధి దాటింప సిద్ధముగా నుండినను నందరు నెందులకుఁ దరించుట లేదనినఁ జెప్పెద వినుము. విహిక విషయములందు మానవుల కుండిన యే యనురాగము కలదో యా యనురాగము నీ నామమునందు కూడ నుండినచో నెవ్వడు భవసాగరమును దరింపఁజో చెప్పుము.
- ౧౨ “నీ నామమం దిట్టి మహిమ యున్న దని తెలియక పోయినను నీ నామము నుచ్చరించిన మార్తమననే పాపపుంజము నశించి పోవును. లోకమునం ద్రాషణ మందలి మహిమ తెలియక పోయినను వీర్య వంతిమైన యాషణమును నేవించినచో దన గుణమును జేయకమానదు గదా. మతీయు, మంత్రేయు స్వల్పమైనను యదృచ్ఛచే నుచ్చరింపఁ బడినను అది తన ఫలమును కొండవంతగఁ జేయ గలుగునట్లు నీ నామముకూడ యదృచ్ఛచే నుచ్చరింపఁబడినను మహాఫలదాయకము కాఁగలదు.
- ౧౩ శ్రీరామచంద్రా! మానవుడు యావజ్జీవము యథావిధిగ సత్కర్మ లను జేసిన జేయుగాక. లేక ఏ మనుజుడైనను కాశీలో విశ్వేశ్వరుని సాన్నిధ్యమున నమక చమకములను జపించిన జపించునుగాక. లేక యెప్పుడైనను సర్వమును త్యాగముజేసికొని వనములందుఁ దపము జేసినఁ జేయుఁగాక! * మోక్షముమార్తమే భవమోచకము నిఘనా శకము నగు నీ నామ సంక్షీర్ణమునందే యున్నది.

* ‘మోక్షము మార్తమే నీ నామ సంక్షీర్ణము నందే యున్నది’ యనుదానిపై నొక యాశంక కలుగు చున్నది. (ఏమనగా) సంక్షీర్ణము క్రియ కావున మోక్షము క్రియాసాధ్యము కానీరదు. ఇక నేమని మోక్షము జ్ఞానైకసాధ్య మని శ్రుతి స్మృతి పురాణాదిహ

నాచాచ్యైరేవ కథితత్వాత్, సచ సాక్షాత్ జ్ఞానసాధనత్వమేవ తస్యమోక్షసాధనత్వ మితి, శ్రవణాదేరేవ సాక్షాత్జ్ఞానసాధన త్వేన కథితత్వా దితి చే దత్తోచ్యతే.

“మృగమూఢో హరే ర్నామ గృణ స్మత్క్రోప చారితం | అజామిహో వ్యగా ధ్ధామ కిముత శ్రద్ధయాన్వితః ఇత్య నేన తస్య మోక్షసాధనత్వం విజ్ఞాయతే.”

కించ—“అవశేనాపి యన్నామ్ని కీర్తితే సర్వసాతత్కైః పుమాన్విముచ్యతే సద్యస్సింహత్రస్తై రద్భ్రుగైరివ” | అస్యాయ మాశయః. యథా కశ్యపాజ్ఞానమారః సింహశిశుం పరిగృహ్య పంజరే విధాయ పుష్టాతి తేనచ పరిచయప్రయాధానురాగేన వనాంతరే విహరతి, తస్మాచ్ఛక్తితై ర్వనగజవ్యాఘ్రాదిభి ర్ముచ్యతే దూరాత్, తథా వదనపంకజస్థా ద్భగవన్నామకంఠీరవా ద్భీతైః సాతకైః పురుషః పరిహ్రియతే | ఇత్యాదినా తస్యాఘనాశక త్వంచ సువ్యక్తం భవతి.

కించ—“సకృదుచ్చరితం యేన హరి రిత్యక్షరద్వయం బద్ధః పరికర స్తేన మోక్షాయ గమనం ప్రీతి” త్యనేనా వ్యఘన హరత్వం కథితం, పరికరబంధ శ్చాత్మ ప్రక్షీణ సాపత్వమేవ తస్యై వాపవర్గప్రాసాదారోహణాయ ప్రథమసోపానత్వేన కథితత్వాత్.

సాదులయందుఁ జెప్పబడినది. సంకీర్తనమునకు సాక్షాద్జ్ఞాన సాధనత్వమే మోక్ష సాధనత్వమని చెప్పబడుచు వలనపడదు. శ్రీరంగమన నాదులు సాక్షాద్జ్ఞానసాధనము అని చెప్పబడినవి. కాని నామ కీర్తనము సాక్షాద్జ్ఞానసాధన మని చెప్పబడి యుండలేదనియు నిచ్చట నామకీర్తనము మోక్ష సాధనమని చెప్పట సమంజసముగ లేదనియు నాశంక పాదముగా సమాధానము చెప్పబడుచున్నది. (ఏమనగా) “మరణకాలమున నభిమిళుడు నారాయణా యని తన పుత్రునిఁ బిలిచినంత మాత్రముననే భగవన్నామోచ్చారణ ఫలము కలిగి యాతడు ముక్తి నొందెననియు, శ్రీధర్మో భగవన్నామ ముచ్చరించినవో నింక చెప్పవలసిన దేమియున్న దనియెడి పురాణవాక్యమును విని రించిన నామ సంకీర్తనము ముక్తిసాధన మని స్పష్టపడుచుండెను.

మఱియు “అవశుడై యుండియు భగవన్నామమును నొక్కమా రుచ్చరించిన మాత్రమున, సింహమువలన మృగములు భయపడి పారిపోయినవిధమున పాపములు వెడలిపోవును” (అనగా నొకరాజ పుత్రుడు సింహపుష్పిల్లను పట్టుకొని పంజరమునఁ బెట్టి పోషించుచు దానితోఁ జరసరిచయును గలుగుటవలన గలిగినప్రేమచే నాసింహపు టిల్లను గూడ పెంటఁబెట్టుకొని వనమధ్యమున సంచరించుచుండగా నతని పెంటనున్న సింహమువలన భయపడి వనగజములు మొదలగు నవి పారిపోవ రాజపుత్రు డా వనమృగములనుండి విముక్తుడైనట్లు ముఖపంజరమునందున్న భగవన్నామమును సింహమువలన పాపము లనియెడి వనమృగములు పారి పోవ నాపాపములవలన విముక్తుడగును.) అనియెడి పురాణవచనముచే భగవన్నామసంకీర్తనము నందు పాపనాశకత్వము స్పష్టమగుచున్నది.

ఇదియును గాక “హరియును రెండక్షరములను నొక్కమా రుచ్చరించినంత మాత్రమున మోక్షమును గూర్చి వెళ్ళుటకు బరికరములను గట్టినవాడగును” (పరికరములను గట్టుటయనగా మోక్ష సాధనము శుక్కుటకుఁ బ్రధమ సోపానము పాపక్షయముగాన నిచ్చట పాప

అపిచ—“హత్యాయుతం పానసహస్రం ముగ్ధం గుర్వం
నాగకోటినిషేవణంచ । స్త్రీనాన్యసంఖ్యాని హతేః ప్రియేణ
గోవిందనామ్నా నిహతాని సద్యః ఇత్యనేనాపి భగవన్నామ
కీర్తనస్య మహాపాతకాది సర్వపాపహరత్వం సుస్పష్టం ప్రతిపా
దితమేవ.

నను సమస్తానామేవ భగవన్నామ్నా మేతాదృశం
సామర్థ్య ముత వ్యస్తానామపి; సతావ త్సమస్తానామేవ; అవ
శేనాపీతి విశేషణాత్, నహ్యవశేన సమస్తానా ముచ్చారణం
సంభవతి. అథ వ్యస్తానాం తత్కాపి కిం సర్వేషామేవ ఉత
కేషాంచిదేవ? తత్ర యది సర్వేషామేవ నరకస్పృష్టే రానర్థక్యం
ప్రసజ్యేత. నహ్యజాతిబధిరస్య కస్యాప్యేత త్సంభావ్యతే,
యన్నామ సహస్రమధ్యే కించిదపి కదావాపి కథంచిదపి నశు
ణోతి నగృహ్యతి, అపిచ యది సర్వేషాం సమానం సామర్థ్యం,
ఏకేనై వ పురుషార్థసిద్ధేరన్యేషామానర్థక్యం ప్రసజ్యేత, అస్యచ్చ
సమాన సామర్థ్యానాం నామ్నాం సమాహారే త స్తహిమ్నా
మపి సమాహారాత్ ఏకస్య శ్రీరామనామ్నో నామసహస్రం

క్షయమగుటయే పరికరములను గట్టుట యని.) అనియెడి పురాణ వచనము చేసెనుగూడ భగవన్నామ సంకీర్తనమున పాపనాశకత్వమున్నట్లు స్పష్టమగుచుండెను. ఇరియేకాక “పరివేల హస్త్యులను జేసిన పాపమును సహస్రసురాపాన దోషమును, కోటిగురుదారాగమన దోషములును, అసంఖ్యాకములగు చౌర్యదోషములును, గోవిందా యని యొక్కమారు నామాచ్చారిణులు చేసినంత మాత్రమున ఇంట నే నశించును” అను పురాణ వచనము నాలోచించిన నామక్తనమునఁ బాపక్షయము చేయుశక్తి యున్నదనుట స్పష్టమగుచున్నది. కాన భగవన్నామము మాక్షరాదుక మనుట సమంజసమే యని తేలుచున్నది.

ఇందుపై నొక యాశంకపాడముచున్నది. (వీమనగా) సమస్త భగవన్నామములయం దన్నిటియందు కలిసి యిట్టి సామర్థ్యముకలదా! లేక, వ్యస్తములకు గూడ ప్రత్యేకముగా నిట్టి సామర్థ్యము కలదా!

సమస్తభగవన్నామములకుఁ గలిసి యిట్టి సామర్థ్య మున్నదనినచో అవశుడై యుండియు నొక్కమా రుచ్చరించిన ముక్తి కలుగునని పూర్వవాక్యమును విచారించిన నవశుడు సమస్త నామముల నుచ్చరింపుట సంభవింపదు. వ్యస్తములకే యనినచో నందులోఁ గొన్నిటికా, లేక యన్నిటికా యను నాశంక కలుగును. అన్నిటికే యనినచో సహస్రనామములలోనే యొక నామమునైనను పుట్టుచెవుడులేని మానవుడెల్ల నుచ్చరించియే యుండునుగావ నొక సృష్టియే యనిర్ధక మగును. ఇదియునుం గాక నామములయం దన్నిటి యందును సమానసామర్థ్యమే యున్నదనినచో నేయొక నామము చేరిన పురుషార్థము నిర్ధించుటవలన నితరనామము లన్నియు నిర్ధరకములు కావలసి వచ్చును. ఇదియునుం గాక, సమానసామర్థ్యము గల నామములకు సమాహారము (సమూహము) చెప్పినచో నా యా మహిమలకును సమాహారము చెప్పవలసి యుండును. అప్పుడు శ్రీరామనామ మొక్కటియే సహస్రనామములతో సమానమగున

సామ్యాభిధానం నావకిల్పణే, సహి ప్రదీపనహస్యస్య యావా
స్పృకాశః తావానేకస్య ప్రదీపస్య భవిష్యతి, సామర్థ్యాయచ
వైషమ్యేతు భవత్యేవ. యావత్థలు ఖద్యోకనహస్యస్య తేజ
స్తావ దేకస్యైవ ప్రదీపస్య.

అథ కేహంచదేవ, తర్హిః అన్యేషా మానర్థక్యంతుతద
వస్థ మేవేతి చే దర్శాభిధీయతే.

సర్వేషామపి భగవన్నామ్నాం ప్రత్యేక మేతాదృశం
సామర్థ్యం, సచ సరక స్పృష్టే రానర్థక్యం, దగ్ధేపి కథంచ
త్ప్రచీనే పాష్టని తదుత్తరకాలభావిని ర్మహదవమానైశ్చ
సరకచాతస్యాపి సంభవాత్.

సచావృత్తి గుణకమేవ కీర్తనం సర్వస్యాపి కశ్చి దస్తి
నియమః, అతఏవ భరతదేవస్యాపి ఋషభదేవే నానుగృహీత
స్యాపి ప్రతిబద్ధావగోక్షానుభవవత్త్వాత్, అంతరాయై రత్యంత
సముచ్చిన్నభగవదుపాసనత్వాచ్చత, దుత్తరకాలభావినామృగా
నక్తిరూపేణ కర్మణా నికృష్టదేహరంభః, జయవిజయయోశ్చ
వైకుంఠవాసినో రపి బ్రహ్మవిదవమానా దధఃపతనం, వేసస్యతు
భగవన్నిందాప్రతిబద్ధసామర్థ్యం సకృత్కీర్తన మావర్తమాన
మపి సపాపక్షయా యాలం, శిశుచాలాదీనాంతు నిత్యవై రాసు
బంధ పరికల్పితసంపద స్సమాధే శేవ నిందాదోషస్యాపి దగ్ధ
త్వాత్ పురుషార్థస్యాపి రితి సమాధేయం.

దని చెప్పు వాక్యము కూడ నసంగత మగును. లోకమందు తెయ్యు
దీపముల కుండెడి ప్రకాశ మొక్క దీపమున కుండుట యసంభవము
గదా ! సామర్థ్యములొ వైషమ్యము (భేదము) ఉండినచో నటు
సంభవింపవచ్చును. ఎట్లనిగా తెయ్యు మణుగురుపురువుల కుండెడి
ప్రకాశ మొక పెద్ద దీపమున కుండుట యసంభవము కాదుగదా !
ఇట్లు వైన చెప్పబడిన విధముగ నామములకు సమానసామర్థ్యము
చెప్పటలొ వాళంక కలుగును. సామర్థ్యము కొన్నామములకే యని
నచో నితర నామములకు నిరర్థకత్యము సంభవించునను వాళంక కలు
గును. వీనికి సమాధాన మేమనగా—భగవన్నామముల కన్నిటికినిఁ
బ్రత్యేకముగానే యిట్టి సమానసామర్థ్య మున్నది. ఇటులఁ జెప్పి
నచో నరకస్పష్టియే నిరర్థకము కావలసి వచ్చునను వాళంకకు
సమాధాన మేమనగా సకృన్నామ్న స్మరణముచేఁ బూర్వపాపము
క్షీణించినను, ఆనంతర కాలమునందుఁ జేయబడు సజ్జనతిరస్కారము
మొదలగువాని వలన నరకమునఁ బ్రవేశముకూడ సంభవించునుగాన
నరకస్పష్టి యనర్థక మనుటకు వలనుపడదు. అందరును నామము
వాక్య త్రివేయుదురను నియమములేదు. కావుననే జడభరితుడు ఋషభ
జేవునిచే ననుగ్రహింప బడినను ప్రతిబంధింపబడిన యపరోక్షాను
భవము గలవాడు కాన మధ్య మధ్య విఘ్నముచే భగవదుపాసనము
విచ్ఛిన్నమైనందు వలనను మృగాసక్తి రూపమగు నుత్తరకారిక మగు
కర్మచే నికృష్టజీవారంభము కలిగెను. జయవిజయులు తైకుంఠ వాసు
లైనను బ్రహ్మచే త్రల నవమానించుటచే నభిపతనము సంభవించెను.

వేమడు సకృన్నామోచ్చారణము చేసియు యుండునుగదా.
వానికి ముక్తియేల కలుగలేదనగా, భగవన్నిందచే నామకీర్తనము
నందలిసామర్థ్యము ప్రతిబంధింపబడి పాపక్షయమునకు సమర్థము
కాజాలదయ్యె నని సమాధానము చేసికొన దగియున్నది.

శశుపాలుడు మొదలగు వారు నిత్యవైరానుబంధరూపమగు
సమాధి సాధనసంపత్తు గలవారై నందున నిందాదోషము కూడ

పశ్చాత్తం తు తపోధనం రఘుపతిః పాహి ప్రసన్నో వచః,
 వస్తుం మే మునివర్య! యోగ్యవసతిం బ్రూహి ప్రసన్నో మయి
 ఇత్యుక్త్వా మునిరా డ్విచార్య మనసా ప్రాహుథ రామం వచః
 శ్రీరామ త్వ మితో వ్రతే శ్శుభ తరం రమ్యం సుతీర్ణాశ్రమమ్॥౧౪

మామకం సుకృతం సర్వం రామచంద్ర! దరామి తే
 సహి తేన ఫలం కించి న్నమాస్తి భువి గృహ్యతామ్.
 సీతయా సహిత స్త్వం తు వసతా న్నే హృది త్మణమ్. ౧౫౪

యదప్యుక్తం ఏకేనైవ పురుషార్థసిద్ధే రన్యేషా మాన
 థక్య మితి తదప్యయుక్తం, పురుషభేదేన సన్యేషా మపి పురుషార్థ
 సాధనత్వోపపత్తేః.

యత్తు సమానమహిమ్నాం నామ్నాం సమాహారే
 తత్తన్నహిమ్నా మపి సమాహారాత్ నైకస్య తాదృశో మహి
 మేతి.

తదపి పరిచ్ఛన్న ప్రభావేషు ప్రదీపాదిషు ఘటలే;
 నపున ర్నిరంకుశ మహిమసు భగవన్నామసు, నఖిలు చింతా
 మణీనాం నిచయస్య ఏకస్య వా చింతామణే, కల్పశాఖనాం
 వనస్య ఏకస్య వా కల్పశాఖనః కశ్చి దస్తి విశేషః, అతః భగవ
 న్నామకీర్తనమేవ సాపనాశక మపవర్గప్రదం చేత్యలం విస్తరేణ.

౧౪ ఆనంతరము ప్రసన్నుడైన యా రామభద్రుడు రామసింధునితో నిటులఁ బలికెను. ఓ మునివర్యా! నేను కొంతకాలము నివసించుటకు యోగ్యమగు తావును తెప్పమనఁగా నమ్మునీంఁడును మనమున విచారించి రామునితో నిటులఁ బలికెను. ఓ రామచంద్రా! నీచివటి నుండి శుభప్రదమైన సురీక్షాశ్రమమునకు నేగుము. నీ కచట గుఱిముగా నుండగలదు.

౧౫ ఓ రామచంద్రా! నాదు సుకృతము నీకిచ్చుచున్నాడను. నాకింక సుకృతముతోఁ బనిలేదు. కావుననీవు గృహింపుము. నీతాపమేరుఁడవై నీవు నా హృదయపుండరికమున క్షీణకాలము నివసించెదవు గాక.

దగ్ధమై పురుషార్థపాప్తి ప్రియ గలుగఁ జేసిన దని తెలియదగును. ఒక నామముచేతనే పురుషార్థము సిద్ధించిన యితర నామము లనర్థకములు కావలసివచ్చునను పై యాశంకకు సమాధాన మే మనగా, పురుషులు భిన్నభిన్నులు గాన పురుషభేదముచే నామము లన్నిటికిని సఫలత్వము గలుగు నని సమాధానమై యున్నది. సమానమహిమ గల నామముల కెల్ల సమాహార మగు నెడల నాయా మహిమలకెల్ల సమాహారము చెప్పవలసి యుండునుగాన నొక్కనామమునకుఁ గూడ నట్టి సామర్థ్యము లేకపోవలసి వచ్చునను పై యాశంకకు సమాధాన మేమనగా, మితమైన ప్రభావముగల తీపాదులయొడ నది సంభవించును గాని యమితప్రభావము గల భగవన్నామముల విషయమై యది సంభవించదు. ఎట్లనగా, చింతామణుల సముదాయమునకు గాని, లేక, యొక చింతామణికిగాని సామర్థ్యములో భేదమేమియు నుండదు. మఱియు, కల్పవృక్షముల వనమునకు గాని, యొకకల్పవృక్షమునకు గాని భేదముండనట్లు భగవన్నామ సముదాయమునకు గాని లేక యొక భగవన్నామమునకు గాని సామర్థ్యములో భేదముండదని, సమాధానము చెప్పకొన దగియున్నది. కాన భగవన్నామము పాపక్షయ కరము, నపవర్గప్రద మనుటలో సందియమెంతమాత్రమును లేదని పర్యవసానము.

సీతానాయక! పాంచభౌతికతనుం త్యక్త్యా మ్యహం తేఽగ్రతః,
జీర్ణాం వ్యారథివ త్యచంత్యితిముని స్తూక్త్యాఽగ్నిమాధాయచ
వృత్వాత్మన నమంత్రకం భగవతే దత్వా చ పుణ్యం నిజం,
పుష్పాఽఽజ్ఞాం చితిమాశ్రితో *నిజతనుం దగ్ధాఽజలోకం గతః।

౧౬

ఏవం తచ్చరభంగతాపనవతే సద్బ్రహ్మలోకం గతే
దంతోఽఽఖలిన స్తథార్థివసనా శ్శాంతాశ్చ పంచాగ్నయః।
అబ్ధితాశ్చ సమీరణాశనవరాః పణాశనాః తేచన
నర్వే తాపనపుంగవా రఘుపతిం ద్రీష్టుం తు తత్రాగతాః॥౧౭

*వ్యాః—నిజతనుందగ్ధేతి-నను తస్మానల ప్రవేశో ననం

గచ్ఛతే, ఆత్మహత్యాయాపదోప సంభవా దితి చేదతోచ్యతే.
యద్యుత్కంఠా తదావాప్తే బ్రహ్మమేధానలం వ్రతేదితి వచన
పర్యాలోచనయా, 'పుష్ప శ్శౌచక్రియాలుప్తః ప్రీత్యాభ్యాత్మ
వివక్రియః, ఆత్మానం ఘాతయే ద్యస్త భృగ్వగ్న్యనశనాదిభి'
దితి ధర్మశాస్త్రవచనేన చ శరభంగస్యాగ్నిప్రవేశ స్సమంజస
ఇతి వేద్యం.

౧౬ ఓ నీతాపతి ! సర్వముకదా పోరకులుసమును విడిచిపెట్టు చందమున ఈ పాంచభౌతిక దేహమును నీ ముందు నేను విడువఁగోరుచుంటినని చెప్పుచు నమ్మునీంకొండ్రు పెంటనే యగ్నిని బ్రజ్వలింపజేసి సమంత్రౌకముగ నాజ్ఞముచే నందు హోమముచేసి తన పుణ్య ఫలమును రామార్పణముచేసి యా రామచంద్రుని యానతి నొంది చరినబేర్చి, యందుఁ బ్రవేశించి శ్రీరాముని ధ్యానించుచుఁ దన పాంచ భౌతిక దేహమును * దహింపజేసికొని దివ్యరూపధరుఁడై బ్రహ్మలోకమున కేగను.

౧౭ ఈ ప్రకారము శరభంగమహర్షి కాశ్యప బ్రహ్మలోకమున కేగగా దంతములచే గింజలపై పొట్టును దీసి రిని తీవించువారును, అర్హ వస్త్రధారులును, శమప్రధానులును, పంచాగ్ని నేతకులును, జలధక్షకులును, వాయుధక్షకులును, మొదలగు తాపసపుంగవు లందరును శ్రీరాముని దర్శించుటకై శరభంగాశ్రమమునకు వచ్చిరి.

* ౧౬ వ్యా॥ తన దేహమును దహింపజేసికొని యనుటచే శరభంగ మహర్షి యగ్నిప్రవేశము చేసినట్లు తెలియబడుచున్నది. ఆత్మహత్యారూపదోషము సంభవించు గాన న మృహర్షి యగ్నిప్రవేశము చేయుట సమంజసముగా లేదని యాశంక కలుగును. ఇందునకు సమాధాన మేమనగా, ఆగ్నిప్రవేశము చేయవలయు నను కోరిక యుండిన బ్రహ్మమేధాగ్నినిఁ బ్రజ్వలింపజేసి యందుఁ బ్రవేశించి శరీరమును తదలిపెట్టవచ్చును” అను స్మృతిచననము నాలోచించినను “వృద్ధులు, బుప్తశౌచులు, వైద్యులచే నిరాకృతులై జీవితాశ లేనివారలును, ఆగ్నిప్రవేశము చేసికొని నిరళనవ్రీరమును బూనికొని శరీరమును విడిచినను నాత్మహత్యారూపదోషము సంభవంపడు.” అను ధర్మశాస్త్రతననమును విచారించినను శరభంగమహర్షి యగ్నిప్రవేశముచేయుటవలన నాత్మహత్యారూపదోషములేదనిభావము.

దృష్ట్వా తన్నునిసంఘమాశు పరయా భక్త్యాన్వితా స్తే త్రయ
 స్సీతారాఘవలక్ష్మణా మునివరా నేముః కృమా ద్దండవల్
 ఆశీర్భ స్వభిసంద్య తేఽపి ముసయో రామం ససీతానుజం
 వశ్చ త్సాంజలయోఽబ్రువన్ఘువశింధశ్చైకశీలం పిభుమ్. ౧౮
 అత్రోత్తేషు తపోధనేషు సలిలాహారాశ్చ నిత్యాగ్నయో
 వ్యభిక్షా శ్చ సమీరణాశనకృతః పంచాగ్నయోఽపి స్థితాః
 ఏతే తాపసపుంగవా రఘువతే! శుశ్రూషాఽఽగతం త్వా మహా
 దృష్టుం తే నిజకష్టనష్టనిచయం విజ్ఞాపితుం చాగతాః. ౧౯
 శ్రీరామ! త్వదుపాసనాబలవశా త్వర్చే వయం త్వాం పునః,
 భూభారవ్యపనోదనాయ జగతి ప్రాప్తవతారం హరిం
 సీతాం మంగళదేవతాం త్వదనుజం శేషం చ విక్షో భ్రువం
 తస్మా న్మానుషభావతో వయ మమీ నో వంచనీయా స్వయా.
 ౨౦

త్వన్నామైవ భవాభితారణకృతే త్వస్మాక మస్తి ప్రభో!
 కిం త్వత్ర ప్రభవేమ నో వయ మమీ స్థాతుం తు రక్షోభయా
 త్రువ్యాదా సముపేత్య రాత్రిషు బలా దత్తుం యతం తే మునీ
 రక్షోభక్షితలాపసాస్థినిచయం పశ్యాత్రసంస్థం విభో! ౨౧

రక్షోభయం యథా స స్మా త్రథా కురు మహాప్రభో
 ఆవ్యథా శరణం నాస్తి రమ స శృరగార్థినః. ౨౨

- ౧౮ ఇట్లు తమ సమాపమునకు వచ్చిన మనిషుండును నీతారానులక్ష్యములుచూచి పరమధర్మతో వారికి నమస్కరింపఁగా నమ్మహర్షులును వారల మువ్వర వాతీర్వడించి యనంతరము చేతులు జోడించి ధర్మశిలుఁడగు రామచంద్రప్రభుతో నిటులు విన్నవించిరి.
- ౧౯ ఓ రామచంద్రా! ఇచ్చటనున్న యీతపోధనులలో జలాహారులును, నాయుధక్షకులును, పర్ణధక్షకులును, నిత్యాగ్నులు, పంచాగ్నులు మొదలగు వారుండిరి. వీరందరును నీ విచ్చటకు వచ్చినట్లు తెలిసి కొని నిన్ను జూచిపోవుటకును తమ కుండెడి కష్టనష్టములను విన్నవించుకొనుటకును వచ్చియుండిరి.
- ౨౦ “మీ కష్టములను నాకుఁ జెప్పిన మాత్రమున సామాన్యమనుష్యుడను నే నేమి చేయుదును” అని యను నేమో యని ముందుగ నీ యందుకు సమాధానముఁ జెప్పుచుండిరి. ఓ రామచంద్రా! నీవు భూభారహరణార్థమై భూమియందవతరించిన సాక్షాచ్ఛ్రీహరివే యనియు, నీరలక్ష్యజీవియనియు, లక్ష్యబుఁడు శేషాంశసంధాకుఁడనియు, నీ మంత్రోపాసనాబలముచే మే మెఱుఁగుదుము. అందువలన నేను సామాన్యమనుష్యమాత్ముఁడ నని నీవేదియో చెప్పి మమ్ము మోసగింపకుము.
- ౨౧ ఓ రామా! సంసారసముద్రమును దాటించుటకు మాకు నీనామ మను నాన యున్నదిగాన నామస్మృతివిషయమై ని న్నిపుడు మేము కోరలేదు. ఇక నే మన రాక్షసబాధ యిచ్చట మెందుగా మున్నందున మే మిచ్చట నిరసించఁజాలకుంటిమి. రాక్షసులు రాత్రులయందెచ్చట సంచరించుచు లలాటాఁగముగా మునులను భక్షించుచుందురు. మే మన్యతము చెప్పటలేదు. రాక్షసులచే భక్షింపఁబడిన మునుల యస్థిపంజరములు గుట్టలుగ విచ్చటనే యున్నవి చూడుము.
- ౨౨ రామచంద్రప్రభూ! మాకు రాక్షస బాధ లెట్లు లేకుండ నుండునో యటులఁ జేయుము. మాకు వేఱు శరణ్యములేదు. కాన శరణాగతుల మగు మమ్ములను నీవు రక్షింపుము.

ఇతి తైః ప్రార్థితో రామః ప్రాహ తా న్సునిపుంగవాః
హరిష్యా మ్యసురా స్సర్వా స్కించిత్కాలవిశంబతః. ౨౩

పితృజ్ఞాకరణవ్యాజా ద్భవతా మర్థసిద్ధయే
సమాగతోఽహం విషిసం రక్షసాం నాశనాయ చ. ౨౪

ఇతి తేభ్యోఽభయం దత్వా తత్తదాజ్ఞా మవాప్య సః
సీతాలక్షుణానంయుక్త స్సుతీక్షణస్యాశ్రమం గతః. ౨౫

ఇత్యాశ్చర్య రామాయణే అరణ్యకాండే
ద్వితీయస్సర్గ స్సమాప్తః.

తృ తీ య స్స ర్గః.

¹రామో భూసుతయో నుజేన సహితో గత్వా సుతీక్షణాశ్రమం
తత్రత్యం ముని మప్యవేక్ష్య సహితోభక్త్యా ప్రణమ్యాహ తమ్,
శ్రీరామోస్మ్యహ మాగతోమునివర! త్వాంద్రస్తుకామ స్త్వితీ,
హోక్తః ప్రాహమునీశ్వరోరఘుపతింత్యానింగ్యవోర్భ్యాంతదా.

□

చారాపుత్రిగృహాఘరూప పతితం వ్యామోహప్రాశావశం
త్వం మాఽనన్యగతిం కృపారసవశా దుద్ధర్తు మాగా ధ్రువమ్
సాక్షా దద్య భవత్పదాబ్జ మతులం వీక్షేఽహ మీద్యం బుధైః
ధన్యోహంభవదాగమాద్రఘుపతే! మాన్యశ్చభూషూవహమ్.

- ౨౩ ఈ ప్రకారము వారలచేఁ బ్రార్థితుడై యా రామచంద్రమూర్తి యమ్మునులతో నిటులఁ బలికెను. ఓ మహాత్ములారా! నేను రాక్షసుల నందరను గౌరవితౌలములలో సంహరింపఁగలను గాని నిర్భయముగా నుండుడు.
- ౨౪ పితృవాక్య పరిపాలన మను మిషచే మీ పనులను జక్కఁపెట్టుటకును రాక్షస వినాశనమునకును నేను వనభూమి కేతెంచితిని.
- ౨౫ ఇట్లు రామచంద్రమూర్తి యమ్మువారుల కభయ మొసంగి వారిసెలవు నొంది సీతాలక్ష్మణ సహితుడై పయనమై క్రమముగ సుతీక్షణ మహర్షి యాశ్రమమునకు నేగెను.

తశచర్యరామాయణమున అరణ్యకాండమున

ద్వితీయసర్గము సమాప్తము.

తృతీయసర్గ ప్రారంభము.

- ౧ పిమ్మట రామఁడు సీతాలక్ష్మణ సహితుడై సుతీక్షణాశ్రమమును జేరి యచ్చట తపశ్చర్య నున్న మునిని జూచి భక్తితోడ నమస్కరించి “మహర్షా! నేను శ్రీరాముఁడను, నిన్ను దర్శించు నూహతో నిచ్చటకు వచ్చితిని.” అని పలుకఁగా విని యా సుతీక్షణుడును తన బాహుయుగ్మమున రాముని గొరిగించికొని యిట్లు పలికెను.
- ౨ దారాపుత్రులు, ఇంద్రు వాకిండ్లను కూపములం బడి మహామోహ పాశముచే బంధితుఁడనై జిక్కులేకయున్న నన్నుద్ధరింప దయ పుట్టి నా వద్ద కేతెంచితివి. దేశతలచే నెల్లప్పుడును నేవింపబడు నీ పాదాబ్జములకు గన్నారఁ గాంచి ధన్యుఁడనైతిని. నీ యాగ మనము వలన నేను ధన్యుడ నగుటయేగాక యీ భూమియందు నేను మాన్యుఁడను గూడ నైతిని.

రామచంద్ర! కృపాసింహో! భవవారిధితారక!

ఓప న్ననుం తేహ మపి భక్తకోటా విధీయతామ్. 3

ఏక ఏవార్యమా యద్వ జ్జలపాతే వ్యనేకథా
భాతి త్వ మప్యేక ఏవ మాయయా భాస్యనేకథా. 4

1త్వం సర్వభూతహృదయేషు కృతాలయోపి
త్వస్సంత్రాజ్యవ్యవిముఖేషు కరోషి మాయామ్
త్వస్సంత్రాసాధనపరే వ్యవయాతి మాయా
నేవానురూపఫలదోసి యథా మహీపః. 5

పశ్యామి రామ తవ రూప మరూపిణోపి
మాయావిడంబనకృతం తు మనుష్యవేషమ్
కందర్పకోటిసుభగం కమనీయచాప
బాణం దయార్ద్రప్రాదయం స్థితచారువక్త్రమ్. 6

సీతాసమేత మజినాంబర మప్రిధృవ్యం
సౌమిత్రీణా నియతనేవిత పాదపద్మమ్
నీలోత్పలద్యుతి మనంతగుణం ప్రశాంతం
మద్భాగధేయ మనిశం ప్రణమామి రామమ్. 7
జానంతు రామ తవ రూప మశేషశేష
కాలాద్యుపాధిరహితం ఘనచిత్ప్రకాశమ్
ప్రత్యక్షతోద్య మమ గోచర మేత దేవ
రూపం విభాతు హృదయే న పరం హి కాంక్షే.. 8

- 3 ఓ రామచంద్రా! కృపాసింధూ! భవపారిధతారక! నీ మంత్రో
పాసకుడవగు నన్ను గూడ నీ భక్తకోటిలోఁ జేర్చికొనుము.
- 4 నూత్యుఁ డొకఁడైనను జలపాత్రములం దనేక రూపములతో
బ్రకాశించునట్లు నీవును ఒక్కడవయ్యు మామచే ననేక విధము
లుగ భాసించుచున్నావు.
- 5 నీవు సమస్తభూతముల హృదయాంతర్యామియై యున్నను నీ
మంత్రమును జపించుటయందు విముఖులైన జనులయందు మాయను
బ్రసరింపఁ జేయుచున్నావు. నీ మంత్రమును జపించు జనులనుండి
మాయను దొలగింపఁ జేయుచున్నావు. రాజా భృత్యులకు నేవాను
రూపమైన ధనాది రూపముగు ఫలము నొసంగుచున్నట్లు నీవు
భక్తులకు గూడ నేవానురూపమైన ఫలము నొసంగుచున్నావు.
- 6 రామా! నీవు సరాకారుడవైనను మాయామానుషవిగ్రహుఁడవును,
కోటిమన్మథులకు సాటియగు సంకచందీపుల వాడవును, మనో
హరములైన విల్లునమ్మలు ధరించినవాడవును, దయాగ్రహృదయుఁడ
వును, చిరునవ్వుఁదొలఁకు ముఖపద్మముచే నొప్పువాఁడవు నగు నీ
మనోహరాకారమును ఇప్పుడు ప్రత్యక్షముగాఁ జూడఁ గలు
చున్నాడను.
- 7 సీతాసహితుఁడవును, నారచీరలు ధరించినవాడవును, అక్షృణునిచే
నెల్లప్పుడును నేవింపఁ బడువాడవును, నల్లకలువఁబోలు జేహముకల
వాడవును, అనంత గుణాకరుఁడవును, శాంతస్వరూపుడవును, నా
యదృష్టజీవితపు నగు శ్రీరామచంద్రుఁడవైన నిన్నునేను నమస్కరించె
దను.
- 8 రామా! జేశకాలాద్యుపాధి రహితమైన నీ స్వయంప్రకాశ చిత్స్వి
రూపమును గొందరు నేవించిన నేవింతురుగాక! ఇచ్చట నిప్పుడు
నాకు బ్రత్యక్ష గోచరమగుచున్న యీరూపమే నా హృదయ నీమల
నిరంతరము జెల్లొందుఁగాక. ఇతర స్వరూపమును నేను గోరను.

1 ఏవం సంస్తువతో మునే ర్భగవతో రామోఽబ్రీహీ త్సస్మితః,
భక్తిం తే విమలాం తు వేద్యహ మలం మన్నామసంకీర్తనాత్,
తస్మాత్త్వా మహ మద్య ఏక్షితు మిహ త్వాగాం నసీతానుజః,
కిం చాహం శరభంగనామమునినా ప్రోక్తో భవక్యోగ్యతామ్.

F

కంచి త్కాల మిహ స్థాతు మహ మిచ్ఛామి తాపన,
స్థాతుం కథయ యోగ్యం మే నివాసస్థాన ముత్తమమ్. ౧౦
రాఘవస్య వచ శ్రుత్వా సుతీర్ఘ్నో ముని రబ్రవీత్,
రమ్యోఽయ మాశ్రమో రామ వాసయోగ్యోభవే త్తవ. ౧౧
ఋతే మృగభయా దన్యో దోషహేతు ర్న దృశ్యతే,
రాక్షసేభ్యో భయం చాస్తి రామచంద్రాశ్రమాంతరే. ౧౨

త చ్ఛుత్వా వచనం తతో రఘుపతి స్తం తాపనం త్వబ్రవీత్
హన్యాం క్రూరమృగాంచ్చరాదిభి రహం రక్షోభయం నాస్తి మే
స్థిత్యా త్రాన్యత పోధనాశ్రమచయం ద్రష్టుం గమిష్యా మ్యహం,
యాయం తాపనపుంగవాః పరమతో భీతిం త్యజేత ధ్రువమ్.

౧౩

ఇత్యుత్వా రజనీముఖే రఘుపతి స్సంధ్యా ముహ స్వానుజం,
హిత్వా భూసుతయా సమం మునివరానీతం ఫలాఘ్నం తతః,
భుక్త్వా తన్నీశి తన్మునీంద్రరచితే సత్పర్ణశయ్యాతరీ,
సుప్త్యాత్థాయ చ కల్య ఏవ నిఖిలం కృత్యం సమా ప్యావనత్. ౧౪

- ౯ ఇట్లు నురింపుచున్న మునివరుని కాచి శుచిస్థితహోభితవకనార విందుడై శ్రీరాముఁ డిట్లనెను. మునివరా! నీపరిశుద్ధమైన భక్తిని నే నెఱుంగుదును. నీభక్తి తాత్పర్యములకు నీయెడ నేను సంతసించితిని. కావున నేను నిన్ను జాచుటకు నీతాపక్ష్యములతోఁ గూడి యిచ్చుటకు వచ్చితిని. శరభంగముని గూడ నీ యోగ్యతను మిక్కిలి చెప్పఁగా విని యున్నాడను.
- ౧౦ మునివరా! కొంతకాల మిచ్చుట నేను నివసించఁ గోరుచున్నాను. కావున నాకు నివాసయోగ్యమైన తావోక్కటిఁ జూపుము.
- ౧౧ ఇట్లు రాముఁడు వచింప విని సుతీక్ష్ణుఁడును ఈమనోహరమగు నాశ్రమప్రదేశము నీకు నివాసయోగ్యము కాఁగలదని పలికెను.
- ౧౨ మఱియు రామా! మృగభయ మొక్కటి యీ తావున మొందు. ఇంక నితరాశ్రమములలో రాక్షసభయముగూడ నప్పుడప్పుడు మిక్కిలముగఁ గలుగుచుండును. ఇంతకు మించి యీ చోటునకు దోషమేమియుఁ గన్పింపదు.
- ౧౩ మునివరు డిట్లు పలుకుట విని పిమ్మట రఘురాముడు మునివరునితో తిరిగి యిట్లు పలికెను. ఇచ్చట గూర్తమృగములు నా శరణాలమున కెఱి కాఁగలవు. నాకు రాక్షసభయములేదు. ఇచ్చట నివాస మేర్పఱచు కొని యితర మున్యాశ్రమములకు దర్శింప నేగిదను. ఓ తాపసు లారా! ఇంక మీరు కూర్తమృగముల వలనఁ గాని రాక్షసులవలనఁ గాని భయమును మానుఁడు.
- ౧౪ ఇట్లు సుతీక్ష్ణుడి మునిపుంగవులతోఁ బలికె యింతలో సాయంసమయ మగుటచే సంధ్య సుతాసించి మునివరుఁడు తెచ్చి యిడిన ఫలాదు లను నీతాపమేతుడై భక్షించి యారాత్రి యచ్చట పర్లశయ్యయందుఁ బరుండి నిద్రించి వేకువన లేచి తిరిగి సంధ్యాది కృత్యముల నిర్వర్తిం చెను.

ఏతస్మి న్నంతశ్చ తత్ర రాఘవం సముపాగతమ్,
నిశమ్య మునయః కేచి దామిమం ద్రప్తు ముపాగతాః. ౧౫

రాఘవోపి మునీ న్నత్వా సంపూజ్య చ తదావదత్
భవతాం దర్శనా ద్ధన్యః కృతార్థ శ్చాభవం ఘృవమ్. ౧౬

మయాద్య భవతాం కార్యం యద్యస్తి వద తద్ద్రుతమ్,
భవతా మర్థసిద్ధర్థ మహ మత్రాగతో ఘృవమ్. ౧౭

ఇత్యుక్తా స్తేపి మునయః ప్రిహు రేవం తు శేఽపి తమ్,
త్వత్పాదరజసా పూతా నాశ్రమా న్నః కురు ప్రభో. ౧౮

రక్షోభయా దృతేఽస్మాక మవరం నా స్తి కించన,
సర్వం తవైవ విదితం భవితా చ త్వదాగమే. ౧౯

ఇత్యేవం కథితో రామ స్తథే త్యుక్తా మునీం స్తతః,
సుతీక్ష్ణ ముపసంగమ్య ప్రిహైవం మునిపుంగవమ్. ౨౦

ఏతే సంతర్వయంతి మాం మునివరా నేషుం స్వకీయాశ్రిమాన్
గత్వాఽహం కతిచి ద్దినాని వసతిం కృత్వాఽఽశ్రమేషుక్రమాత్
సీతాలక్షణసంయుతో ద్రుత మహాగంతుం యతిష్యే మునే,
తస్మాత్త్వంతర్ధునా గతే ర్మమ మునే! దే హ్యసతిం సత్వరమ్. ౨౧

ఇత్యేవం కథిత స్తేన మహర్షిః ప్రిహ రాఘవమ్
రామచంద్ర! సుఖం గత్వా ద్రుత మేహి మదాశ్రమమ్. ౨౨

ఇత్యుక్త స్తేన మునినా రాఘవోపి తథేతి తమ్,
నిగద్య నిర్గత స్సీతాలక్షణాభ్యాం మునీశ్వరైః. ౨౩

- ౧౫ ఇంతలో నచ్చటకు రాముడు వచ్చుట విని మతికొందరు మను
లచ్చటకు శ్రీరాముని దర్శనార్థమై వచ్చిరి.
- ౧౬ రాముడు నా మనులకు నమస్కరించి భక్తిచే బూజించి యిట్లు
పలికెను. మీ దర్శనభాగ్యము లభించినందున నేను ధన్యుడనైతిని.
కృతార్థుడను, కృతార్థుడను.
- ౧౭ మనీశులారా! నా వలనఁ దమకుఁ గావలసిన కార్యములను వచిం
పుడు. నే నవశ్యము జేయుచున్నాఁడను. మీకు వలసిన కార్యము
లను నీక్రిందఁజేయు కొఱకే నే నచ్చటకు వచ్చియుంటిని.
- ౧౮ రాముఁ డిట్లు పలికిన విని యాబుష్మిశ్వరులు తిరిగిరామునితో నిట్లనిరి.
రామా! నీ పాదపద్మములందరి పుష్పాడిచే మా యాశ్రమములను
పవిత్రముల నొనర్చుము.
- ౧౯ రామా! మాకు రాక్షసభయ మొక్కటి దక్క మతి యేదియు
నిట క్షేమములేదు. నీవాశ్రమ జీవములను కాచుటకు వచ్చినపుడు
నీకే తెలియగలదు.
- ౨౦ అనవుడు రాముడును వల్లెయని సురీతునివద్ద కరిగి యా ముని
పుంగవునితో నిట్లు పలికెను.
- ౨౧ మునివరా! ఈ మునిచంద్రులు నన్ను తమ యాశ్రమ ప్రక్షేమములకుం
గొనిపోవుటకుఁ ద్వరపడుచున్నారు. కొన్ని దినము లీ ఋషుల
యాశ్రమముల నివసించి తిరిగి నీతాలక్ష్యులతో గూడ నచిర
కాలముననే యిట కరుణెంతును. కావున నాకు సలవిమ్ము, పోయి
వచ్చెదను.
- ౨౨ ఆసిన విని య మృహర్షి యు రాఘవున కిట్లనియెను. నాయనా,
రామచంద్రా! కుశలముగఁ బోయి రాపసుల యాశ్రమములం
గొన్ని దినములు బుండి సుఖముగ జెంటనే తిరిగిరమ్ము.
- ౨౩ నావుడు రాముడును నాతని యనుజ్ఞ పొంది మనీశులతోఁ గూడ
నీతాలక్ష్యుల సహాయమునై యచ్చటనుండి బయలుదేరెను.

నిర్గత్య రాఘవ స్తేవం సీతాలక్ష్మణసంయుతః,
ముసినా మాశ్రమా న్లత్వా తత్ప్రతాపన చ్చిరమ్. ౨౪

సీతాలక్ష్మణసంయుతో రఘువతి ర్బున్యాశ్రమా వ్యై వ్రీః
న్నేకతాపన జేకవత్సర మసా వన్యత్ర మాసాస్తతః
తీన్యాసా స్కాచిద పున్యాన చతురో మాసా స్పరతాపనత్
మాసా స్పంచ పరత్ర కుత్రచి కసా మాసా నయాసీచ్ఛ పటః.
౨౫

అప్తమాసా స్కాచిత్సంస్థా మాసా దప్యధికం క్వచిత్,
మునిభిః సత్కృతో రామ స్త్వనైషీ ద్వత్సరా స్తతః. ౨౬

తస్మి న్గాలే రాఘవ స్తు ముసినా మాశ్రమేషు సః.
డివా తన్మనిభి రోషీం కుర్వ న్గాలం తు యాపయన్.

నిశాసు సంచర న్నేతో భనుర్భాణధరో వనే
ఆశ్రమే ష్వాగతా స్సర్వా నసురా స్సంచార న్మునః
మారస్థితకబంధస్య పురతః పాతయం శ్చ తా
ఏవం కుర్వ న్ప్రతినీత మిజాన నివ కించన
ప్రాత రేవాగత స్త్వీయ మాశ్రమం జానకీంప్రీతి
కథయ న్లతవృత్తాంతం నందయ న్భూమిజాం పునః
రక్షో భయవిహీనాః స్తా నాశ్రమా నకరోత్తథా
మునయో నిర్భయా స్తత్ర నిర్విఘ్నతపసోఽవసన్ ౨౭-౩౦

౨౪ ఇట్లు సీతాలక్ష్మణ సహితముగ సుతీక్ష్ణాశ్రమమునుండి యులుచేరి యా మనీశుల యాశ్రమ ప్రదేశములకుఁ జేరి యా యా మనుల యాశ్రమములఁ గొంతకాలము నివసించెను.

౨౫ ఇట్లు రామచంద్రుఁడు భార్యానుజ సహితముగ నా ఋష్యాశ్రమముల యందు సంచరించుచు నొక్కచో నొక సంవత్సరమును, మఱి యొక్కచో లది మాసములును, వేరొక్కచో మూడుమాసములును, నాలుమాసము లింకొకచోటున నివసించెను. మఱియు మాస పంచక మొక్కచో జెల్పించెను. మఱి యాడుమాసములు మఱియొక్క మున్యాశ్రమమున నివసించెను.

౨౬ మఱియు నొక మనీశుని యాశ్రమమున నెనిమిది మాసములు సుఖ ముగఁ గడచినది. మఱియొక్కచోట నించుమించు మాసము మాత్రమే నివసించ వలయును. ఈ విధముగ శ్రీరామఁడు సీతాలక్ష్మణ సహితుఁడై యా యా ఋష్యాశ్రమముల నివసించుచు పది సంవత్సరములు గడపి పుచ్చెను.

౨౭-౨౮-౨౯-౩౦ ఇ మున్యాశ్రమముల నివసించు కాలమున రామచంద్రుఁడు పగటివేళల ఋషీశులగోష్ఠిలోఁడఁ గాలమును గడపి పుచ్చెను. రాత్రిలయందు తా నొక్కఁడే భనుర్ధారియై యవ్వన మందుఁ గుర్మయ్యచు నాశ్రమధ్వంసమున కేతెంచు రాక్షసతండము నెల్ల మాటిమాటికి సంచరించుచు నాశ్రమప్రదేశములకు దూరముగ నున్నటువంటి కలంధుని ముందు పడునట్లు పారవైచుచుఁ గాలమును జెల్వబుచ్చుచుఁ దా నేమియు నెఱుంగని వానివలె పొర్రెద్దననే తన యాశ్రమమునకు వచ్చి రాత్రి జరిగిన వృత్తాంతము నంతయు నీత లోడ నచ్చెరువు కలుగు నట్లు చెప్పుచు నామెను సంతోషపెట్టుచు నయాశ్రమ ప్రదేశములం జెచ్చటను రాక్షసభయము లేకుండు నట్లు చేసివైచెను. అచ్చటి మనులుగూడ రాక్షసభయము లేకుండ నిర్విఘ్నముగఁ దపస్సు చేసికొనఁ జొచ్చిరి.

ఏవం రామో బహూ న్రమ్యా నాశ్రమా స్సంచరం శ్చ తా
రక్షోభయేన రహితా నాశ్రమా సకరో త్తదా. 30

తత్ర తత్ర దశాబ్దాంస్తు యాపయిత్వాఽఽశ్రమేషు సః 31

సీతాలక్షణానంయుక్త స్తతో నిర్గత్య రాఘవః
సుతీక్ష్ణ స్యాశ్రమం భూయ సమాగా ద్ద్రష్టు మిచ్ఛయా॥

రామం సమాగతం జ్ఞాత్వా సుతీక్ష్ణోపి ముదాన్వితః

ప్రత్యుక్ష మ్యానయిత్వా చ పూజయామాన భక్తితః.

రాఘవోపి గతం వృత్త మాచచక్షే యథాతథమ్. 33-34

తత్రాపి మునినా రామః పూజతో బహుధా తతః

కంచిత్కాల ముపిత్వాథ సుతీక్ష్ణం ప్రాహ రాఘవః. 35

అగస్త్యం ద్రష్టు మిచ్ఛామి సుతీక్ష్ణ ! భవతో గురుమ్

ఇత్యుక్త స్తేన మునిరా ట్సుతీక్ష్ణః ప్రత్యువాచ తమ్. 36

రామచంద్ర! త్వయా సార్థ మాగమిష్యా మ్యహం భ్రవమ్

ఉపి త్వాస్మిన్దనే త్వత్ర శ్చ స్వం నిర్గచ్ఛ తం వ్రతే. 37

ఇత్యుక్త స్తేన రామోపి తథే త్యుక్త్వా తదాశ్రమే

తస్మిన్దనే స్థితః పశ్యాన్నిరగా త్కుంభసంభవమ్. 38

ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే అరణ్యకాండే తృతీయ స్సర్గ
సమాప్తః.

30 ఇట్లు రాముడు మనోహరములైన యరణ్యప్రకేశముల గుర్రుడును నయ్యాశ్రమధూమల నెల్ల రాక్షసభయము లేకుండఁ జేసి వైచెను.

31-33-34 ఇట్లచ్చట నివసింపుచుఁ బరిసంవత్సరములు గడపి విరిగి నీతాలత్మణ సహితముగ సుతీష్ణాశ్రమమునకా మహర్షిని దర్శింపఁ గోరి వచ్చెను. రామునివచ్చుట విని సుతీష్ణమునియు సంతోష పురికిరి గాత్రిఁడై వాని నెదుర్కొని యాశ్రమము లోనికిం బోడ్కొని పోయి భక్తి యుక్తముగఁ బూజించెను.

35 ఇట్లా మనిచేఁ గూడ ననేక విధములఁ బూజితుండగుచు గొంతకాల మచ్చట గూడ నుండి పిమ్మట సుతీష్ణమునితో నిట్లనెను.

36 ఆర్యా! మనివరా! తమ గురువత్సలగు నగస్త్యులంగూడ దర్శింప నాకు వేడ్క పాడముచున్నయది. నా విని సుతీష్ణుడు రామున కిట్ల నెను.

37 రామచంద్రా! నీతో నేనును వచ్చెదను. ఈశోణవకు మాత్రమిచ్చట నిలచి పోవుదము.

38 ఇట్లు సుతీష్ణుఁ డాదుమాటలకు రాముడును వలై యని సమాధాన మిచ్చి యయ్యాశ్రమమున నాడుండి పిమ్మట నగస్త్యాశ్రమమునకుఁ బ్రయాణ మయ్యెను.

అరణ్యకాండమునఁ దృతీయసర్గము

స మా స్త ము.

చతుర్థ స్సర్గః

1 శ్రీరామాఽపి తత స్సుతీక్ష్ణ మునినా సీతానుజాభ్యాం యతో,
 నిర్గ త్యోషసి సంచర స్త్రుతతరం మధ్యాహ్నాకాలే తు సః,
 * రమ్యం కుంభసముద్భవానుజమునే రాగా త్రమా దాశ్రమం,
 శ్రుత్వా రామ ముపాగతం ముని రపి ప్రత్యుజ్జగా మాఽథ తమ్.

౧

* కుంభసముద్భవానుజమునే చిత్వనేన అగస్త్యభాగీ
 తేత్యర్థోఽవగమ్యతే. నను కుంభసముత్పన్నస్యాఽగస్త్యస్యాస
 త్యనుజే కథ మత్ర తదనుజ ఇతి కథనం సంగచ్ఛత ఇతి చేత్యత్వం.
 తథాపి తేన సహఽస్యాపి పోషితత్వా దయ మగస్త్యభాగీ
 తేతి వ్యవహార ఇతి వేద్యం. నన్వస్య నామవిరాఽగస్త్యభాగీ
 తేతి వ్యవహృతిః కథ మాగతేతి చేన్న. తస్య సుదర్శన ఇతి
 నా మావస ది త్యగస్త్యే నైవ సనత్కుమారసంహితాయాం
 ప్రతిపాదితం. —

తథాహి. — యవీయా నేష మే భాగీతా సుదర్శన
 ఇతి స్మృత" ఇతి. తస్యానామకత్వే కేచి దేవం వర్ణయంతి.
 అస్య జననా దారభ్య బ్రహ్మవేత్తృత్వేన వ్యవహరజ్ఞానస్థాపం
 చిక సంబంధశూన్యత్వా దయ మనానుకోఽభూదితి. పరంతు
 సనత్కుమారసంహితావచనే నేకం విచారాసహ మితి వేద్యం.

1 కవికృతశ్లోకావళి సర్గసమాప్తిపర్యంతం నాస్య ఇతి వేద్యం.

చతుర్థ సర్గ ప్రారంభము

౧ పిమ్మట శ్రీరాముడు సీతా లక్ష్మణ సుబత్తులతో వేకువజాముననే పయనమై త్వరితముగ నడచుచు, మధ్యాహ్న కాలముగ నరికి రమణీయమైన * యగ స్త్యభ్రాత యాశ్రమమునకుఁ జేరుకొనెను. రాముని రాక విని యా మునిపుంగవుండును నాతని నెదుర్కొలున గౌరవించెను.

* ఆగ స్త్య భ్రాత యాశ్రమము- కలశమునుండి పుట్టినయగస్త్య నకు భ్రాత లేనందున నిచ్చట నగస్త్యభ్రాత యని చెప్పబయెల్లు పాసగు నను నాశంక కలుగును. అిను. ఆగస్త్యనకు భ్రాతలేనిమాట వాస్తవమేకాని యయ్యగస్త్యనితోఁ బాటు నితడు కూడఁ బోషింప బడుటచే నగస్త్యభ్రాత యని వ్యవహారము కలిగినవని తెలియవగు.

అట్లైనను నెవ్వనికేని వ్యావహారిక నామ మేదైన నుండునుగదా! అట్లుగాక యగస్త్యభ్రాత యను వ్యవహార మెట్లు వచ్చెను! అను నాశంకకు సమాధాన మే మనగా ఇతనికిగూడ వ్యవహార నామము లేకపోలేదు. సనత్కుమార సంహితయందీ యగస్త్యడే యీలుషికి సువర్చను డని పేరుండెడివని ప్రతిపాదించి యున్నాడు. “ఈ సువర్చను డను నాతడు నా సోదరుడు” అని.

ఆగస్త్య భ్రాతయని యనామకుండుగానుండుటకు గొంత ఓక్రింది విషయముగ జెప్పదగు. ఇతడు పుట్టినప్పటినుండియు బ్రహ్మవేత్తగా నున్నందునను వ్యవహారజ్ఞానము ప్రాప్తించిక సంబంధము లేనివా డగుటవలనను నామము లేనివా డయ్యెనని, కాని పై సనత్కుమార సంహితా వచనముచే నిది విచారసహ మైనదిగా లేవని తెలియవగును.

ప్రేక్ష్యద్గమ్య చ రాఘవం తదనుజం సీతాం సుతీక్ష్ణం చ సః,
 ఆసీ యాశ్రమ మత్యనల్పవిమలప్రేమాతి రేకాన్వితః.
 పాద్యాఘ్నాసనదానత స్సమధురై రభ్యర్చ్యమూలైః ఫలైః
 వశ్పాదాశ్రువ మేవమాహ సహితో భక్త్యామునిస్సాంజలిః. ౨

ధన్వోఽహ మద్యఫలితం చ తపో మ మాభూ,
 న్నందస్మితస్య మృదుభాషణసంయుతస్య,
 కర్ణాంతదీర్ఘనయనస్య ముఖాంబుజస్య,
 సందర్శనేన తవ రాఘవ సుందరస్య. 3

యోగీంద్రప్రాదభీమరసేవ్య మఘాపహరి,
 శాపాపహం నపరి గౌతమధర్మపత్నీవ్రీ,
 చక్రాంకుశాబ్జముఖచిహ్నయుతం త్వదీయం,
 సంవీక్ష్య పాదకమలం త్వహ మద్య ధన్యః. ౪

సాకేతనాథ రఘునాయక తావకీన,
 వీక్షాకటాక్షవితతిం సుమనోఽభిగమ్యామ్,
 వినయస్య సుష్టమయి తావకపాదపద్మ
 సేవాభిలాష మమలం తనుతా ద్భవా న్నామ్. ౫

(సుతీక్ష్ణాశ్రమస్య యోజనద్వయదూరేఽగస్త్యభాతురాశ్రమః.
 ఏతస్య యోజనదూరే త్వగస్త్యాశ్రమ ఇతి వేద్యం. ఇదాసీం
 బస్తదురాశ్యే వర్తతే.)

- ౨ ఆల్లెమరేగి సీతాలక్ష్మణ సుతీక్ష్ణ సహితు డగు రాఘవుని నఖండ భక్తియుతుడై తన యాశ్రమములోనికిఁ గొంపోయి యుర్భ్య పాద్యా సన కందమాల ఫలాదులచే గౌరవించి పిమ్మట నగస్త్య భ్రాతృ యగు నా సుదర్శన ఋషి రామున కంజలి ఘటించి వినయ వచనము లతో నిట్లనెను,
- ౩ ఓరామచంద్రా! మందహాసపూర్వకమగు మృదుభాషణములతోడను, ఆకర్షణములైన నేత్రములతోడను, జెన్నాగు చున్నదియును, సుందరమగు రూపముతో నేత్రపర్వమగు చున్నదియు నగు నీముఖార విందమును సందర్శించుటవలన నే నిప్పుడు ధన్యుడనైతిని, నాతపమ్ము నేడు ఫలరూపము కాల్పినది
- ౪ ఓ రామధీరా! యోగీంద్రుల మానసము లనెడి భ్రమరములచే నేచింపబడునదియును, సాపక్షియకరమైనదియును, గౌరముని భార్యయైన యహల్యయొక్క శాపమును బోకోచినదియును, ంఖ చక్ర పర్వాంకుశాది శుభరేఖలచే నొప్పుచున్నదియు నగు నీసాద పంకిజమును జూచి నే నిప్పుడు ధన్యుడనైతిని.
- ౫ ఓ సాకేతనాథా! ఓ గుణనాయకా! భక్తిజనమాత్ర సులభము లగు నీ కరుణాకటాక్షములను నాయంసుఁ బ్రసరింపజేయుము ఎల్లప్పు డును నేను నీ పాదపద్మ సేవాభిలాషి నై యుండునట్లును, పవిత్ర స్వభావము కలిగి యుండునట్లును వరప్రదాన మొనరి న న్నును గృహింపుము.

(సుతీక్ష్ణాశ్రమమునకుఁ బెం దామడ దూరములో ఆగస్త్య భ్రాతృ యాశ్రమ మున్నదనియు దానికి యాజనదురములో ఆగస్త్యాశ్రమ మనియు నిప్పుడు బస్తకురాజ్యములో నున్నదనియుఁ చెలియవగును)

* నమ స్తే రామచంద్రాయ నమో । భక్తప్రియాయ తే

* రామచంద్రాయేతి:—రామచంద్రశబ్దార్థః కించ దత్ర వ్యక్తీయతే 'చది' ఆహ్లాదన ఇత్యస్మాద్ధాలో స్సముత్పన్నస్య చంద్రశబ్దస్య సకలలోకాహ్లాదక ఇత్యర్థోఽవగమ్యతే. తాదృశా చ్చంద్రా దప్యభిరామో రామచంద్రః అనేన తస్యాఽనితర సాధారణాదివ్యసాందర్యవిగ్రహత్వం వ్యజ్యతే. చంద్ర ఇవ రామః రామచంద్ర ఇత్యుక్తే, నిరుపమానసాందర్యవర్ణనవ్యాఖ్యాతసం భవా దితి త్తేయం.

1 భక్తప్రియాయేతి:—“వ్యాధస్యాచరణం, ధునివస్యచ వయో, విద్యా గజేంద్రస్యకా, కాజాతి ద్విదురస్య, యాదవపతే రుగ్రస్య కిం పౌరుషమ్, కుబ్జాయా, కమనీయూప మధికం, కిం తత్సుదామో ధనం, భక్త్యా తువ్యతి కేవలం, న చ గుణై ర్భక్తప్రియో మాధవ” ఇత్యనేన తస్య భగవతో భక్తప్రియత్వం వ్యక్తం భవతి—కించ॥ “నాహం వేదై ర్న తపసా స చానేన స చేజ్యయా, శక్య ఏవంవిధై ర్ద్రష్టుం దృష్టవాససి యస్మత్” ఇతి భగవద్వచనే నాఽపి భక్తప్రియత్వం వ్యక్తం భవతి. కించ, భక్తానామ భక్తిమంతః. భగవతో భక్తిప్రియత్వా త్తద్వ త్స్వపి ప్రీతిమత్వం తస్య భవే దితి వేద్యం. తస్య భక్తిప్రియత్వం మహానారాయణోపనిషది ప్రతిపాదితం - తథాహి:—సర్వేషా మధికాఽణాం భక్తియోగ ఏవ ప్రశస్యతే. భక్తియోగో నిరుప ద్రవః. భక్తియోగా న్ముక్తిః. బుద్ధిమతా మనాయాసే నాచిరా జీవ తత్త్వజ్ఞానం భవతి. తత్కథ మితి, భక్తవత్సల స్వయమేవ

౬ * 1 ఓ రామచంద్రా ! 2 ఓ భక్తప్రియా !

విశేషార్థము

* 1 రామచంద్ర శబ్దార్థ మిచ్చుట వివరింపబడుచున్నది. (చరి) అను ఛాతువునలన నుత్పన్నమైన చంద్రశబ్దమునకు సకలలోకాన్తాద కరుడని యర్థము. అట్టి చంద్రునికంటె నభిరాముడు కాన రామ చంద్రుడని చెప్పబడెను.

ఇందుచే, రామచంద్రుని కనితర సాధారణ దివ్య సౌందర్య విగ్రహత్వము ద్యోతమగుచున్నది. చంద్రునివలె నభిరాముడు కాన రామచంద్రుడని వ్యవహారము కలిగి ననినచో, రామునిసౌందర్యము నిరుపమానమని చెప్పిన దానికి వ్యాఘాతము వచ్చును.

2 భక్తప్రియా! అను దాని వివరణము

“వ్యాఘాతమున్న యాచారి మేమి? ధృత్రుని కయస్సెంత? గజేంద్రుని విద్య యేపాటిది? విదురుని జాతియేది? యాదవపతి యగు నుగ్రసేనుని పౌరుష మేమాత్రము? కుజుకున్న సౌందర్య మధికమా? ఆ కుచేలు డేమి? నవంతుడు? వీరి నెల్ల రక్షించుటకు భగవంతుని కేమి యభిమానము? కేవలము భక్తిచేతనే భగవంతుడు సం తోషించును గాని గుణములచే సం తోషించువాడు కాదు” అను ప్రార్థన వాక్కులచే భగవంతుని భక్తప్రియత్వము వ్యక్తమగుచున్నది. మరియు, “అర్జునా! తపస్సుచేతను, యజ్ఞముల చేతను, దానములచేతను గూడఁ జూడలేని నా దూషమును కేవల భక్తిచే మాత్రము చూడఁ గలుగుదురు” అనెడి భగవద్వచనముచే గూడ భగవంతుని భక్తప్రియత్వము వ్యక్తమగుచున్నది. మరియు, భక్తులనగా భక్తి గలవారని యర్థము. కాన భగవంతుడు భక్తప్రియుడైనందున భక్తి గలవారియగుదును ప్రియుడై యుండు నని తెలియదగును. భక్తిప్రియుడనుట మహానారాయణోపనిషత్తునిందు చెప్పబడెను.

“అందరకును భక్తియొగ మే పశిత్రమైనది. భక్తియొగమునిరుపద్రవమైనది. భక్తియొగమువలన ముక్తి, సుఖము ఆనందముగ

సమో ౧ వేదాంతవేద్యాయ † సమోఽసంతగుణాయ తే. ౬
 కుంభయోనేః కృతం భృతా స్తవం శృత్యాఽథ రాఘవః,
 ప్రహసన్నాహ తం మాని మగస్త్యస్యానుజం వచః. ౭

స ర్వేభ్యో మోక్షవిఘ్నేభ్యో భక్తినిష్ఠా సర్వా స్పరిపాలయతి,
 సర్వాభీష్టాన్ ప్రయచ్ఛతి, మోక్షందాపయ తీతి.

౧ వేదాంతవేద్యాయేతి-రామో తరతావనీ మోచనిషద-
 గర్భజన్మ జరామరణ సంసారమహద్భయా త్సంతరయతి తస్మా
 దుచ్యతే షడక్షరం తారకమితి య ఏతత్తారకం బ్రహ్మ
 బ్రాహ్మణో నిత్య మధీతే స సంసారం తరతి స సర్వం తరతీతి.

† అసంతగుణాయేతి - సకలకల్యాణగుణ పరిపూర్ణాయే
 త్యర్థః. భగవతి కల్యాణగుణాః భగవత్ప్రధమస్కంధే వర్ణి
 తాః-తద్దాహే.

✓సత్యం శౌచం దయా క్షాంతి స్వాగ సంహోష ఆర్జవం,
 శమో దమ స్తప సామ్యం బితిక్షోపరతి శ్శుతం, జ్ఞానం
 విరక్తి రైశ్వర్యం శౌర్యం తేజో బలం స్మృతిః, స్వాతంత్ర్యం
 కౌశలం కాంతి ర్ధైర్యం మార్దవ మేవచ, ప్రాగల్భ్యం ప్రశ్రయ శీలం
 సహ ఓజో బలం భగః, గాంధీర్యం స్థైర్య మాస్తిక్యం కీర్తి
 రానోఽనహంకృతిః, ఏతే చాన్యే చ బహవో యస్మిన్ని త్యా
 మహాగుణాః, ప్రార్థ్యా మనాత్త్వ మిచ్ఛన్తి ర్నవియంతి స్మ
 కర్హిచిత్' ఇత్యాదినాఽసంతగుణత్వం వర్తత ఏ వేతి వేద్యం.

౧ ఓ వేదాంతవేద్యా! ఓ అనంతగుణా! నీకు నమస్కారము.

౨ ఇట్లగ స్వభావతేసిన సవమునకు రామచంద్రమూర్తి సంతసించి చిరునవ్వుతో నా మునితో నిట్లు పలికను.

లభించును. ఆదియెట్లైన భక్తవత్సలుడు సమస్తమోక్షవిఘ్నముల నుండి భక్తులను స్వయముగ రక్షించుచున్నాడు. వారలకెల్ల తోరకల నిచ్చుచున్నాడు. మోక్షము గూడ నొసంగుచున్నాడు”

అని—

౩ వేదాంతవేద్యా! అనుదాని వివరణము

రామోత్తరతాపనీయాపనివత్తునందు నిమిలః శేషబడినది “గర్భజన్మజరామరణములు సంసారము మొదలగు భయముల నుండి తరింప జేయువాడు కాన పడితరరామమంత్రము తారక మంత్ర మని చెప్పబడినది. కావున నీ తారకమును నిత్యము జపించుటచే సంసారమును తరించును” అని వేదాంతములమందు తెలియ దగినవాడు కాన రామనకు వేదాంతవేద్యత్వముపపన్నమగు చున్నది.

౪ అనంతగుణా! అను దాని వివరణము.

అనంతగుణుడన, సకలకల్యాణ గుణ పరిపూర్ణుడని యర్థము. భగవంతుని యిందలి కల్యాణగుణములు భాగవతప్రథమస్కంధమున నిట్లు వర్ణింపబడినవి.

“సత్యము, శౌచము, దయ, క్షాంతి, త్యాగము, సంతోషము, ఋజుస్వభావము, శమము, దమము, తపస్సు, సమభావము, క్షమా, ఉపరతి, జ్ఞానము, విరక్తి, విశ్వరూపము, శౌర్యము, వేదము, బలము, స్మృతి, స్వాతంత్ర్యము, కాశల్యము, కాంతి, ధైర్యము, మార్దవము, పౌగల్యము, శీలము, ఓజస్సు, గాంభీర్యము, సైన్యము, అస్త్రీకృత్యము, కీర్తి, ఆభిమానము, నిరహంకారము, ఈ మొదలగు గుణములు మహత్త్వమును గోరువారలచే బ్రాహ్మింపదగినవి” అని - కావున శ్రీరాముడు పూర్వోక్తానంత సకలసద్గుణములు గలవాడని భావము.

మన్మంత్రోపాసనా జేవ ముక్తిం పాప్స్యసి సువీరత,
 అచంచలాఽస్తు తే భక్తి ర్నిర్మలా చ మనీశ్వర. ౮
 ఇత్యుక్త్వా రాఘవోఽగస్త్యభృతౌ వై మునినా తతః,
 కుంభదూనే స్తు చరితం సుతీక్ష్ణం పృష్టవా న్మునిం. ౯

*సుతీక్ష్ణో ముని రప్యత్రగురో ర్జన్మ చ కర్మచ,
 అవద ద్రామచంద్రాయ కుంభదూనే ర్యథాతథం. ౧౦

* అగస్త్యజన్మకర్మవృత్తాంతః

పురా కదాచి త్కైచి దసురాః దివా సముద్రే నిలీయ
 రాత్రౌ భూమ్యాం మున్యాశ్రమేషు సాయుధా స్సంచరంతః
 దృశ్యమానాం స్తావసజనా స్సర్వా నపి సంహరంతః,
 కించ లోకే త్వితరజనా నప్యనేకా న్పిడయంతః,
 యథేచ్ఛం ప్రవర్తయంతః, పునః ప్రాత స్సముద్రే
 ప్రవిశ్య సుఖేన కాలం గమయంతిస్మ తదా మహేంద్ర
 స్తా స్సంహర్తుం వినాసముద్రశోషణ మన్వోపాయ మవశ్యంతో
 లోకకల్యాణార్థం వాయుగ్ని సమాహూయ “యువాం
 గత్వా సముద్రం శోషయత” మి త్యాజ్ఞాపయామాస. తథా
 తదూ రకరణా న్మహేంద్ర స్తయోః కుపితః “యువాం మర్త్య
 లోకే జన్మ లభేథా” మితి తౌ శశాప. తతః కదాచి స్మిత్రా
 వరుణౌ సముద్రతీరే సంచరంతౌ ఊర్వశీసందర్శనేన కామ
 బాధా ప్రసీడితా వభూతాం. స్వీయవీర్యం తతో భువి పతితం
 చాజానంతా వేవ స్వస్వనిలయం జగ్మతుః.

- ౮ ఋషిపుంగవా ' నీవు నా మంత్రోపాసనాబలముచేతనే ముక్తి నొందెదవు. నీయొక్క భక్తి నిర్మలమై యంచంచలమై వర్ధిల్లుగాక.
- ౯ ఈప్రకారముగ రామచంద్రమూర్తి యగస్త్యభారత యగు సుదర్శన మనితో జెప్పి ఓమ్మట నగస్త్యమహామనియొక్క జన్మ కర్మ వృత్తాంతమును గూర్చి లచ్చిష్యుడగు సుతీక్ష్ణమహామనిని బ్రశ్నించెను.
- ౧౦ సుతీక్ష్ణమహర్షియును శ్రీరామచంద్రమూర్తికి తనగురువైన యగస్త్య మహర్షియొక్క జన్మకర్మ వృత్తాంతములను గొన్నిటిని జెప్పెను.

అగస్త్యజన్మ వృత్తాంతము

* పూర్వ మొకానాకప్పుడు కొంద రసురులు పగటి వేళల సముద్రమందు దాగి రాకులందుఁ బుడమిపైకి వచ్చి యాముద్రములతో మనిపుంగుల యాశ్రమ ప్రదేశముల సంచరించుచుఁ గనుపడిన తపస్విజనుల నెల్ల సంచరించుచు, మఱియు లోకమున జనుల ననేకులఁ బీడింపుచు యభేచ్ఛగఁ బ్రవర్తించి తిరిగి ప్రాతః కాల మగుసరికి సముద్రమందు జొరొబడి సుఖముగఁ గాలయాపన మొనర్చుచుండెడివారు. ఆప్పుడు దేవేంద్రుఁడు వారిని సంచరించుటకు సముద్ర శోషణముకంటె వేరు తెన్నుఁగానక లోకకల్యాణ మొనర్చుగోరి, వాయుస్థులను బిలిచి “మీరు పోయి సముద్రమును శోషిల్లఁ జేసిరందు” అని యానతిచ్చెను.

వారట్లు చేయమికి మహేంద్రుఁడు పరిపైఁ గినిసి మీరు మర్త్య లోకమున జనింపుఁ డని వారిని శపించెను. అంత గొంతికాలము నను మిత్రావరుణులు సముద్రతీరమునం గ్రుమ్మరుచు నూర్వశి సందర్శనమువలనఁ గామబాధా ప్రవీడిరులై తమ వీర్యము స్థితిపై భూపతి మగుటఁగూడ గుర్తింపఁజాలక తమ తమ నెలవులకుం జనిరి.

విశ్వంభరాపతితద్వీర్యస్య కేనచి త్కలశపృక్షేపణేన
 తస్మాద్దాస్య పుత్రస్సన్. తావేవ వస్తిష్టాగస్త్యా. తత ఏవ తయో
 ర్ద్వయో రపి కుంభసంభవ ఇతి మైత్రావరుణి రితి నామనీ
 సమాగతే. సాయ మగస్త్యస్తత్త్వవి క్షనుశ్చేదనిపాణః. పరో
 పకారపరాయణశ్చ, శ్రీరామమంత్రోపాసకాగ్రేసర శ్చ. సాయం
 గార్హస్థ్య మనిచ్ఛ స్మ ప్యంతతః పితృదేవతానుగోధపాశబద్ధః
 లోపాముద్రాం పరిణీతవాన్. పరిణీయ చ పితృణామముత్తైస్త్వ
 తస్యా మాత్మజా నుత్పాదయిషుం ప్రయితతోఽ- ప్యస్య రితి
 సమీహం ధనాశాపిశాచ పరిపీడితా సేయం లోపాముద్రా
 నిరాకృతవతీ. తతస్త్వజాయాసమీహం ప్రధమం పూరియతుం
 ధనార్జనార్థం శుత్రదుర్జరాజనికట ముపేత్య తిత్రి విఫల
 మనోరథ స్త్రేరణ యైవ తేన సహ ప్రథశ్వరాజాంతిక మాజ
 గామ. తత్రాపి స్వాభిప్సితస్య విఫలతయా త్రేరణయా
 సహతేన త్రీసదస్యసమీప మాయయా. శత్రోఽ- ప్యుబ్ధధన
 స్త్రేరణయా తేన స హేల్వలాంతిక మాగాత్. వాతా
 వీల్వతా సోదరా పుభా వపి స్వాశ్రీమాగతా న్మనీః ఆతి
 ధ్యాయ నిమంత్ర్య ఆత్మనో- రేకం ఛాగం కృత్వా, పక్త్వా చ
 తన్మాంసం, భోజయిత్వా చాతిథీన్ నాతాపే, సమేహీతి తస్మి
 న్సమాహూతే సో ప్యతిథిజతరం చిత్వా సమాగతో భవేత్.
 ఏవ మాత్మనో ఽన్యితవిధి మనుసృత్య స్వాశ్రీమసమాగత
 మగస్త్యం చాతిధ్యాయ సంసార్థ్య పూర్వవ ద్వాతాపిం
 ఛాగీకృత్య చిత్వా చ తం, పక్త్వా చ తన్మాంసం, భోజయిత్వా
 చ కుంభయూనిం, పూర్వవ ద్వాతాపే దుగిత మాయా

అప్పు డా భూపతితమైన వీర్యము నొకొకఁడు కలశముం దునిచి పోషింప నా కలశమునుండి యిరువ్వు జన్మించిరి. వారే వసిష్ఠాగ్రస్తులు కావుననే వారి కిద్దరికిని కుంభసంభవులనియు, మైత్రావరుణులనియు, బేర్లు వచ్చెను. ఈ యగ్రస్తుఁడు తత్త్వవేత్తయు, ధనుర్విద్యానిపుణుఁడును, పరోపకార పాఠిఁడును, శ్రీరామ మంత్రోపాసకాగ్రేసరుఁడునె యున్నాఁడు. ఈతఁడు గృహస్థ ధర్మము నొల్ల నిష్టము లేకున్నను పితృదేవతాజ్ఞాపాశ బద్ధుడై లోపాముద్ర యను కన్యకం బెండ్లియాడెను. పరిణయమై పితృగణ విముక్తి కొఱకు నామెయందు సంతానముం బడయుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నను అమ్మని కోరికను ధనాశాపరివీడిత యగు లోపాముద్ర) సరాకరించెను. ఇతఁడును దన భార్య మనోరథమును బూరింప నెంచి, ధనాన్వయమునకై శ్రుతద్రురాజునొద్ద కరిగి యచ్చట విఫల మనోరథుడై తత్ప్రేరణమున నానితోఁగూడ ప్రథమ్యని సమీపమునకుం బోయెను. అచ్చటనుం దనకోరిక నిర్ధింపమి తప్రేరణమున నానితోఁగూడ త్రైవిదస్యరాజు సమీపమునకేగెను. అచ్చటను దన కోరిక సఫలము గామి నతని ప్రేరణచే నతనితోఁగూడ నిల్వలుని దరించేరచు.

సోదరులగు వాతావీల్యులు లిరువ్వును దమ యాశ్రమ సమాగతులగు మునుల నాభిష్యమునకై వేడి తమలో నొక్కని మేకనుగ నొనర్చి దాని మాంసమును వండి యతిథులకు భుజింప నిడి వారు భుజించి కూర్చుండునెడ “వాతావీ! రమ్ము, రమ్ము” అని పిలువఁగా వాఁడయ్యతిధి యుదరమును చించుకొని వచ్చుచుండువాఁడు. ఇట్లే తమ నిత్య విధి ననుసరించి తమ యాశ్రమమున కరుదెంచిన యగ్రస్తునిఁగూడ నాభిష్యమున కర్థించి పూర్వముంబోలె వాతాపిని మేకనుగ నొనర్చి, ఛేదించి, వాని మాంసముం బచనముచేసి, యగ్రస్తుని భుజింపఁజేసి, యెప్పుటి యలవాటుచొప్పున “వాతావీ! రమ్ము, రమ్ము” అని పిలువఁగా నగ్రస్తుని యుదరమునుండి యాతఁడు

తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవ స్తుప్తః కించి త్సంచిగ్ధ మానసః,
సుతీక్ష్ణం పరిపప్రచ్చ పున రేవం మహామతిః. ౧౧

అగస్త్యేన సముద్యో స్త పురా వీత ఇతి శుశ్రీషం,
కమర్థం తత్కృతం తేన వక తచ్ఛరితం మునే. ౧౨

ఇతి పృష్ట స్సుతీక్ష్ణోపి వక్తు మారబ్ధవా నితి. ౧౩
పురా కదాచన విభో రాక్షసా స్వహ్ని వాచిభౌ,
నిలీయ రాత్రౌ నిర్గత్య బహి రాగత్య మానవాన్,
మహర్షీన్ భక్షయిత్వా చ పున రహ్నిభి మాశ్రితాః. ౧౪

హీతీల్యలేన తస్మిన్నాహూతేపి బహి రనాగతే చింతాంకుర
స్తస్య హృదయే ప్రామిద్యూతః. జ్ఞో వాతాపి రీర్ణ ఇతి ముని
వచనేన శాఖోపశాఖత శ్చాభూత్. తతః కింక ర్తవ్యతా
విమూఢో వాతాపి ర్వినా తచ్ఛరణ మామృగ్యమాణ మప్య
పశ్యన్, ఆత్మనోఽపి ప్రమాదభియా త్వనస్యగతి ర్న కేవల
మగస్త్యం శరణ మేవగతః. కింతు తస్యచ రాజ్ఞాం చ మణిసక
వస్తుజాలం పాదితోషికం పుష్కలతయా వితీర్య కృత్వా
త్వహింసాశపథం, తదాదితి ఏవ చ దుష్కర్మణో విరరామ.
అగస్త్యేపి సఫలమనోరథః సమాదాయ పుష్కలం ధనం, సమా
గత్య చ నిజాశ్రమం, వితీర్య చ సర్వం జేన్యై, సంతర్ప్వ చ
తాం, ఉత్పాద్య చ తస్యాం దృఢదస్యకృథాస్యనామానా
వాత్మజౌ, నిర్గర్త్య చ పితౄణాముక్తిం, మత్వా చాత్మానం
చధస్య, మాశ్రావయన్తునీ నామత త్వ మాశ్రమే నివసతిస్మ.

౧౧ అన విని రాముడు సంతోషమున మఱియు నా సుతీక్షణ నిట్లడిగెను

౧౨ మునివరా ! ఆగస్త్యునిచేఁ బూర్వము సముద్రోదకమంతయు నాచ
మింపబడిన దని వినియుంటిని. అతఁ డట్లెందులకుఁ జేయవలసి
వచ్చెనో యా చరిత్రమును నాకు సవిస్తరముగ వినింపుము.

౧౩-౧౪ నాపుడు సుతీక్షణుడును రామున కిట్లు చెప్ప నారంభించెను.
పూర్వము గాంధర్వరాక్షసులు పగటివేళ నిలియుదుఁగాని రాత్రులం
దందుండి వెల్వడి భూమియందు సంచరించుచు, మానవులను
ఋషిశులను, భక్షించి తిరిగి తెల్లవారు సరికి సముద్రములోనికిఁ
జొచ్చుచుండిరి

బయల్వెడలక పోవుటచే జింతాంకుర మాతని హృదయ భూమిని
పొందుకొనించెను. ఇంతలో “బీర్లుడయ్యెను. వాతాపిబీర్లుడయ్యెను
ఇక వాతాపి యెచ్చటనుండి వచ్చును.” అని ఆగస్త్యుడు చెప్పిన
క్షణముననే వాని చింతాంకురము కాఘోపకాఘులుగ హృదయాంత
రాళమునఁ గ్రమ్ముకొనెను. పిమ్మటఁ గింక ద్రవ్యతా విమూఢుడై
యిల్వలఁ డాగస్త్యుని శరణు వేడుటకన్న తరాపన్న వారణమునకుఁ
తెలుపుఁగానక వేరుగది లేక తనకుఁ గూడ పాణిజాపాయము సంభ
వించునను భయమున నగస్త్యుని శరణు వేడుటయే కాక యతనికిని,
నతనితో వచ్చిన రాజపుంగవులకుం గూడ ధన కనక వస్తు వాహ
నాదులు పారితోషికముగ నొసంగి యగస్త్యు నెదుటనే యపింసా
శపథ మొనర్చి, యది మొదలు దుష్కృత్యములు మాని వర్తించు
చుండెను. ఆగస్త్యుడును సఫల మనోరథుడై పుష్కలముగ
ధనముఁగైకొని తన యాశ్రమమున కరుచెంచి తెచ్చిన ధనమునెల్ల
లోపాముద్ర కర్పిత మొనర్చి, యామెను దృష్టిపఱచి యామె
యందు దృఢదస్య, దృఢాస్యనాములగు నిర్వరఁ గుసూతులం
గని పితౄరామునుండి ముక్తుడై, తనను ధన్యతమునఁగాఁ దలంచుచు
తన యాశ్రమమునం దుండి శ్రీరామ తత్త్వమును మునిజనులకుం గిర్ణ
పర్వముగ వినించుచు సుఖముగనుండెను.

ఏవం ప్రతిదినం తే తు కుర్వంతి స్నానురాః పునః.

౧౫

శోషణేన వినా సింధో స్తత్రే త్యాసురమారణం.

౧౬

దుస్సాధ మితి మత్వాధ దేవతా ఋషయః పునః.

౧౭

వినిర్గత్యాగతాః పాపపు శ్శరణం కుంభసంభవం,

ఉక్త్వా చ సకలం తస్మై తే త్వేవం తం యయాచిరే,

మహార్షే వారిధిః పీతా భవతా యది రాక్షసాన్,

తత్రాత్యా సుంహృష్యామస్తేభ్య స్సర్వేఽపి బిభ్యతి.

౧౮

ఇతి సంప్రార్థితో దేవై రగస్త్యోఽపి తథేతి తాన్,

నిగద్య ప్రియయిత్యా చ పశ్చాదాలోచ్య మానసే.

౧౯

రామచంద్ర! భవన్నామ సంస్కర న్నాదిధిం మునిః.

౨౦

పపాత్రి రాచమనత స్తతో దేవా స్సమాగతాః,

వార్ధిస్థా నసురా స్సర్వాన్ సంజఘ్నుస్తే తతః పునః.

సోఽపి దేవార్హితో భూయః పూరయామాస వారిధిం.

౨౧

ఇత్యుక్తో రాఘవః పాపా పున కేవం మహామునిః.

౨౨

కుంభయూనే ర్మునే రస్య త్వగస్త్య ఇతి నామ తత్,

కిమర్థ మాగతం బూహి గురుచారిత్రవిత్తమ,

౨౩

ఇత్యుక్త స్సోఽపువ వేదం వచనం రాఘవం ప్రితి.

మహాత్మై వింధ్యమేర్వోస్తు వివారోఽభూత్కదాచన.

౨౪

ప్రదక్షిణీకృత్య మాం తు సూర్య సుంచర తీత్యతః,

అహ మేవ మహం శ్చేతి మేరు ర్వింధ్య మువాచ తమ్,

వింధ్యాచల స్తతో వృద్ధి మగా త్సుర్యావరోధకృత్.

౨౫

సూర్యసుంచరణాభావా దభూ త్స్వర్గం తమోమయం,

సూర్యతేజోవరోధేన సర్వే దుఃఖ ముపాగమన్.

౨౬

౧౫-౧౬-౧౭-౧౮ ఇట్లు వారు ప్రవర్తనము జననాశన మొనర్చుటఁ జూచి సహింపఁజాలక సముద్రశోషణము వలనఁగాని ఈ రాక్షసుల సంహరింప వీలుకాదని దేవతలు తలంచి కుంభసంభవుని దరిఁజేరి సమస్త పృథ్వాంతము నాయనకు వినిపించి యిట్లు వేడికొనిరి. మహాస్త్రీ! నీవు సమద్ర జలమును సర్వమును గ్రోలితివేని దానియందు దాగిన లోక భక్షకలగు రాక్షసులను సంహరింపఁ గలము. వారివలన లోకము చాల భయపడుచున్నది.

౧౯-౨౦-౨౧ ఇట్లు దేవతలు పొగ్గింప నగస్త్యుడును వలెయని వారిని వీడ్కొలిపి కాగ్యనిర్వహణమునకుఁ గొంతయాలోచనము సలిపెను. రామచంద్ర! నీ నామస్మరణము చేయుచు వారిధిలోని నీటిని ముమ్మా రాచమించి నిశ్శేష మొనర్చెను. వెంటనే దేవత లచ్చటకు వచ్చి యందుఁ జక్రియున్న యసురుల నెల్ల సంహరించిరి. దేవతల కోర్కెపై నగస్త్యుఁడు మరలసమద్రమును జలముచేఁ బూరించెను.

౨౨-౨౩ సింహుట రాముఁడు కుంభజన్మున కగస్త్యుఁడును నామ మెట్లునచ్చెనో చెప్పుమని సుతీక్ష్ణు నకుగ గా నా మునకుఁడును రామునితో నిట్లు చెప్పఁ దొడంగెను.

౨౪-౨౫ తొల్లియొక పుష్పకు వింశ్యపర్వతమునకును, మేరుపునకును, గొప్ప తనము విషయమై గొప్పవివాదము వచ్చెను. నూర్యుఁడెల్లప్పుడును నాకుఁ బ్రదక్షిణ మాచరించుచుండుటచే నేను గొప్పకాన నని మేరువు వింశ్యముతోఁ బోరాడెను. అందుపైఁ గోపించి వింశ్యము పెరిగి పెరిగి సూర్యమార్గము నడ్డగించెను.

౨౬ సూర్యసంచారము లేమిచే భూలోకమెల్ల తీకట్లమయ మయ్యెను. సూర్యతీతోదర్శనము లేమికి జగ మెల్ల దుఃఖముల పాలయ్యెను.

తతో దేవా స్సమాలోచ్య కుంభయోనిం సమాశ్రితాః,
 అవదం శ్వాపి తే నర్వం, వింధ్యవృక్షం మునిం పృథి. ౨౭
 తతోఽగస్త్యోఽభయం దత్వా సేవిష్యుత్వా చ తా
 స్సురాన్,

వింధ్యాద్రినికటం చాగా దేవకార్యచిక్షయా. ౨౮

వింధ్యోఽపి న్నగురుం వీక్ష్య త్వాగతుం కుంభసంభవం,
 నమృభావేన తం మానిం ప్రణనామ చ తద్భయాత్. ౨౯

అగస్త్యో వ్యథ తన్నూర్ధ్వ నిక్షిప్య స్వకరం తదా
 సంప్రీయ జ్యశిషం ప్రాహ త మేవం వింధ్యపర్వతం. ౩౦
 మరాగమనపర్యంత మేవం నివసతా ద్భవాన్. ౩౧

ఇత్యుక్త్వా కుంభయోని స్తు గతవా స్తక్షిణాం దిశం,
 తరాది వింధ్యనికటం ముని ర్నాగా త్పున స్తు సః. ౩౨

వింధ్యోఽపి నమృభావేన గురుశాపభయా త్రభా
 సంస్థితోఽద్యాఽప్యగస్త్యోఽపి దక్షిణస్యాం దిశి స్థితః. ౩౩

అగస్త్యైవం వారణేన త్యగస్త్య ఇతి కీర్త్యతే,
 రామచంద్ర భవన్నామకీర్తనా త్కుంభసంభవః. ౩౪

అనన్యసాధ్యకార్యాణి కృతవా న్నాత్రీ సంశయః,
 తచ్చుత్వా రాఘవ స్సాంప్రే మహా దాశ్చర్య మాప్తవాన్. ౩౫

ఏవం సంభాషమాణానాం తేషాం తు రజనీముఖం
 బభూవ సామంక్రత్యాని కర్తుం సర్వే విసర్గతాః. ౩౬

కృత్వా కర్మాణి విధివ త్సమాప్య చ తతస్తు తే.
 ఇష్టాగోష్ఠిప్రసంగేన యావయంతిస్స తాం నిశాం. ౩౭

- ౨౭ ఆప్యదు దేవతలు తమలో తా మలోచించికొని కుంభసంభవునిసమీపించి వింధ్యవృత్తంతము నెల్ల నాయనకు వినిపించి శరణువేడిరి.
- ౨౮ ఆగస్త్యుడును వారి కథలు మ్రొసంగి, సురలను వీడ్కొలిపి, దేవకార్యసర్వహణమునకై వింధ్యాద్రి దరికేగెను.
- ౨౯ వింధ్యపర్వతమును, తన గురువగు ఆగస్త్యుడు తన్ను శ్రేణివేలెంచుటఁ జూచి ధియృక్తులు పెనఁగొన నమృభావమున గురువునకు నమస్కరించెను.
- ౩౦-౩౧-౩౨-౩౩ ఆగస్త్యుడును వాని శిరస్సునఁ దనకర మునిచి యాశీర్వదించి నేను తిరిగి వచ్చునకను నిశ్చయండుమని వింధ్యాద్రి కానతిచ్చి, ఆటనుండి దక్షిణదిక్కునకు బయనమై పోయెను.
- ౩౪ రామచంద్రా ' నీనామస్మరణ వలనఁ గుంభసంభవుఁ డనన్యసాగ్యము లగుఁ గార్యముల నాచరించి యున్నాడు.
- ౩౫-౩౬-౩౭౪ అనవిని రాముఁ డమితానందము నొందెను. ఇట్లు వా రిక్తురును సంభాషించుచుండ నింతలో సాయంకాల మయ్యెను. అంత నందరును సాయంకృత్యముల నిర్వర్తించికొన నేగి, తమ తమ దపవిధుల నెఱవేర్చికొని, పిమ్మట నిష్టాగృహులతో నాటిరాత్రిఁ గడిపి పుచ్చిరి.

తతః పాత్ర స్సముత్థాయ స్నానసంధ్యాదిసత్కీర్తయః,
 కృత్యానుజ్ఞాం మునేః పాత్ర్య తేఽగస్త్యంప్రతి నిర్గతాః.
 శ్రీరామ స్సహలక్ష్మణేన మునినా భూతాయాః సర్గతః
 గత్వా దూర మలంకృతం సురగణం సంసేవితం చ ద్విజైః,
 నానాభూజచయై స్సుశోభితతమం సర్వదుఃఖహన్వితం,
 రమ్యం చాఽథ దదత్త కుంభజమునే స్త స్యాశ్రమం తు
 క్షణాత్. ౩౦౪

వతస్మి సమయే త్వగస్త్యముని రహ్యాత్మాశ్రమే సంసది
 తత్రిత్యా నుపవేశ్య తాపసవరా న్సార్వభృష్టయేఽగేఽప్యయమ్
 *సాఽర్హాన్తోఽప్యతమా నృహూ నపి వదన్ శ్రీరామనామ స్థితాన్
 బ్రహ్మచరందనిమగ్నమానసతలా న్సుర్వ న్ముచీ స్సంస్థితః ౩౦౪

* అర్హాన్తోఽప్యతమా నితి :—

వ్యా—శ్రీరామనామ గతరహస్యార్థనానార్హాస్తు, రామ
 తాకరోపనిషది విశేషతః ప్రతిపాదితాః—తథాహి; “చిన్నయే
 స్మి నృహవిష్టా జాతే దాశరథౌ హరా రఘోః కులేఽఖలం
 రాతి రాజతే యా మహీ స్థితః” ఇతివచనేన నామైక జేతే
 నామగ్రహణ మితిన్యాయేన వైకుంఠవాసీ భగవాన్ రాతి
 రాజతే మహాతలఇతి రామః. సన్వేతస్యా ఉపనిషదః రామ
 కథాప్రతిపాదకతయా శ్రీరామావతారా త్వరమే వోపని
 షదో జాతాఇతిచేన్న. “అంబేలంబా ల్యంబికే” “మనుషుత్రేభ్యో
 కాయం వ్యభజత్” ఇత్యాద్యా శ్శ్రితయస్తు స్థితాః. శ్రితే
 మను షుత్ర దాయభాగకథనేన మనుదాయభాగా త్వర మేవ
 శ్రితి స్సముత్పన్నేతి, అంబాలికాదినామకథనమాత్రేణ

మకుసటి దినమున పాత్రాకాలముననే లేచి, నిత్య కృత్యముల నెరవేర్చుకొని, యమ్ముని యనుజ్ఞ గైకొని యచ్చటినుండి సురీ త్సునితోఁగూడ నగస్త్యాశ్రమమునకుం బయనమైరి.

౩౮౪ ఇట్లు శ్రీరాముఁడు సుతీక్ష్ణ సీతా లక్ష్మణ సమేతుడై బయలుదేరి బోయి, బోయి, యొక్కచో బ్రాహ్మణ జన సేవితమును, అనేక వృక్ష జాతులచే చానోహరమును, అన్ని ఋతువులందునుం బుష్పించు పుష్పములచే నయనానందకరము నగు నా కుంభిసంభవుని యాశ్రమమును జూచెను.

౩౮౫ ఈ సమయమునం కచ్చట నిగస్త్యమునియుఁ దన యాశ్రమము నందు ముందు భాగమునను నిరుపార్యములను నచ్చటి తాపన వరులు నిలపకెక్కిరింపఁ దన్నుఁ బరివేషించి సేవింప రామనామము నందలి యనేక *రహస్యార్థములను వివరింపుచు వానిని బ్రాహ్మణంక గంపూరి నిమగ్నులఁ జేయుచుండెను.

✓ * శ్రీరామనామము నందలి విశేషార్థములు రామతారతోప నిషత్తునందు విశేషముగ ప్రతిపాదింపఁ బడియున్నవి. ఎట్లన“చిత్స్వ గూఘ్రఁడగు మహావిష్ణువు కళరథ పుత్రుడై పుట్టి రఘుకులమునఁ బ్రకాశించుచున్నాడు” అను వచనముచే నామనిలలో‘నేక దేశమును గ్రహించిన నామము నందిను గ్రహించినట్లగు’ నను న్యాయము ననుసరించి శైకుంఠవాసీయగు భగవానుఁడు మ=మహీతలమున, రా=ప్రకాశించుచున్నాడు, అనఁగా భూతలమునఁ బ్రకాశించు చున్నాడు. కావున రాముఁ డను నర్థము నిర్వచింపఁబడినది. దీనిపై నొక యాశంక కలగును. (ఏమనఁగా) ఉపనిషత్తునందు రామకథ ప్రతిపాదింపఁబడుటచే శ్రీరామావతారము ముగిసిన తరువాతనే యుపనిషత్తులు పుట్టిన వను నాశంకకు సమాధాన మేమనఁగా, వేదములో, అంబ, అంబారిక, అను శిష్ట చెప్పినంత మాత్రము నను, మనుపుత్రులదాయభాగము వేదములోఁ జెప్పఁబడిన మాత్రమునను, మనుపుత్రదాయభాగమైన తర్పారనే శ్రుతి పుట్టినదని కాని

భారతకథానంతర మేవ శ్రుతి దుత్పన్నేతి కథనం యస్య నిశ్చసిత మిత్యాదినా శ్రుతేకనాదిత్వావగమాత్ యథాఽవిద్యావిలసిత మేవ, తథేదమ వీతి బోధ్యం. కించ నారాయణతాప న్యుపనిషది “రమంతే యోగినోనంతే నిత్యానంతే చిదాత్మని” ఇతి రామ పదే నాసా పరబ్రహ్మభిధీయతే॥ చిన్మయ న్యాఽద్వితీయస్య నిష్కళ స్యాశరీరిణః । ఉపాసకానాం కార్యార్థం బ్రహ్మణో చూపకల్పనా ఇత్యాదివచనైః త్రిమూర్త్యతీత పరబ్రహ్మైవ రామపదవాచ్య మితి, తస్మాయాకల్పితా ఏవ రామకృష్ణాద్యవ తారా ఇత్యవగమ్యతే॥

తత్రైవ శ్రీరామమంత్ర)రాజస్య సమ్యగర్థోఽయ ముచ్యతే. “నారాయణాష్టాక్ష రేచ శివపంచాక్షరే తథా । సార్థ కార్థద్వయం రామో రమంతే యత్ర యోగినః” ఇత్యా దినా తదుభయమంత్రస్థితసార్థకవర్ణద్వయమేవనేన రామనామసిద్ధ మిత్యుక్తం. ఏత మర్థ మనుస్మత్యైవ “నాయనాయ ముఖతో వినార్థకం, మాఖితోఽపి న శివాయ పంచకం, రామనామ ఇతి తాదృశం, తథాతత్తదస్వయవశాచ్చ తద్ద్వయ ” మిత్యభి యుక్తే నా ప్యుక్తం సంగచ్ఛత ఇతి. అతఏవ రామనామ హరి హరాభేదవ్యంజక మితి కథనం సంగచ్ఛతే. “అహం రామో భవిష్యామి త్వం నీతా భవ చార్వతీ”తి శివవచనేన నీతారామా చార్వతీ పరమేశ్వరాత్మకా వితి జ్ఞాయతే॥

భారతము పుట్టిన తర్వాతనే వేదము బయలుదేరినదని కాని చెప్పబడు “యస్మిన్విశ్వసితమేవ ఋగ్వేదః” ఇత్యాది వాక్యములచే శ్రుతుల కనాదిత్యము స్పష్టముగాన నెట్లజ్ఞానవిలసితమా; యశ్చేదీని విషయమైకూడ నా యశంక యజ్ఞానవిలసితమే యగును. ఏలవన, శ్రుతు లనాదు లగుటవలన నని తెలియఁదగును. నారాయణతాపన్యపనివత్తునందు “ఆనంతుడును నిత్యానందుడును, చిన్మాత్రియును, నగు వీనియందు యోగులు రమింతురు గనుక రాముఁడని చెప్పబడుటచే నీ రామ యను పదము పరబ్రహ్మమును బోధించుచున్నది. మఱియు చిన్మయుఁడును, ఆద్వితీయుఁడును, నిష్కళుఁడును, ఆశరీయు నగు నీ పరబ్రహ్మస్వరూపునకు రూప కల్పన యుపాసకుల సౌకర్యముకొఱకై యేర్పడినది. ఈ మొదలగు వచనములచే రాముఁడని త్రిమూర్త్యతీతుఁ డగు బ్రహ్మగా జెప్పబడినది. కావుననే రామకృష్ణద్వంద్వనారములెల్ల మాయాకర్షితములే యని తెలియుచున్నది.

అచ్చటనే శ్రీరామమంత్రీరాజమున కీ యర్థము చెప్పబడుచున్నది. “నారాయణాష్టాత్మరియందలి, రా యను వర్ణమును, శివ పంచాత్మరియందలి మ యను వర్ణమును గలిపి రామ, యని యయ్యెను. ఈ యర్థము ననుసరించియే పశ్చిమ భాత్మరమగు రా, యనునది లేకున్న నష్టాత్మరి మోక్షము కొఱపఁ గాదనియు, హాస్తిసా నీయమైన మకారము లేకున్న శివపంచాత్మరి శుభముకొఱకు గాదనియుఁ గావున రామనామము వైవశ్చయమంత్రీ సమన్వయము వలన రామ యను రెండత్మరము లుత్పన్నములను నభియుక్తవచనము పూర్వాక్రమమైన యర్థములనే బలపఱచుచున్నది. కావుననే రామ నామము హరిహరాభేదవ్యంజక మని చెప్పట గూడ సమీచిన మగుచున్నది. లేక రముఢాతులనకు క్రిడించుట యర్థము కాన, రాముఁడనగా సమాధికాలమున నెవనియందు యోగులు క్రిడించెదరా, అత డని తెలియదగును. “నేను రాముఁడ నయ్యెదను. నీవు నీత వగు మును శివవచనముచే నీతారాములు పార్వతీ పరమేశ్వరాత్మకు లని తెలియబడుచున్నది.

అథవా:—రమ్యతేన నేతి వ్యుత్పత్త్యా దివ్యసుందర విగ్రహ ఇత్యర్థోవగమ్యతే. కించ బహువైవర్తే కృష్ణజన్మ ఖండే “రాశబ్దో విశ్వవచనః మ శ్చాపీశ్వరవాచకః విశ్వానా మిశ్వరో యో హి తేన రామః ప్రకీర్తితః” ఇత్యాదినా విశ్వేశ్వర ఏవ రామపదవాచ్య ఇత్యర్థోవగమ్యతే. కించ “రమతే రమయా సార్థం తేన రామం విదు ర్బుధాః” ఇత్యనేన, “రా చేతి లక్ష్మీవచనో మ శ్చాపీశ్వరవాచకః లక్ష్మీపతిం త్వమం రామం ప్రవశంతి మనీషిణః” ఇత్యనేన చ లక్ష్మీపతిశేవ రామపదే నాభిప్రాయత ఇతి. కించ—“రాక్షసా యేనమరణం యాంతి స్వదేహతోఽథవా, రామనామ భువి ఖ్యాత మభి రామేణ వా పునః” ఇతి రామతాపన్యసనిషద్వచనేన రాక్షస మారకత్వా ద్రామ ఇతి.

అథవా అభిరామత్వా ద్రామ ఇతి చాఽర్థోఽవగమ్యతే.

కించ, నామైకదేశే నామగ్రహణన్యాయేన రాశబ్దో రావణవాచకః, మకారోమరణవాచకః, రావణోయేన మరణం యాతి న రామ ఇతి, రావణమారకత్వా ద్రామ ఇతి పర్యవసితం. యద్వా పూర్వోక్తన్యాయేన రాతి దదాతి ముక్తిం భగవా న్మహిష్ఠత ఇతిరామః—

కించ, ఆత్మని రమత ఇతి వ్యుత్పత్త్యా ఆత్మారామ ఏవ రామశబ్దార్థః.

అపిచ—“రకారోఽసలబీజ స్యా జ్జన్మకర్మ కరోతి చ,

లేక లోక మిరిసిచే రమింపఁ జేయబడుచున్నదను శ్రుతృత్కర్తృకముచే దివ్యసుందరవిగ్రహుడను నగ్ర మనగతమగుచున్నది. మఱియు బ్రహ్మజైవర్తమనందు కృష్ణజన్మ భుజమందు “రా” యనఁగా నిశ్చయనిఁగు, మకారమున కీశ్వరుఁ డనియు, విశ్వేశ్వరుఁడే రాముఁడని చెప్పబడుచున్నాడు” అను వాక్యములచే విశ్వేశ్వరుఁడే రామపద వాచ్యుఁడనియు నగ్ర మనగత మగుచున్నది. మఱియు రమతోగూడ రమించుచున్నాఁడు గాన బుధులు రాముఁ డని చెప్పుచున్నారు. అనుటచేతను, “రా, యన లక్ష్మీవాచక మనియు, మ, యనునది యీశ్వరవాచకమనియు, రాముఁ డనఁగా లక్ష్మీపతియని విద్వాంసులు చెప్పుచున్నాఁడు” అను వచనము చేతను లక్ష్మీపతియే రామ పదముచే బోధింపబడుచున్నాడు. నామైక దేశన్యాయముచే, ‘రా’ యనఁగా రాక్షసులను, ‘మ’ అనఁగా మారణము చేయువాడు కాన రాముఁడనఁగా రాక్షస మారకుఁ డని యుక్తముకూడ రామతాప స్యుపనిషద్వచనముచే నవగత మగుచున్నది.

మఱియు రాముఁ డనఁగా నభిరాముఁడనియు పై యుపనిషత్తునందే చెప్పబడియున్నది.

ఇట్లే నామైక దేశన్యాయముచే, ‘రా’ యనగా రావణుఁ డని యగ్రము. మకారమునకు మారకు డని యగ్రము. రావణ మారకుఁడు గాన రాముఁ డని యుక్తముకూడ నవగతమగుచున్నది. అనఁగా ‘రా’ అనగా రావణుని, ‘మ’ అనగా మారణము చేయువా డని యగ్రము. లేక, ‘మ’ అనగా మహీతలమునం దవలరించి ‘రా’ అనగా ముక్తినిచ్చువాడు గాన రాముఁడని యగ్రము.

మఱియు నాత్మయందు రమించుచున్నాఁడను శ్రుతృత్కర్తృకముచే నాత్మా రాముఁడే రాముఁడని రామశబ్దార్థము-

లేక రామ అను నామములో రకారము, అకారము, మకారము

అకారో భానుబీజం స్యా దవిద్యాం నాశయే త్తమః, మశార
 శ్చంద్రబీజంస్యా త్తాపం హరతి వై సచే"త్యనేన పాపనాశక
 త్వైఽఙ్గానాంధకార నివర్తకత్వ తాపత్రయనివార కత్వరూప
 శక్తిత్రయవ ద్రామనా మేత్సర్థః॥

కించ "రకార స్తత్పదార్థస్యా స్సకార స్త్వం పదార్థకః
 తయో స్సంయోజన మసీ త్యేత త్తత్త్వవిదో విదుః । ఇత్యా
 దినా జవబ్రహ్మైక్యరూపాద్వైతార్థో వ్యవగమ్యతే.

అథవా—రామః శ్యామ ఇత్సర్థః.

అథవా:—నామైక జేశన్యాయేన రాజ్ఞాం మహీస్థితానాం
 నీతిబోధకత్వా ద్రామ ఇతి. ఇదం చిత్తకూట భరతం
 పృతి రాజనీతికథనేన సంగచ్ఛతే. భ ర తం నిమిత్తకృత్వ
 సర్వేషామపి రాజనీతి బోధనార్థ మేవ రామేణ భరతం పృతి
 నీతికథన మితి వేద్యం.

అథవా— "రాశబ్దోచ్చారణా దేవ ముఖాన్నిర్యాంతి
 పాతకాః, పునః ప్రవేశభీ త్యైవ మశారస్తు కవాటవత్, శీ
 శబ్దోచ్చారణా దాదౌ లభ తే శ్రియ మైహిక్మీం" ఇత్యాదినా
 పాపనాశక ఇత్యర్థోఽవగమ్యతే.

అథవా:—'రమ్'థాతోః ద్యుతిమోహాద్యర్థా నాదాయ
 రమతే, మోదత ఇతి రామః. సర్వదా ఆనందరూప ఇతియావత్

నుండినవి. వీనిలో రకారమున ౩ గియ్యర్థము. అగ్నికి భస్మముచేయు శక్తి కలదు. అకారమునకు మార్పుఁడని యర్థము. అతడు తమోనాగ కుడు. మకారమునకుఁ జంతు, దర్థము. అతడు తాపాపహరకుఁడు” అను వచనములచే రామ అనుపదములో అగ్ని బీజము, చంద్రబీజము, అగ్ని బీజ మున్నందున పై ముగ్గురిశక్తులు రామనామ మందున్నందున రామ అను పదమునకు పాపనాశకత్వము తాపక్రియ నివారకత్వము, నల్లనాంశకార నివర్తకత్వము అను నర్థము లవగతము లగుచున్నవి.

మఱియు రకారమునకు తత్పదార్థమగు హబ్రహ్మ మర్థము. మకారమునకు త్వంపదార్థకమగు జీవుఁ డిర్థము. ఈ రెండింటి కలయికయే యైక్యముకాన జీవబ్రహ్మైక్య రూప వేదాంతార్థము రామనామముచే జెప్పఁబడినది.

లేక :—రాముఁ డనఁగా శ్యామవర్ణు డని యర్థము.

లేక:—మ, అనఁగా మహీతలమందున్న రా, అనగా రాజులకు నీతిని బోధించువాడు గాన రాముడని యర్థము. ఈ విషయము చిక్రి కూటమందు భరతునితో రాముడు రాజనీతిని గురించి చెప్పటచే సంగ రాగ్ధమగుచున్నది. ఎట్లనఁగా, భరతుని నిమిత్తముగాఁ జేసి రాముడు లోకిముఱి రాజులకు రాజనీతిని బోధించెను. గాని భరతునితోఁబక్ష కా దని తెలియఁదగు.

మఱియు ‘రా’శబ్దోచ్చారణము వలన పాతకములు ముఖమునుండి బయల్పెడలు చున్నవి. పునఃప్రవేశ భీతిచే‘మకారము’క వాటమునరే నగుచున్నది. అదియందు ‘శ్రీ’శబ్దము నుచ్చరించుటచే వైహిక సంపద లభించు చున్నది’ అను వచనముచే రామనామము పాపనాశక మను నర్థ మవగతమగుచున్నది.

మఱియు, ఛాతువు లనేకార్థబోధకములు గాన (రమ్) ఛాతువు యొక్క ద్యుతమోరాద్యర్థములం గొని, రిమలే = అనఁగా సంత సింపు చున్నాఁడు గాన రాముడు అనఁగా నానంద రూపుఁడని

అథవా స్వేచ్ఛయా రమణీయవపుర్ణాణాం దామిషతి.
యద్వా - రమయతీతిరామః;

యద్వా:—రమతే ప్రకాశత ఇతి రామః స్వయం
ప్రకాశమాన ఇత్యర్థః;

యద్వా:—రమాయాపిగ్యా నీతయూ రమత ఇతి రామః
అనేన నీతాలోలః దాశరథి రిత్యర్థోఽవగమ్యతే.

యద్వా:—“కళాతీతా భగవతీ స్వయం నీతేతి సంజ్ఞా తా
తత్పురః పరమాత్మాచ శ్రీరామః పురుషోత్తమః” ఇతి తార
నానోపనిషద్వాక్యేన నాదబిందుకళాతీతా భగవతీ నీతే
త్యుచ్యత ఇతి తత్పురః పరమాత్మైవ పురుషోత్తమః శ్రీరామ
ఇ త్యుచ్యతే.

యద్వా:—“వైదికా స్తాంత్రీకా శ్చైవ మంత్రీకాం
స ప్రకోటయః తత్ర వైవా వైష్ణవా శ్చై చాధీనాన్వీన ద్విధా
మతాః, శివపంచాక్షరీ శ్చై వే మంత్రీకాతే ప్రశస్యతే, నారా
యణాష్టాక్షరీ తు వైష్ణవేషు విశిష్యతే, రాకారో వైష్ణవో
గ్రాహ్యో మకారశ్చైవసంగ్రహః, రామేత్యక్షరయుగ్మం తు
శ్చైవవైష్ణవసారవత్, శాక్తానా మథ మంత్రాణాం గ్రాహ్యా శ్రీ
కార ఉచ్యతే, తత్సర్వం చ సమాఖ్యాతం శ్రీరామేత్యక్షర
త్రయం, ఐహికాముష్మికసుఖం శ్రీరామే త్యక్షరత్రయాత్,
త్యక్షరం తారకం బ్రహ్మ శ్రీరామేతి భజంతి యే, ధర్మార్థ
కామమోక్షాణాం సిద్ధి స్తేషు స సంశయః” ఇతి యోగరహస్య
మంత్రీశాస్త్రవచనే వైహికాముష్మికసుఖదాయక శ్రీరామ
ఇత్యర్థోఽవగమ్యతే.

యగ్గము. లేక, స్వేచ్ఛచే రనుణీయ శరీరమును శరీరమును గానించునాడు
గాన రాము డనియు, లేక సంతోషము పెట్టువాడు గాన రాముడు,
లేక, ప్రకాశించువాడు గాన రాము డనియు, అనగా స్వయం
ప్రకాశమానుఁ డనియు,

లేక, రమాయాపిణీయగు నీతహో రమించువాడు గాన రాముఁ
డనియు, ఇట్లుచుచే నీతారాలుఁ డను నర్థ మవగతమగుచున్నది.

లేక, “కళాతీత యగు భగవతి స్వయముగ నీతయై యవతరించి
నది. ఆమె యం దాసక్తుడగు పరమాత్మ శ్రీరాముఁ”డని తా
సాహోపనిషద్వాక్యముచే నావలించు కళాతీత యగు భగవతి నీత
యనియు, తత్పరఁడగు పురుషార్థముఁడు శ్రీరాముఁ డని యర్థము
చెప్పబడుచున్నది.

లేక వైదికములు, తాంత్రికములు, అని సప్తకోటిమంత్రములు
రెండు విధములుగ గలవు. ఆవియెల్ల వైవములు వైష్ణవము లని ద్వివిధ
ములు. శివపంచాక్షరి వైవమంత్రములందును, నారాయణాష్టాక్షరి
వైష్ణవమంత్రములందును, సారథూతము లనియు, రాకారము వైష్ణవ
మంత్రసార మనియు, మకారము వైవమంత్రసార మనియు, రామ
యను నక్షరద్వయము వైవవైష్ణవమంత్రసారథూత మనియు, శ్రీరా
మ శాస్త్రమంత్రములలో నక్షర మనియు, కావున శ్రీరామ యను
నక్షరత్రయము ఐహికాముష్మిక సుఖపరివ మనియు శ్రీరామయను
నక్షరత్రయము ధర్మార్థ కామమోక్షముల నొసంగుచున్న దని
యెడి యొక రహస్యమంత్ర శాస్త్ర వచనముచే వైహికా
ముష్మిక సుఖదాయకుఁడు శ్రీరాముఁడను నర్థ మవగత మగుచున్నది.

కించ:—రామ ఇతి నామని సూర్యచంద్రాగ్నిబీజ
సద్భావాత్ సూర్యస్య కళాః ద్వాదశ, చంద్రస్య త్వేకాకళా,
అగ్నే స్తినః కళాః సంఘీభూయ షోడశకళాః. తాదృశకళా
పరిపూర్ణ ఇత్యర్థోఽవగమ్యతే. అనేన పరిపూర్ణావతారః
రామావతార ఇత్యుక్తం భవతి.

కించ:—రిమాశస్త్రా దపి రామ ఇతి భవతి. రమయా
సహితో రామః లక్ష్మీపతి రిత్యర్థోఽవగమ్యతే.

కించ:—శ్రీరామరహస్యపనిపది “రామ ఏవ వరం
తత్త్వమ్ శ్రీరామో బ్రహ్మతారకం” ఇత్యనేన శ్రీరామో
నామ తారక బ్రహ్మత్యర్థో వగమ్యతే. అతః ఏవ శ్రీరామః పర
మాత్మతత్త్వ మితి హనుమతా యోగీంద్రం ప్రత్యుప దేశోఽపి
సమీచిన ఏవ.

అథవా:—రామ ఇత్యనేన కటపయాదిసూత్రసిద్ధ
సంఖ్యాక్రమేణ (రా ౨ మ ౧ సంఘీభూయ ౨౧) పంచవింశతి
తత్త్వాత్మక ఇత్యర్థోఽవగమ్యతే.

అథవా:—రా ౨ + మ ౧ = ౩ సంకలనసిద్ధసంఖ్యాక.
ప్రణవః. శివసూత్రేషు సప్తమవర్గ టంకారః. తస్మా ద్రామః
పృణవాత్మక ఇత్యర్థో వగమ్యతే. “నామ్నాం సహస్రం దివ్యా
నాం స్మరణే యశ్శక్తిం భవేత్, తత్ఫలం లభతే నూనం
నామోచ్ఛారణమాత్రేణ” ఇత్యనేన సహస్రనామోచ్ఛారణ
ఫలపరిధం రామనామేతి పూర్వోక్త్యా సిద్ధ్యతి.

మఱియు రామనామమందు సూర్యచంద్రాగ్ని బీజము లందు
బడే సూర్యునికి కళలు పండ్రెండును, చంద్రునికి కళ యొక్కటి
యును, అగ్నికి కళలు మూడును, సంఘేభించి షోడశకళ అయ్యెను.
అట్టి షోడశకళా పరిపూర్ణుడు రాముడను నర్థ మవగతమగుచున్నది.
ఇందుచే రామావతారము పరిపూర్ణావతార మని లేలుచున్నది.

మఱియు, రమాశబ్దమునుండి గూడ రామశబ్ద ముత్పన్న మగు
చున్నది. కావున రమాసహితుడుగాన రాముడనుటచే అక్షిప్తపతి
యను నర్థముగూడ నవగతమగుచున్నది.

మఱియు శ్రీరామ రహస్యోపనిషత్తునందు శ్రీ రాముడు పర
తత్త్వమనియు, శ్రీరాముడే తారక బ్రహ్మము నను వచనముచే
రాముడు పరమాత్మ తత్త్వమని హనుమంతునిచే యోగిండున కుప
దేశింపఁబడినది గూడ సుసంగత మగుచున్నది.

మఱియు కలపయాది సూర్యసిద్ధులైన సంఖ్యాక్రమమున, యర
లవలలో రా. ౨ క యక్షురము గాన 'రా' ౨ మ. అనగా పవరు
లోని అయిదవ యక్షురముగాన 'మ' యనగ ౫ సంఖ్యయు సంఘే
భించి ౨౫ అయ్యెను కాన రాముడనగా, పంచవింశతి తత్త్వా
త్మకుడని యర్థము.

లేక. రా. ౨ మ. ౫. సంకలనముచే ౭ అయ్యెను. శివసూత్రముల
యందు సప్తమన్తము ఓంకారము, కావున రాముడు ప్రణవాత్మ
కుడని లేలుచున్నది. మఱియు, సహస్రనామ సంకీర్తనము వలన
నెట్టి ఫలమో, అట్టిఫలము ఒక్కమారు రామనామము నుచ్చరించిన
మాత్రముననే సంభవింపఁ గల దని వచన ముండుటచే సహస్ర
నామోచ్చారణ ఫల ప్రదము శ్రీ రామనామమని యవగత మగు
చున్నది.

“తాగృక్షామసహసేషు రామనామ పరం మత”మితి వచన మపి పూర్వోక్తార్థ మే వానువద తీతి గ్రాహ్యం. “రామం త్రినేత్రం సోమార్ధధారిణం శూలిసం పరం, భస్మోద్ధూళిత సర్వాంగం కపర్దిన ముపాస్మహే ! రామాభిరామాం సౌందర్య సీమాం తాం జనకాత్మజాం పాశాంకుశభనుర్భాణభరాం ధ్యాయే త్త్రిలోచనాం” ఇతి శ్రీరామరహస్యపనిషద్వచనేన రామస్య వారాభిన్నత్వం ద్యోశ్యతే.

కించ:—“ఓం తత్పరః పరమపురుషః పురాణపురుషోత్తమో నిత్య శుద్ధ బుద్ధముక్తసత్యపరమానందానంతాద్వయపరిపూర్ణః పరమాత్మా బ్రహ్మైవాహం నాన్యోస్తి” ఇత్యుపనిషద్వచసా రామస్య సచ్చిదానంద పరమాత్మత్వం చావగమ్యతే.

కించ:—“అకారాక్షరసంభూత స్సామితి” ర్విశ్వభావనః, ఉకారాక్షరసంభూత శ్శత్రుః, స్తేజసాత్మకః, ప్రాజ్ఞాత్మకస్తు భరతో మకారాక్షరసంభవః, అర్థమాలాత్మకో రామో బ్రహ్మనందైకవిగ్రహః, ఉత్పత్తిస్థితి సంహరకారిణీ సర్వదేహీనాం, సీతా భగవతీ జ్ఞేయా మూలపరీకృతినంజ్జితా, ప్రాణ వత్సా త్రుక్పతి రితి వదంతి బ్రహ్మవాదినః॥ ఇతి రామోత్తర తాపనియోపనిషద్వాక్యేన సీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఃకు వాను మత్సమేత శ్రీరామచంద్ర ష్టడవయవప్రాణవవాచ్య ఇతి ప్రణవ స్వరూప ఇతి చావగమ్యతే॥

కించ:—“షడక్షర మహామంత్రం తారకం బ్రహ్మ ఉచ్యతే, యే భజంతి చ మాం భక్త్యా తేషాం ముక్తిర్న

విష్ణునామ సహస్రమునందు రామనామ ముత్కృష్టమను వచనముగూడ పూర్వోక్తార్థమునే యనువదించుచున్నదని గ్రహించనగును. మఱియు, ద్వినేత్రుడును, సోమార్చధారియును, త్రిశూరియును, పరాత్పరుడును, ఛిన్నాద్భూత సర్వాంగుడును, కపర్దియునగు రాము నుపాసించెదను. రామాభిరావయు, పాశాంకుశభనుర్పాదధారిణియు, త్రిలోచనయు, నగు సీతకు నమస్కరించెదను, ఆను శ్రీరావరహస్యోపనిషద్వచనముచే రాముడు హరాభిన్నుడును, సీత పార్వతీరూపిణియు నను నర్థము ద్యోతితమగుచున్నది.

మఱియు, “నిత్యశుద్ధ బుద్ధము క్తస్వరూపుడును సచ్చిదానందరూపుడు నిగు పరమాత్మనే నేను, ఇతరుడను కానను నుపనిషత్వాశ్వానుసారముగ రాముడన సచ్చిదానంద పరమాత్మస్వరూపుడని గూడ నవగతమగు చున్నది.

మఱియు, ఓంకారములో ఆకార ఉకార మకారార్థ మాత్మబున్నవి గాన నకారమునకు విశ్వాత్మకుడగు సామిత్రియు, ఉకారమునకు తైజసాత్మకుడగు శత్రుఘ్నుడును మకారమునకుఁ బ్రాజ్ఞాత్మకుడగు భగతుడును, ఆరమాత్మకు బ్రహ్మనందైక విగ్రహుడగు రాముడును, సీత ఉత్పత్తి స్థితి సంహార కారిణియును మూలప్రకృతియనియు, ప్రణవము కాన ప్రకృతియనియు, బ్రహ్మవాదు లర్థము చెప్పచున్నారు. ఆను రామాత్మర తాపనీయోపనిషత్వాశ్వాశ్వాచే సీతాలక్ష్మ్యభరతశత్రుఘ్ను హనుమత్సమేరుడగు శ్రీరామచంద్రుడు పడవయనప్రణవవాచ్యుడనియు ప్రణవస్వరూపుడనియు వ్యక్తమగుచున్నది.

మఱియు పడత్తరమహామంత్రమునకు తాటి బ్రహ్మమర్థముగఁ జెప్పబడుచున్నది. మఱియు న న్నైవ్యరు ఛిజించుచున్నారో వారికి

సంశయః” ఇతి చాద్వోత్తరఖండవచనేన తారకబ్రహ్మరూప
ఇ త్యవగమ్యతే.

“యో మహామంత్రరాజం శ్రీరామచంద్రపడక్షరం నిత్య
మధీతే సోఽగ్నిపూతో భవతి, స వాయుపూతో భవతి”
ఇత్యనేన, “ఇతిహాసపురాణానాం కుర్వాణాం శతసహస్రాణి
జప్తాని ఫలాని భవంతి, శ్రీరామచంద్ర మనుస్మరణేన గాయత్ర్యా
శ్చ తసహస్రాణి జప్తాని ఫలాని భవంతి, ప్రణవానామయత
కోటిజపాని భవంతి, దశపూర్వా స్తశోత్తరా మ్పనాతి, స పంక్తి
చావనో భవతి, స మహా స్భవతి, సోఽమృతత్వం గచ్ఛతి,
సోమృతత్వం గచ్ఛతి” — ఇత్యుపనిషద్వచనేన చ రామమంత్ర
జపస్య సర్వాఘపరిహారకత్వం సర్వాభీష్ట ఫలప్రదత్వం, ముక్తి
దాయకత్వం చావగమ్యత ఇత్యేలం విస్తరేణ॥

ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే లరణ్యకాండే

చతుర్థ స్కంధ స్సమాప్తః

మత్తే నిస్సంశయముగ లభించఁగలదు, అను పాద్యోత్తర ఖండవచనముచే రాముఁడు తారకబ్రహ్మస్వరూపుఁడని యవగతమగుచున్నది.

మఱియు, రామనామకీర్తనఫల మిట్లు కన్పడుచున్నది. నీ మహామంత్రరాజమగు శ్రీరామచంద్ర పరక్షరమంత్రము నెవ్వఁడు నిరతము జపించుచున్నాఁడో వా డగ్నిపూతు డగుచున్నాఁడు. వాయుపూతుఁ డగుచున్నాఁడు, ఇత్యాదివాక్యములచేతను, ఇతిహాసపురాణములు రుద్రమంత్రములు వేనకువేలు జపించినంతఫలము శ్రీరామమంత్రమొక్కమా రుచ్చరించిన నా ఫలము గల్గుననియు, మఱియు రామమంత్రము నొక్కమా రుచ్చరించిన సహస్రగాయత్రి జపించినట్లగుననియు పదితరములు పూర్వమునుండి పదితరములు పరమవరకు లెనవంశస్థులను బవిత్రి మొనర్చుచున్నదనియు, అతఁడే పక్షిపావనుఁ డగుచున్నాడనియు, అతఁడే మహాత్ముగలవాడనియు, అతఁడమృతత్వ సిద్ధిని గనుచున్నాడనియు” అను నుపనిషద్వాక్యముచే రామమంత్ర జపమునకు సమస్తపాపనాశకత్వము సర్వాభీష్ట ఫలప్రకర్త్యము, మత్తే రాయకర్త్యము సిద్ధించుచున్నది. ఇక శాఖాచంక్రమణము చాలును.

చ తు ర్థ స ర్గ ము స మా ప్త ము .

వంచమసర్గ ప్రారంభః

1వృక్షస్కంధ విలంబమానవిలస చ్చీరాంబదై శ్శోభితం
నానాజాతిమృగై ర్వికోధరహితై స్సంసేవితం పావనమ్
శాంతం చోద్గతహోమధూమ మతులం సంసేవితం తావసై
ర్వీక్యైః స్త్రీమునీశ్వరాశ్రమ మథ ప్రాహానుజం రాఘవః. ౧
సౌమిత్రే! సుమహా న్మనః కలశఞ్, రక్షో భయా త్తాపసాః
ఆగ త్యాత్ర మునీశ్వరేణ మహతా సంరక్షితా స్సంస్థితాః
దైత్యా శ్చాపి మునేభిర్యూతశ్రమతలా ద్దూరేచరంతి ధువం
తస్మా దత్ర వసామ లక్ష్మణ వయం కాలేవశిష్టే సుఖమ్. ౨

ఇ త్యు క్త్వాథ సుతీక్ష్ణ మేవ మవద చ్చీరామచంద్రసింభుః
గత్వా త్వం గురుసన్నిధిం వద మునే మా మాగతం సీతయా
ఇ త్యుక్తో దుగ్రత మేత్య తం కలశజం నత్వా సుతీక్ష్ణోఽబ్రవీత్
రామో భూసుతయా సమేత్య వసతి త్వాం ద్విష్టకామో

బహిః. 3

త చ్చుత్వా వచనం మునిః కలశఞ్ నిర్గత్య శిష్యై ర్వృతః
ప్రేతుర్దమ్య చ రాఘవం తదనుజం సీతాం చ తద్వందితః
ఆశీర్భ స్వభిసంద్య చాశ్రమతలం చానీయ పార్వాదిభి
స్సంపూ జ్ఞాహరణూత్తమం ప్రతివచఃకృత్వాంజలింస్తావకమ్ర

పంచమసర్గ ప్రారంభము.

- ౧ వ్రేలుం గొమ్మలకు నారఁ గట్టఁడిన నారచీరలచేఁ జెన్నుమారు
 వృక్షతరుల కాకరమై పరస్పర విరోధములు మాని యన్యోన్య
 స్నేహ భావముల మెలంగు నానామృగ జాతులచే సంసేవితమై
 పవిత్రతమమై, శాంతి నిలయుమై నిరంతర హోమధూమ పరీతమై
 తాపసగణ సేవితమై యొప్పు నిగస్త్యమునీశు నాశ్రమస్థానిమ్మును
 జూచి రాముఁ డానింద పరవశుడై తమ్మునితో నిట్లనియెను.
- ౨ లక్ష్మణా! యీ కుంభసంభవుఁడు మునిజనాగ్రగేపరుఁడు సుమా!
 రాక్షస భయము మూలమున నీ చుట్టుపట్టుల నుండు తాపసు లెల్లరు
 నిచ్చటకు వచ్చి యీ మునిచే రక్షింపఁబడుచు నిచ్చట నివసించు
 చున్నారు. ఈ మునిజనులని భయమున రక్షింపఁబడు నిచ్చటఁ
 జేరవెచ్చి దూరదూరముగఁ దొలగి వోవుచుండురు. కావున మన
 మింక మిగిలిన వనవాస కాలము నిచ్చట నివసించి శాంతముగఁ
 గడపిపుత్రము.
- ౩ అని లక్ష్మణునితోడఁ జరికి పిమ్మట శ్రీరామచంద్రుఁడు సుతీక్ష్ణు
 నితో మునివరా! నీవు ముందుగ నీ గురు సన్నిధానమున కరిగి సీతా
 సహితుఁడనై నేను వచ్చితి నని యాయన కెఱింగింపుము. నానాఁడు
 వల్లెయని సుతీక్ష్ణుఁడు కుంభ సంభవని దరికేగి నతులు నుశులు సలిపి
 రాముఁడు నీతితోఁగూడ వచ్చి నిన్ను దర్శింప వాకిట వేచియున్నా
 డని విన్నవించెను.
- ౪ ఆన విని యగస్త్యుఁడు బ్రహ్మానందమున మునిగి లేచుచు శిష్యుజన
 సహితుడై సీతారామ లక్ష్మణుల నెదుర్కొని వారిచే వందతుడై
 వారి నాశీస్సుల నభినందించి యాశ్రమములోనికిం గొనిపోయి
 యర్ఘ్యపాద్యాదులఁ బూజించి యంజలి ఘటించి సుతివాక్యములతో
 రామునితో నిట్లు పలికెను.

రామాఽజేన పురా తు దుగ్ధజలకా భూభారవిచ్చిత్రయే
 జేవైస్త్వం తు య దార్థితోఽఘపతే తేఽహం తదాది ధ్రువం
 దృష్టుం త్వా మిహ సంవసామి తపసి స్థిత్యా ప్రతీత న్మనః
 ఆ ద్యాభూ త్సఫలం తపో మమ మునే ధన్యోహమస్మిధ్రువమ్
 శ్రీమ ద్దశరథపుత్రీ । స్సమ స్తభవనై కమంగళచరిత్రీ
 సీతాస్యకమలమిత్రీ । పాయాన్నాం పదజగౌతమకళత్రీ. ౬

1 మాయామానుషవేషం శ్రితజనరక్షాధి సంతోషమ్
 రక్షస్సంచయశోషం వంజే త్వాం భక్తసంపాదమ్. ౭

2 త్వమేక ఏ వాసి పురా తు స్పృష్టే ర్నిరంజన స్త్వం నిరుపాధికశ్చ
 త్వదాశ్రయా త్వద్విషయా చ మాయా శక్తి స్త వేతి
 ప్రథితా జగత్పామ్. ౮

3 యదావృణోతి మాయాత్వాంతదాఽవ్యాకృత మి త్యభూత్,
 మూలప్రకృతి రి త్యేకే ప్రామా ర్గా యేతి కేచన,
 అవిద్యా సంస్పృతి ర్బంధ ఇత్యాది బహు ధోచ్యతే. ౯

త్వయా సంబోధ్యమానా సా మహాత్తత్త్వం ప్రసూయతే,
 మహాత్తత్త్వా దహంకార స్తయా సంబోధితా దభూత్. ౧౦

అహంకారో మహాత్తత్వసంస్పృశ స్త్రివిధోఽభవత్,
 సాత్త్వికో రాజస శ్చేతి తామస శ్చేతి భిన్నతే. ౧౧

- ౫ రామా ' పూర్వము భూభార హరణార్థము బ్రహ్మాది దేవతలు ఓర సమద్రతీరమున నిన్నుఁ బ్రార్థించిన నాటనుండియు నిన్ను దర్శింపఁగోరి తపశ్చర్యతో నీరాకకై ప్రవేశించుచున్నవాడను. నేటికి నా తపస్సు ఫలరూపముం దాల్పినది. నేను భన్యుడనైతిని.
- ౬ దశరథపుత్రునిను రోకకల్యాణదాయకమగు మంగళ చరితముగల వాడవును, నీతా ముఖముల కమలమిత్తుడవును పాద రేఖవుచే గౌరవపత్తికి విజరూప మొసంగినవాడవును, బరమాత్ముడవును శ్రీరాముడవు నైననీవు నన్ను నిరంతరము రక్షింతువుగాక.
- ౭ వీలామానుషవిగ్రహుడవును, ఆశ్రితజనరక్షా దీక్షితుడవును, రాక్షస నాశకుడవును భక్తపోషకుడవు నగు నీకు నమస్కరించెదను.
- ౮ ఈ జగత్స్పృహికల బూర్వము నీ హృక్కడచే నికంజన, నిర్వికార, స్వరూపుడవై యుంటివి. ని న్నాశ్రయించి తృప్తిపముక మైనమాయ నీ శక్తియని జగితయందుఁ బ్రసేది నంది యున్నది.
- ౯౪ ని న్నావరించిన యావ్యాక్తితమైన శక్తిని గొందరు మూల ప్రకృతి యనుచున్నారు. గొందరు మాయ యనుచున్నారు ఆవిద్యారూప మనియు, సంసారబంధ మనియు ననేకవిధముల నదియే చెప్పబడు చున్నది.
- ౧౦౪ నీచే బోధింపఁబడుచు మాయ మహత్తత్వమును గనుచున్నది. మహత్తత్వమునుండి యహంకారమును దానిచే సంబోధితమై జనింపు చున్నది.
- ౧౧౪ మహత్తత్వ సంభూతమైన యహంకారము, సాత్విక, రాజస, తామస ప్రభేదములచేఁ ద్రివిధ మయ్యెను.

తామసా త్సాక్షాతన్యాతాః క్షాసన్భూతా న్యతః పరమ్,
 స్థూలాని కృమశో రామ కృమోత్తరగుణాని చ,
 రాజసా నీందిరియా క్షేప సాత్త్వికా ద్వేవతా మనః,
 తేభ్యోఽ భవ త్సాక్షాతకాయం లింగం సర్వగతం మహత్.

౧౨-౧౩౪

విరా డుత్పత్తి మగమ త్థూలా ద్భూతచయూ త్తనః,
 తస్మా జ్జగ ద్భూ త్సర్వం త్వం కజోగుణతో విధిః,
 విష్ణు స్సత్వగుణా త్వం తు తమస స్త్వం శివ స్తథా.
 దేవతిర్యజ్జనుష్యా శ్చై కాలకర్మకృమేణ తు, ౧౪-౧౫౪
 జాగృ త్స్వప్న సుషు ప్త్యాఖ్య వృత్తయో బుద్ధిజై స్తుజైః,
 తద్వృత్తీనాం రామచంద్ర భవసి త్వం విలక్షణః. ౧౬౪

సృష్టిలీలాం యదా కర్తు మీహసే రఘునందన
 లంగీకరోషి మాయాం త్వం త దాదా గుణవా నివ. ౧౭౪

రామ మాయా ద్విధా భాతి విద్యాఽవిద్యేతి తే సదా,
 పృవృత్తిమార్గనిరతా వ్యావిద్యావశవ త్రినః,
 నివృత్తిమార్గనిరతా తే వై విద్యామయా స్మృతాః. ౧౮-౧౯

అవిద్యావశగా యే చ నిత్యం సంసారిణ శ్చ తే,
 విద్యాభ్యాసరతా యే చ తే చ ముక్తా న సంశయః. ౨౦

త్వ ద్భక్తినిరతా యే చ త్వస్మంతోఽపాసకా శ్చ యే,
 తేషాం పాదపర్యవే ద్విద్యా నేతరేషాం కదాచన. ౨౧

౧౨-౧౪౪ ఆ తమోమయమైన యహంకారమునుండి సూక్ష్మతస్మాత్ర బద్ధ
విల్లినవి. ఆటుపిమ్మట స్థూలభూతము బద్ధవిల్లినవి. రాజసాహం
కారమునుండి యుండి మనుజును, సాత్త్వికాహంకారమునుండి దేవ
తలును, మనస్సును వాటినుండి సూక్ష్మశరీరమును జనించినవి. స్థూల
భూతచయమునుండి విరాట్టద్భవమయ్యెను. రామా ! నీవు రజో
గుణము వలన బ్రహ్మవైతివి. తమోగుణమువలన కుసుమింద్ర వైతివి.
సత్త్వగుణమువలన విష్ణుడవైతివి. కాలకర్మక్రియమున దేవతలును,
తీర్థక్షుబ్ధులును, మనుష్యులును బ్రభవిల్లిరి.

౧౬౪ ముద్ధిజన్యములైన గుణములచే జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తలయ వృత్తులును
జనించినవి. రామచంద్రా ! ఆ వృత్తులకంటె నీవు విలక్షణుడవై
మొల్లప్పుడును వెలుంగుచుందువు.

౧౭౪ ఓ రామా ! నీ చెప్పుడు సృష్టిలీలల సల్పుట కిచ్చగింతువో ఆప్పుడు
నిర్గుణుడవైనను నీవు గుణవంతునింబోలే మాయ నంగీకరింతువు.

౧౮-౧౯ రామా ! ఆ మాయ విద్యయనియు నవిద్యయనియు రెండువిధముల
నెల్లప్పుడు నాభాసించుచుండును. సంసారమార్గనిరతకు లవిద్యా
రూపిణియగు మాయకు వశవత్తు లగుదురు. నిష్కల్తమార్గ నిరతుల
విద్యాస్వరూపిణి యగు మాయకు వశు లయ్యెదరు.

౨౦ అవిద్యావశ వత్తను నెల్లప్పుడును సంసారలంపటులై యుందును.
జ్ఞానాభ్యాసరతులు నిశ్చయముగ నిర్భయముత్తు లయ్యెదరు.

౨౧ నీభక్తియందు రక్తిగల జనులకును, నీ మంత్రోపాసన చేయు పుణ్య
లకును, వైన చెప్పిన జ్ఞాన ముత్సన్నమగును. ఇతరులకు మార్త
మెన్నడును జ్ఞానోదయము కలుగనేరదు.

రామచంద్ర తతో ముక్తా స్వదభక్తాస్తు భవంతి చ,
అన్యేషాం ముక్తిశంకాపి న భవేచ్ఛ కదాచన. ౨౨

కిం రామ బహునోక్తేన సారం కించి ద్వదామి తే,
సాధుసంగతి శ్చ వాత్యో మోక్ష హేతు రుదాహృతా. ౨౩

పాథవ స్సమచిత్రా యే నిస్పృహ విగతైషిణః
దాంతాః పృశాంతా స్వదభక్తా నివృత్తాఖిల కామనాః. ౨౪
ఇష్టప్రాప్తివిపత్యోశ్చ సమా స్సంగ వివర్జితాః,
సంస్య స్తాఖిలకర్మాణ స్సర్వదా బ్రహ్మతత్పరాః ౨౫
యమాదిగుణ సంపన్నా స్సంతుష్టా యేన కేనచిత్,
సత్సంగమా భవేత్తస్మాత్త్వత్కథాశ్రవణే రతిః. ౨౬
సముదేతి తతో భక్తి స్వయి రామ సనాతనే,
తదభక్తా వ్రపపన్నాయాం విజ్ఞానం విపులం స్ఫుటం
ఉదేతి ముక్తిమా ర్గోయ మాద్య శ్చతురసేవితః. ౨౭

తస్మా ద్ద్రాఘవ సదభక్తి స్వయి మే ప్రేమలక్షణా,
సదా భూయా ద్ధరే సంగ స్వదభక్తేషు విశేషతః. ౨౮

1సార్థకం జీవితం మే భూత్వత్పదాభోజదర్శనాత్
అద్య మే కృతవ స్సర్వే బభూవు స్సఖిలాః పృథో ౨౯

౨౨ రామచంద్రా! నీ భక్తులు జ్ఞాన సంపాదన మొనర్చి విమృశ ముక్తు లయ్యెదరు. ఇతరులకు ముక్తి లేకమైనఁగూడ గలుగు ననుట కల్ల సుమా.

౨౩ రామా! పలుమాట లేల? సారాంశము నొకింత వచించెద నాల కింపుము. ఇహలోకమునందు సాధుసాంకర్యమే మోక్ష మేరు వని యుదాహరింపఁబడినది.

౨౪-౨౫-౨౬-౨౭౪ నను సై భూతములయందును సమకృష్టికల వారును, నిస్పృహులును, తిషణత్యయవహితులును, ఆంతరిదిక్రియ బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహులును, నీ ఛక్రియందు మాత్రమే నిరతులై ఆపత్సంపదలనుఁ జరింపక కోరిక బడిగి కర్మసన్న్యాస మొనర్చి, యెల్లప్పుడును బ్రహ్మవిచారమున నాసత్తులై, నియమాది గుణసంపన్నులై, దొరకిన యాహారమునకు మాత్రమే సంతుష్టి పడియుండు వారు సాధువు లనఁబడుదురు. అట్టి సాధుత్వమువలన సర్వంగవియు, దానివలన నీ కథలయు దాసక్తియు, ఆంతువలన సనాతనుఁడగు నీయందు నిశ్చలభక్తియు, ఆభక్తివలనఁ బ్రసిద్ధులమైన జ్ఞానమును, దానివలన ముక్తిమార్గమును లభింపగలవు.

౨౫ కావున రామా! నీయందు నాకుఁ బ్రేమరూపమైన యపరిమిత భక్తియు, భృద్భక్తులతో నెక్కుడగు సాంకర్యమును, నెల్లప్పుడును గలుగుచుండుఁగాక.

౨౬౪ నీ పాకపక్వములు కర్మించుటవలన నాశీవికము సార్థకమైనది. మున్ను నేఁజేసిన యజ్ఞయాగాదు లెల్ల సఫలములైనవి.

1 దీర్ఘకాలం మయా త ప్త మనన్యమనసా తపః
త స్వేహ తపసా రామ ఫలం తవ యదర్చనమ్.

304

వై జేహ్య సహిత స్త్వం తు మత్స్వాంతే వసతా ద్విభో
2 యత్రోకుత్ర స్థిత స్యాపి నదా మేఽస్తు స్మృతి స్త్వయి.

305

స్తు త్వైవం కలశోద్భవో రఘుపతిం ధ్యాత్వాక్షణం మానసే
సంతృప్త్యా రహిత స్తతోద్భవతరం చాలింగ్య దోర్భ్యాంతు తమ్
ఏశాన్ త్వీయకశేణ తత్కర మరం ధృత్వాఽశ్రీమాభ్యంతరం
నీత్వా స్థాపిత మాత్మనా సురపదా న్యాదర్శియామాస సః. 31

* బ్రహ్మగ్నిం ద్రవివస్వతాం చ మకుతో విష్ణోః కులేరస్య చ,
గాయత్రీవసునాగరాజశశినాం ధామాని ధాతుః సదమ్,
ధర్మస్కందవిధాతృవాకుణభగస్థానాని రామః క్రమాత్,
దృష్త్వా భక్తియుతః ప్రణమ్య విబుధా తుస్త్వా పశ్చాన్ననిమ్

* బ్రహ్మగ్నిం ద్రవితి. “యో వై సప్తదశ” మిత్యనువా
తోక్తసప్తదశాక్షర జేవస్థానాని మునినా ప్రకల్పితా నీతి
వేద్యమ్. అత్ర కైశ్చి జేవ మాశంక్యతే. దుద్రీనామ్నోఽ
కథితత్వేన త స్యాపూజ్యతా భవే దితి. తత్ర కేచిజేవం సమా
దధతే. అగస్త్యవాసనార్థ మాగతేభ్యో జేవేభ్య స్సర్వేభ్యోపి
త స్యాత్కృప్తత్వేన తదాగమనం స యుజ్యత ఇతి. తత ఏవ
తస్య స్థాన మపి నాస్తీతి యథా తదాశంకా త్వవిచారిత
చేతలా, తథా సమాధాన మ వీద మితి వేద్యం.

30౪ రామా ! నే నవన్య మనస్కుడనై చాలకాలము తపస్సుచేసితిని-
ర తపస్సున కల్ల నిప్పుడు నాకు లభించిన నీ యధ్యర్చనము ఫల
భూతమైనది,

3౧౪ రామచంద్రా ! బైదేహీ సహితముగ నీ తప్పడును నా యంతఃకర
ణమున నివసించుము. నే నెచ్చట నున్నను నా మనస్సు నీయం దాస
క్తమై యుండుఁగాక.

3౨ వంధి సంధిపుడి విధిముగ రాముని స్తుతించి యొక్కక్షణకాల మా
భగవత్స్మృతిని మనస్సునందు భ్యావించియుఁగుప్తినందక గాఢముఁ
గొగిరించికొని కైదండ యుసఁగి యాశ్రమములోనికి దోడ్కొని
పోయి యచ్చట నున్న దేవతాస్థానముల నెల్ల జాపించెను.

33 * బ్రహ్మాగ్నింకర్తృ మార్జ్యవరుణ విష్ణుకుజేర గాయత్రీ వసుశేష
చంక్రీలస్థానములను, బ్రహ్మస్థానమును, ధర్మస్థానమును, స్కందుని
తావును, ధాతృవరుణ భగస్థానములను జక్కఁగ దర్శించి రాముఁడు
ధిక్తియుక్తుఁడై నమస్కరించి యటుడిమ్మట నగ్రస్తు నిల్లని సంస్తు
తించెను.

* “యోవైసప్తశశ్చ” మ్మును ననువాకోక్తమైన సప్తకళాక్షర దేవ
తలను బూజార్థమై యగ్రస్తుకు తన యాశ్రమమునఁ బ్రతిష్ఠించి
నాఁ డని యెఱుంగ నగును.

ఇచ్చట రుద్రుని నామము నుచ్చరింపమచే నతడు పూజ్యుఁడు కాఁ
డని కొందరు ఆశంకింపగా మఠికిందరీ క్రిందివిధముగ సమాధానము
చెప్పెదరు. ఆగస్త్యోపాసనమ కై వచ్చిన దేవత లందఱికింపై నీశ్వరున
కుర్మస్థతి యున్నది గనుక నే ఈ దేవతలతోదుక్రనిగూడఁజతపథప
లేదని తెలియవగుననియు తావుననే యతనికి దేవస్థానమున స్థానము
లేదనియు కొందరు సమాధానముఁ జెప్పుచున్నారు. పై యాశంక
యెట్ల విచారమాలకమో యీ సమాధానముగూడ నట్లే యున్నది.

తవ హుంకారమాత్రేణ నహుషోఽజగరోఽ భవత్
 కిం స్వతో విద్యతే చిత్రిం యదభి శ్చులుకీకృతః. 31
 సూర్యమాగ్నిరోధార్థం ప్రవృద్ధో వింధ్యభూభరః,
 త్వయా ప్రశాంతిం గమితః కిం స్వతో విద్యతే పరం 32
 త వాద్భుతాని కర్మాణి క స్త్వైతుం ప్రభవే న్నునే
 తరాఃసువచ శ్చుత్వా ప్రహస న్ముని రబ్రవీత్
 భవ న్నామప్రభావేణ త త్త త్సర్వం మయా కృతమ్. 33
 స్తుత్యైవం రఘురామ మాత్మవసతిం నీత్వా త తోఽర్హాదిభి
 స్సంపూ జ్యావనిజాసమేత మనఘం తం భోజయిత్వా మునిః
 త త్తద్దోష్టికథాభి రేవ దివసం తం యాపయామాస సః
 ఏవం త ద్వసతో దినాని కఠిచి త్రస్తా సుఖం రాఘవః 34

ఇత్యాశ్చర్య రామాయణే అరణ్యకాండే
 పంచమ స్సర్గ స్సమాప్తః

అత్ర కైశిత్ “అగ్ని రత్ర రుద్ర ఇతి తిలకవ్యా
 ఖ్యానుసారేణ, “త త్రాగ్నిశబ్దేన శంభు రుచ్యత ఇతి శిరో
 మణివ్యాఖ్యానుసారేణ చ, అగ్నిశబ్దేన శివ ఇ త్యర్థో వర్ణితః.
 త దపి క్షిప్తకల్పన మేవ భవేత్. వస్తుతస్తు రుద్రపుత్రే
 స్కండే సతి పూజితే కుంభసంభవేన, తస్మిన్ శివస్య కథ
 మపూజ్యతా భవేత్, తతః కర్మకాండప్రకారేణ తదను
 వాకోక్త రేవనామా న్యతోక్తాని. న త్వన్యా నీత్యేవ వేద్యం.

౩౪-౩౫-౩౬౪ మునిచంద్రా! నీమండకారమాత్రముచే నమముఁ డజగరమై పోయినాడు. ఇంతకన్నను సముద్రజల మెల్ల నాచమింపఁబడుట మహాచింతకృము. మార్యమాగ్ధ నిరోధమున కుద్యమించిన వింశ్యమ్ము తలవంప గలిగినంతటి దిట్టపు. ఇంతకన్న నేమి కావలయును. నిన్ను నుతింప నెవ్వనితరము? ఇట్లు రాము డాడుమాటలకు చిగు నవ్వు నివ్వ యగస్త్యుఁడిట్లనెను. నీనామప్రభావముచే నాయా పనులు నాచే జేయఁబడినవి.

౩౬౪ ఇట్లు రాముని స్తుతివాక్యములతో యాశ్రమములోనికిఁ గొంపోయి యర్షాదులఁ బూజించి సీతాసహితముగ నతని భుజింపఁజేసి యాయా కతాకథన విధానములచేఁ గాలమును వెళ్లఁబుచ్చుచు రాముఁ డగస్త్యాశ్రమమున సుఖముండెను.

పంచమసర్గ సమాప్తము.

ఇచ్చట మఱిగొందరు “అగ్ని”యన దుద్రుఁడని తిలకవ్యాఖ్యాను సారముగను “అగ్నిశబ్దముచే శంభుఁడు చెప్పఁబడు చున్నాడు” అను శిరోమణి వ్యాఖ్యానుసారముగను వాల్మీకి రామాయణమున అగ్నిశబ్దమునకు శివుఁడను నర్థము వర్ణింపఁబడినది. ఇదియు క్లిష్టకల్ప నముగనీ యున్నది. నిజమునకు దుద్రుఁడుగఁడైన కుమారస్వామి యగస్త్యునిచేఁ బూజింపఁబడినప్పుడు దుద్రున కతృప్తికై యెట్లగును. కర్మకాండలోఁ జెప్పినట్లు లయ్యనువాగోక్తియైన నీసతా నామ ములే యిచ్చటఁజెప్పఁబడినవి. కాని యితరనామము లిచ్చటఁ జెప్పఁ బడిలేదని తెలియవలయును.

షష్ఠ సర్గ పాఠం భాగము

1వశ్చ రామ మువాచ కుంభజముని శ్చపంత్యదం వైష్ణవం,
పూర్వం త్వప్రృపినిర్మితం రఘుపతే ! సావర్ణరత్నాంబితమ్
దేవేంద్రేణ భవత్కృతే సురవధం కర్తుం మదీయాశ్రమే,
నిక్షిప్తం తు మదంతికే త్కయశ్చై స్యాకం గృహణ ద్భితమ్. ౧

ధృత్వేదం స శరంధను స్తు పరమం పంక్త్యాస్యముఖ్యాసురాన్
హత్వా రాక్షసమండలం తదితరం హృత్వా చ భారం భవః,
కృత్వేనం త్వవతారకార్య నిచయం గత్వా తత స్సాన్వం పురీం
ధృత్వాఽఽస్యే శుభపట్టబంధఫలకం స్యా స్త్వం సుఖీ సీతయా.

౨

రామాఽ వశిష్ఠం కాలం తు యోజనద్వయ దూరగే
గమయ త్వం పంచవటీదేశే గోదావరీ తతః.

౩

తత్రైవ దేవకార్యాణి సిద్ధిం పాప్యంతి భూరిశః,
సఖలో భవితా రామ తే వతారశ్చ తత్ర హి.

౪

అత్యుక్తవంతం కలశోద్భవం తం
ప్రణమ్య రామ స్త్విద మాహ వాక్యమ్,
దశాస్యవృత్తం సకలం చ మహ్యం
శుశ్రూషవే త్వం కథయ ప్రిసన్నః

౫

అ అ వ స ర్త పా ర ం భ ము.

- ౧ అనంతరము కుంభసంధివుండు రామునితో నిట్లనెను. రామా ! ఈ ధనుస్సు తైష్ఠ్యవశమగును. ఇది బంగారుతోడుగు గరిగి యచ్చటచ్చట రత్నములుగూడఁ బూరిగి విశ్వకర్మచే నిర్మింపఁబడినది. నీకు రాక్షస వధ చేయుట కుపయోగపడు నని యెంచి దేవేంద్రుఁడు అక్షయ బాణతూణీరములతోఁ గూడ నీ ధనుస్సును నా యాశ్రమమునం దునిచినాఁడు. కావున నీవింటిని యీ యక్షయబాణతూణీరములను బరిగ్రహింపుము.
- ౨ ఈ సర్వోత్తమములైన ధనుర్బాణములను గొని రావణుఁడు మొదలగు రాక్షససమాహము నెల్ల చెందాడి భూభారమ్ము నడంచి యవతారకార్యమునెల్లఁ బూర్తియైనది నీవు సాక్షాత్తమున కేగి నీతాసమేతముగఁ బట్టాభిషేచుడవై సుఖింపుము.
- ౩ రామా ! ఇంక మిగిలిన వనవాసకాలము నిచ్చటకు చెందుయోజనముల దూరమున నున్న గోవానదీ తటమునఁ గల పంచవటియందు నివసించి గడిపుము.
- ౪ దేవకార్యము నెల్లఁ జాలవఱకు నచ్చటనే పూర్తి కాఁగలవు. నీయవతారముఁగూడ నచ్చటనే సఫలము కాఁగలదు.
- ౫ అగస్త్యు డిట్లనిన విని రామచంద్రుఁడు నాతనికి నమస్కరించి రావణుని విషయమై ప్రస్తావించితిని గాన, మునివరా! యారావణాసురుని వృత్తాంతమునెల్ల నాకు సవిస్తరముగ వినింపుము. నేను వినుటకుఁ గుతూహలపడుచున్నాఁడను.

తచ్చుత్వా వచసం పశ్యా ద్రామం ప్రతి మునీశ్వరః,
దశాస్య జన్మ కర్మాది పుత్రం వక్తుం ప్రచక్రమే. ౯

1పురా కృతయుగే రామ పులస్త్యో బ్రహ్మణ స్సృతః,
తృణబిందు సుతాయాం తు నామ్నా విశ్రవసం సుతమ్.
జనయామాస పశ్యా ద్యై భరద్వాజసుతాం తు సః,
పరిణీయ తు తస్యాంతు జనయామాస వై సుతమ్. ౧౦-౮

సతు వైశ్రవణోనామ తప స్తేవే విధిం ప్రతి,
చిరా త్స్సనన్తో భగవాన్ దదౌ తస్మై బహూ న్వరాన్,
అఖండితం ధనేశత్వం స్వపుష్పక మదా ద్విధిః. ౧౦-౪

పుష్పకేణ ధనే శోఽథ గత్వా స్వజనకం ప్రతి,
సత్వా తం సర్వ ముక్త్వాఽథ ప్రా హేదం వచసం తు తమ్.
౧౦-౫

తాత మే విధినా దత్తే ధనేశత్వం చ పుష్పకమ్,
స తేన బ్రహ్మణా స్థాతుం దర్శితం మే పదం క్వచిత్. ౧౦-౬

కుత్ర స్థేయం మయా శాత విచార్య వద సత్వరం,
ఇత్యుక్తో విశ్రవా శ్చాహ సుతం వైశ్రవణం వచః. ౧౦-౭

లంకానామపురీ శ్రేష్ఠా నిర్మితా విశ్వకర్మణా,
పురా తత్ర నివాసం తు చక్రు రైత్యా శ్చిరం సుత, ౧౦-౮

త్యక్త్వా విష్ణుభయా దద్య తాం తేఽగు శ్చ రసాతలమ్,
తత్ర గత్వా సుఖం తిష్ఠ లంకాపుర్యాం సుతాఽఘనా. ౧౦-౯

౬ నావుడు మనీశుడు రఘుకుల జలధిసోముడగు రామునకు రాజు
ఱుని జన్మకర్మ వృత్తాంతమునెల్ల నిట్లని చెప్పఁబొడంగెను.

౭-౮ నోళ్లి కృతయుగమునం బులస్త్యబ్రహ్మ సుతుడు పాలస్త్యుడను
నాడు తృణబిందుని కూతునందు విశ్రవసుడను సుతునిగాంచెను.
విశ్రవసుడును భరద్వాజుని సుతను శీపట్టి యామెయం గొక్క
సుతునిం బడసెను.

౯౪ ఆతండు వైశ్రవణుం డనంబరంగి బ్రహ్మనుగూర్చి బహుకాలము
తపముచేసి యాతని మెప్పువడసి యతనివలన ననేక వరము లంది
యఖండితమైన ధనపరిత్యము సంపాదించుటయేగాక పుష్పక మను
నొక్క విమానముంగూడ బడసెను.

౧౦౪ ఆ వైశ్రవణుడు (కుశేతుడు) బ్రహ్మ తన కొసంగిన పుష్పకము
నధిపించి తన తండ్రినన్నిధి కరిగి యాతని కెఱంగి జరిగిన కథనెల్ల
వినిపించి మఱియు నిట్లనెను.

౧౧౪ జనకా! బ్రహ్మ నాకు ధనపరిత్యమును, ఈ పుష్పకవిమానము
నొసంగినాడే కాని నాకీ సంపదతో నివసించుటకు యోగ్యమగు
చావుఁ జూపింపలేదు.

౧౨౪ కాన నే నెచ్చట నివసింపవలెనో విచారించి నా కానటమ్ము. ఆన
వుడు విశ్రవసుడును తన సుతునితో నిట్లనెను.

౧౩౪ పుత్రా! పూర్వము లంకయును పేర నొక పట్టణమును విశ్వకర్మ
నిర్మించియున్నాడు. మున్నురక్తిసు లనేకు లచ్చటఁ జాలకాలము
నివాసము చేసియున్నారు.

౧౪౪ ఇప్పుడా లంకను లెల్ల విష్ణువువలని ధియమువలన నా పట్టణమును
వదలి పాతాళమున కేగిరి. ఇప్పుడు నీ కా లంకాపురము నివాస
యోగ్యము. కావున నచ్చటకుఁ బోయి నివసింపుము.

ఇత్యుక్త స్సోఽథ గత్వా తాం వసతిస్స సుఖం తు సః,
కదాచన సుమాలీ తు నిర్గత్య చ రసాతలాత్,
కైక స్వాత్మజయా యుక్త స్సంచచా రావనౌరహః, ౧౫-౧౬

తస్మి న్నాలే పుష్పకేణ ధనేశ శ్చరతిస్స ఘో,
పుష్పకస్థం ధనేశం తు జ్ఞాత్వా తం విశ్రవస్సుతమ్,
కైకసీం తనయా మాహ సుమాలీనామ రాక్షసః. ౧౭౪

పశ్య విశ్రవసః పుత్రం చరంతం పుష్పకేణ తమ్.
సవవాఽస్మత్పురీం లంకా మాకశ్రమ్య వసతి ధృవమ్. ౧౮౪

రక్షసాం హిత మిచ్చే స్త్వం యది విశ్రవసంమునిమ్
గత్వా వృణీష్వ తద్వీర్యా ధనేశ నిభపుత్రీకాః, ౧౯౪

భవిష్యంతి న సందేహో రక్షోవంశవిపర్యకాః,
అవిదూరే మునే స్తస్య చాశ్రమాఽస్తి దురీతం వ్రజ. ౨౦౪

ఇత్యుక్తా సా తథే త్యుక్త్వా వవ్రాజ మునిసన్నిధిమ్,
సంధ్యాకాలే మునే రిశే దివ్యరూపధరాఽవసత్,
అథోముఖి లిఖంతీ సా పారాంగుష్ఠేన భూతలమ్. ౨౧-౨౨

దృష్ట్వా తాం ముని రప్యహ కా త్వం కింను సమాగతా,
ఇ త్యుక్తా సా మునిం నత్వా పాహ వేత్తుం త్వ మర్హసి. ౨౩

తతో ధ్యాత్వా ముని స్సర్వం జ్ఞాత్వాచ పాహ తామిదమ్,
జ్ఞాతం త వాభిలషితం మత్తః పుత్రా సవాప్సుసి. ౨౪

౧౫-౧౬ నా విని కుచేరుడు సంతసించి, లంకకుఁ బోయి, యచ్చట సుఖముండెను. ఇట్లుండ నొకప్పుడు సుమాలి యను రిక్కసుడు పాతాళ కుహరమునుండి వెల్వడి కైకసి యను ప్రియపుత్రికతోఁ గూడ నవనియందు రహస్యముగ సంచరించుచుండెను.

౧౭౪ ఆ సమయమున విశ్రవసు కుమారుడైన కుచేరుడు పుష్పకారూఢుడై యొకసమన సంచరించుచుండెను. వైశ్రవణుడు విమానముపై నెక్కి యట్లాకాశమున సంచరించుటఁజూచి సుమాలి కుచేరుని యాపించుచు దన కుమార్తె కిట్లనెను.

౧౭౫ పుష్పకారూఢుడై యొకసమన సంచరించు నావిశ్రవసుని పుత్రునిఁ గమనింపుము. ఈతఁడే మన పట్టణమైన లంక నాకర్షిమించి యందు నివసించు చున్నాఁడు.

౧౭౬ నీవు రిక్కసుల క్షేమమును గోరకవేసి వెంటనే విశ్రవసుని దరిఁ జేరి, యతని నెట్లయిన వరియించి యీ కుచేరునితో సమానులైన పుత్రులం బడయుము.

౨౦౪ ఆమునివలన రాక్షసపంశవర్ధను లగు పుత్రులు నీకు నిష్పలకేహముగ జనింపగలరు, పామ్మ. ఇచ్చటకు చాల దగ్గరలోననే యా విశ్రవసుని యాశ్రమ మున్నది.

౨౧-౨౨ నావుఁడు వల్లెయని యచ్చటనుండి పయనమై దేవకన్యక రూపమును ధరించి, యా కైకసి ముని సన్నిధికిరిగి, యాతని యెట్ట యెదురనిలచి, తల వంచికొని, కాలి బొటనవ్రేలితో నేల వ్రాముచు నిలచెను.

౨౩ ఆమెను జూచి, మునివరుఁడును “ఎవరు నీవు! ఎందుల కదుఁపెంచితివి?” అని యడుగ నామెయు నతనికి నమస్కరించి “మునివరా! నీకు తెలియని దేమి యున్నది” అనెను

౨౪ పిమ్మట నమ్మనిశ్శేఖరుఁడు నిమిషకాలము కనుమూసి యొక దృష్టితో సర్వము నెఱింగి “చెలువా! నీ యభిలాషమును చెరిసికొంటిని. నావలన పుత్రులను గాంచ గలుగుదువు”.

దారుణాయాం తు వేళాయా మాగతాసి సుమధ్యమే,
అత స్తే దారుణౌ పుత్రౌ రాక్షసా జని మేష్యతః. ౨౫

సాఽ బ్రీషి న్సునిశాస్త్రాలం త్వత్తో వ్యేవంవిధౌ సుతౌ,
తా మాహ తే తృతీయ స్తు భవిష్యతి మహామతిః. ౨౬

తత సా సుషువే పుత్రాన్ యథాకాలం సుమధ్యమూ,
రావణం కుంభకర్ణం చ క్రౌంచీ శూర్పణఖాం శుభామ్,
కుంభినసీం కసియాంసం తృతీయం తం విభీషణమ్ ౨౭

రావణః కుంభకర్ణ శ్చ తిసో దుహితర స్తథా,
దుర్వృత్తాః ప్రాణిభిక్షా శ్చ బభూవు ర్సునిహింసకాః. ౨౮౪

ఏకదా రావణో మాత్రా లింగార్థం ప్రేషిష శ్శివమ్,
కర్తుం ప్రసన్న మకరోత్ కైలాసే కర్మ దుష్కరమ్. ౨౯౪

సతు స్వీయం ప్రతీకం తు వీణాం కర్తుం సముద్యతః. ౩౦
కృత్వా వీరం హి దేహస్య తన్మూలం చ శిరస్తథా,
తదగ్గ్రిం ప్రపదం కృత్వా శంకూ నంగులిభి స్సహ,
తంత్రీం కృత్వాంత్రీమాలాభిః శతశోఽథ సహస్రశః. ౩౧౪

ఏవం కృత్వా స్వదేహం తు వీణాం షడ్జస్వరై ర్దుహ్మణః,
చకార స్వముఖే నై వ గాంధర్వం గాన ముత్తమమ్. ౩౨౪

౨౫ ఈ సాయం సంధ్యా సమయమున (చారుణకాలమున) నివు నన్ను సమాపించితివి. కాన నీకు చారుణకృత్యముగల యిర్వురు పుత్రులు జనింపగలరు.

౨౬ అనిన విని కైకసియు మునివశ్యతో నిట్లు పలికెను, “ఓ మునివరా ! నీవలనఁగూడ నిట్టి క్రూరులగు పుత్రులను నేను బడయుట ధర్మమా!” యని పలుకగా విశ్రాంతి నుడును తిరిగి కైకసితో నిట్లు పలికెను. ఓ కైకసి! నీకు మఱియొక పుత్రుఁడు కలుగును, ఆ మూడవ కుమారుఁడు సమృద్ధి గలవాఁడును, కైవళ్యై గలవాఁడును గాగలఁడని పలికెను.

౨౭ పిమ్మట నా కైకసి యమ్మునిశ్వరుని వలనఁ గాలక్రమమున రావణ కుంభకర్ణులను, కౌంచు, కూర్పణు, కుంభీసనీ అను మువ్వురు కొమరితలను గని, తుట్టరుదకు విభీషణుని గనెను.

౨౮ రావణ కుంభకర్ణులను, పిమ్మటి ముగ్గురు కూతుండును గూడఁ గడుదుస్స్వభావులను, ప్రాణి భక్షకులను, మునిజన హింసకులునై యుండిరి.

౨౯ ఇట్లుండ నొక దినమున లెల్లియగు కైకసి రాను పూజించుకొనుటకు కైలాసమున కేగి, శంకరసమీపమున నుండు నాత్మలింగమును దనకు దెచ్చిపెట్టు మని రావణుని నోరగా నతఁడు కైలాసమున కేగెను.

౩౦-౩౧ పిమ్మట రావణుఁడు శంకరుని మెప్పించుటకై తన దేహమును వీణుగాఁ జేయఁగోరి దేహమును వీణపీనుగను, తన శిరస్సును వీణామూలముగను, పాదములను వీణాదండముగను, తన వ్రేళ్లను తీగల విగించు విరడాలుగను, వ్రేగులను తీగలుగను, తయొకొన ర్చెను.

౩౨ ఇట్లు తన దేహమును వీణగాఁజేసి, పక్షస్వరముతో గానము చేయ నారంభించెను.

తదా కైలాసనాథోఽపి నందీశం ప్రాహ వై వచః 33

ఆత్మలింగం రావణ తే శంకరో న ప్రదాస్యతి,
ఇతి నందీశ్వర! బ్రూహి, గత్వా త్వం రావణం ప్రతి 34

ఇత్యుక్త స్తు తదై వేతి గతస్తం నందీశ్వరః,
శంకరోక్త మవాదీ చ్చ రావణం ప్రతి వై వచః. 35

తథాపి నత్యజ శ్రేవ గానం తు సతు రావణః,
చిచ్ఛే దాత్మశిర శ్చాపి తుష్టిర్థం శంకరస్య తు,
ఇత్థం దశదినా న్యేవ రావణేన కృతాని చ 36-4

అథ తత్కర్మణా తుష్ట శృంకర స్తస్య గానతః,
ప్రసన్నచేతా స్తం ప్రాహ వరం వరయ రావణ. 37

నత్వా శంభుం రావణోఽథ శిరసా తేన సంధితః,
జనన్యై వరయామాస హ్యత్మలింగం తదాత్మనః,
పత్నీర్థం పార్వతీం చాపి తథేత్యుక్త్వా దదౌ శివః. 38-39

గృహీత్వా గంతుకామం తం పునః ప్రాహ హర స్తదా,
మత్ప్రార్థం త్వయా వీర దశవారిం నిజం శిరః,
ఖడ్గేన ఛేదితం యస్మా త్ప్రాప్త త్రేఽద్య శిరాంసి తు,
దశ స్య ద్వింశతిభుజా భవమ్యంతి న సంశయః. 40-41

తత స్స రావణ స్తుష్టా గిరిజాలింగసంయుగః,
వింశద్భుజో దశగ్రీవః స్వస్థం ప్రతి నిర్గతః. 42

- 33 ఇట్లు రావణుడు గానము చేయుచుండగా శంకరుడు నాలకించి నందీశ్వరునితో నిటుల జెప్పును.
- 34 నందీశ్వరా! నీవుజెల్ల, నేను జెప్పినట్లుగ రావణునితో నిటులఁ జెప్పుము. శంకరుడు తన యాత్మ లింగమును నీకు నొసంగఁడని గట్టిగ జెప్పుమని పంపెను.
- 35 ఆ నందీశ్వరుడును వల్లెయని రావణుని దగ్గరకు వచ్చి, “రావణా! శంకరుడు నీ కాత్మలింగము నొసంగనని చెప్పుమని చెప్పె”నని చెప్పి వెళ్లిపోయెను.
- 3౬౪ ఇట్లు నందీశ్వరుడు చెప్పినను రావణుడు వైవిధముగ వీణాగానమును మానక చేయుచునే యుండెను. మఱియు శంకరుని మెప్పింప నెంచి తన శిరస్సు బలి యిచ్చుటకు నుద్యమించెను. ఇట్లు పది దినములు రావణుడు చేయుచుండెను.
- 3౭ తుదకు రావణుడు తన శిరస్సునుగూడ ఛేదించుకొనఁగా వాని సాహసమునకును, వాని గానమునకును శంకరుడు మెచ్చుకొని స్వయముగ రావణుని యొద్దకు వచ్చి వరమును వేడుకొనుమని చెప్పెను.
- 3౮-౩౯ మఱియు రావణుని శిరస్సును నలికించెను. పిమ్మట రావణుడు శంకరునకు నమస్కరించి, తన తల్లికొఱకై యాత్మలింగమును తనకు పార్వతిని పత్నియగునట్లును వరమును గోరెను. ఇవ్నడును నల్లై యిచ్చెను.
- ౪౦-౪౧ పిమ్మట రావణుఁ డాత్మలింగమును పార్వతిని దీసికొని బయలుదేరు సమయమున శంకరుడు మరల వానితో నిట్లనెను. రావణా! నీవు నా ప్రియకై పదిమారులు శిరచ్ఛేదమును చేసికొంటివి కాన నీకు పది శిరస్సులును, ఇరువది భుజములును గాగలవు అనియు వర మిచ్చెను.
- ౪౨ పిమ్మట పదితలలు నిరువది చేతులు గల రావణుడు సంతుష్టుడై పార్వతి తోడను, ఆత్మలింగముతోడను స్వస్థలమునకు బయలుదేరెను.

కించిద్దూరం గతే తస్మిన్ గాఢీ సస్పార వై హరిమ్,
 గార్యాహరే స్సంస్మరణాత్ హరి రేత్యాహ రావణమ్,
 స్వభార్యాం రావణా వన్యాం దాతు మిచ్ఛే త్వరస్య కః. ౪౩
 శివ స్త్వాం వంచయామాస నేయం గాఢీ ధృవం ధృవమ్,
 యత్ర స్థితా సా గిరిజా దర్శయేయం చ రావణ
 లింగ మత్రైవ నిక్షిప్య త్వ మేనాం శంకరాంతికం
 ప్రేమ యేతి తదుక్త స్సన్ రావణోఽపి తథా పునః,
 విధాయ హరిసాన్నిధ్య మాగా చ్ఛీఘ్రగతిః పునః

౪౪-౪౫-౪౬

సింధుతీరే వినిక్షిప్త మాత్మలింగం తు రావణః,
 ఉద్ధర్తుం యతమా నోపి వ్యర్థయతోఽభవ త్తదా,
 త చాత్మలింగవిన్యాస జేతో గోకర్ణ ముచ్యతే. ౪౭౪

వశ్యా ధరి స్త మానీయ మయే నాధిష్ఠితాం గుహామ్,
 దర్శయిత్వా మయసుతాం పౌ హేదం రావణం వచఃశృగ

వృక్షైవ సా తత స్త్వేతాం సమాదాయ నిజాం పురీమ్,
 దశానన వ్రజే త్యుక్త్వా హరి రంతర్దధే తతః. ౪౮౪

తతో మయోఽపి సంతుష్ట్యా దత్త్వా మంజోదరీం సుతామ్,
 ఏకప్రాణిహరాం శక్తిం రావణాయ దదా తతః,
 మంజోదరీం సమానీయ రావ ణోగాన్నిజాం పురీమ్. ౫౦-౫౧

౪౩ ఇట్లు రావణుడు బయటకేరి కొంతదూర మేగిన పికప పార్వతీదేవి విష్ణుమూర్తిని స్మరించెను. ఆ శ్రీహరియును స్మరణమాత్రముచేతనే యచ్చటకు వచ్చి, రావణునితో నిటుల బలికెను. 'రావణా! లోకములో తన భార్యను నతరుల కిచ్చువా డుండునా! (అండ డని భావము.)

౪౪-౪౫-౪౬ ఓరావణా! శివుడు నిన్ను నిశ్చయముగ మోసగించెను. ఈమె పార్వతీకాదు. ముమ్మాటికి నిశ్చయము. పార్వతీ యున్న చోటును నీకుఁ జూపించెదను. నీ యొద్ద నున్న లింగమును నిచ్చటనే యుంచి, నీవు శంకరునియొద్దకు నీమెను దీసికొనివెళ్ళి, లింగ పెట్టిరమ్ము. అనిచెప్పగా రావణుడును న వివ్రహముగనే లింగ మచ్చటనుంచి, పార్వతీని దీసికొనిపోయి, శంకరునియొద్ద లింగవిడిచి, తిరిగి యచ్చటికి వచ్చెను.

౪౪౪ సమక్రతీరమున తనచే నుంచఁడిన యాత్మలింగమును రావణు డెత్తుటకుఁ బ్రయత్నించెను. కాని, యా లింగ మచ్చటనుండి కదల దయ్యెను. ఆ లింగమే గోకర్ణక్షేత్రమునందలి గోకిరేశ్వరుఁడని చెప్పబడుచున్నది. ఆ లింగము నుంచిన ప్రదేశమే గోకిరక్షేత్రమని చెప్పబడుచున్నది.

౪౪౫ అనంతరము శ్రీహరియు రావణుని శెంటఁలెట్టుకొని మయుఁడు నవ నించిన గుహయొద్దకుఁ దీసికొనిపోయి మయుని కూతురగు మందోదరిని జూపించి రావణునితో నిటులఁ బలికెను.

౪౪౬ ఓరావణా! ఈమెయే యామెయై యున్నది. కాన నీమెను దీసికొని నీ పట్టణమున కేగు మని చెప్పి, పిమ్మట శ్రీహరి యంతిర్ధాన మయ్యెను.

౪౪౭-౪౪౮ అనంతరము మయుఁడును తన కూతురికిఁ దగినవరుఁడు దొరికెనని సంతసించి తన కొమరితయగు మందోదరిని రావణున కిచ్చుటయే కాక యాపత్సమయమున నొకనిని సంహరింప శక్తిగల శక్తియును జాయుధమునుగూడ నిచ్చెను. రావణుఁడును మందోదరిని శెంటఁలెట్టుకొని తన పట్టణమున కేగెను.

దృష్టైకదా ధనాధ్యక్షం పుష్పకస్థం తు కైకసీ,
 పుత్రాన్ధికారయామాస యూయం వందా మృతోపమాః. ౧౨
 సావశ్చ్యబంధుం యే దృష్ట్యా న భవం త్యతిలజ్జితాః
 మచోన్నతపదస్థం తు తేననౌ తు మృతోపమాః. ౧౩

తే మాతృనచనం శుభ్రత్వా యయు ర్లోకర్ల ముత్తమమ్
 దశవర్షసహస్రాణి కుంభకర్ణోఽకరో త్తపః. ౧౪

విభీషణోపి ధర్మాత్మా సత్యసంధపరాయణః
 పంచవర్షసహస్రాణి చాకాంగుష్ఠేన తస్థివాన్,
 తీవ్రం తప శ్చైక రాజ ముద్దిశ్య విజితేంద్రియః. ౧౫

దివ్యం వర్షసహస్రీకం వశముఖః కృత్వా చ తీవ్రం తపః,
 సంపూర్ణేనసహస్రీకే నిజశిర శ్చిత్వా విధేః ప్రీతయే,
 హుత్వాఽగ్నౌ తు పున స్తపో విరచితుం ప్రారబ్ధవా న్రావణః,
 పూర్వస్మా దపి తీవ్రభూత మతులం కుర్వన్నభూ క్షై తపః. ౧౬

నవవర్షసహస్రాణి కృత్వైవం పరమం తపః,
 ఛి త్వోత్తమాంగనవకం హుత్వా చాగ్నౌ దశాననే,
 సహస్రీ దశమీ పూర్ణే ఛేత్తుం చ దశమం శిరః,
 ఉద్వృక్తే విధి రేత్యాహ వరం వృణు దశానన. ౧౭-౧౮
 సురజ్యేష్ఠం తదా సత్వా సార్థయామాస రావణః
 త్రిమూర్తి దేవగంధర్వ యక్షుక్షోముఖై ర్భువ
 అవధ్యత్వం వరం దేహి మానవేభ్యో న భీర్మమ. ౧౯-౨౦

౫౨-౫౩ ఒకప్పుడు పుష్పకలిమానముచే సంచరించుచున్న కులేరుని రావణ
మాతయగు కైకసిమాచి రావణుడు మొదలగు పుత్రులను ధక్కరిం
చుచు నిటులఁ బలికెను. ఓపుత్రులారా! మీరలు నపుంసకులు,
జీవన్ముతులు నయియుంటిరి. నవతనోదరుఁడు మహాన్నతమైన
పదవియందుండగా వానినిఁజూచి కూడ సిగ్గులేనివారలై యువరుండు
దుకో వారలు మృతకుల్యలనియే చెప్పవలయు ననియెను.

౫౪ వాడును తమతల్లిమాటలవలనఁ గ్రోధానలము హృదయములఁ బ్రజ్వ
రిల్లి గోర్జిల్లితేల్చిమునకుఁ బోయి తపస్సుచేయు నారంభించిరి.
వారిలోఁ గుంభకర్ణుఁడు పదివేల సంవత్సరములు ఘోరమైన తపస్సు
చేసెను.

౫౫ ధర్మాత్ముఁడును సత్యసంధుఁడు నగు విభీషణుఁడు ఆయిదువేల సం
వత్సరములు జితేంద్రియుడై కాలిబాటనవ్రేలును మాత్రము భూమి
యందు మాపి తీవ్రతప మాచరించెను.

౫౬౪ రావణుడు ధూమాహూయిడై వెయ్యి దివ్యసంవత్సరములు తపముచేసి
సహస్రదివ్యములు పూర్తయగుట తోడనే జీవతాప్రీతికై తనశిర
స్సును ఛేదించి యగ్నియందు హోమముచేసి తిరిగి తపమును
బ్రారంభించుచుండెను.

౫౭-౫౮౪ ఇట్లు తొమ్మిదివేలసంవత్సరములు తపస్సుచేసి తొమ్మిది శిర
స్సులను ఛేదించి యగ్నియందు హోమముచేసి పదిహాన వెయ్యి
పూర్తికాగాఁ దనపదిమన తలనుగూడ ఛేదించ యత్నించు తిరి
బ్రహ్మ యాతనికేఁ బ్రత్యక్షమై వరముగోరు మిచ్చెదనని తెలిపెను.

౫౯-౬౦ అప్పుడు రావణుడు బ్రహ్మకు నమస్కరించి “దేవా! దేవదానవ
యక్షసుపర్ణ నాగగంధర్వాదుల వల్లను, బ్రహ్మాదులవలనను నాకు
చావు లేకుండునట్లు వరి మియుము. మానవులవలన నాశివ్విన
మయిన భయములేదు. (వారలు రాక్షసుల కాహరిమయినందున వారి
వలన భయములేదని భావము.)

ఏవం తేన వృత స్తథేతి విధి రఘుక్త్వా దశాస్యం, తత-
 స్సంధా యాస్య శిరాంసి వై దశ తతో నిర్గత్య తతోదరమ్,
 సంపాప్త్యాధ విభీషణం త మనఘం జ్ఞాత్వా త దప్రాధితః
 సద్బుద్ధిం వ్యామరత్వ మప్యసులభం తస్మై దదౌ ప్రీతితః. ౬౧
 దేవేంద్రస్య పదం స్వమానసతలే వృత్త్వా చరంతం తపః,
 దేవప్రేరితవాగ్విమోహితధియం తం కుంభకర్ణం విధి
 స్సంపాప్త్యాహ వరం వృణు స్వభిమతం త్వం కుంభకర్ణేతి సః,
 పోక్త స్తద్విధినా తదాఽహ నచనం త్వేవం దశాస్యానుజః.

౬౨

బ్రహ్మో మణ్డాసనిద్రాం చ జగ్ధి మేకదినే తతః,
 నిద్రాం ఘన ర్దేహి మే త్వ మి త్యుక్తే సో వ్యదా త్రథా. ౬౩

చత్వా దంతర్దధే బ్రహ్మ సోదరా స్తే విధే ర్వరాన్,
 పాప్త్యైవం స్వపదం జగ్ధు స్సుమాలీ త్రై రుభవం గతః. ౬౪

ప్రహస్తాద్యైః ప్రేరిత స్స మ్కులేకం తు దశాననః
 నిమాన్య లంకాపుర్యా స్తం వివే శానుచక్రై స్సమమ్. ౬౫

- ౧౧ ఇట్లు రావణుడు బ్రహ్మను వరమువేడగా నతడు కోరినటులనే బ్రహ్మయును వర మొసంగి యాతని పరితలమును విరిగి సంధించెను. పిమ్మట విభీషణునకు మరణము లేకుండునట్లును సమస్త కలుగునట్లును బ్రహ్మ వరమిచ్చెను.
- ౧౨ దేవేంద్రునివలె గోరి తపముచేయు కుంభకర్ణుని వంచించుటకై దేవ శ్రేణియైన సరస్వతి కుంభకర్ణుని వాక్కునందుఁ బ్రవేశించి యున్నందున బ్రహ్మ కుంభకర్ణుని వరమును గోరుకొనునని చెప్పగా నతఁడీ క్రింది విధముగ వరమును గోరెను.
- ౧౩ సరస్వతిచే వంచుకొనైన యా కుంభకర్ణుడు అరుమాసములు నిద్రయు నాకదినము భోజనము నెరిగి చిద్రయు కలుగునట్లు వరము వేడగా నటులనే బ్రహ్మయు నతఁడు కోరిన విధముగ నిక్క విచ్చెను. అరు మాసముల కొక దినము భోజనమును కూడ విచ్చెను. (నిద్రాకాల ములో బలవంతముగ నతనిని లేపినచో మరణము కలుగు నటులగూడ బ్రహ్మ చెప్పినవి కూడ మఱియొకచోట గలవు).
- ౧౪ పిమ్మట బ్రహ్మదేవుఁ డంతరానమయ్యెను. ఇచ్చట రావణ కుంభకర్ణ విభీషణులును బ్రహ్మవలన వరములఁబడసి తమయొండ్ల కేగిరి. సుమా నియు తన మునుమైన రావణకుంభకర్ణ విభీషణులను బ్రహ్మవలన వరములం బడసి వచ్చిన వారలను గాఁ దెలిసికొని ప్రహస్తాది రాక్షస సమూహముతోఁ గూడి పాతాళమునుండి భూమికి నిర్భయముగ వచ్చి చేరెను.
- ౧౫ రావణుడును రాక్షస మంత్రి శ్రేణియందై కుశేరునిలంక నుండి వెడలఁగొట్టి, యా పట్టణమున తాను నివసించి యుచ్చట రాక్షససంఘ మును స్థాపించెను.

పశ్చాత్తాపమునకు దత్తా విద్యుజ్జ్వలము రావణా
పరిణేయ దత్తా తస్యే ప్రీత్యా దండకశాసనమ్.

కుంభీననీం స్వసారం తు మధుస్తత్యాయ రావణః
దత్త్వా వివాహం కృత్వాదా త్రస్త్యై మధువన మ్ముదా. ౬౭

కౌంసీం తు ఖడ్గజిహ్వయ దత్త్వా చ పరిణేయ సః,
పరలంకాం దదౌ తస్యై పారిబర్హం దశానసః
లంకాంతికస్త్వా, విశ్వుయా పరలంకాభిధా మహీ. ౬౮౪

తతో నైరోచనిసుతాం వృత్తిజ్ఞానాం తు రావణః,
వివాహం కారయామాన కుంభకర్ణాయ దాపయన్. ౬౯౫

గంధర్వరాజుజై లూషపుత్రికాం సరమాం తు సః,
క్షనిషానదరా యాథ రావయామాస రావణః. ౭౦౪

తతో మండ్లదర్శి పుత్రుం మేఘనాద మజీజనల్,
 జాతమాత్రీ స్తు యో నాదం మేఘవ త్రవచకార హ
 తత స్మరేఽయవ స్మేఘనాదోఽయ వితి వై జనాః. ౭౧౫

గుహయాం కుంభక రోపి నిద్రావ్యా ప్రాతనిద్రితః
షణ్మాసా త్పర ముత్తాయ భుక్త్వా నిద్రాం గతః పునః. ౭౨౪

తత స్స రావణ శౌచి దేవగంధర్వ కిన్నరా
హత్యా ఋషీశ్వరా న్నాగాః స్త్రియస్తేహ ముపాహరత్. 234

ధన దోపిచి తెచ్చుకొన్న రావణ స్వామి తదా,
అధర్మం మా కురు ష్టేతి మాతవాక్యా ద్వ్యజ్జపత్ ౭౪౫

- ౬౬ పిమ్మట రావణుడు తన చెల్లెలైన కూర్మిణుని విద్యుచ్ఛక్తివల్లనే కొనగి వివాహము చేసి యామెకు కంఠకారణము నరికముగ నిచ్చెను.
- ౬౭ కుంభీనసియను చెల్లెలను మధువను రాక్షసున కిచ్చి రావణుడు వివాహము చేసి మధువనును నామె కరణముగా నిచ్చెను.
- ౬౮౪ పిమ్మట రావణుడు తన చెల్లెలగు క్రౌంచియును రాక్షసిని ఖడ్గజ్వల్వలవలను రాక్షసున కిచ్చి వివాహముచేసి యామెకు పాలంకను నరణముగా నిచ్చెను. (పాలంక యనునది లంకకు సమీపమున నున్నది యని తెలియదగును.)
- ౬౯౪ పిమ్మట చైరోచనుని కూగులగు వృశ్చిజ్వాలను తన తమ్ముడగు కుంభకర్ణున కిచ్చించి వివాహము చేయించెను.
- ౭౦౪ పిమ్మట రావణుడు శైబిషుడను గంగక్షరరాజయొక్క కూతురిగు సరముని విభీషణున కిచ్చించి వివాహము చేయించెను.
- ౭౧౪-౭౨౪ పిమ్మట గంగతెకాలమునకు రావణుని భార్యయగు మందోదరి మేఘవానుడను పత్నీనిగ నెను ఆతడు పట్టుటతోడనే మేఘమునకు నానమొనర్చెను గాని నాతనిని నెల్లవారల మేఘవానుడనిరి. కుంభికుల్లుడు నొకగుహయందు బ్రహ్మ వాక్రసాదములచే లభ్యమైన నిద్రాస్థులును ననుభవించుచుండెను.
- ౭౩౪ పిమ్మట రావణుడు దేవతలను, గంగవృక్షలను కిన్నరలను, అంబులను నిర్ధించుచు ఋషిశ్వగులను హరిమొనర్చుచు, వారిస్త్రీలను హరించుచుండెను.
- ౭౪౪ ఇద్విగమనఁ జేయుచున్న రావణుని దుశ్శేషులను కులించుచు విని, “అధర్మమును మానుము తమ్ముడా” యని రావణునకు దూతములు మునఁ గలుగఁపెను.

రావణ స్త్రీన రుష్ట స్స నిర్గత్యానుచరై స్సమం
గత్వా ధనేశం నిజిత్య జహ రాస్య చ పుష్పకమ్.

2714

తతో మయం చ వరుణం నిజిత్య సమరేఽసురః
స్వర్గలోక మగాత్తూరం దేవరాజ జిహ్వాసయా
తతో రావణ మభ్యేత్య బబంధ త్రిదశేశ్వరః,
తచ్చుత్వా సహసాగత్య మేఘనాదః ప్రతాపవాన్

2715

కృత్వా యుద్ధం మహాఘోరం జత్వా త్రిదశపుంగవమ్
ఇంద్రం ధృత్వా దృఢం బద్ధా మేఘనాద్ మహాబలః

మోచయిత్వా స్వపితరం గృహీ త్వేంద్రం యయా పురీమ్.
బ్రహ్మ తం మోచయామాస సరా న్దత్వా చ తస్య తు
ఇంద్రజి న్నామ తస్యా నీ శ్చ దారభ్య రఘూత్తమ !

22-25-27-౨౮

నృసింహవరదానా చ్చ రావణోఽ భూద్దశాననః
దశాస్యవృత్తం కథితం రామచంద్ర యథాతథమ్.

౨౯

అస్తి పంచవతీనామా ఆశ్రమా గాతమీతత్
తత్రైవ బహుకార్యాణి దేవానాం కురు రాఘవ.

౩౦

౭౬౪ అందునకు రావణుడు కోపించి, సులేరునిపైకి యుద్ధమునకు వెళ్లి వాని నోడించి, యాతని పుష్పక విమానము నపహరించెను.

౭౬౫ మన్మథుడు మయుని వధుని యుద్ధమున నోడించి యా రాక్షసరాజు దేవేంద్రునిగూడ నోడించు నుద్దేశముతో స్వర్ణమున కేగెను.

౭౭-౭౮-౭౯-౮౦ రావణుడు తనపై బడివచ్చుట విని, దేవేంద్రుడు వాని నెదుర్కొని, యుద్ధముని వానిని జయించి కారాగృహమునందు వానిని బంధించెను. తన తండ్రియగు రావణుని దేవేంద్రుడు బంధించినట్లు మేఘనాదుడు విని మహా బల రాక్షసు వంతుడయిన మిత్రుడు దేవేంద్రునిపై యుద్ధస్వాహమతో వచ్చెను.

ఇట్లు మేఘనాదుడువచ్చి యింద్రునితో యుద్ధమునకు డీకొని ఘోరయుద్ధ మొనర్చి వాని నోడించి బంధించెను.

ఐమ్మట మేఘనాదుడు తన తండ్రిని కారాగృహమునుండి విడిపించి బంధింపబడిన యింద్రునితోగూడ తన పుత్రమున కేగెను. ఐమ్మట బ్రహ్మదేవుఁ డీవృత్తాంతమును విని లంకాపురికివచ్చి, మేఘనాదున కనీక వరము లిచ్చి యింద్రుని చెజునుండి విడిపించెను. నాటి నుండియు మేఘనాదునకు నింద్రుఁ డ్రును బిరుద నామము కలిగెను.

౮౧ పూర్వము నృసింః స్వామి వరమిచ్చి యుండుటవలననుగూడ రావణుడు ౧౪వనకుడు (పదితిలలుగలవాడు)కయ్యనని తెలియఁదగును. ఓరామచంద్రా! రావణుని వృత్తాంతమంతయు చెప్పబడినది. (పూర్వము హిరణ్యకశిపుని నృసింహస్వామి సంహరించునపుడు హిరణ్యకశిపుడు వరసింః స్వామితో నీకృందివిధముగఁ బలికెను. నీవు పంచాననుజుల గాని ఏకముఖము గల వన్నఁ జంపగలిగితివి యనగా, నప్పుడు వరసింః మూర్తి యా రాక్షసునకు జన్మాంతరమున పదితిలలు గలవాఁ డగునట్లు వరమిచ్చె నని తెలియఁదగును.

౮౨ ఓ రామచంద్రా! గోదావరీతీరమున పంచవటియను నాశ్రమ మొకటి కలదు. నీ వచ్చుటకేగి దేవకార్యములను జక్కపెట్టము.

రామ స్తతో మునిం సత్త్వా పా వ్యానుజ్ఞాం చ తస్య చ
వినిర్గయా పంచవతీం సీతాలక్ష్మణసంయుతః.

౮౩

ఇత్యాశ్చర్య రామాయణే అరిణ్యకాండే షష్ఠ స్కంధ
స్సమాప్తః.

సప్తమ స్కంధః

అథ రామో వినిర్గత్య తదగస్త్యాశ్రమా యుసః,
సీతాలక్ష్మణసంయుక్తో వ్రజ స్పంచవతీ మభూత్. ౧
నిర్జలే నిష్ఫలే ఘోరే తేమాం తు వ్రజతాం వనే,
మధ్యాహ్నాసమయ శ్చాభూ ద్ద్రీష్మబాధాధికాధవత్. ౨
సహి పాతుం జలం తతః దృష్టం భోక్తుం ఫలం తు వా,
ఏస్మిం స్తరుమూలే తు సీతాఽస్యస్మిన్ స్తరోస్థలే
రామ స్సముపవిష్టో ద్వా గ్నిష్మబాధాసహాస్థితౌ. ౩౪
తత స్సీతా సముద్దిశ్య విధిం పాహ్నా వచ స్త్విదమి,
హ విధే క్షేత్రయసి వా ఫలం వాఽదర్శయం శ్చ నా. ౪౪
ఇత్యేవం పార్థయంత్యా స్తు భూమిజాయా స్త కాంజలౌ
తద్వృత్తౌ దవత త్వాదురస మేకం ఫలం మహత్. ౫౪

౮౩ ఇద్విధముగ నగస్త్యుడు చెప్పగాఁ బిమ్మట రామచంద్రమూర్తియు నగస్త్యమహామనికి సమస్కరించి యమ్ముని యన్యును బొంది సతాలక్ష్మి సమేతుడై పంచవటికిఁ బయన మయ్యెను.

అశ్వత్థరామాయణమున

అరణ్యకాండమున

నాజననము ముగిసెను.

సస్తమసర్గ స్మారంభము.

- ౧ ఆనంతరము రామచంద్రమూర్తి సీతాలక్ష్మి సమేతుడై యగస్త్య శ్రమమునుండి బయలుదేరి పంచవటినిగూర్చి వెళ్ళుచుండెను.
- ౨ నిర్జలమును ఫలహీనమును పశునికినియు నగు వివమున సీతారామ లక్ష్మణులు చెళ్ళుచుండి మధ్యాహ్నమయ్యెను గ్రీష్మశాసకూఢ నిధికి మయ్యెను.
- ౩ ఆ యరణ్యమునఁ బ్రాగ్జటకు నీరుకాని పనుటప ఫలముకాని కన్నెవ నందునను గ్రీష్మశాస యధికి మయినందునను సీత యొక చెట్టుకిర్రందను, రామచంద్రమూర్తి మఱియొక చెట్టుక్రందను గూర్చుండిరి.
- ౪ పిమ్మట సీతాదేవి చైవము నుద్దేశించి ఇద్విధముగఁ బలికెను. ౬ చైవమా! నేను మా కిదిట నొక ఫలమువైనను గనుపఱుపక మమ్ముల నెంత కష్టపెట్టుచుంటివి! అని పలికెను
- ౫౪ ఇట్లు చైవమును స్మార్థించుచున్న సీతయొక్క రోసిలిలో నా చెట్టు నుండి యొక మధురమైన ఫలముపడెను

ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు రామహస్తే^౭ పశ్యత్పులమ్.

సీతాయాః ఫలదానేన సీతాఫలతరు స్త్వితీ

రామస్య ఫలదానేన రామాఫల తరు స్త్వితీ.

*కథితౌ తౌ తరూ సద్యః పాపముక్తౌ నిజం వపుః

ధృత్వా నత్వా భూమిజాం చ రామచంద్రం చ తౌ తతః,

దివ్యరూపా విమానేన జగ్ముతు శ్చ సురాలయమ్. ౬-౭-౮౪

తతో నిర్గత్య రామోపి సీతాబక్షణసంయుతః,

వ్రజ స్పృశ దద రాధీసన్నిభం విహగాధిపమ్

౯౪

*పాపముక్తౌ వితి:— సన్నేతౌ తరూ పురా కౌ తాభ్యాం
కృతం దుష్కృతం కిమత్యాశంకా సన్నాజేతి. తత్రేక మవ
ధార్యం. కదాచన గంధర్వనగరే సీతారామాలయే పురాణ
కాలక్షేపః ప్రచలతిస్మి. సన్నేపి తత్రత్యాగంధర్వాః ప్రత్యహం
పత్రపుష్పఫలాదిహస్తా స్తశ్చ గత్వా, నత్వా చ ఫలాదికం
భగవతే, కథాంచ విరాణికిం శుశ్రవంతో బభూవుః. తత్ర
ద్వావేవ గంధర్వా జాయాపతి నకదాపి గతా వాలయం,
గతావపి కదాచన తౌ శూన్యహస్తా గత్వా ఫలసమర్పణకృతో
గంధర్వాః పరిహసంతౌ స్థితౌ. తావే వోత్తరజన్మని భగవ
త్ఫలానర్పణజా దఘా ద్దండకాటవ్యాం తిగుభూతో. అథునా
సీతారామయోః ఫలసమర్పణేన పాపముక్తౌ నిజగోళం జగ్మురిరితి.

- ౬-౭-౮౪ ఈ సమయముననే రాముని దోసిలిలో నొకఫలము చెట్టునుండి పడెను. సీతకు ఫలమును సమర్పించిన వృక్షమునకే సీతాఫలమనియు రామునకు ఫలమును సమర్పించిన వృక్షమునకు రామాఫలమనియు ప్రసిద్ధి కలిగెను. ఆ వృక్షములు రెండును వెంటనే * పాపవిముక్తి నొందినపై తమ నిజరూపముల ధరించి సీతారాములకు నమస్కరించి దివ్యరూపభంగులై తమవైచిత్రిని విమానముల నధిష్ఠించి స్వర్గమునకేగెను.
- ౮౪ అచ్చటనుండి బయలుదేరి రామచంద్రుమూర్తి సీతాలక్ష్మణ సహితుడై పంచవటికి బెల్లమండ మార్గమగ్నమునఁ బర్వతాకారము గల యొక పక్షిరాజు (ఁటాయువు) కన్పడెను

* పాపవిముక్తి నొందినపై యను రాని విమర్శము- ఈ వృక్షములు పూర్వ మెవ్వరైయుండిరి? వారలు చేసిన పాపమేమి? అను నాశంక కలుగును. అందువిషయమై యీ క్షరది విశము తెలిసికొనదగి యున్నది. ఒకప్పుడు గంధర్వనగరములో సీతారామాలయమున పురాణకాలక్షేపము జరుగుచుండెను. అచ్చటనున్న గంధర్వలందరును ప్రభుదినము పత్రపుష్ప ఫలములతో నచ్చటకు వెళ్ళి యాలయములోని సీతారాములకు సమర్పించి పురాణకాలక్షేపము వినుచుండిరి. కాని యా నగరమున నిర్వురు గంధర్వదంపతులు మాత్రం హింసించుచు దేవతలను వెళ్ళుటకాని, యొకవేళ నొకప్పుడు వెళ్ళుచును శూన్యహస్తములతో వెళ్ళి భగవంతునకు ఫలము గృణముకాని చేయకపోవుటయే కాక, భగవంతునకు ఫలములను సమర్పించువారినిగూడ పరిహసింపుచుండిరి. ఆ గంధర్వదంపతులే యుత్తరజన్మమున భగవంతునకు ఫలమునైన నర్పింపని దోషముచే దండెకారణమున వృక్షజన్మములనొందిరి. ఇప్పుడు సీతారాములకు ఫలము నర్పించుటచే బాపవిముక్తులై దివ్యరూపభంగులై తమ నిజ గంధర్వరూపములతో దేవలోకమునకుఁ బోయిరి. (అని తెలిసికొనదగినది)

దృష్ట్వా తం గృహిరాజం తు మత్స్యా రామోఽసుకం పునః,
 చాహేదం వచనం క్షిప్రం సౌమిత్రీ మనుజం శదా
 రాక్షసోఽయం వధాయత్వం ధనుస్సుజ్యం కురు న్రుతమ్ | ౧౦-౧౧
 తచ్చుత్త్వా రామవచనం గృహిరా డ్భయపీడితః,
 రామచంద్ర మువాచైవ మాశ్చవృత్తం యథాతథం. ౧౨
 1 సో స్మద్గోత్రమహాత్మకః ఖగపతి ర్య స్తుప్యతి శీఘ్రతేః
 దృప్య ద్దానవదానకర్మణి మహా నానందన స్సృందనః,
 యే నాశ్చ సహకృత్వనా సురపతే రాజస్వతి భూ రభూ
 త్రస్య ప్రాణసమ స్సఖా దశరథ స్యాసం సమా శ్శాశ్వతీః | ౧౩
 ప్రీతిం తే కరవాన్యహం రఘుపతే వధ్యో నచాహం విభో'
 2 గృహ్యోహం సతురాక్షసోహ మభనంత్సద్గంశనంబంధ్యహం,
 కించాహంతు సమీప ఏన నివసంత్యైసంచన్యాః పునః
 రక్షిష్యామి చ మైథిలీం త్వయి గతే కుతాప్తి సౌమిత్రీణా | ౧౪
 రామ' త్వం పితృవాక్యపాలనకృతే సీతానుజాభ్యాం వనం
 ప్రాప్తాసీతి మయా శ్రుతిం తవ విభో దృష్ట్వాకృతాగ్ధోఽభవమ్.
 తిష్ఠా మృత్రీ రఘూత్తమ! ప్రియకృతే తే సర్వథా సాంజలి
 స్తస్మా న్నా మవతా ద్భవాం స్తు మనుతాం మాం దాసభూ
 తం శవ. ౧౫

భూమే రాభర మహాహితుం భువి సతాం రక్షాకృతే శిక్షితుం
 దుష్టానాం నిచయం భవంత మసఘాచాప్తావతారం హరిమ్,
 జానామ్యేవ రఘూత్త మాహ మపి భో శ్రీరామచంద్రప్రభో!
 తస్మా న్నా మవతా ద్విభో రఘుపతే! త్వద్దాసభూతిం తు మామ్.

౧౦-౧౧ ఆ గృహరాజమును జూచి రాక్షసు డనుకొని యప్పుడు రామ చంద్రమూర్తి లక్ష్మణునితో నిటులఁ బలికెను. లక్ష్మణా ! ఇతడు రాక్షసుడై యుండెనప్పుడు కాన నీని వధించుటకు యెంత నెక్కు-పెట్టుము, అని పలికెను.

౧౨ ఆమాటవిని పక్షిరాజగు జటాయువు భయపడి శ్రీరామునితోఁ దన వృత్తాంతము నున్నది యున్నటుల నిటులఁ జెప్పదొడగెను.

౧౩ ఓ రామచంద్రా ! చైత్యులను సంహరించు కాలమున నే మహనీయుడగు గరుత్మంతుడు లక్ష్మీపతికి వాహనమై యుప్పుచుండునో, అట్టి గరుత్మంతుడు నాకు మూలపురుషుడై యుండెను. మఱియు, దేవ దాసన యుక్తములొ నింపున దశరథుడు సహాయుడయ్యెనో ఆ దశరథుడు నాకు పాదస్నేహితుడై యుండెను.

౧౪ ఓ రామచంద్రా ! నేను నీకు పంగోపమును జేయుచుండును. నేను వధార్హుడను గాను. నేను జటాయు వను పక్షినిగాని రాక్షసుడనుకొను ఇదియుగాక నీ సూర్యవంశ సంబంధికుడైనై యున్నవాడను. మఱియు, నేను పంచెటికి సహపములొనుండి నీతను గాపాడుచుండును. నీపులక్ష్మణునితో నెచ్చటికిన జెల్లెనిను జెల్లుచుండవచ్చును.

౧౫ ఓ రామచంద్రా ! నీవు పితృవాక్య పాలనమునకై నీతాలక్ష్మణ సమేతుడవై యరణ్యమునకు వచ్చిపట్లు నేనువినియుంటివి. నీ వర్జియముచేఁ గృతార్థుడై వైతిని. నీకు సర్వవిధములఁ బ్రయమును చేయదలచియే యిచ్చుట నీరాక కనురుజుఁగాచుచు పొంజలియై యున్నవాడను. నన్ను నీ దాసునిగాఁ దలచి రక్షింపుము.

౧౬ ఓ రామచంద్రా ! మఱియు నీవు భూభాగ మరణాగమై ద్యుకితృణ

శిష్ట రక్షణములకై యవతరించిన పురాణ పురుషుడై వినికూడి నెరుగు

మును. ఓ భక్తరక్షకా ! దాసుడనగు నన్ను రక్షింపుము.

1౫॥ జయజయ జగత్పతే! లోకకర్త! శ్చియఃకాంత!
 నాథ! త్రిలోకేశ్వరణ్య! ప్రతాపైకసింధో! జయార్చైకబంధో!
 కృపాభో! జయంభోజనేత్రాంబుదశ్యామగాత్ర! ఓమాపాల
 కోటిర కోటి స్ఫురద్ధీర నీరాజితాంఘ్రి! జయ త్కూటితిక్తో! జ
 యోదారబుద్ధే! జయాశేషసిద్ధే! జయావాప్తవృద్ధే! జయ గ్రీవ
 యాపాస్తకంబో! త్రియీ మాళి వేద్య! త్రిలోకేశుభంయో!
 జయాతుల్యవాత్సల్యసింధో! జయ స్వామ్రువాతులతూలాయ
 మానో చ్చులత్రాటకేయ క్రియామౌగిగాధేయయజ్ఞఘ్న
 నిఘ్నార్భకక్రీడమైవ ప్రణశ్యత్సుభాహో! జయాజను
 బాహో! జయ స్వావలోక త్కణక్షీణశాపోపథిధావలబ్ధ
 ప్రమోదకర్ణహల్దాసమభ్యర్చితాంఘ్రి! వినాకప్రమర్దీ!
 జయ జ్యాలతావత్సమాకృప్తనీతామసఃపుణ్యకీర్తే! జయానంగ
 మూర్తే! జయారణ్యవాసప్రియ! బ్రహ్మవిద్భి స్సమారాధి
 తాంఘ్రి! విరాధప్రమాధి! ప్రహస్తాన్తహరి! జయ బ్రహ్మ
 రుద్రేంద్రముఖ్యై శ్చ రేనై రభిష్టాయమాన ప్రభావ!
 ప్రసాదీ! జయ! జానకీదృ కృకోరైక చంద్రియమామండ
 లేంద్రీ ప్రభా! రామచంద్ర! ప్రసీద ప్రసీద ప్రసీద ప్రకృప్త
 ప్రశస్తే! నమస్తే నమస్తే నమస్తే నమః.

౧౭

2శ్చూత్వా త త్తుతివాక్యజాల మతులం శ్రీరామచంద్రప్రభుః
 ప్రీత్యాల్లింగ్య చ తం భిగాధిప మిదం హృహదరేణాన్వితః
 అస్మత్తత సుహృత్తమస్య భవతి స్సందర్శనాచ్చా ప్యహం
 నత్యం మద్భిత్తదర్శనోద్భవముదం ప్రాప్నోమి గృహాధిప!

౧౭ || ఓ లోకేశ! లోకరక్షకా! శ్రియఃకాంత! త్రిలోకేశరణ్యా!
 ప్రతాపనిధి! ఓ యార్థత్యాగ పరాయణా! ఓ కయఃసముక్తా!
 ఓ పుండరీకాక్ష! ఓ మేఘశ్యామలాంగ! ఓ మహీకాంత! ఓ
 యుధామతీ! నీకు జయము కలుగుగాక; ఓ యశోవసిధి!
 ఓ సంపాప్తప్రసాదీ! రాజాధిరాజుల కీర్తిబలులయందలి హీరమణు
 లచే నీరాంబులడిన పాదపద్మములుగల నీకు విజయము చేకూరు
 గాత! ఓ వేరాంత వేక్తా! లోకలయ శుభింకరా! ఓ యాశ్రయ
 వత్సలా! గారి నూతి నెగురఁ గొట్టినటుల వాయువ్యాస్త్రముచే మారీ
 మని శతయోజన దూరము నెగురఁగొట్టిన నీకు జయము గలుగుగాక!
 మణియు విశ్వామిత్రుని యాగమునకు విఘ్నముచేసిన రాక్షసులఁ
 జెందాడిన నీకు మంగళము గలుగుగాక! ఓ పాపసంహరకా! నీ
 కటాక్ష విక్షణకాలముననే పాపక్షయమై శివసూక్ష్మమును విడిచి
 నిజరూపమును ధరించిన యహల్యచేఁ గొల్వబడిన పాదపద్మములు
 గలవా డవును, శివసమస్త నెక్కుపెట్టి నాతిత్యాదుతోఁబాటు నీతా
 మనస్సునుగూడ నాకర్షించి యామెను జేపట్టి కీర్తనొందినవాడవును
 నవమన్మథుఁడవు నగు నీకు మేలు కలుగుగాక.

ఓ వనవాసినీయా! బ్రహ్మవేత్తలచేఁ బూజింపబడిన పాద
 పద్మములు గలవా డవును; విరాధుని సంహరించినవా డవును; శర
 ణాగత రక్షకుడవు నగు నీకు విజయము కలుగుగాక.

బ్రహ్మరుక్మిణీకామలచేఁ గొనియాడఁ బడు పరిభాషము గలవా
 డవును, ప్రసన్నుడవును, జయశీలుడవును, జాన్మకృత్కొర చింత్యుడవు
 నగు నో రామచంద్రా! ముమ్మాటికి నీకు నమస్కారము. దాసుఁడ
 నగు నాయుండు బ్రసన్నుండ వగుము, ప్రసన్నుండ వగుము.

౧౮ ఇట్లు జటాయువు స్తుతింపగా రామచంద్రప్రభువు విని, సంతోష
 మతో నా జటాయువును గొగిలించుకొని యాకరముతో నిటుల
 బలికెను. ఓ పక్షిరాజమా! మా తండ్రి యగు దశరథునకు స్నేహితుడ
 వైన నిన్నుఁ జూచుటవలన నిజముగ మాతండ్రినిఁ జూచిన సంతో
 షము గలుగుచుండెను.

గృహేంద్ర శ్వ మిత స్తు నో జనకవత్ క్షేమంసమాలోచయ
 న్నస్మత్థానసమీప ఏవ వసతా త్ప్రీతిం ప్రశుర్వం శ్వ సః
 ఇత్యుక్త్వా త మథానుజేన సహితో ఏర్గశ్వ భూజాతయూ
 ప్సాగా త్పంచవటీం క్రమా ద్ద్రుతగతి ర్గోదాతటీసంస్థితామ్.

౧౯

ఏవం పంచవటీ మేత ద్దృష్ట్వా త దామణీయకమ్,
 తతోఽనుజ మువా చేదం వచనం రాఘవ స్తదా. ౨౦
 సామితీ తటసితట విలసతీ ప్సాంచత్పటీరాబు,
 సేయంపంచవటీ తు వస్తు మహ నో యోగ్యా దరీద్రశ్శతే
 ఏతన్యా రమణీయతా నిజపురీం విస్మారయే న్నాం భువం,
 నూనం భూమిజయూ త్వయా యది యతోఽయోధ్యాం చ
 నాభ్యర్థయే. ౨౧

కుంభోద్భవోక్తాం తు వయం ప్సాస్తాః పంచవటీ మిమామ్,
 యత్ర తేఽభిమతో దేశః క్రియతా మాశ్రమ స్వయా
 ఇత్యుక్త స్తేన సామితీః ప్సాహేదం రాఘవం వచః. ౨౨౪
 జ్యోత్యైవ తు దుష్టసత్వనివహం దూరం నయామి ద్ద్రుతం,
 శాలా మాశు కరోమి రాఘవదత్తై ర్భధామి శయ్యాం సుమైః
 వేత్తై రాసన మాశు మానివితతే ద్రాభ్యః కరోమ్యుద్భుతం
 కృత్వా భూమి మిమాం సమాం జలకణై స్సిక్తాం కోష్యా
 మ్యహమ్. ౨౩౪

- ౧౯ ఓ గృహరాజమా! ఇంతటినుండి మాతండ్రివలె నీవు కూడ మాతృమ
మును గోరుచు మా యాశ్రమ సమీపముననే యుండి మాకు సంత
సము నొసగుచుండుము. అని చెప్పి రామచంద్రమూర్తి యచ్చట
నుండియు సీతాలక్ష్మీగలమేళుడై ఒకటే కృమముగ గోదావరీ
తీరమునందలి పంచవతీ త్రేత్రమును బ్రవేశించెను.
- ౨౦ ఈ ప్రకారము రామచంద్రమూర్తి పంచవతీని బ్రవేశించి యందలి
రావణీయకమును జూచి యాశ్చర్యమొంది విమ్మట లక్ష్మణునితో
నిట్లుండ బలికెను.
- ౨౧ ఓలక్ష్మణా! ఈగోదావరీ తీరమునం దొప్పుచున్నదియు, మంచి
గంధిఫలనమిచ్చెట్లుతోడినదియు నగు పంచవతీ త్రేత్రము
వనసు నికనించుటకు యోగ్యమై కన్పడుచున్నది. ఇందలి రావణీయ
కము నన్ను సాక్షాత్తులమును కూడ మఱవించు నని తోచుచున్నది.
నిశ్చయముగ నీతయు, నీవు నాకిచ్చట దగ్ధులండిన నిచ్చట
నాకీయి కొఱతయుండదు నని యయోగ్యజ్ఞాపకము వచ్చును? (రావని
భావము).
- ౨౨ లక్ష్మణా! మన మగిష్ఠునిచే జెప్పబడిన పంచవతీకే జేరితమి,
నీ కభీషత్తుడైన శలమునందు పల్లకాలను నిర్మింపుము. అని రామచంద్ర
మూర్తి లక్ష్మణునితో జెప్పగా నితడు శ్రీరామనితో నిట్లుండ
బలికెను.
- ౨౩ ఆహ్వా! నీ యానితకే నిక్షేపింపుచుంటిని. త్తేణములో శనన్దంకారము
చేతనే దుష్టజంతువులను దూరిముగం దరిమి భూమిని సహముగజేసి
పల్లకాలను నిర్మించెదను. నీటిచే దడిపి శుద్ధముచేసెదను. మఱియు
మనీష్యులు కూర్చుండి కౌసలముల నేర్పరిచెదను. మీరు వరు
డుటకు బుష్పశయ్యల నేర్పరిచెదను.

యావత్ కురోమి సంపూర్ణాం పర్ణశాలా మిమా మహమ్,
 సచార స్త్వం సకీర్తితే శ్రీమం త్వపనుద స్త్వస. ౨౪౫
 ఇత్యుక్త్వా రాఘవం నీత్వా సీతయా తటినీతటే,
 ఉపవేశ్య స తు ప్రిగా త్కర్తుం త త్పూర్ణమందిరమ్. ౨౪౬

తత స్సీతా మువా చేదం రాఘవో హర్షయ న్నచః,
 దృశ్యతే పురవాసా చ్చ వనవాసో లభికః ప్రియే. ౨౪౭
 *రే వ్యస్మాక మితః పురా నివసంతాం సాకేతపుర్వాం సతా,
 మావాసో విపినే ముహూర్త మపి నో సోఘం తు శక్య స్త్వీతి
 ఉత్పన్నా మతి రద్య కాననవసత్సేఖ్యానుభూతే ర్మమ,
 శ్రీయా వై వనవాస ఏవ నగరావాసా దితి ప్రత్యయః. ౨౪౮

*అథ రాఘవ స్సర్వరాక్షసవధప్రతిజ్ఞానంతరం తమ
 తాపా మవలంబ్య వర్తమానః పంచవతీం భయానక యాతు
 ధానవిషేవితా మాకణ్ఠ్యా తన్ని వాసం రాక్షసవైరసంఘటనా
 క్షారభూతం మన్యమానః సామిత్రసీతాభ్యాం సహ
 తస్మద్యగతాయా ఆర్యాయా గోదా వ ర్యా స్తట
 మాసాద్య పర్ణశాలాయా నిర్మాణార్థం లక్షణం నియుజ్య
 తత్తగంగశీతల సమీరణ సేవాపనీయమానాధ్వపరిశ్రమ స్ఫూ
 డశవమాణి ఋష్యాశ్రమేషు ఋషిపత్నీభి స్సంబాలితాయా
 నివసంత్యా అస్యాః వనవాసో వ్యేతావంతం కాలం సాకేత
 నివాసతుల్య ఏ వాభూత్. ఇదానీం ఘోరత రేస్మిన్విజ నేరణ్యే
 నివాసో యద్యస్య అనభిమత స్సాన్యత్ తహ్యయ ముత్సాహ

౨౪౫ అన్నా! పల్లకాల పూర్తిచేయు దనుక నీవు సీతతోగూడ మాన్గ శ్రీమాపనోకార్గమై నదీతీరమున నివసింపుము.

౨౪౬ ఇచ్చిధముగఁ జెప్పి సీతారాములను వది తీరమునఁ బ్రవేశపెట్టి పల్లకాలను నిర్మించుటకై లక్ష్మణుడైతఁడు.

౨౪౭ పిమ్మట సీతకు సంతోష పెట్టుటకై శ్రీరామచంద్రమూర్తి తన శ్రేయసితో నిలులఁ బలికెను. ఓ శ్రేయసీ! మనకీ వనవాసము నగనవాసముకంటెను సుఖకరముగ నున్నదని తెలఁచెదను.

౨౪౮ * దేవీ! మన మయోధ్యలో నివసించినప్పుడు వనవాసమును తుణము కూడ సహింపలేమని తెలఁచితిమి. వనవాసములోని పాపముల ననుభవించుచున్న నా కప్పుడు నగనవాసముకంటె వనవాసమే శ్రేయస్కర మని నమ్మకఁ గలుగుచున్నది.

అవతారిక

* రామచంద్రమూర్తి రాక్షసవధను పత్రిజ్ఞతేసిన పిమ్మట నత్యుత్సాహము గలవాడై పంచవటి క్షముంకిరి రాక్షస సేవిత మని విని, యచ్చట నివసించుట రాక్షసతైరమునకు ద్వారముగా నుండునని తలఁచి సీతలక్ష్మణులతో గోదావరీతీరమునొంది పల్లకాలా నిర్మాణమునకై లక్ష్మణుని నియోగించి గోదావరినుండి వచ్చు పిల్లనాయువుల సేవచే మార్గశ్రమను బోగొట్టుకొనుచు మనమునం దిట్లు చింతించెను. పది సంవత్సరములనుండి ఋష్యాశ్రమములలో ఋషిపత్నులచే లాలింపబడు చుండిన యీ సీతకు వనవాస మయోధ్య నివాసమువలె నున్నది. ఇప్పుడు ఘోరమైన యీ యరణ్యమునందు నివసించుట యీ సీత కభిమతియు కానిచో నాకుకూడ నీ యరణ్య

శ్లో॥ వసతాం విపినేఽ స్నాకం కథ ముద్యానభూసుఖమ్,
 ఇతి చింతా నకా వ్యైవ వస ముద్యానలోఽ ధికమ్,
 వసభూ మ్యాత్మ కోద్యాన మయత్నే నైవ సిద్ధతి,
 నివాసలాభోఽత్ర సదా విశే యోఽత్రైవ తిష్ఠతి,
 నగరోద్యాన మస్నాకం యత్సాధ్యం భవే త్ప్రియే,
 కించాత్ర సర్వదా వాసలాభ స్తత్ర తథా నహి,
 తత్రాపి పాదపా స్సంతి పుష్పితా స్సంతి తేఽత్ర చ.

౨౮-౨౯-౩౦-౩౧

శైలాః క్రీడాద్ర్యయోఽ స్నాకం భవంతి ప్రేయసి భ్రువమ్,
 స్నానార్థం సంతి నద్య శ్చ వాయు ర్వాతీ సులక్షణాః. 3౨

తచ్ఛ్రీత్వా జనకాత్మజా పతివచ స్తుప్త్యాంతరంగే పునః,
 సంత్యక్తాశ్చలసంశయా రఘుపతిం సప్రశ్రియా ప్రిహ తమ్. 33

ఏత ద్వసవాసాభావే నాలబ్ధ వై రావకాశత్వాత్, కుంతప్రసర
 ఏవ భవేత్, ఇత్యాలోచ్య ఉత్సాహంగత్వేన సీతాయా వసవా
 సాభిరుచి ముత్సాదయన్ లయోఽన్యనివానాత్ వసవాసస్య
 శ్లాఘ్యత్వం సమర్థయతే, ఇతి వేద్యం.

౨౮-౨౯-౩౦-౩౧. ఓశ్రేయసీ! వనమునందు వసించు మనకు ఇర్యానభూముల
 ముఖ మెట్లు కలుగునని తలంపవము. ఈ వనమే యుర్యాన వనము.
 ఈ యుర్యానమున మనకు చిరకాలము నివాసలాభము కలుగుచున్నది.
 ఇదియునుం గాక వనరూపమైన యుర్యానవనము (పూలతోట)
 పృథువును లేకుండగనే సిద్ధించుచున్నది. పుష్పించిన వృక్షము
 లిచ్చట నచ్చటను సమముగానే యుండును. నగరోర్యానమున్ననో
 ప్రయత్న సాధ్యమైనది. కాన నగరోర్యానముకంటె నీ యుర్యానమే
 శ్రేష్ఠ మని నాభావము.

౩౨ శ్రేయసీ! కీర్తిదాపర్యతము లచ్చట నుండునుగదా! ఇచ్చట నవి
 మేలని తలంపవము. ఇచ్చటనున్న పర్యతములే కీర్తిదాపర్యత
 ములుగా నున్నవి. జలకీర్తిలకు కీర్తిదా సరోవరములు లేవనికూడ
 సంశయింపవము. వానికంటె గొప్పవి యగు నకులే యిచ్చట
 స్నానార్హమై యుప్పుచున్నవి.

౩౩ ఇట్లు చెప్పుచున్న భర్తృవాక్యములకు సీత సంతోషించి స్వస్థుల
 యములను విడిచి, సాంజలియై రామునితో నిటులఁ బలికెను.

మనందే యునికి సంభవించని హేతువుచే రాక్షసవైరమునకే యవ
 కాశ ముండవందున రాక్షస సంహారమునకైన నాదు నుత్సాహ
 మంతయు నిర్లభకమగును, అని చింతించి యుత్సాహోంగముగ సీతకు
 కనవాసాధిరుచిని బుట్టించుటకై యయోధ్యా నివాసముకంటెను
 వనవాసమే శ్రేయస్కరమని సమర్థింప బడుచున్నది.

స్థాతుం మే వివినే చతుర్దశసమా ఏవార్య నోజేతి ధీః,
కింతు స్థాతు మిహాభ్యుజ్జేతి చ మతి ర్మే జీవితాంతం విభో. 33

సీతారామా నదీతీరే భాషయంతౌ సరస్వరమ్,
సంత్యక్తాధ్వశ్శ్రీమా తత్ర సన్ధితౌ ద్వా సుభేన తౌ. 34

సౌమిత్రీ శ్చ గతో దుగ్రతం వనతలా దావీయ వంశాంస్తథా,
శాఖాః పర్ణ లతాచయం సమతలే శ్రీపర్ణ శాలాం దృఢామ్,
బద్ధ్వా పుష్పబలిం విధాయ నితరాం కృత్వా చ శాంతిం తతః
ఆనేతుం దుగ్రత మగ్నిజం తు నిరగా ర్లోదాతేన సన్ధితమ్. 35

సౌమిత్రీ స్తు వినిర్గతో లగ్నిజకృతే గోరాతటం త్వాగతః,
సౌవర్ణాభరణై ర్దుకులవసనై శ్చత్రై స్తథా చామరైః,
భృత్యాద్యై ర్నృపలక్ష్మణై శ్చ రహితం భార్యాద్వితీయం స్థితం
దృష్త్వా చీరజటాధృతం రఘువరం శోకాకులః ప్రాహ తమ్. 36

భ్రాత స్తే పరిదృశ్యమాన మధునాఽ వస్థాంతరం యత్స్థితం
స్వప్నే వా న నిరూపితం రఘుపతే కేనాపి పూర్వం తు తత్
నోల్లంఘ్యం తదీదం హి తే విధివశా త్ప్రప్తం త్వవస్థాంతరం
యక్తాయుక్తవివేక ఏవ తు విధే ర్నాస్తీతి విజ్ఞాయతే. 37

భ్రాతౌఽ భవ మహం భ్రాత ర్నచైత ద్విధినా కృతమ్,
అవస్థాంతర మేతత్తే కై కేయూ స్సముపాగతమ్. 38

ఇత్యుక్త్వా రాఘవం భూయ శ్శోకాకులమనా స్తదా
సంబోధ్య కై కేయూ మేవం సౌమిత్రీ స్తాం నినింద సః. 39

- ౩౩ నాథా! పదునాలుగు సంవత్సరములు మాత్రమే యీ వనవాసము చేయవలయు నని బుద్ధి నాకు వుట్టుటలేదు. ఇక నేమన జీవితాంతము నిచ్చట నుండఁ గోరిక నాకుఁ కలుగుచున్నదనెను.
- ౩౪ ఇట్లు నీతారాములు సంభాషించుకొనుచుఁ బిల్లవాయువులచేఁ బోగొట్ట బడిన మార్గశ్రమగలవారలై వదీరమున సుఖముగ నుండిరి.
- ౩౫ లక్ష్మణుఁడు నచ్చటనుండి శీఘ్రముగ వనమునకేగి యచ్చటనుండి శమాశాఖలను వెనుకబొందులను, లఠలను, పర్ణములను దీసికొని వచ్చి పర్ణశాలను దృఢముగ నిర్మించి పుష్పలలి నిచ్చి వాస్తుకాంతిచేసి గోదావరీ తీరమునందున్న నీతారాములను దీసికొనివచ్చుటకు బయలుదేరినాడు.
- ౩౬ లక్ష్మణుఁ డిట్లు బయలుదేరి గోదావరీతీరమున కేగి యచ్చట నీతా ద్వితీయుఁడై యున్నట్టియు, సువర్ణాభరణములు, దుకూలములు, సత్ర చామరములు, భృత్యపరివారము మొదలగు రాజలక్షణములతో రహితుఁడైయున్నట్టియు, జటావల్కలధారియు నగు రామునిజూచి శోకాక్షల మనస్కుఁడై శ్రీరామునితో నిటులఁ బలికెను.
- ౩౭ అన్నా! ఇప్పుడు కన్పించుచున్న నీ యవస్థాంతరము (నీ స్థితి) స్వప్నమునందుగూడ నెన్నఁడు నెవ్వఁడుగూడ నిటుల జరుగునని తలంచి యుండలేదుగాదా! కైవళముచేఁ బ్రాప్తమైన యీ యవస్థ యుల్లంఘించుటకు శక్యము కాదుగాదా!
- ౩౮ అన్నా! నేనే భాగింని పడుచుండిని. నీకుఁ గలిగిన యీయవస్థ విధివలన సంపాద్యమైనదికాదు. ఇక నేమన, కైకమూలముగ వచ్చినది.
- ౩౯ ఇట్లు లక్ష్మణుఁడు రామునితోఁజెప్పి విచారింపడుచు కైకను సంబోధించి యిటుల నిందింపసాగెను.

*కై కేయ్యంబ పురా త్వయా కృత మభూ ద్యత్కర్మసర్వంకషం
తస్మా త్కర్మణ ఏవ వల్కలజటాధారీ స్థితో మేఽగ్నిజః
సీతా కష్టదశా మవాప తనయ స్తే వ్యాఘ్ర కార్మ్యం మహత్
త్వం చాసీ ద్విధవా శుచం పురజనాః ప్రాపు శ్చ తే కర్మణిక్. ౪౦

త్వత్పుత్రాయ తు రాజ్యకాంక్షణ మిదంయు క్తంభ వేత్తైకయి
రామప్రప్రజనం త్వయా త్వవనిజాప్రవాజనం యశ్చిత్తమ్
విద్వేషం తవ రాఘవే జనకిజాదేవ్యాం చ త త్సూచయేత్
నో దూయేఽగ్నిజదస్థితం ప్రతి పరిం దూయే మహిజాస్థితమ్.

౪౧

ఇశ్యేవం వదత స్తస్య ముఖరాగం నిరీక్ష్య సః,
ప్రహస్య రాఘవః ప్రాహ సౌమిత్రీం సాంత్వయ స్వచః. ౪౨
నాద్యాపి శాంత స్సంరంభ స్సౌమిత్రే తవ మాతరి,
*వ్యాజేన కారయామాస కైకేయీ హిత మేన సః. ౪౩

*వ్యా—యత్కర్మేతి—తస్మై వరద్వితీయ మాశ్రుత
పూర్వ మేవ యాచే బిభర్తు భరత స్తవ రాజ్యక్షీం, వహణి
తిష్ఠతు చతుర్దశదండకాయాం సౌమిత్రీ మైథిలసుతా సహిత
శ్చ రామః॥ ఇశ్యేవం రూపేణ వచనేన మంథరాముఖే నాభి
షేకనిరోధాదికం కర్మేతి వేద్యం.

*వ్యాజేనేతి—అమీ యావనమదాంధాః స్వయ
మాత్మహితం నబుధ్యంతే, బోధితా అపి విషయభోగేచ్ఛయా న

౪౦ *ఓ కైకమ్మ! నీవు చేసిన యేకగ్మయుండెనో యది సర్వంకషమై నదిగదా! నీదుష్కర్మకలననే గదా మాయన్న జటావల్కలధారి యయ్యెను. సీత కష్టముల పాలయినది నీకర్మవలననేగదా! నీ బెనని కొరకు రాజ్యమును సంపాదింపఁ గోరితిమో యతఁడు (భరతుఁడు) కృతించెను గదా! పాదులును దుఃఖములపాలయిరి. నీవా-ధర్మప్రీతుని రాలవైతివి. తుదకు నీకర్మ (నీపని) సర్వనాశకమయ్యె గదా! ఎంత కష్టము.

౪౧ ఓకైకమ్మ! నీ కుమారునకు రాజ్యమును గోరుట యొక పక్షమున యొకక్షము కావచ్చును. కాని సీతారాముల నరణ్యమునకుఁ బంపుట యనునది నీకు వారల యందలి ద్వేషభావమును నూచింపు చున్నది. రాముని దుస్థితిని గూర్చి కూడ నేమి విచారపడను గాని సీతయొక్క కష్టమును జూచి సరితాప పడుచుంటిని.

౪౨ ఈప్రకారము కోపావేశముతోఁ బలుకుచున్న అత్మణునిముఖవైఖరి రామచంద్రీమాత్తమాచి వత్సవలత్మణునితో నిటలఁ బలికను.

౪౩ ఓఅత్మణా! తల్లియగు కైకవిషయమై నీ కిప్పటికిని కోపము శాంతింపలేదా? కైక *వనవాసము మిషచే మనకు హితమే చేసెను.

* నీవుచేసిన యేకగ్మ యుండెనో అను దానివివరణము.

“నాథా! నీవు నాకిచ్చెదనని పూర్వము ప్రతిజ్ఞ చేసిన రెండు వరము లున్న నొక వరముచే భరతునకు రాజ్యమును, రెండవ వరముచే సీతా అత్మణ సమేతముగ రామున కరణ్యవాసమును గలుగ జేయుము. అను వచనములచే మంసరాములును నభిషేక నిరోధకూసముగు నేకర్మ కలదో యా కర్మయని తెలియదగును.

* వనవాసమును మిషచే నను దాని వివరణము - కైక మనలను వనమునకుఁ బంపిన యభిప్రాయ మేమనగా, యశావని మంకాధులగు వీరలు స్వయముగ తమహితమును గుర్తింపలేదనియు, నొకపక్షమున

*ఆర భ్యాదిన్యచ తస్మై స్తపృథివీపాలై శ్చ గమ్యం వనం
 కై కేయూఽవనిభారదూరకరణౌత్సు క్యేన నీలా వయమ్.
 తత్తైస్త్విరం పథి తీర్థసేవన మభూ త్సేనా మునీనాం చ న
 స్తస్మూలా ద్దురితక్షయోఽభవదతోఽవిద్యానివృత్తిస్త్వభూత్
 రర

కుర్వంత్యేవ, అతో యేన కేనాపి ప్రకారేణ అమీ హితే ప్రవర్త
 యితవ్యా ఇతి మత్వా భరతాధిపత్య లాభాత్సృకం వ్యాజ
 మాశ్చిత్యైవం కృతం - అనేన వాత్సల్యాతిశయోవ్యజ్యత ఇతి.

*అనేన వనవాసోపి కులధర్మ ఇతి సూచితం. సత్సేవా
 సదుపదేశబలా ల్లభే నాత్మజ్ఞానేన అవిద్యానిరాసో దర్శితః-
 యథోక్తం - “భివ్యతే హృదయగ్రింథి శ్చిద్యంతే సర్వ
 సంశయాః | క్షీయంతే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ప్రప్తే పరావశే
 ఇతి - వస్తుత స్త్వస్యా పి వచనస్య సర్వరాక్షసవధోత్సాహం
 గత్వ మేవ వ్యజ్యతే - తథాహి - యోఽయం సర్వరాక్షస
 వధాత్మకోఽర్థః ప్రతిజ్ఞాతః, తత్త్రైకో లక్ష్మణ ఏవ సహాయ్యేన
 నిరూపితః. తత్ర యదిసోఽపిరాజ్యాభిలాషా ద్వనవాసంరాక్షస
 వైరసంఘటనా హేతుభూతం నాభినంజేత్, తతోభిన్నమతిత్వేన
 తస్యసాహాయ్యక మస్థిర మాపజ్యేతేతి మత్వా, వనవాసస్య
 శ్చేయస్తరత్వం సమర్థిత మితి వేద్యమ్.

౪౪ *ఇత్యుప మహారాజ మొదలు నేటిదనుక యుండెడి రాజులందరిచే నేవితమైన వనమును గూర్చి మనలను కైక పంపివేయుట రాజ్యభాగ మెట్లయినను మనకుఁ దొలగింపజేయుఁ గుఱువాలమతోఁ జేసెను గాని జేయుకాదు. ఇదియునుం గాక, కైక మనకు వనవాసమును గల్పించుటవలన ననేకాధిమలు మగ్ధమార్గమునఁ గలిగెను. (అవి యేవన) తీర్గ సేవయు, మహర్షి జన సేవయు, నందువలనఁ బాపక్షయము, అందుచే విచార్యానివృత్తియు గలిగెను.

బోధించినను విషయ భోగేచ్ఛచే రానిని నాచరింపరనియు, గాన నెవ్విధమున నైనను వీరలను మంచిమార్గమునఁ బ్రేరేపెట్టవలయుననియు, కైక తలచి భరతునకు యావరాజ్యమును గొరుట యనుమిషచే మహర్షి జన సేవితమగు నీ యరణ్యమునకు మనకు హితమును గలుగజేయ నుద్దేశముతో కైక మనలను నడవకిఁ బంపెను. ఇందు మూలమున నామె వాల్మీల్యాతిశయము వ్యజ్యమాన మగుచున్నది.

* ఇత్యుపవృ మొదలుకొని యని చెప్పబడిన వనవాసము కులభర్మమని మించితమగు చున్నది. మునిసేవా తరుపక్షేమలచే నాత్మజ్ఞానము గలుగుననియు, నందుచేన విచార్యానివృత్తి యనియు తెలియదగినది ఆర్షధర్మముగ నే యుపనిషత్తునందుఁ జెప్పబడినది. ఆత్మకర్మనము వలన హృదయగుంధి భిన్నమగుననియు, సర్వసంశయములు విచ్ఛిన్నము లగుననియు, కర్మక్షయ మగుననియు, జెప్పబడినది. వాస్తవికము విచారించిన వైవాక్యము గూడ సర్వరాక్షసవధ కత్సాహంగముగ నున్నట్లు వ్యంగ్య మగుచున్నది. (ఎట్లన గా) రామచంద్రమూర్తి రాగధ సర్వరాక్షసవధ రూప మగు ప్రతిజ్ఞ చేసి యుండెను. అవిషయమున లక్ష్మణుడొక్కడే సహాయుడుగ గన్పించుచుండెను. ఈ లక్ష్మణుడొను రాజ్యాభిలాషచే రాక్షసవైర సంఘటనకు ద్వారమైన వనవాసము నభినందింపక పోయినచో భిన్నాభిప్రాయము గలవాఁడగును. కాన నతని సాహాయ్య మస్థిరమగునని తలచి వనవాసమే శ్రేయస్కరమని రామచంద్రమూర్తిచే సమర్థింపబడుచున్నదని తెలియదగును.

ఏవం నో ముక్తిమార్గస్య హేతుభూతాం తు మాతరం
 సౌమిత్రే త్వం వృథాకోధా తైకేయాం కిం వినివసి. ౪౧
 నూతాఽపరాధి నృపి వందనీయా మాతా భవంతం ప్రతి
 నా పరాధమ్,
 సంరంభ ఏవానుచితో హి తస్యాం తతాప్యయిక్తా హ్యను
 నృత్తి రస్య. ౪౨

తగుర్భిత్వా వచనం తస్య లక్షణః ప్రాహ రాఘవమ్.
 నహి సం త్యగుణా ఏవ గుణినా మితి యద్వచః,
 తదద్య సత్యం భవతి దృశ్యతే నాత్ర సంశయః
 త వాత్యంతాపకారిన్యా ముపకార మతి స్త్వహా. ౪౩-౪౪
 కైకేయా మతదహేణ మాతృభావం తు కగ్మణా,
 ప్రతిక్షిప్త నామ మేవం సౌమత్రిః ప్రావక త్పునః. ౪౫

*ప్రార్థనస్య తవాభిషేకమహాసో మధ్యే విఘాతం పునః,
 కృత్వా లోక మిమం విచారజలధౌ మగ్నం విధాయాపి చ
 కించ త్వాం సహ సీతయా వసభవం సంప్రేష్య నిస్సంశయం
 భర్తృహీనం చ కథం ను కేకయసుతాం త్వం మన్యసే
 మాతరమ్. ౪౬

*ప్రార్థనస్యేతి - ప్రార్థనస్య గురుణా వసిష్ఠేన ప్రార్థ
 నస్యేత్యర్థః, అనేన సర్వలోకవంద్యేన వసిష్ఠేన క్రియమాణస్య
 కర్మణో నిరోధా నృపా దతిక్రమ నిబంధనో దోషః నిరూపితః.
 యథోక్తం “హంతి శ్రేయాంసి సర్వాణి పుంసో మహా దతి
 క్రమ” ఇతి.

౪౫ ఇవిభముగ నుక్తిమార్గమునకు మనకు హేతువగు కైకను వ్యర్థముగఁ గోపావేశమున నెరుకులకు గూషించెదవు ?

౪౬ తమ్ముడా! తల్లి యపరాధము చేసిననుగూడఁ బూజనీయురాలే యని శుభ్రమగుచుండ, నీ విషయములూ నామె యెట్టితప్పు చేయక పోయినను నీ విటుల సంగంభములో (అబోపములో) మాట్లాడుటయే దోషము అందున నావృత్తి (పక్షపక్షే గూషించుట) బాధ గఁగూడదని చెప్పవలెము ?

౪౭-౪౮ ఆ రాముని వచనములను విని లక్ష్మణుఁడు రామచంద్రునితో నిటులఁ బలికెను. అన్నా! నీ విషయమై యత్యంతాపకారముచేసిన కైక విషయమై, యామె యుపకారమే చేసినదని నీవు నమ్మించుట మాడ, గుణవంతులుగ నుండువారికి గుణహీనుడే కన్పడఁడునని నను నీయందు సార్థకమైనదని తలచెదను.

౪౯ అన్నా! ఆమెచేసిన పనులనుబట్టి యామె విషయమై మాతృశ్రద్ధము నుపయోగించుటకూడ ననర్హమనియే నను భావించెదను. ఎలననఁ జెప్పెదను వినుము.

౫౦ *ప్రారంభింపబడిన నీ పట్టాభిషేక మహోత్సవమునకు మధ్యలో విఘాతముచేసి లోకమునంతను విచారనముద్రములో ముంచుటయే కాక నీతతోగూడ నిన్నడవికిఁ బంపి నిస్సంశయముగ భర్తృమరణము నకుఁగూడ కారణమయిన కైకను నీ వింకను మాత్రము గా (తల్లినిగా) దలచుచుంటివా ?

* ప్రారంభింపబడిన యనుకాని వివరణము:- ప్రారంభింపబడినదనిగా గునువగు వసిష్ఠునిచే ప్రారంభింపబడినదని తెలియవలయును. ఇట్లు చెప్పటచే నకలలోక వంద్యుడగు గునువగు వసిష్ఠునిచే సంకల్పింపబడిన పట్టాభిషేక రూపముగు కర్మను నిరోధించుటవలన మహా దరికప్రయూహముగు దోషముకూడ కైకవిసంగభవించెనని సూచితమగుచున్నది. “మహాత్ముల నతిక్రమించుట సర్వశ్రేయస్సులకు విఘాతము చేయు”నని చెప్పబడినది.

సామిత్యే ర్వచనం శ్రుత్వా సద్యః కర్ణౌ పిఠాయ సః,
రాఘవః ప్రాహ సామిత్యం శాంతం చాప మితి బ్రువన్. ౧౧

చాప మూలే శుచో హేతౌ నిండ్యే రాజ్యేభిలాషతః,
అహో భవా న్పూజనీయాం మాతరం చ వినిందసి. ౧౨

*పరితోషవిహీనానాం జనానాం సతతం మనః,
అలబ్ధస్య భవే ల్లబ్ధ్య గుర్వధిక్షే పతత్పరమ్. ౧౩

యద్రాజ్యే త్వభిలాషేణ వకస్యేవం నిరంకుశః,
తద్రాజ్యే బహవో దోషా స్సంతి తా న్వచ్యమాం శ్రుణు. ౧౪

ఏకేన భుజ్యమానాపి మహీ వీశ్య గుణాధికం,
అపరం పైర్విణీ వాన్య మవ్యవస్థానుయాతి హి
ఏతాద్భుతీ మహీ రాజ్ఞః కళత్ర మితి గద్యతే, ౧౫

విమృశ్యమానే బంధుత్వేరాజ్ఞ స్వస్థాని బంధవః,
యతోఽస్య మిత్రభృత్యేషు నాస్తి విసంభవీయతా. ౧౬

*అనేన సంతోషగుణః సర్వోత్కృష్టత్వేన సూచితః,
తథాహి—అకించనోపి సంతృప్త శ్చేతే పర్వాంగవిజ్వరః,
అసంతృప్తో సకృత్త్రైశ్చ న్నాప్నోత్సపి సురేశ్వరః ఇతి.

- ౫౧ ఇట్లు చెప్పుచున్న లక్ష్మణుని మాటలు విని రామచంద్రమూర్తి
చెవులు మాసుకొని యిట్టి వినగూడని మాటలు వినుట నలన గలిగిన
దోష ముపశమించుగాక యని లక్ష్మణునితో నిటులబలికను.
- ౫౨ పాప మాలకమును దుఃఖహేతువు నగు రాజ్యమునందలి యభిలా
షచే బూజనీయుర్రాల్లిన రల్లని ౪ విటుల నిండించుట తగదు.
- ౫౩ * లక్ష్మణా! ఆసంతుష్టులైన వారి మనస్సు ఎల్లప్పుడు పొగ్గిప్తింపని
దాని పొగ్గికై పూజనీయుల నవమానించుటయం దాసక్తమై
యందు ననుట నిక్కువము.
- ౫౪ ఓ లక్ష్మణా! నీవు రాజ్యాభిలాషచే నిట్లు నిరంకుశముగ మాట్లాడు
చుంటివికాని, రాజ్యమునందున్న దోషములను గ్రహింపజైతివి,
చెప్పెదను వినుము.
- ౫౫౪ ఒకనిచే ననుభవింపఁ బడుచున్న భూదేవి యతనికంటె గుణాధికుఁడు
కన్నదిన వానిని వ్యభిచారిణివలె ననుసరించును. ఇట్టి యవ్యవస్థకల
భూమి రాజునకు కలతమయి యున్నది. రాజునకు కలతమా
యిట్టిది?
- ౫౬౪ ఇక రాజునకు బంధుత్వవిషయ మాలోచించుదము. రాజునకు శస్త్రా
స్త్రములే బంధువులు. మిత్రుల యందును భృత్యుల యందుగూడ
విశ్వాస ముండదు.

* ఇందుచే సంతోష గుణము సర్వోత్కృష్టమని సూచిత మగు
చున్నది (ఎల్లన) “దరిదుగ్ధయ్యు సంతోషముతోనుండిన నెట్టి మన
స్తాపములులేక సుఖముగ నుండును. ఇందుగ్ధింపరవాడైనను ఆసం
తుష్టుడైనచో మాటిమాటికి క్లేశములను బొందు”నని చెప్పబడినది.

•రాజ్ఞో లబ్ధాధిపత్యస్య తనయా ఏవ శత్రోవః,
సుతాశ్చ పితరం హంతుం రాజ్యప్రాప్త్యై యదుద్యతాః
రాజాపి భాతృపుత్రాద్గీర్ణం హంతు మిచ్ఛే చ్ఛ్రియై పునః.

౧౭-౧౮

*కిం చాన్యదురితా దస్య నరకే పతనం భవేత్,
శ్వేతచ్ఛత్రా చ్ఛామరా చ్చ ఫల మన్య న్నదృశ్యతే. ౧౯
తచ్ఛత్రా ప్రాహ సామితి ర్వచనం రాఘవం త్విదమ్,
న కేవల మహం శ్వేకః సర్వే నిబంధి కై కయీమ్. ౨౦

రాజ్యాభిలాషా దభిషేకవిఘ్నకృతే ర్న మే కృత్సముపాగ
తాభూత్, అస్మత్కులీనా చరితస్య ధర్మ న్యాతికృమా
న్నే సముపాగతా కృత్. ౨౧

•రాజేతి, యథోక్తం - “శ్రుతిమూలా మయం ధర్మః
ప్రజాపతివినిర్మితః, భాతృపి భాతరం హన్యా ద్యేన ఘోర
తమం తమః. ఇతి.

*వ్యా—నరకేపతన మితి-అస్యాయ మాశయః. వర్ణా
శ్రమానురూప్యేణ యథావిధి ధర్మప్రవర్తనస్య పాపీయసాం
దండ్యానాం యథాహ-౦ దండన స్యానీషత్కరత్వా త్తదతా
దోషాః రాజానం ప్రాప్నోవంతీ త్యన్యపాపా దస్య నరకే
పతన మితివేద్యం. శ్వేతచ్ఛత్రా దిత్యస్యాయ మాశయః-

౫౭-౫౮ • రాజునకు పుత్రసౌఖ్యము విచారించెన మన్నను రాజునకు కుమారులు శత్రువులు. కుమారులుగూడ రాజ్యకాంక్షచే తండ్రినిజంపుటకు గూడ వెనుదీయరు. రాజు రాజ్యమునకై సోదరులను పుత్రులను గూడ జంపుటకు వెనుదీయడు.

౫౯ *లక్ష్మణా! ఇదియునుం గాక యితరులపాపము రాజులకు సంభవించును గాన రాజుకు నరకపతనము సంభవించును. ఇత్రచామరములు రెండుతప్ప రాజ్యపాలనములో వేలు ఫలము కన్నదను

౬౦ లక్ష్మణుఁ డావచనములను విని రామునితో నిటులఁ బలికెను కేవలము నే నొక్కడనే కైకను నిందించుటలేదు. ఇతఁ నేమన లోకమంతయు నిందించుచున్నది.

౬౧ రాజ్యాభిలాషచేఁ బట్టాభిషేకమునకు విఘ్న మాచరించినందున కైక మీదను నాకుఁ గోపమువచ్చుటలేదు. మన వంశీకులచే నశస్త్రంపబడుచు నేటివరకు జరుగుచున్న సనాతనసర్వమునుఁ బెద్దవాడుగఁ జిన్నవాడు రాజ్యమునుఁ బాలింపకపోవుట యను ధర్మమును) కైక యతఃక్రిమించినందున నామెవిషయమై నాకు గోపమువచ్చెననియెను.

• ఇవిధముగ ధర్మశాస్త్రమునందఁ జెప్పబడినది. ధూర్జతను సున్న బొందింపజేయు భార్యహత్యకూడ సోదరులు రాజ్యకాంక్షచే జేయుదురు. ఇది త్పితృయ ధర్మమని ప్రజాపతిచే నిర్ణయింపబడినది” అని.

* నరకపతనమును దాని వివరణము.

వర్ణాశ్రమములకు దగునట్లు యథావిధిగ ధర్మముగ బ్రవర్తించుట కాని, పాపులను దగునట్లు దండించుట కాని రాజునకుఁ గష్టసాధ్యములు గాన, సత్కృమముగ వైవానిని జరుపక పోవుటవలన సంభవించు దోషములు రాజును బొందగలవు. కాన నితికులపాపముచే నరకపతనము రాజునకుఁ గల్గునని చెప్పబడినది. ఇత్రచామరములకంటె వేరుగ ఫలము లేదను దాని భావ మేమనగా—

తచ్చుత్వా వచనం రామ స్సామితి మిద మాహ సః,
యజ్యేవం తస్మి సామి తే తహోపాలంభగోచరః,
ప్రథమం త్వహ మేవేతి వాచ్యం తత్కారణం శ్రీః॥ ౨౪

రాజ్యస్య భరణే శక్తే జనానా మనురంజకే,
రాజ్యస్థితే భిషేకాయ సిద్ధోఽహం య దపత్యిషః
సామితే రక్తితుం భూమి మశక్తః కిము నః పితా
రరక్ష ఏకమో యస్య దైత్యా నున్మాల్య దేవతాః

౬౩-౬౪౪

రాఘవస్య వచ శ్శ్రుత్వా సామితిః ప్రాహ తం ప్రీతి,
యజ్యేవ మపరాద్ధోఽహం ప్రసీదతు భవా న్మయి
కథాప్రసంగా స్మర్యాదా మతిక్రమ్య త్వభాషయమ్
నిర్మితా పణశాలాభూత్ శాంతి శాపి కృతా మయా
సీతయా నిర్గత స్తూర్ణం ప్రవేశం కురుతా ద్భవాన్.

౬౫-౬౬-౬౭

ఇత్యుక్త స్సీతయా సార్థం లక్ష్మణేన చ నిర్గతః,
రాఘవః పణశాలాయాం ప్రవివేశ ద్దుతం గతః॥

౬౮

క్షత్రియ న్యాధిపత్యఫలం కిమితి విమశేత్ క్రియమాణే శ్వేత
చ్ఛత్రీచామరద్వయా దన్య కసాధారణం ఫలం నాస్తి. శ్వేత
చ్ఛత్రీచామరద్వయాత్మకఫల న్యాధిపత్యేన వినాపి సులభ
త్వేన న తదర్థ మాధపత్యం ప్రార్థనీయం. శ్వేతచ్ఛత్రాదే
ర్నానన్యనాధ్యసుఖహేతుత్వమస్తి. ఉపాయాంతరే గాపి ఆతప
నిరాసాదిఫలస్య సాధయితుం శక్యత్వా దితి భావః.

౬౨౪ ఆ మాటలు విని రామచంద్రమూర్తి లక్ష్మణునితో నిటులఁ బలికెను
తమ్ముడా! నీవు చెప్పినదే నిజమైనదో నేనుగూడ నట్టిసర్పము నతి
కృమించినవాడనీ కాన నీ నిందకు నేనుగూడ పాత్రుడను కావల
సినవాడనీ. కారణము చెప్పెదను వినుము.

౬౩-౬౪౪ రాజ్యమును ధరించుటకు సమర్థుడై యుండినవాడును, ప్రజా
రంజకుడు నగు మన తండ్రియగు వశరథుడుండగ పట్టాభిషేకము
చేసికొనుటకు సిద్ధపడితినిగాదా! ఎవడు తన పరాక్రమముచే రాక్షసు
లను జయించి దేవతలనుగూడ రక్షించెనో అట్టి మనతండ్రి భూమిని
బరిపాలించలేనివాడా?

౬౪-౬౬-౬౭ ఆ రాముని వచనములను విని లక్ష్మణుడు రామునితో
నిటులఁ బలికెను. అన్నా! ఇట్లయినచో నేనే కప్పగ మాట్లాడి
తిని. తెలియక మాట్లాడిన నా మాటలను త్షమించి నన్నుగృహిం
పుము. మాటల భారతీని నేను హస్త నతికృమించి మాట్లాడితిని.
క్షమింపుము. ప్రకృతియు ననుసరించుదము. పర్ణశాల పూర్తియైనది.
వాస్తుశాంతిగూడ చేసితిని. నీకతోఁగూడ నచ్చి గృహప్రవేశమును
జేయుము.

౬౮ ఇట్లు లక్ష్మణుడు చెప్పట తోడనే రామచంద్రమూర్తియును
సీతా లక్ష్మణ సమేతుడై కీర్ణులుగ వెళ్ళి పర్ణశాలలోఁ బ్రవేశం
చెను.

క్షత్రియున కాధిపత్యఫలమేమని విచారించినచో ఛత్రచామర
ద్యయముకంటె మేరుగ నసాధారణ సులమేమియు గన్పడును. ఛత్ర
చామరము లాధిపత్యము లేకున్నను సులభముగ లభ్యమగును కాన,
వాని నిమిత్తము అధిపత్యము కోరదగినది కాదు. ఛత్రచామరాదులు
అనన్యసాధ్యసుఖహేతువులు కానేరవు. ఇతితోపాయములచేతను
అతపనివారణరూపఫలము సాధింప శక్యమగునని భావము.

తత్ రామోఽభితో వీక్య లక్ష్మణేన వినిర్మితాం,
పర్ణశాలాం తు ముదితః పాహీదం జానకీం వచః.

* పర్ణశాలావిషయే కించినశ్చ) విచార్యతే. తద్విషయే
ద్వాపర స్తు చిరా దనేకా న్బాధతే. భద్రాచలనికటస్థితా
పర్ణశాలేతి కేచన. నాసికానికటస్థితేత్సవరే సంవదంతే.
ద్వయో రనయూః కా నామ సత్యభూ తేత్య త్రామాయణ
వచనై స్తత్తత్సలశోధనై శ్చ నిర్ధారణం కరణీయ మస్తి.
పర్ణశాలా గోదావరీతీరవర్తినీ త్యత్ర నిర్వివాది ఏవాయ
విషయః. వాల్మీకివచనపరిశీలనే పర్ణశాలానికటే సీతాద్రి,
రథాద్రిపద్మసరాంసి స్థాతవ్యాసీతి సందృశ్యతే తేషాం
త్రయాణాం భద్రాగిరినికటస్థితపర్ణశాలాంతిక ఏవాధునాపి పరి
దృశ్యమానత్వా దియ మేవ పర్ణశాలేతి వక్తుం శక్యతేతథాహి
(1) భద్రాచలనికటస్థిత పర్ణశాలాయా నికటే రథాద్రిః (రథ
గుట్ట) ఇతి వ్యవహ్రాయమాణః కశ్చి దచలో వర్తతే. సవాయం
దశాస్యరథసింహే పణాద్రి రితి తత్ప్రత్యే రథునాపి కంతరవే
ణోచ్యతే (2) తత్రైవ సీతాద్రిః(సీతగుట్ట) ఇతి వ్యవహ్రాయ
మాణః కశ్చనా న్యోద్రి రప్యస్తి. యస్మిన్భరస్య యుద్ధార్థ
మాగమనసమయే సీతాలక్ష్మణౌ స్థితౌ. అతఏవ తస్య సీతాద్రి
(సీతగుట్ట) రితి కథన మపి సంగచ్ఛతే. (3) వాల్మీకివచన
పరిశీలనే పర్ణశాలా నికటే కస్యచి త్పద్మసరాంసి స్థాతవ్యత్వేన
సందృశ్యమానత్వా దిదానీ మ ప్యేత త్పర్ణశాలానికటే మహం

౬౯ ఆనంతరము రామచంద్రమూర్తి లక్ష్మణునిచే నిర్మింపబడిన *పల్లశాల
నంతటను బరిశీలించి యాచి సంతుష్టుడై 'సీతతో నిటుల బలికను.

* పల్లశాల విషయమై కొంచె మిచ్చట విచారింప లభించున్నది.
ఈ విషయమైన సందేహము బహు జనులను చిర కాలమునుండి
బాధించుచున్నది. పల్లశాల యనునది భద్రాచల సమీపమున నున్న
పల్లశాలయే యని కొందఱును, నాసికయొద్ద నున్నది యని మఱి
కొందఱును వాదించెదరు. ఈ రెండిటిలో నేటి సత్యమును విషయము
రామాయణవచన విషయములవలనను స్థలశోధనముల వలనను నిర్ధా-
రణము చేయవలసియున్నది.

వాల్మీకి వచనములను పరిశీలించినచో, బర్హశాల దగ్గరగ సీతగుట్ట,
రథముగుట్ట, పద్మసరస్సు, అను నీ మూడు నుండవలసి యున్నట్లు
సృష్టమగును.

పైమూడును భద్రాచల సమీపమందున్న పల్లశాలకు సమీప
మున నున్నట్లు నిపుటికిని గన్పడుచుండుటవలన నిచ్చటి పల్ల-
శాలయే రామాయణమునందు వర్ణితమైన పల్లశాలయని చెప్పవలసి
యున్నది. భద్రాచల సమీపమందలి పల్లశాలయొక్క సమీపమున
నేటికిని రథగుట్టయని వ్యవహరింపబడు నొకపర్వతము కలదు. రథగుట్ట
యనగా రావణునిచే తన రథమేగుట్టయం దుంచబడెనని యాగుట్టకే
రథగుట్టయని పేరు కలిగినట్లు యిచ్చటివారల చెప్పుదురు. ఇచ్చట నే
సీతగుట్ట యనెడి యొక చిన్నిపర్వతముగలదు. సీతగుట్ట యనగా,
పూర్వము ఖరమాషణాదులు 14 వేల రాక్షసులతో యుద్ధము నకు
వచ్చు సమయమున రామచంద్రమూర్తి సీత నేగుట్టయందలి గుహలో
నుంచి లక్ష్మణునిఁ గావలియుంచి రాక్షసులతో యుద్ధము చేయ
జెడతెనో యాగుట్ట సీత గుట్టయని చెప్పుబడుచున్నదని చెప్పెదరు.
మఱియు, వాల్మీకి వచనమును పరిశీలించినచో బర్హశాల సమీప
ముననొక పద్మసరస్సుకూడ నుండవలసియున్నట్లు కన్పడును.
ఇప్పుడీ పల్లశాల సమీపమున గొప్ప తటాకము కలదనికూడఁ జెప్పు

స్తూకః క శ్చ నా స్తీతి తన్ని కటస్థై రిచానీమపి కథ్యతే - తదే
 వేద మితి వక్తుం నశక్యతే. అపిచాత్రీ నీతాన్నానకుండ సోష్ణ
 కుండ మిత్యద్యాపివ్యవహృతి రస్తి- కించ, అస్మాః పర్ణశాలాయా
 భద్రాచలం ప్రత్యాగమనే మధ్యేమార్గం దొమ్మగూడ మితి
 కశ్చన గామోద్య సందృశ్యతే. రాక్షసై ర్యత్ర రామస్య
 కలహః, దొమ్మిత్వాంధ్రభాషాయాం వ్యవహ్రియమాణః
 సంబధూవ, తస్యైవ ప్రదేశస్య దొమ్మిగూడమితి దొమ్మ
 గూడ మితిచ వ్యవహృతి రద్యాపి ప్రచలతీతి తత్రైత్యైః కంఠ
 రవేణోచ్యతే. కేచన దొమ్మిగూడ మిత్య స్యాథ్థాంతర మేవం
 వర్ణయంతిస్థ. అస్య జటాయో రగ్నిసంస్కరణప్రదేశత్వేన
 తత్సంస్థారకాలీన ధూమ ప్రసారదేశత్వా ధూమగూడ
 మిత్యభూషితి క్రమాద్దొమ్మిగూడ మిత్యధూనా వ్యవహ్రియత
 ఇతి ద్విధాపి తన్నామ సార్థకాఖ్య మేన భవతీ త్యతో
 ప్యేషైవ పర్ణశాలా వాల్మీకివర్ణితేత్యపి కథయితుం శక్యతే.
 ఉపరితనచిహ్నానాం నాసికానికలే త్వపరిదృశ్యమానత్వేన
 నాసికా పంచవటీతి కథనం నసంగచ్ఛత ఇతి. అస్య దపి మహా
 త్కారణం పశ్యమః. యేన నాసికా పంచవటీతి కథన మవిచార
 వేశలం భవేత్. తథాహి చిత్రీకూటా ద్వినిర్గత్య నాసికాం ప్రతి
 గమనే మార్గమధ్యే నర్మదాతపతీ నద్యా తర్తవ్యే దృశ్యేతే.
 కృతం తయో స్తరణ మేభి స్త్రిభి రితి నకుత్రాపి వర్ణితం భగ
 వతా వాల్మీకినా చ. తతోపి నాసికా పంచవటీ నేతి, భద్ర
 గిరినికటస్థై త్రైవేతి నిర్ధార్యత ఇత్యలం విస్తరేణ.

దురు. ఆ సహోపరమే యిది యగునో కాదో చెప్పటం కాధారము కన్పడదు.

మఱియు, నీత స్నానముచేసిన మండ మొకటి యిప్పటికి నున్న మండమను చేగుతో నొప్పుచుండెను. ఇదియునుంగాక పర్ణశాలనుండి ధర్మాచలమునకు వచ్చు మధ్యమార్గమున దొమ్మిగూడెమను నొక గామము కలదు. రాక్షసులతో నిచ్చట బూర్జము రామునకు దొమ్మి (కలహము) కలిగినందున దొమ్మిగూడెమని, దొమ్మిగూడెమని చేగు గలిగెనని చెప్పెవరు.

దొమ్మిగూడె మనుచేరు వచ్చుటకు హేత్వంతరిమును గొందరు చెప్పెవరు. (ఏమన) జటాయువున కగ్నిసంస్కారమును నిచ్చట బూర్జము జరిగినప్పుడు ధూమము (పొగ) ఇచ్చట విశేషముగా వ్యాపించినందుచే నీ ప్రదేశమునకు ధూమగూడెమని పేరువచ్చిన దనియు, కాలక్రమముచే నదియే దొమ్మిగూడెమని పిల్వబడుచున్న దనియు నచ్చటివారలుచెప్పెవరు. రెండువిధముల నామముసారకమే యగును. పై హేతువులవలన పర్ణశాల యనునది భక్రాచల సమీపమునందున్న పర్ణశాలయనియే తెలియదగినది. పైనచెప్పిన చిహ్నములు నాసిక యొద్దను లేనందున నచ్చటిది కాదనియు స్పష్టము. పర్ణశాల యచ్చటిది కాదనుటకుమఱియుక నొప్పుకారణముగూడకలదు. (ఏమన) చిత్రకూటమునుండి నాసికకు రావలయు ననిన మధ్యమార్గములో నర్మదా తపతీనదులను దాటవలయును. వీరు వానిని దాటి నట్లు వాల్మీకి యిచ్చటను వర్ణించినందున నదికాదని స్పష్టము.

పశ్యే ప్రేయసి సర్వతోముఖ మిదం సౌమిత్రినైపుణ్యకం,
జ్యోత్యైవ తత స్త్వితో విచరతో జంతూ నవాస్య ద్మితమ్
కృత్వా చాప్యవనిం సమాం దృఢశరం బద్ధ్వా చ పరైర్గృహం
కృత్వా నవ్యసుమై శ్చకార శయనం సంసిచ్య గేహం జలైః. 20

ప్రహేళ వచనం సీతా పర్ణశాలా విభో ధృవమ్,
అధఃకరోతి సౌధాదీ స్సమృద్ధా సుమపల్లవైః. 21

సౌమిత్రి స్తు తతః ఫలా న్యనుదినం త్యాగీయ కత్వా తయో
స్సేవాతత్పరధీ ర్ని శాసు సధనుర్బాణ స్తు జాగర్త స,
స్నానార్థం తటినిం త్రియో వ్యనుదినం గత్వా ద్మితం తత్ర తే
స్నాత్వాగత్య నిజాశ్రమేఽధికసుఖం కాలం నయంతిస్మ తే. 22

సౌమిత్రి స్తు కదాచి దేవ మవద ద్దామం తు సప్రశ్రియః,
త్వత్కోఽహం శ్వపవర్గమార్గవిషయం శోతుం చిరాద్ద్యాంభితః
తస్మా త్త్వం వద ముక్తిమార్గ మమలం వక్తాస్తి నో త్వత్పరః
భ్రాత స్త్వం మయి శిష్యభావ మధునా విన్యస్య శీఘ్రం వద. 23

ఇత్యుక్తోఽవనిజాపతి స్త మవద ద్దోష్యా చ్చ గోప్యం పరం,
యద్జ్ఞాత్వా మచజో జహతి హృదయగ్రంథిం భ్రమం సత్వరమ్
యాఽనాత్మన్యనుజాత్మబుద్ధి రుదితా మాయాభిధా సాభవేత్
సంసార శ్చ తియైవ కల్పిత ఇతి త్వం విద్ధి తం మాయాకమ్. 24

- ౭౦ ఓ ప్రేయసీ! చూచితవా లక్ష్మణుని సగ్యతోముఖపాండిత్యము. మొదట నిచ్చటికి వచ్చినప్పు డిచ్చట మృగములవిశేషముగ నచ్చట చ్చట సంచరించుచుండెను. వాని నన్నిటిని ధనుష్టంకారముచేతనే లక్ష్మణుఁడు పారదోలి భూమిని చదునుగ జేసి, పర్ణశాలను దృఢముగ నిర్మించి జలముచే భూమిని దడిపి పుష్పములచే శయ్యనుగూడ నేర్పరచెను.
- ౭౧ సీతయు రాముని వచనములను విని యిటులఁ బలికెను. ఓ నాథా! నిశ్చయముగఁ బుష్పసమృద్ధితో నొప్పుచున్న యీ పర్ణశాల యయో ధ్యాపురమందరి సౌఖ్యమును గూడ వజపించు చున్నదనయెను.
- ౭౨ ఇట్లు వారచ్చట సుఖముగఁ గాలము గడుపుచుండిరి. లక్ష్మణుఁడును సీతారాములకుఁ బ్రతినమ కందమూలఫలములను దీసికొని వచ్చి యిచ్చుచు వారిసేన చేయుచుండెను. రాత్రియందు ధనుర్బాణము లను ధరించి మేటకొనుచుండెను. నదికి స్నానమున కేగినపుడు మువ్వరును కలిసియే వెల్లి స్నానముచేసి తమ యాశ్రమమునకుఁ జేరుచు సుఖముగఁ గాలము గడపుచుండిరి.
- ౭౩ లక్ష్మణుఁడొకప్పుడు చేరులు తోడించి రామునితో నిటులఁ బలికెను. అన్నా! నీ వలన మోక్షవిషయమును తెలిసికొనఁ గోరిక యుండెను. ఆందుచే ముక్తిమార్గమును నా కుపదేశింపుము. నాకీ విషయము చెప్పువాఁడు నీకింటి నితరుఁడు దొరకడు. అన్నా! నీవు నాయందు శిష్యభావ ముంచి చెప్పుమని ప్రార్థించెను.
- ౭౪ ఇట్లు లక్ష్మణుఁ డడుగుట తోడనే “యేమి ముక్తిమార్గమును తెలిసి కొనుటనలన మానవుడు హృదయ గ్రంథులను భ్రమను వదలనో, యట్టి గోప్యతమగు ముక్తిమార్గము నిట్లు రాముఁడు చెప్పుకొడగెను. లక్ష్మణా! ఆనాత్మ యంతాత్మ బుద్ధి మేదికలదో యదియే మాయ యని చెప్పుటడును. ఆమాయచేరినే సంసారము కల్పితమైనది కాన సంసారము మాయక మని తెలిసికొనుము.

జీవో దేహవిలక్షణ శ్చ సతతం జీవేశయో ర్నో భిదా
తద్విజ్ఞానసుసాధనాని మయి సద్భక్తి ర్గురో స్సేవనమ్
బాహ్యభ్యంతరశుద్ధి కర్మనిరతీ దేహాతిరిక్తాత్మధః
మద్భక్తే ర్విముఖస్య తత్తదఖిలం స్యా ద్దుర్లభం లక్షణం. ౭౫

మద్భక్తౌ స్వయమేవ భాతి హృదయే స్వీయే పరా త్యానుజ,
మద్భక్త రిపి వచ్చి హేతునిచయం మద్భక్తసంగ స్తథా
మత్సేవా మమ నామకీర్తన మలం రక్తిః కథాయాం మమ
మత్పూజానిరతి ర్మదాశ్రితజనే రక్తి ర్విరక్తిః ఖలే. ౭౬

ఏతస్మా న్నయి భక్తి మేతి మనుజో మద్భక్తిభాజస్తతో
వై రాగ్యం సముదేతి తేన విమలం జ్ఞానం సముత్పద్యతే
తస్మా న్నక్తి ముపైతి ముక్తిసులభోపాయ స్వయం కీర్త్యతే
మద్భక్త్యా విముఖాయ జాతు భవ తావాచ్యంసయత్నాదిదమ్
శూన్యతే దృశ్యతే యచ్చ స్మర్యతే వా నరై స్సదా
అస దేవహి తత్సర్వం యథా స్వప్న మనోరథః,
దేహ ఏవ హి సంసారవృక్షమూలం దృఢం స్మృతమ్ ౭౮-౭౯

రజ్జౌభుజంగ వద్రాభంత్యా విచారే నాస్తి కించన
ఆత్మజ్ఞానే సదోద్యోగః వేదాంతార్థావలోకనమ్. ౮౦-౮౧
ఆచార్యశాస్త్రోపదేశా దై క్షజ్ఞానం యదా భవేత్,
లీయతే కార్యకరణై స్సహైవ పరమాత్మనా .
ఇదం మోక్షస్వరూపం తే కథితం రఘునందన

౩౫ లక్ష్మణా! శీవుడు దేహముకంటె విలక్షణుడు. శివేశ్వరులకు భేదము లేదు. త ద్విజ్ఞానమునకు సాధనములను జెప్పెదను. వినుము. నాయందలి భక్తియు, గురుసేవయు, బాహ్యశుద్ధియు, నాంతరిశుద్ధియు, కర్మా సక్తియు, దేహముకంటె సాత్త్విలక్షణుడను విజ్ఞాన మని తెలియ దగు. నాయందు భక్తి లేనివానికిఁ జైనర్యము దుర్లభము.

౩౬ లక్ష్మణా! నాయందు భక్తి కలిగినచోఁ బరమాత్మ సాక్షాత్కారము హృదయ గుహయందుఁ గలుగును. నాయందు భక్తి గల్గుటకుఁ గారణములఁ జెప్పెదను. నాకు భక్తులతో స్నేహము, నాకిథలయందా సక్తియు, నన్నుఁ బూజించుట యందాస్యము, నాయాశ్రితజనము నం దనురక్తియు, ఖలములందు విరక్తియు, (నివి నాయందు భక్తికి సాధనములు.)

౩౭ ఈపై సాధనములవలన మానవుడు భక్తియుక్తుడగును. నాయందు భక్తి కలిగిన వెంటనే వైరాగ్య ముదయించును అందుచే ముక్తి నొందును. ఇది ముక్తి నొందుటకు సులభోపాయము. నాయందు భక్తిలేని వానికి నీచే నెప్పుడు నిది చెప్పఁదగదు.

౩౮-౪౯ లక్ష్మణా! మనచేఁ జూడబడునదియు, వినిబడునదియు, స్మరింపఁ బడునదియు, నంతయు స్వప్న మనోరథము వలె నసత్యమని తెలిసి కొనుము. సంసారమును వృక్షమునకు దేహము మూలము. త్రాడును జూచి సర్పమని భ్రాంతి చెందినట్లు భ్రాంతిజెంచెదను. విచారించి నచో బ్రహ్మకంటె నితర మేదియు సత్యముకాదు.

౫౦-౫౧ లక్ష్మణా! ఆత్మజ్ఞానము నొందుటకుఁ బ్రయత్నింపవలయును. అందునకు వేరాంతపరిశీలన మవసరము. ఆచార్యశాస్త్రోపదేశములచే నైక్యజ్ఞాన మెప్పు డుదయించునో, ఆప్పుడు కార్యకరణసంఘముతో బరమాత్మయందు నిలీను డగును. ఇదియే మోక్షస్వరూపము. సంక్షిప్తముగ నీ కిది చెప్పబడినది.

ఏవం రామేణ కథితం ముక్తితత్త్వం నిశమ్య సః
పూర్వస్నా దధికం రామే భక్తియుక్తోఽభవ త్తదా. ౮౨

ఇత్యాశ్చర్య రామాయణే అరణ్యకాండే సప్తమ స్సర్గ
స్సమాప్తః.

అప్తమ స్సర్గః

1 ఏవం తత్ర సుఖేన సంస్థితవతాం తేషాం త్రియాణాం సతా,
మాగా చ్ఛీతలవాతపోతవిసరో హేమంతకాల స్తదా
న్నాతుం జాతు నదీజలే రఘుపతిం గచ్ఛంత ముద్వీక్ష్య స
స్సౌమిత్రీ స్త మనువ్రజన్తి మకణై రార్ద్రోఽవద
ద్రాఘవమ్. ౧

సంవర్త స్మరసా మర్కతాపసర్గంకష స్తథా
సమాగతోఽయం హేమంతోఽదుర్బలానాం భయావహః. ౨

శల్యే సంచరణం బహి ర్హిమమయే కాలే న శక్యం ధృవమ్,
వాయా శ్చైత్యయుతస్య వేష్టనవశా నైకోపి సందృశ్యతే
కిం చారణ్యకపక్షిజాత మనిలా చ్ఛీతా దభూ త్పిండవత్
భ్రాత స్సర్వజనా శ్చ బిభ్యతి హిమాత్కాలో వ్యాయం
దుస్సహః. ౩

- ౮౨ పైభముగ రామునిచే జెప్పబడిన ముక్తి తత్త్వమును లక్ష్యబుండు విని పూర్వముకంటె సభికభక్తితో రాముని విషయమై మెలగుచుండెను.

అరణ్యకాండమున
సప్తమసర్గము ముగిసెను.

అష్టమసర్గ ప్రారంభము

- ౧ ఈ ప్రకారముగా నా పంచవటిమందు నీతారాను లక్ష్యబులు మువ్వరు సుఖముగ నివసించుచుండగా, చల్లని పిల్ల తెమ్మరల సంచారములచే నొప్పారు హేమంతకాలము వచ్చెను. ఆ సమయమున నొకప్పుడు నదీ జలమున స్నానముచేయ వెడలుచున్న రామచంద్ర మూర్తి ననుగమించుచున్న లక్ష్యబుండు మంచులింకువులచే దడిసినవాడై యన్నతో నిటులఁబలికెను.
- ౨ ఆన్నా ! ఈ హేమంతకాలము కొలకులకుఁ బ్రేరయకాల సమమైనదియును, (ఆనగా వానిలోనిపద్మములను గళాహీనములనుగా జేయునదియని భావము) సూర్యుని వేడిమిని నిర్మూలించు నదియును, బలహీనులకు దుస్సహ మైనదియునై యున్నది.
- ౩ సోదరా ! హేమయము మగు నీ సమయమున నుదయమున జనులు బయట సంచరించుట కశక్తులుగ నుండిరి. ఆత్యంత తైత్వమతో గూడిన వాయువుచే దిక్కు లావరింప బడినందున నెలుకొచ్చినను నొక్కడైనను కాన్పించుట లేదు. అదియునుం గాకి, వసమునం దలి పక్షులన్నియు చరిగారిచే ముద్దకట్టుకు పోయినట్లున్నవి. జనులందరు నీ మంచువలన మిగుల ధియమును జెంచెవరు. ఈ కాలము కడు దుస్సహ మైనది.

చంద్రికాచంద్రికాలాసు చందనే చామలే తథా,
నిరుత్సుకా భవం త్యేవ జనా లోకే రఘూత్తమ

౪

భవే త్ప్రతీకం కఠినం ప్రజానాం
స్పృష్టుం త్వసాధ్యం జల మద్య నూనమ్
వై శ్వానరో ప్యాప్తతమః ప్రజానామ్
క రుం యతంతే విబుధా *సవేష్టిమ్.

౫

హిమాభిభూత స్తేజస్వీ నోదితోఽపి దివాకరః,
ఏవం సితే భవే దన్య తపనాఖ్యా నిరర్థకా.

౬

* సవేష్టిమితి—ఆగ్రియణ మిత్యర్థః. సవధాన్యే సమా
గతే త త్ప్రతీకే పక్త్వా తద్దేవతాభ్యో నివేద్య పాపరహితా
భవం తీర్త్యాపస్తంబోప్యావా. “నానిష్ట్యాగ్రియణే నాహి
తాగ్ని ర్నవస్య ధాన్య న్యాశ్చీయా ద్వీప్రహీణాం శ్యామా
కానా మగ్రోపాకస్య యజేత” ఇతి.

• హిమాభిభూతః ఇత్యత్ర కశ్చి ద్వ్యంగ్యార్థోఽపి ప్రతీ
యతే. వనవాన మాగతవత స్తవ చిరకాలో గతః. తథాపి
రాక్షసై రవమానితః కథం తూష్ణిం తిష్ఠసి. భౌత స్తవ
శక్తిం లోకై రగ్రహ్ణాం రాక్షసాః కుర్వంతి. కించ రామో
రాక్షసమర్దన ఇతి సమాఖ్యాపి తే నిరర్థకా భవే దత స్తహా
పేక్షా న యుక్తేతి భావః.

- ౪ సోదరా ! లోకమందరి జనులందరు వెన్నెలల యందును, చంద్ర కాంతమణి నిర్మిత సౌభములయందును, మంచి గంగము నందును, చామరములందును నుత్సాహము వీడుదురు.
- ౫ జనుల శరీర మీ కాలమున కతినముగ నుండును. జలము ప్రజలకు స్పృశింప నలవిగాక యుండును. అగ్ని యాప్తతమముగ నుండును. కర్మిష్టు లీ కాలమున నూతనమైన * ఇష్టినీ జేయఁ బ్రయత్నించె దరు.
- ౬ సూర్యుడు కుదయించినను మంచుచేఁ గప్పబడినందునఁ బ్రకాశము లేనివాడయ్యెను. అట్లుగుటచే సూర్యునకు గల తపసు డను శేరు (తపింప జేయువాడను శేరు) నిర్లభకమగు చున్నది.

* నూతనేష్టియనగా ఆగ్రయణ మను శేరుగల యాగ విశేష మని యర్థము. “నూతన ధాన్యము పండిరాగానే యా ధాన్యమును దంపి యా తండులమును క్షీరమున వండి యా ధాన్యాధి లేవతలకు నివేదించినఁ బాప విముక్తులగుదురు. అను నాపస్తంబమహర్షి వచనముచే నాహితాగ్ని ప్రవిగ్ధముగా నాచరించి క్రొత్త ధాన్యమును భుజింపనలయును. పై విధముగ నాచరింపక క్రొత్త ధాన్యమును, భుజింపరాదు.

1 ఇచ్చట నౌక వ్యంగ్యార్థము గోచరించుచున్నది

సోదరా ! నీ కర్మణ్యవాసము చాల గడచినది నీవు రాక్షసులచే నావృతుడవై యిట్లు ప్రకాశము లేకుండనుండనేల? రాక్షసులు నీ ప్రకాశము లోకచిదితము కాకుండఁజేయుచుండిరి ఇట్లు నీవుండిన “రాముడు రాక్షసవర్ధనుడు” అను నీనామము నిర్లభకము కాగలదు. కాన నీవిక నుపేక్షించుట తగదని భావము.

భ్రాతృ పశ్చిమశీతవాయు రథికో వాతస్స హః దుస్సహో,
 నీహ రేణ న భాతే గాఢతమసా వ్యాప్తో యథా దిక్షయం
 కిం చైవా వనపంక్తి రప్యవిమలా సుప్తేవ సందృశ్యతే
 కాలేస్మిం స్త్వయి భక్తితస్తు భరత శ్చేతే హి శీతావనా. ౭

శుచ్యై త్యానుజ మేవ మాహ భరతస్నేహాకులో రాఘవో,
 భూయ స్తద్భరతేన లక్ష్మణ! కదా నూనం సమేష్యామ్యహమ్,
 పోక్ష్యేవం త్వనుజస్మృతే ద్వికలహృత్పశ్చాదుసే త్యాపగాం,
 స్నాత్వా తత్రవిధాయ తర్పణమపి ప్రాగా త్పున స్వాశ్రమమ్.
 ౮

తత్ర తే గమయంతిస్మ సుఖ మబ్ధత్రయం త్రయః,

సమిదావరణార్థం తు జాత్వగా ల్లక్ష్మణో వనమ్ ౯

సౌమిత్రీ ర్యత్రీ గతివాం స్తత్రీ శూర్పణఖాసుతః,

సాంబో విధిం తపః కుర్వత్ స్థితో గుల్మాంతరే క్వచిత్. ౧౦

తత్రైవం వసతోఽసురస్య నీకటం జా త్వాగతః పద్మభూ,

స్తత్స్వాంతాశయవి ద్విపుక్షయకృతే తస్యాంతికే కంచన
 పక్షి ప్యోత్తమదివ్యఖడ్గ మసురా యేదం త్వనుక్త్యా యయా
 సాంబ స్తద్విధిద త్తఖడ్గవిషయం నో వేద యోగస్థితః. ౧౧

౭ సోదరా! సహింపరాని చలిగాలి మిక్కుటముగా వీచుచున్నది. ఎంతకష్టము! దట్టమగు చీకటిచే నావరింపబడినట్లు దిక్కులు మంచుచే నావరింపబడి స్పష్టముగఁ గన్పడుటలేదు.

మఱియు, వనపంక్తి నిర్మించుచున్నచో యనునట్లు స్వచ్ఛముగ గన్పించుటలేదు. ఇట్టి సహింపరాని యీ చలికాలమున నీ యందలి భక్తి విశేషముచే భరతుఁడు గూడఁ జల్లని నేలమీదఁ బరుండుచుండును గదా!

౮ ఆన విని రామచంద్రమూర్తి సోదరుడైన భరతునియందలి శ్రేమచే విచారపడుచు లక్ష్మణునితో నిటులఁ బలికెను. లక్ష్మణా! ఎన్నడో భరతునితో నేను గలసికొందునో కదా! యిట్లుచుచు సోదర స్మృతీవలనఁ గలతఁజెందిన మనస్సుకలవాడై కొంతసేపటికి పెల్లగ నదికిఁ జేరి స్నాన మాచరించి పితృతర్పణము మొదలగు విధుల నాచరించి పిమ్మట సీతాలక్ష్మణసమేతుడై తిరిగి తననివాసమున కేగెను.

౯ సీతా రామలక్ష్మణులు మువ్వరును పంచవటియందు మూడు సంవత్సరములు సుఖముగ గడపిరి. ఇట్లుండ నొకొకప్పుడు లక్ష్మణుఁ డింకనములకొఱకై వనమున కేగెను.

౧౦ లక్ష్మణుఁ డే పృథ్వీమణికు వెల్కెనో, యచ్చటనే శూర్పణఖా పుత్తుండును నాంబుఁడను రాక్షసుడు పొదరింటిలోఁ గూర్చొని, బ్రహ్మగుహార్పితపముచేయుచుండెను.

౧౧ ఇట్లు పొదరింటఁ దపముచేయుచున్న రాక్షసునిండ్ల కొకప్పుడు బ్రహ్మయేతెంచి వాని యాశయ మెఱిగినవాడై శత్రుసంహారకరిమగు నొక ఖడ్గమును వాని సమీపముననుంచి యీసంగతి వానికేఱుయుఁ జెప్పకయే వెడలిపోయెను. ఆ సమయమున ధ్యానవశమున నున్న యా రాక్షసుడేమియు నెఱుగఁడయ్యెను.

దదర్శ ఖడ్గం తత్రోత్పం సౌమితిః కాననే చరణ,
తదాకాయ మహాఖడ్గం లతాగుల్మాలపభూరుహాన్
చిచ్ఛేద లక్ష్మణ స్తత్రో గుల్మంతస్థానసురో హతః. ౧౨౪

గుల్మంతరే హతం స్వేన నాంబం వీక్ష్వ తు లక్ష్మణః,
బ్రహ్మహత్యాభియా యుక్త స్వాస్వగ్రాహంతిక మాగతః
కథయామాస రామాయ గతవృత్తం శుచాన్వితః. ౧౩-౧౪

విచార్య మనసా సర్వం రాఘవః పాహి లక్ష్మణం,
మా శోచతు భవా న్నాయం విహోఽభూ ద్వచ్చి కారణమ్.
౧౫

సౌమిత్రే భవతా హతోఽయ మసురో నాయం ద్విజర్షి ధృవం,
బ్రహ్మర్షి కృదిచే త్తదంతికతలే ఖడ్గస్థితి ర్నోభవేత్
కశ్చి ద్ద్రాక్షస ఏవ శత్రువిజయం కర్తుం తు తత్సాధనం
దైవా త్రాప్తమనా స్తపస్తు కురుతే దత్తం న వేద ధ్రువమ్.
౧౬

ఏవ ముక్త్యానుజం రామ స్సమాధాయ సుఖం స్థితః,
కండమూలఫలాద్యర్థం గతవా స్లక్ష్మణో వనమ్. ౧౭

౧౨ ఇట్లుండ లక్ష్మణుఁ డా కాననమున దిరుగుచు నచటనున్న యా ఖడ్గమునుజూచి గ్రహించి దానితో నచ్చటి తీగెలను చిన్నచిన్నచెట్లను ఛేదించుచుండగా పాదలో నున్న సాంబులము రాక్షసుఁడు కూడ హతుఁడయ్యెను.

౧౩-౧౪ పిమ్మట లక్ష్మణుఁడు పాదలమస్య తనచేఁ జంపబడిన యా సాంబులజూచి బ్రహ్మర్షి యెవఁడో తనచేఁ జంపబడిననియు, వండుచే బ్రహ్మహత్యాదోషము సంభవించెననియు, భయముగల వాఁడై తనయన్నయగు శ్రీరామచంద్రుని సన్నిధికిగిరి జరిగిన వృత్తాంతము నంతయు విచారపూర్వకముగఁ జెప్పెను.

౧౫ లక్ష్మణుఁడు చెప్పిన విషయము నంతను శ్రీరామచంద్రమూర్తయు మనమునందు విచారించి, లక్ష్మణునితో నియలఁజెప్పెను. లక్ష్మణా! ఇతఁడు బ్రాహ్మణుడై యుండకు. కారణము చెప్పెదను. నీవు దుఃఖంపకు.

౧౬ లక్ష్మణా! నీచేఁ జంపబడిన యతఁడు రాక్షసుఁడుకాని బ్రహ్మర్షి నిక్కముగఁ గాడనుటకుఁ గారణ మేమన గానతఁడు బ్రహ్మర్షియై యైననో నతని సమీపమున ఖడ్గముండకు. ఎవడో యొక రాక్షసుఁడు శత్రుజయమునకై తత్సాసనము నెర్చేవునివలననో సంపాదించఁ గోరి తపముచేయుచుండ నర్జున మతనికిఁ జెలియకుండగ నొక ఖడ్గము నచ్చటనుంచి యరుగ గా, నా ఖడ్గవిషయము నతఁడు గుర్తుగక యుండియుండెను. ఇది నిశ్చయము.

౧౭ ఈవిధముగ రాముఁడు తమ్ముని నోదార్చి సుఖముగనుండెను. పిమ్మట నొక సమయమునఁ గందమూలఫలాదులఁ జెచ్చుటకై లక్ష్మణుఁడు వనమునకేగెను.

యా భ్రాతృ హతభర్తృకా దశముఖే నాద్యాపి లోకోత్తరం,
భర్తృత్వేన న పూరుషం క్షీతతలే చిన్మం త్యుపైతుం క్షమా
పైషా శూర్పణ ఖాత్మజం సరహతం శ్రుత్వా శుచా నిర్గతా
చిన్మంతీ సుతహంతకం తు తటిసీతీరం కృమా దాగతా. ౧౮

తత్రైవం విచరంతీ సా కంజాంకుశముఖాంకితాన్
రామపారాం స్తు పశ్యంతీ సైకతే వృద్ధ్యచింతయత్ ౧౯
అత్ర కశ్చిన్మహం స్తిష్ఠే త్పూరుష స్తం వృణోమ్యహమ్
సంచింత్యైవం కామరూపం సద్యో ధృత్వా వినిర్గతా. ౨౦

విస్మృత్య పుత్రీదుఃఖం చ విచిన్మంతీ చ తన్నరమ్
కృమా దామాశ్రమం పాప్య తత్రత్యం లోకసుందరమ్
కోటికందర్పినీకాశం జటావల్కలధారిణమ్

పద్మపత్రవిశాలాక్షం రాజలక్ష్మణ లక్ష్మీతమ్
దృష్ట్వా శూర్పణఖా రామం వివశా కామమోహితా
ఉవాచ వచనం త్వేవం దశాసనసహోదరీ. ౨౧-౨౨-౨౩

క స్త్వం కేయ మహా సుదుర్గమవనం కింన్వాగతో స్యేతయా
కస్మా త్వం సముపాగతోసి చ పునః కుత్ర వ్రజేత్స్వంత్యతః
ప్రాజ్ఞ బ్రూహి యథాతథం త్వేతి తయా పృథ్వో మహీజాపతి
స్సీప్యయం వృత్త మథానుపూర్వకతయా ప్రాహాఖిలం తాం ప్రతి.

౧౮ ఇంతలో తనయన్నయగు రావణాసురునిచేఁ జంపబడిన భర్తగలదియును, తండ్రిగి లోకోత్తరుఁడగు పురుషుని భర్తృమగాఁబొందగోరి లోకమునంతయు వెదకనను బొందలేనిదియు నగు శూర్పణఖ తన కుమారుఁ డొక మానవునిచేఁ జంపబడినట్లు విని దుఃఖముచే దన కుమారునిఁజూపిన యా మనుజుని వెదకుచుఁ గృమముగ గోకావరీ నదీతీరమునకు వచ్చెను.

౧౯ ఆ నదీతీరమునఁ గుఱిమ్మరుచున్న యా శూర్పణఖ పద్మాంకుశాదిశేఖలచే నొప్పుచున్న శ్రీరాముని యడుగులబాడల నా యిసుకలీన్నెల యందుఁజూచి తన మనమునం దిట్లు చింతించెను.

౨౦ ఇచ్చట నొక మహాపురుషుఁ డుండి తీరును. నే నీ మహాపురుషు నెట్లయినను వరించెదనని యోజించి, తత్తఱును కామరూపమును ధరించి బయలుదేరెను.

౨౧-౨౨-౨౩ పుత్త్రీదుఃఖమునుగూడ మఱచి, యప్పరుషశ్రేష్ఠ సరయుచుఁ గృమముగా శూర్పణఖ రామాశ్రమమును జేరి, యయ్యాశ్రమము నందు నివసించినవాఁడును, సకల లోకసుందరుఁడును, కోటిమన్మథ సమానుఁడును, జటాచీరధారియును, పుండరీకాక్షిఁడును, రాజలక్ష్మణులక్షితుఁడును నగు, రామునిఁజూచి కామరూపితయై, తన యధీనము తప్పిన మనస్సుగలవై శ్రీరామునితో నిట్లు పలికెను

౨౪ ఓ సుధీమణీ! నీ వెవ్వడవు? ఈమె యెవ్వతె? ఈమెతోఁగూడ నీవిచటి కేలవచ్చితివి? ఎచ్చటనుండి నీరాక? ఇటనుండి మరల నెచ్చటికిఁ బోయెదవు? నీవు యథార్థము చెప్పమన శ్రీరామ చంద్రుఁడు తన వృత్తాంతమునంతయు నామూలగ్రముగ నానెకుఁ జెప్పెను.

ఉత్తైవ మాత్మనో వృత్తం రాఘవ స్తాం నిశాచరీమ్
ప్రాహేదం వచనం భజే! నిజవృత్తం వదాద్య మే
ఇత్యుక్త్వా కథయామాస రామం పృతి నిశాచరీ. ౨౫౪

శోతవ్యం మమ వృత్త మార్య భవతా సద్వంశజాహం ధ్రువం,
కాచి ద్రాజసహోదరీ సమభవం జ్ఞాతా భవేయం క్రిమా
ద్ద్రుప్త్యా త్వా మిహ సుందరం తవ వశే న్ధాతుం మనో మేభవ,
న్నాథ! త్వం మమ కామనాం తు సఖలాం కృత్వా ప్రిసనోఽ
భవ. ౨౬౪

*మద్వంశ్యా సఖలా న్వేత్తు నూనం పుణ్యజనా స్ఫువాన్,
సహోదరా శ్రుయ స్సంతి మమ తేవిభవో బుధాః. ౨౭౪

• తే హ్యద్వో మితవిక్రమో బుధనుశో విద్వత్ప్రభు స్సంయుగే,
జత్వా లోకపతీ సవాప్తవిభవ స్సంశోభతే మానిత్య,
అన్య స్తత్సమ ఏవ కింశు న బహి స్త్వాయాతి నిద్రావశ
స్తాత్రి యాకసహోదరస్తు నితరాం ధన్వైనురక్త స్సదా. ౨౮౪

* వ్యా—శ్లేషార్థోఽస్యత్ర గ్రాహ్యః - పుణ్యజనాన్ -
రాక్షసా నిత్యార్థోఽపి గ్రాహ్యః - తేవిభవోబుధా ఇత్యత్యోపి
తేవిభవః, అబుధాః ఇతిచ్చేదే తే త్రియః (అవిభవః)
త్వత్పురత స్త్వ సమర్థాః, (అబుధాః) అజ్ఞానినః అథవా దేవ
శత్రీయః, ఇత్యర్థోఽవగమ్యతే.

• వ్యా—విశేషార్థః- ఆద్యోమితక్రిమ ఇత్యత్ర ఆద్యః
అమితవిక్రిమ ఇతి, ఆద్యః మితవిక్రిమ ఇతి ద్విధాచేదః కార్యః.

౨౧ ఇట్లు తన వృత్తాంతమునంతయు నానెకుఁ జెప్పి, శ్రీరామచంద్ర మూర్తియుఁ బిమ్మట నీ వృత్తాంతమునుగూడ దాపక చెప్పమని యాశూర్బాణునకుగ నామ యీ క్రిందివిధముగఁ దన వృత్తాంత మునుఁ జెప్పఁబోవఁగను.

౨౨ ఓ పూర్వాదా' నా వృత్తాంతమును వినుము. నే నొకమంచి కుల మున జన్మించిన రావను.

ఒకనొక రాక్షసుకు నహోదయి క్రిమముగ నా నందరి నంతయు నీవు తెలిసికొనగలవు. లోకముందరులకు నున్న భావనఁ జూచి నప్పుటను డియు నీ మధ్యమనఁ మరకుటను నాకుఁ గోరిక పుట్టినది. నాని గోరికను నలలము జేసినన్ననుగ్రహింపుము.

౨౩ మఱియు, నా వంశీకులందఱును * పుష్కలమేయి తెలిసికొనుము. ఇంకిను సగ్రభువులును, పండితులు నగు మువ్వరు సోదరులు నా కుండిరి.

౨౪ ॥ ఆ మువ్వరిలో మొదటివాఁడు ఆమితపరాక్రమము గలవాఁడును బుధులచే గొనియాడఁబడువాఁడును, విద్యప్రిభువును, మఱియు యుక్తమున లోక వాలిగనుగూడ జయించి విశేషశైధ్యమును పొందినవాఁడునై యుండెను. రెండవవాఁడు నన్నిట నతివికఁ డీసిపోవని వాఁడేకాని నిర్రాజునై యెన్నడును బయల్పడెనడు. ఇది మూడవ సోదరుఁడు గొప్పమోక్షుడై యుండును.

* పుణ్యజనులే యని తెలిసికొను మనునప్పుడు రాక్షసులనుగా తెలిసి కొను మను శ్రేష్ఠులము గాగ్రహ్యము. ఇట్లే (తేవిధివోలుచు) ఆనుగ్రల మునందును (తే, ఆవిధివో, ఆబుధా) ఆని పదవిభాగముచేసిన (తే) నా సోదరులు (ఆవిధివో) నీకింటి నైర్వ్యాకృతిహీనులును (ఆబుధా) మూఁఖులనని, లేక దేవతాపులని యర్థము గాగ్రహ్యము.

• మూలములోని శ్రేష్ఠులము వివరింపబడుచున్నది. (అన్యమితవిక్రమః) ఆనుచోటను ఆద్యమితవిక్రమః, ఆని పదవిభాగముచేసిన మిత పరాక్రమము గలవానియు, (విక్రమాబుధమితః) అన్నప్పుడు

సాపత్న్యసోదకో ప్యస్తి రాజరాజో ధనాధిపః
ధనకో విబుధాప్త శ్చ భిన్నభావేన నో స్థితః.

౨౯౪

రాజ్య మేకం మమాప్యస్తి బహవ స్సంతి నేవకాః
చతుర్దశసహస్రాణి సైనికా శ్చ స్థితా మమ
క్రమా త్సర్వం చ విదితం భవితా తే సరోత్తమ
ఇతోధికం వివిచ్యా ద్య వక్తుం సాపత్రీపం మనః
ఏతాదృగ్భుసంబంధం మా విముంచతు వై భవాన్.

30-31-32

అనురూపవరాలాభా న్న చోధాహం పున ర్విభో,
హేత్వంతరా తి హాయతా ధన్యాహం తవ సర్శనాత్.

33

ఏతాదృశగుణోపేతా కామరూపా శ్శియూన్వితా
కులీనా సత్వసంపన్నా తవాహం సదృశీ విభో!
మమానురూపోఽపి భవాం స్తేననురూపా ధునివం త్వహమ్.

34

కందర్పకోటిసదృశస్య తవేయ మార్య
యోగ్యా భవే న్నహి కురూపయుతా కుజాతా,
యోగ్యాహ మేవ పురుషోత్తమ తే ధునివం త్వ
మహా మిమా మధిప మాం గృహిణీం గృహాణ.

35౪

తథైవ ఏకక్రిమాబుధనుత ఇత్యాత్మాపి అబుధనుతః, బుధ
నుతఇతి చ పదచ్ఛేదః కార్యః. ఏవం నుతోవిద్వత్ప్రభు రిత్వ
త్మాపి, అవిద్వత్ప్రభు రితి, విద్వత్ప్రభు రితి పదచ్ఛేదః కార్యః.

౨౯౪ మఱియు, నాకొక సవతిసోదగుడు గలడు. అతడు రాజరాజు.
సనాధిపతి. ధనదుడు. కేవలము మిగుల నాపుడు. భేద భావముతో
మా విషయమై యుండువాడు కాదు.

౩౦-౩౧-౩౨ మఱియు, నాకొక రాజ్యము గలదు. అనేకులు సేవకులు
గలరు. ఇంతయే కాక పనునాలుగు వేలపైనికులును గలరు. ఓ మాన
వోత్తమా! కృమముగ నిదంతయు నీకు తెలియగలదు. ఇంతకుఁ
దైన వివరించి యధికముగఁ జెప్పటకు నా మనము లజ్జపడుచున్నది.
ఇక నిట్టి యున్నతమైన సంబంధ బాంధవ్యమును విడిచిపెట్టు
కొనకుము.

౩౩ ఓ ప్రభువరా! అనుమాపుఁడు వగుడు లభింపమి తిరిగి నేనింతవరకు
వివాహము చేసికొని యుండలేదు. నే నిప్పుడు కొండొక కారణమున
నిచ్చటకు వచ్చి మిదర్శనము చేయుటచే సన్యాత్మకాలవైతని.

౩౪౪ రాజ్యసంపద, సైనికసంపద, బంధుసంపద మొదలగు లక్షణములతో
గూడిన కానను, కామరూపియు, శ్రీమంతురాలును, గొప్పబలము
గలకానను, గొప్పవంశమునందుఁ బుట్టినకాన నగు నేను నీకుఁ దగి
యుంటిని, నీవును నాకుఁ దగియుంటివి. (మన యిద్దరికి వాంఛిత్యము
బాగుండు నని భావము.)

౩౫౪ ఓ పూజ్యుడా! కోటి మన్మథులకు సమానుడవగు నీకు, ఈ కుజా
తయు (కున్జిత జన్మము గలదియు) ఈ కుమారపిణియు నగు నీమె
తగినదికాదు. ఓ పురుషోత్తమా! నిజముగ నేనే నీకుఁ దగినకానను.
నీకు దగిన నన్ను భార్యనుగా గ్రహింపుము. (కుజాత యన
భూమిలో బుట్టినదనియు సర్పము గ్రాహ్యము.)

(వికృమ, ఆబుసనుతః) అని పదమును విశజించిన బుధులచే గొని
యాడఁడువాడు; కానివాడినియు, (మతోవిక్వత్ప్రభుః) అనునప్పుడు
(నుతః అవిద్యత్ప్రభుః) అని విభాగింప మూఁక ప్రభువనియు, శ్రేష్ఠ
గ్రము స్ఫురించును.

తచ్చుత్వా ప్రహసన్నాహ రామ శూర్యణఖాం ప్రతి,
తవాయం వ్యసనాయాం ప్రాప్తినయో హి మర్షితైః ॥ ౩౬ ॥ ౪

సాందర్యస్య విమర్శనే తవ భవ త్యభ్యర్థనీయా మయా,
యే నాభ్యర్థనయోగ్యతా తు న భవేత్తన్నా స్త్యవద్యం త్వయి
*కింతు బ్రహ్మపదార్థినో మమ పునః సత్ప్రాద్యమజ్ఞా వశా,
ధర్మార్థ విధినా గ్నిసాక్షికమసా పూర్ణా ప్యభూ ద్బంధవత్

ఏవంస్థితే బంధకీ త్వం బంధకీ న భవేత్ కథమ్,
యత్ప్రకృత్యాపి గచ్ఛత్వం నిర్బంధేన న తే ఫలమ్. ౩౭ ॥

బ్రహ్మపదమితి. పద్యతే గమ్యత ఇతి పుష్కలత్వా సకల
విద్యాస్థానప్రతిపాద్యం పదశబ్దే నాభిధీయతే.

యద్వా, జన్మాన్యస్య యశ ఇశ్యనేన న్యాయేన
జగదుత్పత్తిస్థాన మితి వా పదశబ్దార్థః యద్యపి బ్రహ్మణ
స్వప్రకాశత్వేన, నిర్వికారత్వేన చ విద్యాస్థానగమ్యత్వం జగ
దుత్పత్త్యాదికారణత్వం వా పారమార్థికం నాస్తి. తిథా ఘృప
నిష దర్శనచారజన్యజ్ఞానస్య బ్రహ్మనిష్ఠత్వా దారంభాధికరణ
న్యాయేన జగతో బ్రహ్మవిపర్యత్యాధ్యుపగమా చ్చ తద్వ్య
వహరో ఘటతే.

3౬౪ ఆనవిని శ్రీరామచంద్రయూర్తి చిరునగవుతో శూర్పణఖను గూర్చి
యిటులఁ బలికెను, నీదు ప్రయత్నము మాబోంట్లకును కోరకగినదే.

3౭౪ నీ యంక చందములను విచారించిన నీవు మాచేఁ గోరదగిన దానవు.
అట్లు కోరకుండుటకుఁ దగిన యవద్యత్వము (హాసము) నీయంకే
మియు గన్పడకు. కాని *బ్రహ్మపరమును గోరు నాకు నాదుడననీ
జనకుల గురువుల యానరిచే నగ్ని సాక్షిగా ధర్మార్థమై వివాహముచేసి
కొనఁ దిన యీమెయే నా కొక బంధమువలె నుండెను (ఇట్టిస్థితిలో
నితరుల పొత్తు విషముపై వేయుఁ జెప్పిన దేమి యని భావము)

3౮౪ ధర్మము కొఱకై యగ్నిసాక్షిగ పరిణీతమైన నీత విషముమే
యిటులఁ జెప్పితే, కులబయగు నీవెట్లు నాకు బంధముగా కుండువు?
నీ కెచిత్రీకైన నీయిచ్చవచ్చిన తాపనకుఁబొమ్ము. బలవంతి పరచినను
నీ కేమియు ఫలముకలకగు.

* బ్రహ్మపర మనుచోట విమర్శనము.

పదమునగా పొందబడునది యని యగము. (అనగా సకల విద్య
లచేఁ బ్రసాదింపబడునది) కాని సదముని చెప్పబడుచున్నదని
తెలియకగను. లేక, “బ్రహ్మద్యస్య యతః” అను వ్యాసమాత్రాను
సారముగ సకల జగదుత్పత్తి స్థిలయ కాదగమని యగము ప్రహింప
నగు బాగుగ విచారించినచో ‘బ్రహ్మపరము స్యతేఃప్రకాశమా
నిము. సర్వవికారకూల్యము నగుటచే సకలవిద్యలచేఁ బ్రసాదింప
బడునది యని కాని, సకల జగదుత్పత్తి స్థిలయకారగమమున నని
కాని నా స్తవికముగఁ జెప్పవలనుపడదు. కాని, ఉపనిషద్భ్రావణుల
చేత సహ్యాత్మకమైన యేబోధ యుదయించునో, అయ్యదియే
బ్రహ్మప్రాప్తికి ముఖ్యసాధన మగుటచేతను, ఆరింబొధికింబాము
ననుసరించియు, సమస్తజగత్తును బ్రహ్మపరిణామ మని యంగీకరిం
టచే బ్రహ్మసమస్తపు సకల విద్యాప్రసాద్యుని కాని, సకల
జగదుత్పత్తిసాని మని కాని వ్యవహరింపబడుట కనుపపత్తి
యేమియు లేదు.

ప్రపంచోయం బాధాహాః, దృశ్యత్వాచ్చుక్తి రజతవదిత్యను
మానేన ఆత్మాతిరిక్తస్య సర్వస్య భేదప్రపంచస్య మిథ్యాత్వాత్
ఆత్మనశ్చ స్వప్రకాశత్యేనదృశ్యత్వాభావాచ్చ సత్యజ్ఞానయాప
త్వం సుఖరూపత్వంచ, తస్య సుఖ మహా మన్యాప సుతీ సుప్రౌఢి
తస్యసుఖానుభవవరానుర్భ స్యాస్యభానుసపత్వ్యా వేద్యమ్.

బంధకమితి—నచ వివాహస్య మోక్షపరిపంథిత్వం.
తస్యాభావే మోక్షాసిద్ధేః. తథాచ మనునోక్తం. “ఋణాని త్రీ
ణ్యాపాకృత్య మనో మోక్షే నివేశయేత్, అనపాకృత్య మోక్షే
తు సేవమానో పతత్యధః, అధీత్య విధివ ద్వేదా న్పుత్రా
నుత్పాద్య ధర్మతః, ఇష్టాచ శక్తితో యజ్ఞైర్భూనో మోక్షే నివేశ
యేత్, అనధీత్య ద్విజో వేదా సనుత్పాద్య తథాత్మజా
అనిష్టా చైవ యజ్ఞైస్తు మోక్ష మిచ్చ స్వీజ త్యధః” ఇతి
కించ “ఆశ్రమా దాశ్రమం గచ్ఛేత్” ఇత్యాదినా, “గురవేతు
వరం దత్వా స్నాయిత తదనుజ్ఞయా, వేదస్మితాని
వా వారం నీత్వా పుష్కరయ మేవనా, అవిష్ణుతబ్రహ్మచర్యో
లక్షణ్యాం స్త్రీయ ముద్వహేత్” ఇత్యాదినా చ విహితత్వా
ద్వివాహ స్యావశ్యక ర్తవ్యత్వం. మోక్షార్థినా ధర్మానుష్ఠానం
కర్తవ్య మేవ. కేవలం నిమిత్తకృత్య విహితానాం నై మిత్తి కానా
మగ్నిహోత్రాదీనా మకామసయా కృతానాం దర్శపూర్ణ
మాసాదీనాం చోపాత్తదురితక్షయంతికరణశుద్ధ్యాది సమ
ర్థుద్వారేణ మోక్ష శేషత్వాత్.

ఈ ప్రపంచ మంతయు నశించునది-దృశ్యమగుటవలన-మత్తైపు చిప్పుయందలి రజతబుడివలె-సనియిడి యనుమానముచే బరమాత్మారి రిక్తమగు సర్వప్రపంచకము కల్గయై యున్నది.

ఆత్మ స్వయంప్రకాశమానమైన దగుటచే గమలకు గోచరింప నది యగుటవలనను సత్యజ్ఞానరూపత్వమును, నిర్మించి మేల్కొంచిన పురుషునకు “నేనుగుఱముగ నిర్మించితీ” నను స్రత్యభిజ్ఞ పాదము చున్నది గనుక సుఖరూపత్వమును, ఆత్మకు లభించుచున్నది, అని తెలిసికొనదగును.

బంధమునలనున్నది యనుదాని విమర్శనము - వివాహము లేక మోక్షమే సిద్ధింపకుండుటవలన వివాహ మెన్నడును మోక్షమునకు విరోధికా నేరదు. మోక్షవిరోధి కాదనుటలో మను ఏకీకరించియుగ జెప్పెను. “ఋషిఋణమును, పితౄణమును, దేవఋణమును తీర్చి మోక్షవిషయమున మనస్సును బ్రవేశ పెట్టుము ఈ మూడు ఋణములనుండి ముక్తుడుకాక యెవడుమోక్ష మార్గమును సేవించునో, వాడగోపరితు డగుచున్నాడు. వేదాధ్యయనము చేయకయు, పుత్రులను గనకయు, యజ్ఞములను జేయకయు మోక్షమును గోరువాడు పరితుడగును, అదియునుంగాక, ఒక యాశ్రమమునుండి మఱియొక యాశ్రమము నకుబోవలయును. మఱియు, సాంగ వేదాధ్యయనముచేసి గురువక్షిణ నొసంగి వారియజ్ఞమును బడసి స్నాతకవ్రతము నాచరింపవలయును. వేదవ్రతములను సాంగముగ నాచరించికాని వేదములను వేదవ్రతములను రెంటిని బూర్తిచేసికాని బ్రహ్మచర్యాశ్రమము గడపి శుభలక్షణములుగల కన్యకను వివాహ మాచరవలయును” ఇట్లు మనువుచే విహితమగుటవలన వివాహ మనశ్యము చేసికొనదగినదియై యున్నది. మోక్షమును గోరువా రందరును విధిగ ధర్మానుష్ఠానమును జేయవలసినదే. జీవనమును నిమిత్తముగా జేసికొని విహితములయిన సైమిత్తికములగు నగ్నిహోత్రాదికర్మలు, దర్శపూర్ణమాసాదికౌత్తికకర్మలును, పాపక్షయద్వారా చిత్తశుద్ధిజనకములగుటచే మోక్షాంగములయినవి.

బాలే కథ మహం జహ్య మిదృ కౌభాగ్యశాలినిం
మహాకుల ప్రసూతాం చ సీతాం సన్నిహితా మిమాం. ౩౯

ససర్గతోహ మభవ మేకః త్వీనృతాన్వితః
తస్మా న్మమ త్వద్వరణం నయక్త మితి భాతి మే. ౪౦

*విద్ధి మాం జానకీజాని మస్య మే త్వం తు నక్షమా
సుష్టు మాం పరిశీల్య త్వ మన్యతో గంతు మర్హసి. ౪౧౫

తచ్చుత్వా వచనం ప్రాహ రామం శూర్యణఖా తతః
నైవం వాచ్యం త్వయా రామ వసం త్వతై వ తేవిభోః ౪౨
పాదా వ్రుపచరిష్యామి త్వయాఽనుజ్ఞా ప్రదీయతామ్
నైవ మంగీకరోషి త్వం యది త్యక్త్యామి జీవితమ్. ౪౨-౪౩౫

న చానూథభార్య స్వాగ్నిహోతాదికర్మానుష్ఠానం
సంభవతి. తస్మాగ్న్యభానానహా త్వే నాఽనగ్నికర్తాత్.
తస్మాదర్మానుష్ఠానశేష త్వే నాపి పరిణయన మవశ్యం కర్తవ్య
మేవ. అనేనప్రకారేణాత్మరపదప్రాప్త్యనుకూలాఽపి సీతాబంధా
యభవిష్య తీతి యస్యమహతీ శంకా తస్య కథ మన్యాంగనాపరి
గ్రహ స్వాత్. విశేష తోఽరణ్యమధ్యే సహసా దృశ్యమా
నాయా అవిదితకులనామధేయాయా సైన్సరిణ్యా స్తవ పరి
గ్రహణోఽత్యంత మధర్మాయ భవిష్యతీత్యాశయ ఇతి వేద్యం.

* పరమార్థ స్తు దుష్టశిక్షణ శిష్టపరిపాలనార్థం దశర
థాత్మజ రూపేణావతీర్ణస్య రాక్షససంహారకస్య విఘ్నోర్మున న
హి రాక్షసీవరణం యక్త మితి భావః.

౩౯౪ ఓబాలికా! గొప్పవంశమున జన్మించినదియును, యిట్టి సౌందర్య శాలినయు, సన్నిహితయు నగు నీ నీతను నేనెట్లు వదలుదు నను కొంటివి!

౪౦౪ మఱియు, నేను స్వభావముచేతనే యేకపత్నివ్రతసుడను, కావున నీవు నన్ను వరించుట మిగుల నయుక్త విషయము.

౪౧౪ నన్ను బాసకీపతినిగాఁ జెలిసికొనుము. అందువలనను నీవు నాకుఁ దగవు. * నన్ను బాగుగాఁ జెలిసికొని వేరొందు దేశమున కేగుము.

౪౨-౪౩౪ ఇట్లు శ్రీరామచంద్రమూర్తి పలుకగా విని శూర్పణఖ శ్రీరామునితో నిటులఁ బలికను. ఓ శ్రీరామచంద్రా! ఈ విధముగాఁ బలుకుట నీకుఁ దగదు. నే నిచ్చటనే యుండి నాభుజునగు నీపాదముల నేవించెదను. అనుజ్ఞ నిమ్ము. ఈ నాడు రాస్యమును గూడ నీ వంగీకరింపనిచో జీవితమును నే నిచ్చటనే వదలుదును.

మఱియు, నవివాహితుని కిగ్మ్యాభావమునం దర్హత లేకవాపుటచే ననగ్నికు డగుటవలన నగ్నిహోతావ్రతి కర్మానుష్ఠానము పాసగదు. కాన ధర్మానుష్ఠానాంగముగ వివాహము తప్పనివర్తయైనదగును. పైవిధముగాఁ జరిమపదప్రాప్తి కనుకూలమైన వైనను నీతియే బంధము కాగలదను గొప్పసంశయముగల శ్రీరామచంద్రుని కెట్లుపక్షస్థితి పరిగ్రహణము సద్ధియించును? అంతయేకాకి యరణ్య మధ్యమం దాకన్మీకముగాఁ గన్పించిన తెలియబడని కులగోత్రములు గలిగి స్వేచ్ఛాసంచారిణి యగు నిన్నుఁ బరిగ్రహించుట మిక్కిలి యుచ్యము కాగలదని యభిప్రాయముని తెలియదగును.

* నన్ను బాగుగాఁ జెలిసికొను మను దాని విశేషము. దుష్టులను శిక్షించుటకును, శిష్టులను రక్షించుటకును విశేషపుత్రుత్వవై యవసరించిన రాక్షసమారకుఁడనగు నన్ను నీవు వరించుట తగదని తాత్పర్యము.

ఇత్యుక్తో రాఘవః ప్రిహ వచ శూర్పణఖా మిదం
 నైవం భవత్యా కార్యం హి మద్వచ శృణు సాదరం ౪౪౫
 భార్యా తిష్ఠతి మేఽంతికే సుదతి తే సాపత్న్యముఖం భవే
 ద్భ్రాతృ మే తరుణోఽతిసుందరతను ర్భాష్యేస్థితో లక్ష్మణః.
 త్వత్కార్యం సఫలం భవిష్యతి లఘు త్వం గచ్ఛ తస్మాంతికం
 యోగ్య స్తే సతు విప్రీయై క్త సుదతీయోగ స్తత స్తం వ్రజ.
 ౪౪౫

తచ్ఛ్రీత్వా రాఘవం ప్రిహ తత శూర్పణఖా వచః
 భవద్వశా న కిం కుర్యా మహం యామి త్వదాజ్ఞయా. ౪౪౫

భవదాజ్ఞాం తు సామితిః సాలయే ద్యది రాఘవ
 సంతోష ఏవ హి భవేన్నో చేదాయా మ్యహం పునః. ౪౪౫
 ఇత్యుక్త్వా తదనుజ్ఞాం తు ప్రిప్య శూర్పణఖా తతః
 సామిత్రే రంతికం ప్రిప వనా దాగచ్ఛతో ద్రితం. ౪౪౫

ఇత్యశ్చర్య రామాయణే అరణ్యకాండే
 అష్టమస్తర్గ స్సమాప్తః.

అస్మిన్సర్గే చోత్తరత్ర తత్ర తత్ర శక్తిభద్రా
 శయాః త ద్వాభ్యాసవచాంసి గృహీతా నీతివేద్యమ్.

౪౪౪ ఇట్లు విని శ్రీరామచంద్రునితో “నీ నిటుల నాచరింపవలదు. నామాటల నాదరముతో విను”మని శూర్పణఖతో ననెను.

౪౪౫ ఓ సుందరీ! నాకు సమీపమున భార్య గలదు. నీకు సవరీవలని దుఃఖము కలుగగలదు. నా సోదరుడగు లక్ష్మణుడును నా వలె యువకుడును, మిగుల నందమైనవాడునై యున్నాడు. అతడు తెలుపల నున్నవాడు. నీవు శీఘ్రముగ నాని సమీపమున కేగుము. నీ కార్యము ఫలవంతముకాగలదు. అతడు నీకు దగినవాడు. అతని భార్యకూడ దూరస్థురాలయి యున్నది. కాన నానిని బొందుము.

౪౪౬ ఇదంతయు శూర్పణఖ విని శ్రీరామచంద్రునితో నిటులఁ బలికెను. రామచంద్రా! నేను నీ యధీశురాలనైయున్నాను. కాన నీయాజ్ఞాను సారముగ నటులనే చేయుదును.

౪౪౭ రామచంద్రా! నీ తమ్ముడగు లక్ష్మణుడు నీయాజ్ఞను బరిపాలించిన సంతసమే. లేకుండిన నేను నీరిగి నీ సమీపమునకే వచ్చెదను.

౪౪౮ ఇట్లు పలికి శూర్పణఖ శ్రీరామచంద్రుని యాజ్ఞానుసారముగ బయలుదేరెను. ఇంతలో లక్ష్మణుడు శీఘ్రముగ నిరణ్యమునుండి వచ్చుచుండ నతని కమరుగ శూర్పణఖ వెడలుచుండెను.

అరణ్యకాండమున నెనిమిదవ సర్గము

స మా ప్త ము .

న వ మ స్స ర్గ :

తత స్సాన్వంతిక మాయాంతం సౌమిత్రీః కామయాపిశేం,
దృష్ట్వా శూర్యణాం చి త్తే చింతయామాస నై కథా.

స్త్రీరశ్నస్య విలాసిన్ మృదుతన్ రస్యాజ్జపత్నీక్షణ,
స్వర్గో వా నసతి ర్మహీతల మిదం న జ్ఞాయతే ధామ కిం,
ఏవం తు క్షణమాత్ర మానురమహమాయాప్రభావాప్తత
దూప్రప్రేక్షణజన్యవిస్మయవశః పశ్యా త్పుత్రం ప్రాప సః. ౨

శాంతం పాప మయం విచారవిషయో దాసస్య మే నోచితః,
పిత్రో ర్వాక్య మనుష్ఠితం రఘుపతేః ప్రాప్తస్య చైత ద్వనమ్,
సంచి త్యైవ మథాపరత్ర గమనోద్యుక్తం సుమిత్రాసుతం,
న్వాన్వీక్షావిముఖం వ్రజం త్యను తదా సా రాక్షసీచాప్యభూత్.

3

పరావృత్త ముఖం పశ్యా, దాగచ్ఛంతీం నిశాచరీం,
దృష్ట్వా స్వమానసతతే, చింతయామాస లక్ష్మణః. ౪
* తపస్విధర్మా స్పృశ్యంత మమాంతిక మియం వధూః,
సమీక్షితాపి సావజ్ఞ మే త్యస్యా శ్చక్రితం త్వహా. ౫

* తపస్వినా మితి - తపస్వినాం తపస ఏన పరమ
ధనత్వేన పరమప్రేమాస్పదత్వేన చ కళత్రాదివిషయాభి
లాషాభావా త్రదాచారానువిధాయినో మమాపి తదభావః

న వ మ స ర్గ పాఠం భము .

- ౧ అనంతరము లక్ష్మణుడు తన సమీపమునకు వచ్చుచున్న కామరూపిణి యగు శూర్పణఖను జూచి తన సహనమునందుఁ బలువిధముల గలఁ జింతించెను.
- ౨ వెలదుల మిన్నయు, విఘ్నసినియు, మృదుశరీరముగలదియు, పద్మములఁదోలు నేత్రములుగలదియు, నగు నీ యువతి స్వర్లోక వాసినియో లేక భూలోక వాసినియో తెలిసికొనలేకుండు నుంటిని, అని లక్ష్మణుడు తన కాలము రాక్షసమాయా ప్రభావముచేఁ బొందబడిన యాశ్చర్య కరమైన యా రూపమునుఁ జూచుటవలన గలిగిన విస్మయమునకు నశుద్ధై పిమ్మట స్ఫుర్తిగలిగి యీ క్రిందివిధముగఁ దలంచెను.
- ౩ నా పాప ముపశమించుగాక. తేజవంతుల యాజ్ఞను నెరవేర్చుటకై యీ యరణ్యమున కి తెంచిన శ్రీరామ-వంశునకు రానుండనగు నాకీ యాలోచన కూడదు. అని చింతించి తనను జూచుటకుఁగూడ విముఖుడై మోక్షముకిందోలు కేగుచున్న లక్ష్మణుని రక్షింపియగు శూర్పణఖ వెంబడించెను.
- ౪ తన వెనుక వెంబడించి వచ్చుచున్న రాక్షసిని లక్ష్మణుడు ముఖము వెనుకకు మరల్చియూచి యిట్లు చింతించెను.
- ౫ * తాపసవేషమును తాపసగర్భములను జూచియు, నాచే నవమాన పూర్వకముగఁ జూడబడియుఁగూడ నా సమీపమునకు వచ్చుచున్న యీ స్త్రీయొక్క పాపవర్తన మిక్కిలి యాశ్చర్య జనకముగ నున్నది.

* తాపసులనగా తపస్సేగనముగాగల జనులని యర్థము. కానఁ దపస్సేవారలకు పరమధనమును, పరమప్రేమాస్పదమునై యుండుట వలనఁ గళత్రాది విషయాభిలాష యుండదు. కాన తపస్కులతో నున్న నాకును కళత్రాది విషయాభిలాష లేనట్లు ప్రకటిత మగు

ఆత్మచిత్తవిమోహాయ యతం త్యాఽఽత్మవిచేష్టితైః
అనయా భాషణం చాపి భంజకం నియమస్య మే.

౬

ఇత్యాలోచ్య వ్రజంతం త మనుస్మత్యాహ సా పునః,
'వాచా ప్యనభినం ద్యార్య సహి ధర్మాగతి స్తవ,
లోకపుత్రానుస్మత్యాపి దేయం ప్రతిపచ స్వయా,
* కిం చోపేక్షా న తే యక్తా స్త్రీజనే శరణాగతే,
శూన్యతే హి రిపు శ్చాపి నోపేక్ష్య శ్శరణాగతః,
ఏవం స్థితే సదాచారే కిం పునః స్త్రీజనోఽగతిః.

౭-౮-౯

ప్రకాశ్యతే. ధర్మా నిత్యనేన యమనియమాదీన్ తదంగభూత
త్రీకాలన్నాదీన్ తపశ్చరణచిహ్నభూతాన్ స్వరూపలలాదీ
నపి పశ్యంత్యా అస్యాః మదంతికాగమన మననురూపం భవేత్.
తత్ప్రాప్తి మనోహరవేషాభరణ మాత్మపతి మి వై వంభూతం
మాం ప్రత్యాగమన మనురాగప్రకాశనం చాత్యంతవిరుద్ధం.
తత్ప్రాప్తి నిందాగర్భమీక్షితాపి మదంతికాగమన మతీ వాను
చిత మతి భావః.

* శరణాగత ఇతి—అత్రాత్మీయవ్యసన మనుక్త్వా శరణా
గతేతి కథనం తదీయదురాశయ మేవం భూత మావేదయతి.
ప్రథమత ఏవాహ మేతంప్ర త్యసంగపరితాపరూప మాత్మీయం
వ్యసన మావేదయేయం, తతో రాగరహిత స్యాప్యో
పేక్షా మయి భవేత్. శరణాగతే త్యభిహితే తేన “క స్తే వ్యసన

౬ ఈమె తన విలాస చేష్టలచే నామనస్సును మోహపజుచుటకై ప్రయత్నించుచున్నట్లుండెను కాన నీమెతో సంభాషించుటకూడ నా నియమమునకు ఖంఠము కాకలదు.

2-౮-౯ ఇట్లాలోచించి, వెడలిపోవుచున్న లక్ష్మణుని శూర్పణఖ వెంటడించుచు నతనితో నిట్లనెను. ఓ పూజ్యుడా! నీ నిమిత్తమై వచ్చుచున్న నన్ను మాటలచేసిన సంభాషింపకుండ నీవిటుల వెడలుట ధర్మము కాదు. లోకయిత్రో నమసరించియైన నామాటకుఁ బ్రత్యుత్తర మియ్యఁదగియున్నది. అదియుం గాక, స్త్రీజనము * శరణుబొంద గా నిట్లుచేక్షించుట నీకుఁ దగినది కాదు. శత్రువైనను శరణు పొందినను చేక్షింపఁ గూడదని పెద్దలు చెప్పుచుందురు. సకాచార మట్లుండ దిక్కులేని స్త్రీవిషయమై చెప్పవలసిన జేమియుండును'

చున్నదని భావము. తాపససర్పములనగా యమము, నియమము, మొదలగునవియు, వాని కంగములైన భృకాలస్నానము మొదలయిన వని తెలియదగు. సారాంశమేమన తపశ్శ్రద్ధకు చిహ్నములైన జటావల్మలీలాదులకు జూచుచున్నదియై యీ స్త్రీ నా సమీపమునకు వచ్చుటయే యుక్తియు గా లేదు. ఆందునను మనోహరములైన దుస్తులను, ఆభరణములను గొరించిన నిజభర్తను వలె నివ్యిధముగ నన్నను సరించుటయు, నందునను తన యరురాగమును బ్రకటించుటయు మిగుల విరుద్ధమైనది. అంతియేకాక, నాచే నింకాగర్భముగఁ జూడఁ జెడియు నా సమీపమున కేతెంచుట మిక్కిలి యనుచిత మని భావము.

*శరణుబొంద గా ననురాని వివరణము - ఇచ్చట మొదట శూర్పణఖ తన సంకల్పమును బయల్పాటుపక శరణుబొందితిని చెప్పుట యారాక్షసియొక్క మర్వ్యసనియనుఁ జెలియజేయుచున్నది. (ఎట్లన) నేను ముందుగా నే వానితో నా వ్యసనమునుగూర్చి తెల్పిన నేని యనురాగమే లేని యీతనికి నాయం దుచేక్షయే కలుగును. కావున నేను శరణుబొందితి నన నతడే స్వయముగ నీ చింతయేమి! యని యడు

గురో ర్భయాచ్చ భవతా నోపేక్ష్యాఽహం సరోత్తమ
రాఘవాజ్ఞావశా దాగా మహం తు భవదంతికమ్. ౧౦

తచ్ఛ్రుత్వా లక్ష్మణ స్సాన్వితే భేద మేవం గతోఽభవత్
భ్రాంత్యాహం కథ ముద్ముక్త స్త్యక్తుం రాఘవశాసనమ్
ఏచార్యైవం తతః ప్రిహ సౌమిత్రీ స్తాం నిశాచరీం. ౧౦౫

భద్రే! కి మాజ్ఞాపితవా న్నా మార్య సుత్వరం వద
ఇత్యుక్తా సా శూర్పణఖా ప్రిహైవం లక్ష్మణం వచః ౧౦౫

*భవతః పరిచర్యార్థ మపృచ్ఛం త్వద్గురుం త్వహమ్
మయా సహత్సన స్సేవాం భ్రాతా తవ నియుక్తవాః. ౧౧

విశేష ఇతి స్వయ మేవ పృచ్ఛేత్. తదా మదీయవ్యసనం కూరి
కర్తుం భవా నేన సనుర్ధః, రక్షిష్యా మి త్యుక్తే వదామి
త్యుచ్యతే. తత స్త్వాత్మినోఽ సామర్థ్యభియా య ద్యయం
కరిష్యా మితి ప్రతిజానతే, తదా మద్యవ్యసన మావేదయేయం.
సత్యప్రతిజ్ఞాభంగభియా త్వనిచ్చ న్నపి మాం పరిగ్రహిష్యతీ
త్యాలోచ్య శరణాగత ఇతి కథన మితి వేద్యమ్.

*అత్రాయ మాశయః - జాయాత్వేన మే గ్రహణం
నియుక్తవా నిత్యుక్తేమమ స్వీకృతిం భ్రాతృపాదనేవా విరోధినీం
మత్స్యా మా ముపేక్షే తాతోఽభిలాషో భవత్పరిచర్యా
మాత్రే పర్యవసిత ఇత్యుక్తం. సోపి గుర్వాజ్ఞావిషయ ఇతి

౦ ఓ పురుషేశ్వరా! పెద్దలవలని భయమువలన నన్ను నివృత్తింపవలదు సుమా! నేను శ్రీరాముని యాజ్ఞను బొందియే నీ సమీపమునకు వచ్చితిని.

౧౦౪ ఆమాట విని లక్ష్మణుడు- ఎట్లు? నేను శ్రీరాముని యానతిని గూడ భ్రాంకించే నుత్తేజీంచుచుంటినే? అని వనమున విచారపడ సాగెను. ఇచ్చిసముగ విచారపడి పిమ్మట లక్ష్మణుడు రక్కసితో గట్టు పలికెను.

౧౦౫ ఓ మంజుశపగిరురాలా! పూజ్యుడగు శ్రీరాముడు నన్ను గూర్చి యేమి చెప్పినో తెలిసే చెప్పము. అనగా నా శూర్పణఖ లక్ష్మణులతో గట్టు పలికెను.

౧౦౬ * నేను నీయొక్క సేవ చేయుటకై నీగురువగు శ్రీరాముని యానతిని గౌరవతడు నాతోగూడ నిన్ను దన సేవను జేయవలసివదిగా నాజ్ఞాపించెను.

గును. అప్పుడు నా చింతిను బాప నీవే సమర్థుడవు రక్షించెదనని నచో నా వ్యసముఁ జెప్పుదును. అని చెప్పునచ్చును. అనంతరమున నతడు తానసమగుడని లోకమునఁ దన కపకీర్ణవచ్చునను భయముచేఁ దప్పక చేసెదనని ప్రితజ్ఞ చేసినచో నప్పుడు నా యభీలానిమును బ్రకటనఁ జేయుదును. అప్పు డతడు సత్యవాక్త్రయముమగలవాఁ డగుటచే, సత్యప్రతిజ్ఞాభంగభయముచేత తనకుఁ గోరిక లేకున్నను నన్నుఁ బరిగ్రహించు నని యాలోచించి శరణుబొందితి నని చెప్పి నదిగాఁ జెలిసికొనెదగును.

* ఇచ్చటి విశేషశయము- నన్ను భార్యనుగా గ్రహింపుమని రాముఁ డాజ్ఞాపించెనని చెప్పినచో, నన్ను భార్యనుగా గ్రహించుట తన సోదర సేవకుఁ బ్రతిబంధకమని తలంచి నన్నుఁ బరిగ్రహించుటయే మానును. తాన నిన్ను సేవించుటయే నా తలంపని చెప్పబడినది. అట్టి పరిచర్యయు, గుర్వాజ్ఞావిషయమని చెప్పబడుచున్నది. ఈ విధ

తచ్చృత్వా వచనం తస్యా స్త్యభిలాషం నిషేధయన్
సౌమిత్రిః పౌహ వచనం హేతుమత్తాం నిశాచరిం. ౧౩

*స్వర్లోకే వసితుం క్షమా హి భవతీ నిత్యం వనేఽహం స్థితః
కించ స్థంబిలశా య్యహం తు భవతీ తల్పేతు శేతుం క్షమా,
త్వం తు స్వాదుపయోఘృతేదసపరా వన్యేన జీవా మ్యహం
వేత్తుం చాత్మహితంక్షమా న భవతీ ముగ్ధేన తేఽహం క్షమః

నివేద్యతే. అనే నాఽవకాశేన లబ్ధసన్నిధి రహం కృమా త్సాధ
యేయ మభిలషిత మిత్యనేన దురాశయేన స్వాభిమతివిషయ త్వేన
గుర్వాజ్ఞానివేదనం న కృతం. తథాచోక్తం. “యస్య యస్య హి
యో భావ స్తేన తేన ప్రవిశ్య తమ్, స్యయం తద్భావసంయుక్తః
క్షీప్ర మాశ్చివశం నయేత్, ఇతి. అయ మత్ర నిష్క్రమ్. పూర్వమే
వాల్మీకిపరిచరణేసహాయాంతరాభావేనపరిశిన్నశ్చరణాగతాంమా
మిమామవేక్ష్య దయార్ద్రమానసస్స న్నేవం విజ్ఞాపితవాన్. హే
సౌమిత్రే! భవతా పరిచరణే నియమనివర్తనే చ సాహాయ్యా
యైషాగృహ్యతా, మేతేన శ్రీయోద్వయం భవితా. యదస్యా
అనాథాయా స్సనాథత్వం, యచ్చ భవతీ సాహాయ్యలాభః.
ఇతి మద్వచనా దుచ్యతా మిత్స్యర్థో మయా సహాయ్యనేన
సూచితః.

*ముగ్ధే, ఇత్యనేన సౌందర్యాది గుణసంపదా సురలో
కవాసిజనాహారయా భవత్యా నిత్యంవనే స్థితోఽహం కథమను
రాగభాజన స్వామితి భావః. యది వనేపి భోగయోగ్యవిభవ

౧౩ ఆ మాటనువిని యామెయొక్క యభిలాషను నిషేధించుచు లక్ష్మణుడు యుక్తియుక్తముగ రక్షింపఁగలఁగాక సూర్యకాశ్యతో నిట్లుపలికెను.

౧౪ నీవు స్వర్గలోకమున నివసించఁదగిన దానవు. నీ నెల్లప్పుడు నరణ్యములో నుండువాడను. మఱియు, నేను నిత్యము వట్టి వేలమీదనే పగుండువాడను. నీవు హంసతూలికా శయ్యయందుఁ బడఁగింపఁదగిన దానవు. నీవు మధుర పదార్థములను భుజింపఁదగినదానవు. నేనారిణ్యకాండస్థులచే జీవయాత్ర గడపుచున్నవాడను, * మూఢురాలా! నీ హితమునుగూడ నీవు తెలిసికొనలేకుంటివి. నేను నీకుఁ దగినవాడను గాను.

మన సాన్నిధ్యమును సంపాదించ మెల్ల మెల్లగా దనకోరికను నెరవేర్చుకొనియెడ నను దుస్స్వభావముచేరి నిట్లు చెప్పబడినది.

“వివరి కవరికి నే మే భావముండునో” ఆ యా భావముతో వానినిజేరి తానుగూడ నాభావముతోఁగూడికప్పుముగ వానిని దన స్వాధీన పడునట్లుగఁ జేసికొనవలయును” అని యుండెను. ఇది వరకే లక్ష్మణుడు తనకు జేయు పరిచర్యలయందు లక్ష్మణునకు సహాయ మెవగును లేక పోవుటచేఁ గష్టముతోనున్న శ్రీరాముండు శరణుపొందిన నన్నలాచి మిక్కిలి దయగలిగిన మనస్సుగలవాడై “ఓ లక్ష్మణా! నాకుఁ బరిచర్యచేయుటలో నీ కీమతోడుగా నుండును. ఈమెను నీవు గ్రహింపుము. అట్లు గ్రహించుటచే రెండు శ్రేయస్సులు నీకు లభింపగలవు (అవియేమన) ధర్మహీను రాలగు నీమెకు ధర్మ గలుగుట యొకటియు, నీకు నాయము లభించుట రెండవదియు, అని నామాటగాఁ జెప్పమని రాముని యాసరిమని “నాతోఁగూడ” అను దానిచే నూచింపబడినది.

* మూఢురాలా! అను దాని వివరణము- సౌందర్యాది గుణము లచే స్వర్గలోక నివాసులగు జనులకుఁ దగియుండిన నీ కెల్లప్పుడు నరణ్యమున నివసించు నీ నెల్లమరగా పోతుండ నగుదునని భావము. అరణ్యమునందైనను భోగముల ననుభవించుట కనునగు సంపత్తు కలిగి

కించ రామస్య దాసోహం త్వం తు దాసీ భవిష్యసి,
నహి దాసీపదం యోగ్యం కులీనాయాః స్త్రీయః పునః. ౧౫

సం త్యన్వాన్యపి కారణాని బహునా కిం వచ్చి సారం శ్రీణు,
కామః కుత్ర తప స్తు కుత్ర సిదతి స్యాద్బద్ధవైర స్తయోః,
తద్వార్తాశ్రీవణంచ తాపసజనా దూరిం విముంచం త్యలం,
సాక్షాత్కర్తు మహం యతేయ సుభగే తద్ధర్మయుక్తః కథమ్.

౧౬

సంపన్నోభవేయంతదావనవాసోపినాత్యంతదోషమావహేత్
తజపి నేతి. కించ స్థంజిలశాయ్యహ మిత్యాదిసోచ్యత ఇతి వేద్యం.
అనేన నిర్మలస్వాదుక్షీరాన్నాద్యుపభోగసముచితాయా
భవత్యాస్తత్తాద్యగ్భవసంపన్నో లోకోత్తరగుణశాలీ పురుష
శ్రేష్ఠ ఏవ ప్రేమపాత్రీం భవతీతి వ్యతిరేకో వ్యజ్యతే.

సను యస్మిన్ననురాగో విద్యతే స పరిగ్రాహ్యః. ఉత్ప
న్నశ్చ మమ త్వద్గోచరోఽనురాగః. స హ్యనురాగోత్పత్తి
ర్భూహి రుపాధీ నపేక్షతే. తథోక్తం - “నఖిలు బహిను పాధీ
స్ప్రీతయ స్సంశ్రయంతే” ఇత్యాశంకాయాం స తేహం
క్షమ ఇత్యుచ్యతే. అంతరార్థస్తు-అహం విష్ణురూప శ్రీరామ
భక్తత్వే నాత్యంతపావనః, శున్యా ఆదోభికారోహణవాం
భితవ ద్విష్ణుభక్త వరణం దుష్కులీనాయా స్తవ న యుక్త
మితి భావః.

- ౧౫ మఱియు, నేను శ్రీరామునకు దాసుడను. నన్ను నీవు వరించిన నీవు దాసివికొగలవు. కులీనురాలగు శ్రీ కన్నదును దాసీపదవి తగినది కాదు.
- ౧౬ ఇంతయే కాక, ఇతరకారణము లనేకములుగలవు. అధికముగఁ జెప్పి యేమి బాధిము? సారాంశమును జెప్పచున్నాను వినుము. కామమెక్కడ! రిపస్సెక్కడ! ఈరంటికిని ఒద్దవరోధము. రిపస్సు నందాసక్షులగు వార లాకామవార్తల వినుటను గూడ దూరముగఁ ద్యజింపుచున్నారు. ఓ సుందరి! అట్టి రాపససర్వవలంబి యగు నేను నీవు చెప్పినటుల నెట్లుచేయ యత్నింపుచును?

యుండినచో నప్పుడు వనవాసముకూడ నధికమగు దోషము కాదు గదా! యను నాశంక కలుగు నని నేను వట్టి నేలమీదఁ బరుండు వాడ నను దానిచే నదియును లేదని చెప్పచున్నాను. ఇట్లు చెప్పుటచే మధుర పదార్థములను భుజించుట మొదలగువాని కనువగు నీకు నుచో వైధివములలో నొప్పువాఁడును, లోకాతీత గుణుఁడునగు పురుషుఁడే ప్రేమపాత్రుఁడగునుకాని నేను ప్రేమపాత్రుఁడను గాననియు వ్యంగ్యమగుచున్నది. మఱియు “నెననియం దనురాగముండునో వాడే గృహింపఁదగినవాఁడు” అను న్యాయముచే నీయం దనురాగ ముదయించెను, అను రాగ మెన్నడును బాహ్యము నపేక్షించి యుదయింపదు. అట్లే పెద్దలచే జెప్పబడినది. “ప్రేమయెన్నడును బాహ్య పాథుల నపేక్షింపదు” అను నాశంకికు సమాధానముగా నేను నీకుఁ దగినవాడను గానని చెప్పబడినది. నేను నీకుఁ దగి ననుదాని యంత రార్థ మేమనిగా- నేను విష్ణుస్వరూపుఁడగు శ్రీరాముని ఛక్తుఁడగుటచే మిగులఁ బవిత్రుఁడను. ఇట్టి విష్ణుభక్తుని నీవు వరించుట శునకము అందోధికును (పాలకీని) నెక్కుటకుఁ గోరినటుల దుష్కులీనురాల వగు నీవు నన్ను వరించుట కూడనిపయి యని భావము.

తత శ్శూర్పణఖా వాక్యం ప్రాప్తేదం లక్ష్మణం పృథి,
 యదుక్తం భవతా వాక్యం సత్యదూరతయా స్థితమ్,
 *భ్రాతా తే భార్యయాసాకం వనేస్మి న్యసతిస్మి యత్,
 తచ్చుత్వా వచనం ప్రాహ సౌమిత్రి స్తా మిదం వచః. ౧౭-౧౮
 చతుర్థశాబ్దా న్మనీషర్మచారీ వనే నివాసం త్వహ మాచరేయం,
 ఇతి ప్రతిజ్ఞా గురుసన్నిధానే భ్రాతా సమక్షే చ సతాం కృతాహి.

౧౯

కృత్వా పృథిజ్ఞాపహర్తి మారోఽః,
 దృష్ట్వా జనన్యాప్తసహోదరాం శ్చ,
 తతోర్ధ కామా పరిసేవతుం తు,
 యతేత తావ న్మ హి సేవతే తౌ.

౨౦

ఉపేక్ష్య కామం సతతం చ ధర్మే,
 రమోయ మాసీ ద్యది జాయయా కిమ్,
 ఇతి త్వయాఽఽక్షేపణ ముచ్యతే చే,
 త్రస్యా ప్యహం కారణ మద్య వచ్చి.

౨౧

*భ్రాతా తే భార్యయా నాక మిత్య న్యాయ మాశయః-
 యోగురునియోగ మంగీకృత్య తపస్విధర్మ మాచరతి సోప్యార్యః
 ధర్మాధర్మవిచారవా నపి స్వభార్యయా సహ రమమాణ
 ఏవ వర్తతే. గుర్వాజ్ఞాం వినా భ్రాతృస్నేహా జీవ వనం గతస్య
 తే మత్పరిగ్రహేణ తపోవిరోధ శ్శంకితుం న శక్య ఇతి భావః.

౧౭-౧౮ * పిమ్మట శూర్పణఖ లక్ష్మణునితో నిటులఁ బలికెను. లక్ష్మణా' నీవు చెప్పినమాట లన్నియు సత్యదూరములుగా నున్నవి. (ఏలనన) నీ యన్నయగు శ్రీరాముఁడు భార్యతో గూడియే యాయగణ్యమున నివసించెను గదా! అను శూర్పణఖావాక్యములను లక్ష్మణుఁడు విని యారక్క-సితో నిటులఁ బలికెను.

౧౯ నా యన్నయగు శ్రీరాముఁడు, దశరథుఁడు, వసిష్ఠుఁడు మొదలగువారి సాన్నిధ్యమునను, మునిధర్మముల నాచరించుచు నరణ్యమందు నేను పడునాటగు సంవత్సరములు నివసించెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసెను.

౨౦ అట్టి ప్రతిజ్ఞ పూర్తియైనపిమ్మట పూజ్యాడగు మా యన్న, రేల్లలను, సోదరులను, హితులను జూచిన పిమ్మట నర్థకామములను నేవించును. అంతదనుక యర్థకామములను నేవింపడు. మోక్ష ధర్మములను మాత్రమే నేవించును. (భార్యతోఁ గూడియుండియుఁ గామము నందు మనస్సును జొరనీయఁడని భావము)

౨౧ శ్రీరాముఁడు కామము నుపేక్షించి యెల్లప్పుడు ధర్మమునందేయాసక్తుఁడైయుండినచో భార్యతో నేమిపని యనియంటివేని కారణమున జెప్పదను వినుము.

* నీ యన్నయగు శ్రీరాముఁడు భార్యతోగూడ నుండెను గదా యను కాని తాత్పర్య మేమనగా—

ఎవరు తండ్రీయగు దశరథుని యజ్ఞానుసారము తాపసధర్మముల నాచరించుచుండెనో, అట్టి ధర్మాశర్మ విచారశీలుఁడగు రాముఁడే భార్యతోఁగూడఁ గ్రిడించుచు సంచరించుచుండెను. గురుజనాభ యేమియు లేక సోదరశ్రీమచే నరణ్యమున కేలేంచిన నీకు నన్ను గృహించుటచేఁ దపోభంగ మగు నని శంకించుట నీకుఁ దగదని (తాత్పర్యము.)

* పతివ్రతాయాః పతిసేవనా త్తు,
 ధర్మో న హీతి శుభ్రతయో వదంతి,
 జాయాపతిభ్యాం సతతం హి కార్యం,
 సహౌవ కర్మేతి విధి శ్చ సంస్థః.

౨౨

వినాపి కామం భార్యాయా యుక్తం భర్తృంతికే స్థితిః,
 తస్మాదహం యత్కరోమి సాపి తస్మిన్ తేఽత్యహి.

౨౩

తచ్చృత్యా వచనం ప్రాహ సంప్రాప్తాఽవసరా చ సా,
 సపేక్షణ సామితి ముత్తసాత్కర్తు మానసా.

౨౪

ప్రజావతీ యథా భాగం స్సేవాం కర్తు సమీహితా,
 నిరపేక్షా సతీ కామే కేవలం ధర్మ మాశ్రితా,
 తథాఽసపేక్ష్య కామం తు కేవలం ధర్మతత్పరా,
 పరిచర్యాం కరిష్యామి తవ నూ స్వత్ర సంశయః.

౨౫-౨౬

* పతివ్రతేతి “జానా త్ప్రభృతి యా నారీ కర్మణా
 మనసా గిరా, పతివ్రతా భవేన్నిత్యం యావ దాయు స్సమా
 హితా, సా భర్తృలోకా నాప్నోతి యథై వాచుంధతీ, తథా
 నాస్తి స్త్రీణాం పృథ గ్ధర్మో న వీతం నా ఘృపోషణం, శుశ్రూ
 షతే యాభర్తారం తేన స్వర్గే మహీయతే” ఇతి స్మృతేః
 భార్య భర్తృసమీపే కామానుభవం వినాపి స్థిత వ్యేతి
 ద్యోత్యతే, పతివ్రతాయాః పతిపరిచరణస్యైవ పరమధర్మ
 త్వాత్. కించ, తయో సహౌవ ధర్మానుష్ఠానస్య విహితత్వా
 చ్చ సీతాయాః వినాపి కామానుభవం రామాంతే సంస్థితి
 ర్యుక్తవేతి భావః.

- ౨౨ పరివ్రతయగు శ్రీకై దనభరణు నేవించుటకంటె మటియొక ధర్మములేకని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. కర్మ యప్పుడును దంపతు లిర్వురును గలసియే చేయవలయు ననియు విధిగలదు.
- ౨౩ కామాభిరుచిలేకయు నిర్వృత్తునిమికి భార్యకుఁ దగినది కాన నేను పరిచర్య చేసినటులనే నీతకుడ నిష్కాముతురాలై రాముని పరిచర్య చేయుచున్నట్లు తెలిసికొనుము.
- ౨౪ ఇట్లు లక్ష్మణుఁడు చెప్పగా విని శూర్పణఖ పొందబడిన యవకాశము గలదియై పరిచర్యచేతనే తానుగూడ లక్ష్మణుని వేశమును తీసికొన వలయు నను నూహతో నతనితో నిట్లు పలికెను.
- ౨౫-౨౬ లక్ష్మణా! నీతయెట్లు నీ యన్నయైన శ్రీరాముని నేకామము లేక కేవల ధర్మబుద్ధితో నేవించుచుండెనో, యటులనే నేనును గామాభి లాషను వీడి నిర్వాసక్తితోడనే నిన్ను నేవించుచుందును. ఈవిష యమునం దేమాత్రము సంశయింపవలదు.

*పరివ్రత యనుకానికి వివరణము.

“ఏ శ్రీ తనతండ్రిచే దానిముచేయఁడినది మొదలు మనోనాక్కాయ కర్మలచే నెల్లప్పుడును పనికి హితమును గోరుచుండునో, యామె యరుంధతివలె నిర్వృత్తికమును బొందుననియు, మటియు “శ్రీకై బ్రత్యేకముగా ధర్మముగాని, వ్రతముగాని, యుపవాసముగాని వేఱుగ లేదు. భర్తృ శుక్రాపచేతనే యామె స్వర్గలోకమునఁ బూజ్యురాలై యుండగలదు” అను మొదలగు స్మృతివాక్యములచే భార్య కామాభిలాష లేకపోయినను భర్తృసాన్నిధ్యమున నుండఁదగిన దని తెలియఁబడుచున్నది. పరివ్రతయగు శ్రీకై బలిసేవయే పరమ ధర్మము. సతిపతు లిర్వురును గలసియే ధర్మము నాచరించుట విధివిహితముగుటచేఁ గామపరతంతురాలు కాకయే సతి రాముని సన్నిధి నుండుట తగినదీయని భావము.

నను పరిచరణం తపోధనానాం న భవతి ధర్మవిరుద్ధ మార్య! లోకే,
త దగతికమిమం జనం త్వ మద్య, ప్రిముదితహృత్తవ సేవనే
గృహణ. ౨౭

తచ్చుత్తా ప్రిహ వచనం సామిత్రి స్తాం నిశాచరీం,
అహో తవేదం ముగ్ధత్వం మేన దాస్యం సమీహాసే. ౨౮
లోక స్సర్వోపి యతతే యస్య దాస్యస్య నిష్కృతే,
*భవతి స్వయమే వాహో దాస్యం త దధివాంఛతి. ౨౯

యది స్నేహో భవే న్నాస్తి విచారో గుణదోషయోః
కిం భేదస్య ప్రయోగేన దాస్యం చ తవ మే హితమ్. ౩౦

ఇత్యుక్త్వానుసరంతీం తాం ద్వష్ట్రా నిర్విణ్ణమానసః
స్వమానసతలే త్వేవం చింతయామాస లక్ష్మణః. ౩౧

* అత్రాయ మాశయః- దైవా దుపేక్షస్య యస్య
దాస్యస్య ప్రతిక్రియాం కర్తుం సర్వోపి జనో యతతే, భవతి
తు తాదృశస్య ప్రతిక్రియార్థం న యతతే. కింతు స్వయమేవ
త దిచ్ఛసి. తవ మాధ్య మాశ్చర్యకర మితి భావః.

యదిస్నేహాభి - యది స్నేహో భవతి గుణదోషవి
చారో నాస్త్యేవతథా చోక్తం. పరివ్రాట్కాముకశునా మేక
స్యాం ప్రముదాతనా, కుణపా, కామినీ, భక్త్య, ఇతి తిసో
వికల్పనా ఇతి.

- ౨౭ ఓ పూజ్యుడా! లోకములో తపోశను లగుమహాత్ములకుఁ బరిచర్య చేయుట ధర్మవిరుద్ధమైనది కాదు. ఆకారణమున నిరరక్షితులైన నన్ను నీ పరిచర్యకైనను బరిగ్రహింపుము.
- ౨౮ ఇట్లనగా విని లక్ష్మణుఁడు శూర్పణఖతో నిటులఁ బలికెను. నీవు దాస్యమును గోరుచుంటివే తహా! ఏమి నీ వెఱ్ఱతనము!
- ౨౯ *లోకములోఁ బ్రథమమహ్యుఁడు నే దాస్యమును దొలగింపఁ జేసికొనుటకై ప్రయత్నించునో, యట్టి దాస్యమును నీవు స్వయముగఁ గోరుచున్నావు. ఎంత యాశ్చర్యము.
- ౩౦ ఏమట్టి శూర్పణఖ లక్ష్మణునితో నిటులఁ బలికెను. లక్ష్మణా! • ఏచ్చట స్నేహ ముండునునో, యచ్చట గుణదోషవిమర్శన మెవ్వనికిని నుండదు. కనుక నీ భేద ప్రయోగమువలన నేమియుఁ బ్రయోజనములేదు. నాకు నీ దాస్యమే హితమైనది.
- ౩౧ ఇట్లుపలికి మాటాడక వెళ్ళుచున్నతన ననుసరించి వచ్చుచున్న శూర్పణఖను జూచి లక్ష్మణుఁడు నివ్వెఱిపోయిన! మనస్సుగలవాఁడై తన మనమునం దిట్లు చింతించెను.

* దైవవశమున సంప్రాప్తమైన యే దాస్యమును దొలగించుకొనుటకై లోకులందరు ప్రయత్నించుచుండునో, ఆదాస్యమును దొలగించుకొనుటకుఁ బ్రయత్నింపక పోగా, నీవును స్వయముగ నాదాస్యమును గోరుచుండుట మిగుల నాశ్చర్యముఁడు గొలుపునని యని తాత్పర్యము.

• ఏచ్చట స్నేహముండునునో యనుదాని వివరణము-స్నేహము. కలిగినవో గుణదోష విచార ముండదు. అటులనే చెప్పబడినది. ౭౩ శ్రు శరీరమునందే యనేకము లగు వికల్పములు కలుగుచున్నవి. (ఎట్లన) సన్యాసికి శవమనియు, గాముకునకుఁ గామినియనియు, శునకమునకు భక్షింపదగిన వస్తువనియు (వికల్పములు కలుగునని)

అసంభావ్య వ్రజంతం మా మనుయా త్యధునా త్వయం

సామదానే నీచజనే విధలే హి న సంశయః

దండోపాయః ప్రీజనే తు నోచితః ఖల్విమా మహం

కేనోపాయేన సుదతీం వినివర్తయితుం తుమః.

32

సింహవ్యాఘ్రవిరాహకానరముఖై ర్దుష్టై ర్మృగై స్సేవితం

కించారణ్యక పూరుషై రపి సుదుశ్శక్యం ప్రవేష్టుం వనం

త్వేకాకే న్యబలా కథం హ్యుపగతా సర్వాంగసుంద ర్యసౌ

నిర్భీకా విచర త్యహా! మమ పున స్త్వేహ పరీక్షాస్పదం. 33

ప్రేషయిష్యామ్యహం భూయ స్త్వేతాం సామ్రైవ రాఘవం,

ఇతి సంచింత్య మనసి ప్రాహ తాం లక్ష్మణ స్తదా. 34

బాలే! రామస్య దాసోహం యది మాం త్వం వరిష్యసి,

నీతాయా ఆపి కానీ త్వం భవితాసి న సంశయః,

తస్మా త్త్వం రామనికటం గత్వా తం వృణుషే యది,

త్విమేన రాజ్ఞీ భవసి గచ్ఛ శీఘ్రం తదంతికం.

35-36

ఇతిపరం త్వయా సాకం న సంభాషితు ముత్సహే,

ఇత్యుక్త్వా ప్రయయా దూర మకుర్వ న్భాషణం తు సః. 37

ఏవం తస్మి స్లక్ష్మణే తు సతి వ్రజతి సా పునః,

నిరాశా పరమకుర్రా చింతయామాస చాత్మని.

38

విశ్వాసా ద్యస్య వచసి సౌమిలిం ప్రాప్తవ శ్యహమ్,

వాణీవ మూఢం త మహం భూయోపి ప్రాప్నువా న్యరం. 39

- 32 మాటాడితే వెళ్ళుచున్న నన్నీమి యిప్పుడు సరించి వచ్చుచున్నది. నీమలయందు సామోపాయము, కానోపాయముకూడ పనిచేయును. ఏమియు సంశయములేదు. స్త్రీలయందు కండోపాయముపయోగింపదగినది. ఇప్పుడు నే నేయుపాయముచేత నీమెను మరలింపఁగలుగుదును.
- 33 సింహములు, వ్యాఘ్రములు, ఎనుబోతులు మొదలగు క్రూరజంతువులచే బ్రేవేశింప సామ్యముకాని యీ యరణ్యప్రదేశమున నాలయు, సగ్వాంసలకరియు వగు నీమె యెంటరిగా నే భయములేక యెట్లు తిరుగుచున్నదో మిగుల నాశ్చర్యకరముగ నున్నది.
- 34 నేను మరల నీమెను సాయముచేతనే శ్రీరామునియొద్దకుఁ బంపించెదను. ఆని లక్ష్మణుఁడు తన మనమునం దాలోచించి శూర్పణఖతో నిటులఁ బలికెను.
- 35-36 ౬ సుంకరి! నేను శ్రీరాముని దాసుఁడను. నీవు నన్ను వరియించు నేని సీతకుఁగూడ నీవు దాసురాలవు కావలసివచ్చును. ఇది నిక్కముగాన నీవు శ్రీరామునియొద్దకేగి యాయననే వరియించితివేని నీచే రాణివికాగలవు. శీఘ్రముగ రామునొద్ద కేగుము. నీ హితమును గోరి చెప్పితిని.
- 37 ఇంతకు వెక్కుడుగ నీతో మాటలాడను - ఆని తిరిగి లక్ష్మణుఁడు సంభాషింపక దూరముగా వెడలిపోయెను.
- 38 అట్లు లక్ష్మణుఁడు వెడలిపోగా నా శూర్పణఖయు నిరాశ జెందినవై, గోపాతీతయుముకలదియై తనలో నిటుల నాలోచించుకొనెను.
- 39 ఎవని మాటలయందు విశ్వాసముచే నేను మాధుని సరస్వతి వలె లక్ష్మణునిఁ బొందవచ్చిననా, యీ రామునియొద్దకే, మఱి శీఘ్రముగాఁ బోయెదను.

మయాఽధునా వ్యకతుణోఽ దక్షిణోఽ పూరుషః పునః,
ద్విపా శ్చశు రయం నూనం వృథా సంపరిపాలితః. ౪౦

ఆహోస్యే కేతావ జేవ భాగధేయం హి తస్య తు,
* ప్రత్యాదిప్రాప్తి యేనాహం సూపశీలసమన్వితా. ౪౧-౪౨
భవ శ్వస్యాగ్రిజం గత్వా సర్వం తస్మై నివేద్య చ,
కరణీయం తు పశ్యాద్వై కరిష్యామి స సంశయః,
ఇత్యాలోచ్య స్వచిత్తే సా దశాననసహోదరీ,
దుఃఖే ముత్థాయ నిర్గత్య రామాంతిక ముపాయయా. ౪౩
దృష్ట్వా తాం రాఘవః ప్రాహ క మహోచ న్నమానుజః,
ఇతి స్మప్తా రాఘవేణ సాఽప్యేవం గదతిస్మ తమ్. ౪౪

*ఏతావ దేవేతి - యేన త్రైలోక్యనాథస్య రామాస్య
సహోదరీ సర్వాభిలషణీయసంబంధ్యహం ప్రత్యాఖ్యాతా, అతః
స్తస్య లక్ష్మణస్య భాగధేయ మల్ప మేవేతి. అనేనైవంభూత
స్తస్యా దురభిప్రాయో గమ్యతే. సర్వధాఽస్మత్సవచనేన మాం
వంచితవంతం దురాత్మానం లక్ష్మణ ముద్దిశ్య ప్రతిపరిభవః
కర్తవ్య ఏవ. స యది ప్రత్యాజేశ ప్రకారనివేదనా త్సూర్య
మేవ క్రియతే తతః స్తద్ధేతుకేన కోపేన రామో న మా మంగీ
కరిష్యత ఇతి ప్రథమం తన్ని వేదన మేవ కర్తవ్యం. పశ్యా
త్స రామో యది మాం పరిగ్రహీష్యతి, తతః, క్రిమేణ వశీ
కృత్య తయోః పరస్పరం ప్రదేష్ట ముల్పాద్య ప్రతిపరిభవం
కరిష్యామితి భావః.

౪౦ నే నివృత్తు నిర్దియుండును. ననమర్థుడును, ద్విపాత్వశువు నగు నితనిని స్వర్థముగ వేచియుంటిని.

౪౧-౪౨ పోనిమ్మ - అహోద జనకమయిన రూపము, శీలముగల నన్నితడు నిరాకరించును * ఇతని యదృష్టమింతయే (తనతదాను వలచి వచ్చిన రూపశీలాది సంపన్నురాలయిన సుందరి ననుభవించలేక పోవుట యేయని) కానిమ్మ. ఈతని యన్నయగు శ్రీరాము నొద్దకుఁబోయి యీ జరిగిన చరితమంతయు నాతనికిఁ జెప్పి చేతుదగిన పనిని దరు వాతనే చేయుదును.

౪౩-౪౪ ఇట్లు శూర్పణఖ తన మనమునం కాలోచించుకొని శీఘ్రముగ నచ్చటనుండి లేచి బయలు వెడలి రాముని సమీపమునకు వచ్చెను. ఇట్లు తన సమీపమునకు వచ్చిన శూర్పణఖను జూచి “నాతమ్మండగు లక్ష్మణుండేమనెను.” అని ప్రశ్నింపగా శూర్పణఖయు నచట జరిగిన వృత్తాంతమును రామునితో నిటులఁ జెప్పఁబోవఁగను.

* ఇతని యదృష్టమింతయే యను దానిలోని విశేషార్థము - మల్లోకముల కధిపతి యగు రావణునకు సహోదరినయి, లోకముం దరిచేతనుగూడఁ గోరదగు సంబంధముగల నేను, ఏ కారణముచే లక్ష్మణునిచేఁ దిరుగ గొట్టబడితిని, యా కారణముననే లక్ష్మణుడు స్వల్పమయిన యదృష్టము గలవాఁడని తెలియబడుచున్నది. ఈ కారణమున నామెయొక్క దురిభిప్రాయ మిట్టిదియని తెలియబడుచున్నది. ఎన్నివిధములచేసిన నసత్యపు మాటలచే నన్ను వంచించు లక్ష్మణునిఁ బరిభవింపవలసినదే కాని, నన్ను లక్ష్మణుఁ డసత్యపు వచనములచేఁ బరిభవించెనని రామునితోఁ జెప్పకపూర్వమే యితినిని నేను పరిభవించినచో దన తమ్మునకుఁ గలిగిన యవజ్ఞను జూచి రాముఁడు నన్నంగీకరింపడు. కాన ముందుగ లక్ష్మణుఁడు చేసిన యవమానమునే రామునకు మనవిచేయవలసి యున్నది. అనంతరము శ్రీరాముఁడు నన్నుఁ బరిగ్రహించినచో మెల్లమెల్లగా క్షము చేసి కొని యా రామలక్ష్మణులకుఁ బరస్పర క్రోధములు గలిగించి యీ లక్ష్మణునకుఁ బ్రతికారము కావించెద నని భావము.

తపస్విధర్మాచరతో మత్తే కిం ను ఫలం భవేత్,
 కిం ఫలం స్యాత్త్వయా మేషి తపోభంగస్య హేతునా,
 కించ మే రామదాసస్య భార్యా త్వం తు భవే ర్యది,
 త్వంతు దాసీ భవే స్తస్మాత్త్వం వ్రజే త్యాహ తేననుజః.

౪౫-౪౬

తచ్చుత్వా రాఘవః ప్రాహ వచనం తాం నిశాచరీం,
 త్వద్విధానా మంగనానాం సపత్నీకజనస్య తు,
 పరిగ్రహో దుస్సహ స్సృదితి భీత్యా నదామి తే,
 భద్రే! పునశ్చే భవతీం నియోక్త్యామి శ్రీమాధ్వని,
 పరిశ్రీమోఽయం సోధవ్య స్త్వయా మా భావయోఽన్యథా,
 తదంతికం పున ర్గచ్ఛ కార్య మద్య ఫలివ్యతి,
 ఇత్యుక్తోభయకూలస్థ శాద్వలభీమ గౌ రివ,
 ఉభయ త్రాప్యలాభా సా స్వచి త్రేఽచింతయ త్రదా.

౪౭-౪౮-౪౯-౫౦

స్వజాయా సంస్థితే రూర్మూ న్న మా మిచ్ఛతి రాఘవః,
 మయై తస్యాం భక్షితాయా మయ మేవోద్వహేత్తు మాం
 ఇతి సంచిత్యతాం నీతాం హంతుం వ్యాత్తాననోఽభవత్. ౫౧౫

తత స్తాం సాంశ్చయ న్నాహ వచనం రాక్షసీ మదం,
 చిహ్న మేకం ప్రదాస్యామి దర్శనా దస్య లక్షణః,
 కలిష్యతి చ తే కార్యం సఫలం నాత్రి సంశయః,
 అసిద్ధౌ తవ కార్యస్య సమేత్యాఽత్తు మమ ప్రియాం,
 ఇత్యుక్త్వా ప్రదదౌ తస్యై స్వనామాంకశరం దురీతం.

౫౨-౫౩-౫౪

౪౫-౪౬ ఓ రామచంద్రా! “తాపసధర్మముల నాచరించు నావలన నీ శీమి ఫల మనియు, తపోధంగమునకు మూలమైన నీవలన నాశీమి ఫల మనియు, మఱియు శ్రీరామునకు రానుండనగు నాకు నీవు బాధ్యుడైనవో, నీతకును రాసివి కావలసినచేదవనియు, గాన శ్రీరాముని యొద్దకే పొమ్మనియు” నీ తమ్ముడు చెప్పి పడచెను.

౪౭-౪౮-౪౯-౫౦ ఇట్లుచెప్పగా విని శ్రీరామచంద్రమూర్తి యా రక్కసిని గూర్చి యిటులఁ బలికెను. నీవంటి యుత్తమ స్త్రీకి నవతపోరాటము ముస్సహ మైనది యను ధర్మముచే నేనటులఁ దిరిగి నియోగించుచున్నాను. నీవు మాగ్లశ్రమను సహింపుము. నన్ను న్యరా బావింపకుము. ఆ లక్ష్మణ సమీపమునకే మఱియొక బొమ్మ. ఈ పర్యాయము నీకార్యము సఫలము కాగలదు. అనిచెప్పగా తూర్పుదిశ నదియొక్క రెండు ఒడ్డులుండు పచ్చిక యున్నదను భ్రాంతిచే నిటువంటి దిరుగుచున్న గోవువలె రెండువోట్లను లాభములేనిదై తన మనమునం దిటుల నాలోచించెను.

౫౧౪ శ్రీరాముడు తన భార్య సమీపమునందున్న కారణముచే నన్నం గీసిరించుటలేదు. నే నీమెను ధక్షించినవో నమ్ముఁ దప్పక! వివాహ మాడును. అని యాలోచించి నీతను మృంగువలకు నోనుఁ దెలిచి పైకిఁ బోవసాగెను.

౫౨-౫౩-౫౪ ఓమ్మట శ్రీరామచంద్రమూర్తి యారక్కసి ననునయించుచు నిట్లనెను. ఓ సుందర! నేను నీకొక గుర్తు నొసంగెదను. అట్లు నాతడు చూచిన వెంటనే నీకార్యమును సఫలముచేయును. సంతోషింపకును. అట్లు నీకార్యము సిద్ధింపకుండినఁ దిరిగినచ్చి నాభార్య నప్పడు భక్షింపుము. అని పలికి గామనామాంకిత బాణము నొక దానిని నామెకు గుర్తుగా నొసంగెను.

- ౫౫ పిమ్మట కూర్చుని రాముని వాక్యములను సత్వమునుగాఁ దలచి లక్ష్మణుని దరికేగి యతనితో నిట్లనెను. నీ యన్నయగు రాముఁడు నన్ను నీవు పరిగ్రహించుటకై గురుతుకొనకు నీకుఁ దన బాణము నీయవలసినదిగా దీని నిచ్చెను. దీనినిఁ దీసికొనుము. అని యాబాణమును లక్ష్మణుని కిచ్చి నాకోరిక వెంటనే సఫలమును జేయుమని కోరెను.
- ౫౬ లక్ష్మణా! పోగి నేను నీదరికి వచ్చినని నన్ను నీవువివనాడినవేని నీకును నీయన్నకును మీ యిద్వరకుఁగూడ నాపద సంభవింపగలదు. నిజముగఁ జెప్పుచున్నదానను పూర్వమనేకులయిన రాజులు, నితగులును గూడ స్త్రీలను వలచించుటవలన ననేకములైన యాపదలను బొందెరి. వలచుటలైన యా స్త్రీలచే నాగలు * శపింపబడి నాశనమును గూడఁ బొందిరి. నేను చెప్పినదంతయు బాగుగ నాలోచించుకొనుము.
- ౫౭ లక్ష్మణా! నా కోరికయే సిద్ధింపనియెడలఁ గాదగిన కార్యమును జెప్పెదను వినుము. మిమ్ముల నిర్దురను (రామలక్ష్మణులను) ధృఢంచెదను. నీతి నపహరించెదను.

* శపింపబడి నాశనమునుగూడఁ బొందిరి యనురాని వివరణము.

ఈ విషయమై పురాణప్రసిద్ధ గాథ ననుసంధానము చేసికొనవలయును. (ఎట్లన) పూర్వము మేనకాళాపముచేఁ గుబేరునకు కురూపము ప్రాప్తించెననియు, నూర్వశీకాపముచే నశ్వినీదేవతలకు యజ్ఞభాగములయగు దనవాణత వాటిలైననియు, మిత్రకేశీ కాపముచే బృహస్పతికి భార్యవియోగము సంభవించెననియు, మరాలసా కాపముచే బలిచక్రగర్తి రాజ్యభివృద్ధి చేకూరెననియు, మోహినీ కాపముచే బ్రహ్మదేవున కపూజ్యత కలిగెననియు, బురాణప్రసిద్ధి గలదని తెలియఁదగును.

జ్ఞాత్యా తాం తు నిశాచరీం రఘుపతే రాభవంచ విజ్ఞాయ తం
సంధాతుం క్షురికోపమం శరవరం శ్రీరామనామాంకితమ్,
సామిత్రో ప్రియత త్యథాఽసురతనుంధృత్యా *విచింత్యాత్మని
వ్యాత్రాస్యా ప్రథమే తు హంతుమనసా రామం సమేతిస్ససా.

౫౮

రక్షకేశీం భీమదంష్ట్రా మదిసన్నిభవిగ్రహం
సమాపతంతీం వేగేన రాక్షసీం వీత్య భూమిశా
భియాఽలింగ్య పతిం ప్రాహ వారమైనాం ద్రుతం త్వతి. ౫౮౪

* విచింత్యాత్మనీతి. ఏతావంత మహా కాలం
దురాశా పరిపీడితా । అన్వభూవం శుచం త్వద్య తన్నిపుత్ర్యా
సుఖం త్వభూత్ ॥ అస్థిప్రాయాంగ సంయుక్త ఫలమూలాశినాం
పునఃపిశితాశనసంజాతనిర్వేదాయాస్తు మేఽధునాస్వయంతూ
పసతా వేతౌ సుకుమారౌ స్పృశాత్మజౌ । భక్త్య భూతౌ మమ
ప్రాప్తౌ దైవా దేత క్షయాదనాత్ । బుభుక్షుపూరణం చాపి
నిర్వేదాఽపగమా భవేత్ । ఖాదిత్వేమాతతస్సీతాంకుర్యాం
భ్రాతు రుపాయనం॥ మమ హస్తే శరం దత్వా ప్రేషణా దను
జాంతికం । ప్రథమం రాఘవం హత్వా పశ్చాద్ధన్యా మమం
త్వతి॥

౫౮ ఇట్లు శూర్పణఖ పలుకగా నామెను నిశ్చయముగా రాక్షసినిగా చెలిసికొని, లక్ష్మణుడు శ్రీరామచంద్రుని యాశయమును గూడ నతడు తనకుఁబంపిన బాణమువలనఁజెలిసికొనినవాఁడైనందునమంగలి కత్తివలె మిక్కిలి పరునుగల శ్రీరామ నామాంకితమగు బాణమును గ్రహించి శూర్పణఖను సంహరింపఁ బ్రయత్నింపఁబోవ నామె రాక్షసీరూపమును కలిపి * లోన నాలోచించుకొని మోరుఁదెరచి రాముని ముందుగా భక్షింపఁ బరుగిడసాగెను.

౫౯ అప్పుడు ఎఱ్ఱని వెండుకలు, భయంకరమైన కోటలు గలిగి పర్వతాకారముగలదియై పైకి దుముకుచున్న యాకర్షణిని సీతాదేవిచూచి భయముచే భర్త నాలింగనముఁ జేసికొని యారకర్షణిని వారింపుము, వారింపుము (అని రామునితో నీతపలికను.)

* లోన నాలోచించుకొని యనుకొని వివరణము.

ఇంతదనుక నేను దురాశాపీడితురాలనై దుఃఖముల పాలృడితిని.

ఇప్పు డా దుఃఖము నివర్తించుటచే సుఖము కలిగెను.

ఎముకలపోవులవలె నున్న యవయవములు కలవారును, కంఠమూల

ఫలాశనులు నగు మనుల మాంసమును భక్షించుటచే గలిగిన నిర్వే

దముగల నాకు దైవశముచే నిప్పుడు సుకుమారులగు రాజకుమా

రులు స్వయముగవచ్చి భక్ష్యములుగా సంపాద్యమైరి వీరి

నిర్వృతను భక్షించుటచే నాకాకలియు నుపశమించును. ఈ నిర్వే

దము (విచారము) కూడ నుపశమించును. ఈ శ్రీరామ లక్ష్మణుల

నిర్వృతను భక్షించి యనంతరము నీక నపహరించి తీసికొనిపోయి

నా యన్నయగు రావణునకుఁ గానుకగా సమర్పించెదను. నా చేతికిఁ

దన బిడ్డమునిచ్చి నన్నుఁ జంపించుటకుఁ దన తమ్మునొద్దకుఁ బంపిన

రాముని ముందుగఁ జంపి యటుపిమ్మట నీ లక్ష్మణునిగూడఁ జంపిద

నని యాలోచించెనని తెలియదగును.

ఇత్సుక్తో రాఘవః ప్రాహ నతు సేయం నిశాచరీ,
 నై త్వయా దృష్ట పూర్వా కిం ? చిత్రభిత్తౌ విశాచికా
 ఏవం రామే సాంత్యయతి భయభీతాం తు భూమిజాం.
 లక్ష్మణేన వినిర్ముక్తో రామనామాంకిత శృరః,
 నిశాచరీం ఖరనసం విగ్రాం కృత్వా పృథ్వుస్తమాన్.

E.0-E.1-E.2

1. పైరా జాంగలికై రయంతి తతయా చోద్వేజయతీ సదా,
 సాధూనా మవిభావ్యమానచరణా లోకే న కేనాపి యత్,
 క్రూరాశీ రతిజింహగాపి భవతి ప్రాయో భుజంగప్రియా,
 నేయం శోభియ్యుగం తదహాతి కిలే త్యేత చ్చ చిచ్ఛేదసః.

E.3

*2. పూర్వ కర్మానురూపం తు తస్మా దేవం ఫలం గతా, E.34

* పూర్వక క్కేతి — “పూర్వం శూర్పణఖా కాచిదభవ
 ద్దరుడాంగనా । స్వర్గలోకే నందనాభ్యవసే జాతు రమాయతం॥

౬౦-౬౧-౬౨ ఇట్లు నీత పలుకగా రాముడు నామె నోదార్పుచు నిలులఁ బలికెను. 'ప్రేయసీ! ఈమె నిజమైన రాక్షసికాదు. భయపడకుము. ఇదియొక చిత్రభిత్తికా పితాచము. (అనగా గోడలయందుఁ జిత్తరువుగా వేయబడిన పితాచరూప మగుబొమ్మ) ఇట్టి దానిని నీ జెప్పుదును జూచియుండలేదా? భయపడకుము, అని యోదార్పుచుండ, లక్ష్మణునిచే విడువబడిన రామనామాంకితమైనబాణము దెక్కవంటి ముష్కంజల యారక్కసిని ముక్కలచేసి దానినిగాఁజేసి యంతమాత్రమునఁ దృప్తి లేనదయ్యె.

౬౩ జాంక్షలి కులచే(రాక్షసులచే ననియొక యర్థము, విషజైన్యులచే నని సర్వపక్షమున మతీయొకయర్థము గాగ్రహ్యము) నిరోధింపబడనిది ముగుటచే స్వేచ్ఛగా సంఘరించు నదియును సాధువులను భయపెట్టు నదియును, లోకములో నెవ్వనిచేతను తెలియబడని పాద సంచారము గలదియును, కూర్మత్వము గలదియును, మిగులఁ గుటిలముగఁ బ్రవర్తించునదియు నగు శూర్పణఖ భుజంగ ప్రియ కాన (విఘాలకుఁ బ్రియురాలని యొకయర్థము, అడసర్పమని మతీయొక యర్థము) చెవులీమె కుండవగినవి కావను తలంపుతోవలె నా రామబాణమారక్కసియొక్క చెవులనుగూడ ఛేదించెను. (అనగా సర్పమునకు నేత్రములకంటె చేతుగఁ జెవులుండవు కాన నీ శూర్పణఖ భుజంగ ప్రియకాన దీనికిఁ జెవులుండుట కూడకను తలంపుతోవలె శూర్పణఖయొక్క చెవులను గూడ ఛేదించెనని భావము. ఇచ్చటఁ బైన చెప్పబడిన విశేషణములన్నియు శూర్పణఖకును సర్పమునకును గూడ సమన్వయించునని తెలియవలయును.)

౬౩౪ * పూర్వకర్మకుఁ దగినట్టి ఫలమును లక్ష్మణుని వలన నివ్వఁగముగ శూర్పణఖ పొందెను.

* పూర్వ కర్మకుఁ దగిన ఫల మను దాని వివరణము.

ఈ శూర్పణఖ పూర్వ యొక గరుడాంగనయై యుండెను. స్వర్గలోకమున కొకప్పుడు నందన వనమున విహారానందము వచ్చి విష్ణుమూర్తి

శేషే శయానం వై కుంతం వీత్య సా గరుడంగనా పునఃపునః
 కామనయా ద్రష్టుమైచ్ఛన్యదాహరింత దాశేషః ఘోరం వృత్త్యా
 ఛాదయామాస కేశవం । యథా ద్రష్టుం న శక్తా స్యా ద్గరుడ
 స్యాంగనా పునః ॥ తతః క్రుద్ధా గారుడస్త్రీ తస్య శేషస్య కర్ణ
 యోః । నాసికాయాం జఘానాశు ముష్టిభి ర్భహుశ స్తదా॥
 రమా తాం దూషయామాస కామయంతీ హరిం హృది ।
 ఏతస్మిన్నంతరే తస్యాః పతి కేత్య వివాదినిం ॥ స్వభాయాం
 గారుడిం వీత్య నిర్భర్తస్య చ విశేషతః త్వయి చేన్నతు దోష
 స్యాత్కథం త్వాం దూషయే ద్రమా ॥ తస్మాద్భూమ్యాం
 రాక్షసి త్వం భవ చేతి శశాప సః । క్రుద్ధా శశాప సా లక్ష్మీం
 మన్మథా త్సంభవే ధృవం ॥ భర్తా తవ వియోగ స్తు
 కాలాంతర వశా ద్రిమే । యత స్త్వన్మూలతో మేద్య
 వియోగోభూ ద్వయో స్తు నౌ ॥ సైవ శూర్పణఖాభూ
 ద్ద్వైశేషోభూల్లక్ష్మణోభూనా యస్మిన్యస్మిన్ స్థలేపూర్వం
 ముష్టిఘాతంచకారసా॥ తస్మిన్ స్థస్థి స్థస్థి శేషభూత స్సామిత్రి
 రప్యయం తాం జఘానేతి విజ్ఞేయం పూర్వకర్మఫలం త్వయం॥
 అను భూతవతీ జ్ఞేయా దశాననసహోదరీ॥ ఇతి శ్రీరామేణ
 సీతాయా వియోగోపి పూర్వగారుడస్త్రీ శాపా జేవేతి జ్ఞేయం.

లక్ష్మీదేవితో నచ్చట శేషశయ్యపై బసించి యుండ శేషశయ్యయు నైకుంత నాగుడునగు శ్రీ మహావిష్ణుని నొక గరుడాంగన చూచి యభిలాషతోఁ జరిగి తరిగి యా విష్ణుమూర్తినిఁ జూచుచుండ దాని యాశీరుమును గ్రహించి శేషుఁడు శ్రీమహావిష్ణుఁ జూచుచున్న గారుడ స్త్రీకి విష్ణుమూర్తి కన్నపడుకొండ నుండునట్లు తన పడగల చే నడ్డు పెట్టగా నా గారుడ స్త్రీ మిక్కిలి కోపముతో నాశేషుని చెవుల యందును ముక్కునందును తన పిడికిటి పొట్లతో బాడిచెను. అప్పుడు లక్ష్మీదేవి తన భర్తను బ్రేమించుచు జూచుచున్న, శేషుని మోచుచున్నట్టి యా గరుడాంగనను దూషించుచుండగా నా గారుడాంగన యొక్క భర్తయు నింతలో నచ్చటకువచ్చి లక్ష్మీదేవితో చివాకపడుచున్న తన భార్యనుగాంచి యామె నధికముగఁ గోపించి తన భార్య నిట్లు శపించెను. “నీ యందు దోషము లేకుండిన లక్ష్మీదేవి నిన్ను దూషింపదు గాన నీవు దోషము కలదానవే. కాన నీవు భూమియందు రాక్షసివిగాఁ బుట్టుము” అని శపించిగా నందుచేఁ గ్రోధము కలదియై యా గరుడాంగన లక్ష్మీదేవి నిటుల శపించెను. ‘ఓ లక్ష్మీదేవి! నీ మూలమున నాకిప్పుడు ఛర్మవియోగము తలస్థించెను గాన కాలాంతరమున నీభర్తతో నీకును నానలన వియోగము కలుగగలదు. (అని శపించెను) ఆ గరుడాంగనయే యిప్పుడీ శూర్పణఖయని తెలియదగును. ఆ శేషుఁడే యిప్పుడు లక్ష్మణుఁడు కానఁ బూర్వ మేయే స్థలములయందు గరుడాంగన శేషునిఁ బిడికిలి పొట్లతో మోచెనో, ఆ స్థలములయందే శేషుంశ సంభూతుడగు లక్ష్మణుఁడు శరముతోఁ గొట్టెననియుఁ దెలియదగును. మరియు నీతారాములకు గానున్న వియోగముకూడ నా గరుడాంగనాశాపములక మే యనియుఁ దెలియవలయును. (ఇట్లు పూర్వకర్మకు దగిన ఫలమును శూర్పణఖ యనుభవించినదని తెలియదగును.)

విచ్చిన్ననాసికాకర్ణయుగాంతర నిర్గళం
 యాపితా నిర్గళ ద్విక్తధారయాఽనంగబాధయా,
 వీడితా సా ద్వివిధయా పునరుక్తవికారశుక్
 సబాహూక్షేప మాకోశం కుర్వంతీ చ పలాయితా,
 జనస్థానస్థితం చాత్మభ్రాతరం శరణం గతా
 నిపాత్య పాదయో స్తస్య పరిభ్రాతనిదానకం
 అపదానం దాశరథ్యో రానుపూర్వ్యా దువాచ తమ్.

E ౪-E ౫-E E-E ౭

వైరూప్యే తు కృతేఽపి కామవివశా తాభ్యా మభాభ్యా మపి
 స్వాంతే సంస్థిత మేవ భావ మధునా ప్యాహాఽనుజం సా పున
 స్తా ద్వా దాశరథీ సమానవయసా యాపే బలే సన్నిభా
 పద్మాస్యా వజినాంబరౌ సుతపసౌ జేతుః త్వశక్యా ధృవమ్.

E ౮

సంభూయానుజ! భూమిజాం ప్రతి సముద్విత్యైవ తాభ్యామహం,
 వైరూప్యం గమితాఽగతి స్తవగతాఽభూవం సమీపం దుశ్రం
 తౌ ద్వా దండక కాననం గతభయం కర్తుం సమేతౌ ధృవం
 సాంబో మే తనయోపిత ద్వయహతః కిం వచ్చి గోప్యం తయో.

E F

చారచక్షుర్విహీన స్త్వం కథం రాజా భవిష్యసి,
 యది త్వం కులజాతోఽసి వీరోఽసి జహి. తౌ రిపూ. ౭౦

తద్రక్తపానశామాఽహం మత్కామం సఫలం కురు,
 అనాథాయా స్తు మే నూనం భవానేవ గతి ర్భవ. ౭౧

౬౪-౬౫-౬౬-౬౭ కూర్పణ ఖోయబడిన ముక్కు, చెవులగలది యగుటచే వానినుండి స్వవించుచున్న రక్తవారలచేతను, మన్మథి తాపముచేతను ద్వివిధముగ బాహపదుచున్నదియై యంగ వికారమువలన గలిగిన దుఃఖము నా బాధలను ద్విగుణీకృతము చేయుచుండ, రండుచేతులు పైకత్తి ల్గిరిగ నేడ్చుచు, నున్నస్తురాలివలె బరుగులిడుచు జనసాస మునకు వచ్చి యచ్చటనున్న తన సోదరుడగు ఖరుని శరణుపొంది యతని పాదములపైఁబడి నిజ పగాభవ మూలకారిణిమయిన శ్రీ రామలక్ష్మణవృత్తాంతము నంతను బూసగుచ్చిన క్లితనిశః జెప్పెను.

౬౮ ఆ రామలక్ష్మణు లిద్వరిచే దన కంగవికారము గలిగినను, కామ వశురాలైయున్న యా కూర్పణ తన మనోగతమైన యభిప్రాయ మునకు దగినటుల నిటుల వర్ణించుచు జెప్పఁబోవఁగను. ఓ సోదరా! దశరథపుత్రులైన యా రామలక్ష్మణు లిద్వరును సమాన వయస్కులును, రూపమునను బలముననుగూడ నొక్క పోలికగల వారును పద్మములవంటి గుండ్రని ముఖముగలవాడును, నారచీరలను ధరించిన వారలను, మంచి తపోబలము గలవారును, పరులకు జయింప నశక్యులునై యుండిరి.

౬౯ ఓ సోదరా! వార లిద్వరునుగలసి నీత నిమిత్తముగా నన్ను వికారి రూపిణిగాఁ జేసిరి. నేను దిక్కులేనిదాననై శీఘ్రముగ నీ సమాప మునకు వచ్చితిని. నా రిద్వరును దండకారణ్యమున రాక్షసభయము లేకుండఁ జేయుటకై వచ్చిరి. ఇది నిక్కువము. నా కుమారుడగు సాంబుడుగూడ నా రిద్వరిచేతనే చంపఁబడెను. వారి రోష్ట్ర మింకేమి చెప్పుదును ?

౭౦ రాజుల కుండవగిన గూఢచారులనెడి నేత్రములులేని నీవు రాజా జెల్లగుదువు? నీవు సత్కులమునఁ బుట్టినయెడల వెంటనే యా శత్రువులను బరిమార్చుము.

౭౧ వారి నెత్తురు రాగిగవలయునని గంపెడాశతో నుంటిని. నాకోరికను నెరవేర్చు నీచే సమర్థుడవు. దిక్కులేని నాకు నీచే దిక్కు వయిలిచి.

నోచే దద్య తవాగ్రత స్వహమసూం స్వత్కామినిస్సంశయం,
 శత్రుప్రాప్తపరాభవం త్వహ మితః పశ్యాన్నసోఘం తుమా,
 సోయం మే నహి కేవలం పరిభవః కింతు ప్రకృష్టస్య నో,
 వంశస్సైన్యవ భవేదితి త్వ మనుజ స్వాంతే సమాలోచయ. ౭౨

తచ్ఛ్రుత్వా వచసం ఖరోఽపి నితరాం ఖన్న స్సమాశ్వాస్య తా
 మేకస్మా స్సనుజా త్వస్యసః పరిభవం సంభావ్య శూలం హృదః
 ఆహూయద్రుత మాశరాం శ్చ సిఖలాన్ప్రాహప్రయాణాయుధే,
 సర్వే యూయ మరం విధత్త చ జనస్థానం వినిర్గచ్ఛత. ౭౩

ఏవ మాదిశ్వ రక్షాంసి నహస్మాగ్ని చతుర్దశ,
 దూషణతిగ్నిశిరోయుక్త స్సాపి గంతుం సముద్యతః. ౭౪

ఇత్యాశ్చర్య రామాయణే అరణ్యకాండే నవమ స్సర్గ
 స్సమాప్తః.

ద శ మ స్స ర్గ :

1తతః ప్రాహనుజం రామ స్వసమీపాఽగతం పునః,
 యుక్తం కృతం త్వయాదండో వధస్థానే స్త్రియో హ్యయమ్. ౧
 కింతు శూర్పణఖా నామ వసంతీ దండకే వనే,
 ఖరదూషణయో ర్జ్యేష్ఠా రావణస్య కనీయసీ,
 ఇతి పూర్వం శ్రుతా సైమా భవన్యేవ న సంశయః. ౨౪

- ౧౨ నిపు నేను చెప్పినటుల శత్రువులను సంహరింపనిచో నీ యెదుటనే ప్రాణములను విడచెదను. సంతియము లేదు. ఇట్లుపైని శత్రువులచే గలుగజేయబడిన పరాధివ దుఃఖమును సహింపజాలను. ఈ పరాధివము నా కొకదానికే కాదు. సుప్రసిద్ధమైన మన రాక్షసవంశమున కంతకును గాగలదు. సోదరా! నీను జెప్పిన విషయమును నీవుకూడ బాగుగ మనమునం దాలోచింపుము.
- ౨౩ ఇట్లు శూర్పణఖ చెప్పగా విని ఖరుడును మిగుల దుఃఖించి, యామె నోరాద్రి, యొక ముఠానిచే గలిగిన పరాధివమును దన హృదయ శల్యమునుగా భావించి, తన యుచుచు లయిన పదునాలుగువేల రాక్షసులను రావించి, యుద్ధమునకు సన్నద్ధులై బయలుదేరుండని యానతిచ్చెను.
- ౨౪ ఈ విషయముగఁ బదునాలుగువేల రక్కసులను సమరమునకై పంపి దూషణ త్రిశిరులతోఁగూడ నా ఖరుడును యుద్ధ ప్రయోగోన్ముఖుఁడయ్యెను.

అరణ్యకాండమున తొమ్మిదవసర్గము

స మా ప్ర ము .

ద శ మ స ర్గ పాఠ్య రం భ ము .

- ౧ అనంతరము శ్రీరామచంద్రమూర్తి తనయొద్దకు వచ్చిన తమ్మునితో నిట్లనెను. స్త్రీయగు శూర్పణఖకు వధస్థానములో నీవుచేసిన దండనము చాల యుక్తముగ నున్నది.
- ౨ ఈ దండకొటవియందు ఖరదూషణులకు సోదరియు, రావణాసురు నకు చెలియలునగు శూర్పణఖయనుజేరుగల రాక్షసిగలదనియిదిజాత వినియుంటిని. ఆమెయే ఈమెయై యుండనోపు. సంశయము లేదు.

ప్రీతామాన్యా త్వయా త్వేషా పరిభూతా యత స్తతః,

అత్యంతజాగరూకేణ స్థాతవ్యం భవతా మయా.

34

యద్యస్యా సర్జనం వాపి భర్జనంవా కృతం త్వయా

భ్రాత్రాఽస్యాః కాలవశతో విస్మృతం చ భవే దిదమ్. ౪౫

వైరూప్యకరణం త్వాత్కభగిన్యా రావణేన హి,

నిత్యం ద్విష్టుం శక్యతేఽత సర్దిర్భననముద్భవా,

వైరానువృత్తి రస్మాక మవశ్యంభావినీ ధృవమ్,

ఇతః పరం కార్ష్యకస్య విశ్రమోపి న సంభవేత్.

౫-౬౫

ఏవం రామవిభౌ వద త్యనుజనిం కోలాహల స్తు శుశ్రో

మాతంగాశ్వశతాంగపత్రినిచయవ్యాప్తస్య దూరే తదా

కుంతవాసపరశ్వథాశుగగదానిస్త్రీంశసంశోభిన

స్సౌవర్ణోజ్జ్వలవారవాణవిధృతః క్రవ్యాదపైన్యస్య వై.

౬౫

కుర్వంతీ మివ దుర్దినం దిన మపి స్వస్యోపకీప్తా చ్చమూ

మాయాంతీం కిలరక్షసాం రఘుపతి స్సంవీత్య చాహఃఽనుజమ్,

సౌమిత్రేఽసురవాహినీ తు మహతీ యోద్ధుం సమేతి ధృవం

నీతాం త్వదిగుహం భవా స్తుత మతో నీత్వాఽవతా

త్సర్వథా. ౮౫

౩౪ ఈ మరక్కసి యని యెఱుంగక సామాన్యస్త్రియని నీచే నీమె పరిధి వింపబడినది. గాన నిక మన మిద్దఱును మిక్కిలి జాగరూకులమై మెలగవలయును.

౪౪ నీ పీమెను తిర్జనధర్మిణులు మాత్రమేఁ జేసియుండినయెడల నామె సోదరుఁ డా విషయమును కొలకొలము గడచిన మఱచియుండిడి వాఁడు.

౫-౬౪ తన చెలియలి యీ మాటురూపము రావణునిచే ననుదినము చూడ బడుచుండును. గాన, నా వైరుష్యమును జూచుటచేఁ గలిగినయా రావణ శైరానువృత్తి మనకు తప్పనిదేయగును. నిజము. ఇప్పటినుండి ఘనున్మునకుకూడ విశ్రాంతి యుండదు.

౭౪ ఇట్లు ప్రభువగు శ్రీరామచంద్రుఁడు తన తమ్మునితో మాటలాడు చుండగ నే, ఏనుఁగులు, గుర్రములు, రథములు, సేనానివేశములతో వ్యాప్తమయి నటువంటిన్ని, కుంతెములు, పొరసములు, గండ్రగొడ్డళ్లు గదలు, భిక్షములు, బాణములతో నొప్పునట్టిన్నీ బంగారు కవచముల ధరించిన రాక్షససైన్యముయొక్క కోలాహలధ్వని విని బడెను.

౮౪ బాగుగ నూర్చుఁడు తెలుగుచున్న పగటిని కూడ దుర్జినముగాఁ జేయుచు లేనమీదికి వచ్చుచున్న రాక్షససేనను జూచి తమ్మునితో నిట్లనెను. ఓ తమ్ముడా! నిజముగ గొప్పది యగు రాక్షససేన యుద్ధమనకై వచ్చుచున్నది. ఇటునుండి నీవు నీతను కొండగుహవద్దకు తీసుకొనివెళ్లి రక్షింపుము.

గత్వాఽవాంక్షణమాత్రతోఽసురచమూం కృత్వావినష్టాంఘ్రున
 శ్రీఘ్నం త్వత్రి సమేమి రాక్షసజనాఽనీకా ద్భయం నాస్తిమే
 మాయూరూపధరా శ్చరేయు రసురా స్త్వం జాగరూకో భవే
 స్తిషే దత్ర భవా న్నయాతు చ భవా న్ముత్యాఽపి నీతాం
 త్యజన్.

౧౦౪

ఇత్యాఽదిశ్చ ధరాత్మజాఽవనకృతే సామిత్రీ మత్యుత్తమం,
 కృత్వా పాణితలే శరాసశరానీకం త్వభేద్యం తదా
 ధృత్వాంగే చ తనుచ్ఛదం జపమణిసృజ్విధ్ధకేశ స్తతో
 నిష్క్రాంతోఽభిముఖం నిశాచరగణ స్వాగచ్ఛతో రాఘవః.

౧౦౫

1 అష్టావింశసహస్రైశ్చై రపి కై ర్యష్టాని తై రేకదా.
 ధృష్టాత్మా ఖరసైనికైః ప్రహరణా న్యాయాధనే రాఘవః
 ప్రాప్తేః పాగలమద్భినతరయుగోత్సృప్తైః పృషతైః తా
 వాదిత్వా ననకృచ్ఛరా నపి పున ర్వివ్యాధ తా నవ్యధః. ౧౦౫

2 ఏతస్మి న్నమయే సురాశ్చ మునయో న్యాయాధనం వీక్షితుం
 సంప్రాప్త్యాఽంబర మాస్థితా రఘుపతే రేహే తదా యుధ్ధతః
 రుద్రాంశాంస్తు పినాకశూలడమయా స్థిత్వా చ ఘంటాం తథా
 వశ్యంతః పరశుం చ భీతి మగమ న్దగ్ధం చ పాశాంకుశం. ౧౦౬

- ౧౪ నే నిష్కడే వెదలి త్తగకాలములోనే యా రాక్షససేన సంతను నశింపజేసి వచ్చెదను. నాకు రాక్షససేనలవలన భయ మేమియు లేదు. రాక్షసులు మాయాకూపముల కరించి తిరుగుచుండును. నీవు శాగమాకుడనయి యుండివలయును. నీతిను విడిచి నీవు యెక్కడకును పోవలదు. ఇక్కడనే యుండుము.
- ౧౫ ఇవిధముగ సేతారక్షగ విషయమై ఉత్తముఁడగు లక్ష్మణుఁడ నాజ్ఞాపించి, ఇతఁడు వెనకచేరిన భేదింపరాని ధనుస్సును, బాణమునుకూడి, చేతఁ దీసికొని శరీరమునకు కనఁచునుకొడిగి, యుద్ధిని జపాపుష్ప మాణిక్యచేతఁ జట్టఁడిన కేశబంధము కలవాఁడై తన కెదురు వచ్చుచున్న రాక్షస సమూహమునకు ఎదురుగ బోయెను.
- ౧౬ పడునాలుగువేల రాక్షససైనికులు సవ్యాపసవ్యహస్తములఁ గెలిచిన బాణములఁ బ్రయోగించుచు నొక్కొకపర్యాయ మిరువదియైదుమిది వేల బాణములు వర్షముగ రామునిపైఁ గురింపించుచున్నను నాబాణములు తన మోకఁ బడిక మందే ధీరుడైన శ్రీ రామచంద్రమూర్తి తనఁ గెడుచేరులచే విడువబడిన బాణములచే వారి యాయుధముల నన్నిటిని ఖండించుటయే కాక వారలు తిరిగి బాణము గ్రహించు లోపల నొక త్తగములో ననాయాసముగ నెందరకు నన్నిరూపము లతో వలె నా రాక్షసుల నెందరను ఖండించెను.
- ౧౭ ఆయుధము జనుగు సమయమున దేవతలును, మునులును మొదలగు వార లాయుధమును జూచుటకై వచ్చి యాకసమున నుండి, యుద్ధమును జేయుచున్న యా శ్రీరామచంద్రుని శరీరమునందు, పినాక, శూల, పరిశు, ఘంటా, ఖడ్గ, పాశ, డమరుక, అంకుశము మొదలగు రుద్రాంశములు కన్పడఁగ జూచి భయమునొందిరి.

యావంతి రక్షాంసివసంతితత్రితావంతి రూపాణి విధృష్ట్య రామః
 యుధ్యన్నివాఽయం పౌతిరాక్షసస్య పురస్థితో దృశ్యతే ఏవ
 చిత్రం ౧౩౪

జేవా స్వంబరసంస్థితా రఘుపతే ర్భీమాం నిరీక్ష్యాఽకృతిం,
 భీతా దూర మువాగమ న్మునివరా శ్చాన్వేషుః కిం పునః,
 ఆకాశం తు ససూర్య మప్యథ శ్చరై ర్లాఙ్గాంధకారం పునః,
 కుర్వన్రుద్ర ఇవాఽబభౌ రఘుపతి ర్ద్రిష్టుం త్వశకోఽయుధి. ౧౩౪

1ఆవృత్యాఽథ సమంతత శ్చ వివిధా స్యస్యాయుధా న్యన్యతా,
 మేకైకం శతథా తథా శశిలత గ్రీవోరు బాహూదరమ్,
 భిందానో నిశితై శ్చరై రఘుపతిః క్షిప్రం సహస్రార్ణవః,
 శ్రీవ్యాదాం సమరే చతుర్దశ తదా స హావయ త్పంచతామ్.
 ౧౩౫

కాషా స్వేకధురీణతా మహా వహా న్నప్తాసు దిగంతినాం,
 కుర్యాన్నిర్వృతి మేష చేదధిగత శ్శీఘ్రేన్ ప్రైభిః వంచతామ్

౧౩౪ అయుద్ధప్రదేశమున నెందగు రాక్షసు బుండితో, యున్ని రూపములను శ్రీరాముడు ధరించి ప్రగిరిరాక్షసు నెదుటనున్నవాడై యాశ్చర్యము కొలుపునట్లు కన్పించెను.

౧౩౫ అకొశ మందున్న దేవతలు శ్రీరాముని భయంకరాకారమును జూచి భయమునొందినవారలై దూరముగఁబోయిరి. దేవతలే యిట్లు భీతి నొంద యింక మనీశ్వరులవిషయము విరరులవిషయము నేమి చెప్ప వీలగును? సూక్ష్ముడు ప్రకాశించుచున్నను నాకొశమును బాగా నర్థముచే గాఢాంధకారయుతముగఁ జేయుచు యుద్ధమందు శ్రీరాము చంద్రిమాత్రి రుద్రునిఁబోలి ప్రకాశించెను

౧౩౬ రాక్షసులంతలను చుట్టడించి బాణములను వషింపుచుండ శ్రీరాము చంద్రిమాత్రి యుద్ధములోఁ జన పడునైన బాణములచే నొక్కొక రాక్షసుని నూచేసి ముక్కలగునట్లు మెడలు, తొడలు, బాహువులు మొదలగు నవయవముల ఖగడించి రాక్షసులను బదునాబగు వేలను పంచత్వమును (పంచసంఖ్యను) బొందించెను. (ఒక్కొక్కని నూరు వక్కలు చేసినట్లయిన పదునాబగు వేలనుబదునాబగు లక్షలనుగా జేయవలయునుగాని పంచత్వమును నైకింటినిగా) జేయుట విరోధముగా గన్పడును. కాని పరిహార మేమనగా (పంచత్వమన మరణ మనెడి యర్థమున్నగున మరణమునుఁ బొందించెనని భావము)

౧౩౭ పర్యతేశిభరమునలే నున్నతములైన మాడుకణములతో గూడిన త్రిశి ధునిఁ బంచత్వమును (పంచసంఖ్యనని యొక ఆర్థము, మరణము ననిమఱి యొక ఆర్థము). బొందించినతో నష్టక్షుల భారమును నీ త్రిశిధుడే వహింపఁగలఁడనియు, నందువలన నెనిమిది దిగములకు భారము శిగుటచే సంగోషము కలుగుననియుఁ దలంచినలే రాముఁ డా త్రిశిధుని తన శరములచే యుద్ధమునందు తెండుగాఁ జీల్చి నందున నస్తోత్రమాంగుడై త్రిశిధుఁ డయ్యెను. (రాముడు త్రిశిధుని బాణములచే తెండుగాజీల్చినప్పుడు త్రిశిధుఁ డాసుతెరస్సులుగలవాడు కావలెగాని యస్తోత్రమాంగుడు) అనగా నెనిమిది తలలుగలవాడు,

శృంగోచ్చైః తిచింతయన్నివశ్చరై శ్చిత్వా త్రిమూర్తం, ద్విధా
ఏరస్తామథ రాఘవో యుధి నయన్మఖ్యోత్తమాంగం వ్యధాత్.

౧౬౪

ఆలోక్యైభిహతాం నిశాచరచమూంతాం దూషణోరోషణః

క్ష్యేభారావ సతీర్థచాపనినడస్తతాః భృమిలీణతామ్

ఆజౌ నిర్జరదుర్జయస్సమయతే యావత్ససీతాపతి

స్తావన్నిత్రకులే మహత్యపి భవన్నాసీత్తదీయాసుహృత్. ౧౬౫

1వశ్చాచ్రాఘవవిక్రమాగ్నిశలభాన్తృప్త్యైత్సృబంధూన్బహూ
న్కృధావేశజీవీరవాదముఖరః ప్రాప్తః ఖరస్సంగరమ్
సాక్ష్యే ర్వచనైస్తదాత్మకలుషం కర్వన్సుఖింకర్తిషా
ఆత్మియేన తు చక్షుషా రముపతిం తస్థా దిదృక్షున్నివ. ౧౬౪.

ఏవ మేత్య ఖరోప్యాశు ప్రకాండైః కాండసంచయైః
ఖండయామాస కోదండం కాకుత్స్థశయమండనమ్. ౧౬౫

పశ్చాద్దామోఽపి కోపేన ప్రదత్తం కుంభయోనినా
శరాసనం తు జయదం గృహీత్వా సందధే శరాన్. ౧౬౬

ఎల్లగునను నా త్మేషమునకు పమాదానమేమనగాఁ జీర్చినందుననష్టాత్త మాంగుఁ డనునపుడు జీర్చినందునకా, అష్టాత్తమాంగుఁడని పదమును విడదీయకుండగ జీర్చినందున, నష్టాత్తమాంగుఁడు అని పదమును విడఁ దిసికదోఁ జీర్చినందున నష్టాత్తమాంగుఁడు (నష్ట) నష్టమైన (శత్రు మాంగుఁడు) శిశువులు గలవాఁ డయ్యెనని, అనగా త్రిశీర్షుఁడు జచ్చెనని తాత్పర్యము.)

౧౩౪౫ త్రిశీర్షునితోఁ గూడ రాక్షససైన్యమంతయు నష్టమైనట్లు తెలిసికొని దూషించుడు గోషముతో సింహ నానము చేయుచు, సనుష్టంకారము చేయుచు శత్రువునకు రాముని నెరుక్కొనునంతలో రాముఁడు మిత్ర కులములో బుట్టినను వానికి నసుహృత్తయ్యెను. అనగా బాణములచే వానిని జంపెనని పర్యవసానము. (మిత్ర)కులములో బుట్టినవాఁడనగా సూర్యవంశమునందు బుట్టినవాఁడనియు, స్నేహితకులములోఁ బుట్టిన వాఁడనియు శ్లేష్థాఢ్యము గాఢిహ్యము. ఇట్లే వానికి నసుహృత్తయ్యెనను నప్పుడును (వానికక) వానికి (అసుహృత్) మిత్రుఁడు కానివా డయ్యెనని యొక అర్థము. (అసు)ప్రాణములను (హృత్) హరించిన వాఁడయ్యెనని మఱియొక అర్థము గాఢిహ్యము.)

౧౩౪౬ పిమ్మట ఖరుఁడు లేనబందుగులందరునురామపరాక్రమమును నగ్నిలో మడుతిలువలి నగుటనుఁ జూచి క్రోధావేశముచే మిక్కిలి వేగముగ యుద్ధమునకు వచ్చి వచింపరాని వాక్యములతో రాముని దిట్టించు నగ్నికణములవలె నొప్పుచున్న నేత్రములచే శ్రీరాముని దహింప జేయువాఁడువలె మండిపడుచు యుద్ధము చేయ నారంభించెను.

౧౩౪౭ ఖరుఁడు కొంతసేపు తీవ్రముగ యుద్ధము చేసి తీక్ష్ణమైన, శ్రేష్ఠమైన బాణములచే శ్రీరాముని చేరియందలి ఘమవును ఖండించెను.

౧౩౪౮ అంతట రాముఁడు మిగుల కోపముగలవాఁడై యగస్త్య మహర్షి చేఁ దన కీయబడిన, జయశీలమైన శైష్ణవధనుస్సును వెంటనే గ్రహించి బాణము నెక్కువెట్టెను.

అస్త్రాస్త్రీవృథానే వృధర్ష్య సుచిరం నైపుణ్య మప్యత్సన

స్సోత్పాస్తిస్మై ద్విఖరః ఖరః ఖరతకే కృతే నిజే కార్ముకే

వ్యాదత్స త్యభినిష్పత స్సభిముఖం యావ జ్ఞసుత్సు ర్సుఖం

తావ త్తస్య శిరోహర స్సపి శరై రామో వయస్యత్వ మైవ

౨౧౪

ఏవం రామేణ నిహతా స్త్రీశిరోదూషణః ఖరః

త్రీయస్తే *రామసాయుజ్య మగమ న్నాపముక్తితః

రామేణ నిహతా స్సర్వే రాక్షసా అపి సంయుగే

మర్ల భాం స్తాపసానాం చ లోకా న్నాస్తిపు రనుత్తమాః.

౨౨-౨౩౪

*శాపముక్తి రితి-పురా ఖరదూషణిశిరసః కే? కస్మా
తేనతే శస్త్రాః ఇతి చే ద్రతేయం పారాణిక్ గాథానుసంధే
యా. “యాజ్ఞవల్క్యమహర్షేస్తు ద్వే భార్యేవనతాం పురా।
జ్యేష్ఠా నామ్నా చ మైత్రీయీ కాత్యాయ స్యభిధా పరా।
జ్యేష్ఠా జ్యేష్ఠైవ విజ్ఞానే ద్వితీయా చాద్వితీయకా । సురూపే న
ముని స్తస్మా ద్ద్వితీయాయాం రతోభవత్ ॥ మైత్రీయ్యాం
చ విరక్తోభుః శ్రథాఽప్యేషాజహా స తం । సదా పరిచరంతీ
సా సపత్యా సహితం పతిం॥ పుత్రీమివ సపత్నీం చ పతిం
జామాతరం యథా । పశ్యంతీ సాపి మైత్రీయీ స్యవస ద్భర్తృ
సన్నిధౌ॥ కస్య చిత్త్వథ కాలస్య కాత్యాయన్యాస్త్రయస్సుతాః॥

౨౧౪ కొంతసేపు ఆస్త్రాస్త్రాగ బ్రసరించిన యుద్ధములో తన వైపుగమును జూపించి యుద్ధమును చేయుచు వదలుచు నున్న యా ఖరాసుకుని చేతులోని ధనుస్సును రామచంద్రమూర్తి చిరుగ గొట్టగా నతడు భక్తిండుటకై నోరు తెరిచి తన పైకి వచ్చునంతలో వాని శిరస్సును రాముడు లేనభాగములచే ఛేదించియు, నతని వయస్యత్యమును బొందగలిగెను. (తనని శిరస్సును ఛేదించినపు డతని వయస్కుడు (మిత్రుడు) ఆయ్యెనంటే విశోభము వచ్చెను. దానికి పరిహార మేమనగా వయస్యత్యమును (నాశకత్యమును) బొందెనని యర్థము చెప్పుకొనినచో నతనికి నాశకుడయ్యెనని భావము వచ్చును.

౨౨౪-౨౩౪ పై విధముగ శ్రీరామునిచే ఖరదూషణిశిరసులు చింపబడిన వారలై * కాపవిమక్తురై శ్రీరామ సాయుజ్యమును బొందిరి. ఇతర రాక్షసులందఱు గూడ రామునిచే హతులై యుత్తమలోకములను బొందిరి.

* కాపవిమక్తురై యనుదాని వివరణము.

పూర్వము ఖరదూషణిశిరసులెవరు? ఏరెవరిచే నే కారణమున శపింపబడిరి? అను విషయమున నీక్రింది పురాణగాథ ననుసంభావము చేసికొనవలయును. “పూర్వకాలమున యాజ్ఞ కల్కవృక్షుడను మహర్షి యొకఁడుండెను. అమృహర్షి కిర్వురు భార్యలుండిరి. నారయపురిలోఁ బెద్ద భార్యచేరు ప్రేత్రేయి. రెండవ భార్యచేరు కాత్యాయని. పెద్దభార్య జ్ఞానమునఁ బెద్దది, రెండవభార్యయు నందములోఁ బెద్దదిగా నుండెను. అందుచే నామహర్షికి ద్వితీయ భార్యయందే ప్రేమాతిశయము పెండుగా నుండెను. పెద్దభార్యయందంతయునురాగము గీనినాడై యుండినను నామె (ప్రేత్రేయి) యమృహర్షిని విడిచిపోవుండ నటనుండుటయే కాక, తన సవతియగు కాత్యాయనినిఁ గొమరితనుగాను, భర్తను అట్లునిగాను జూచుకొనుచు, సవతిని భర్తనుగూడ నేలించుచు భర్తృసమిపముననే నివసించుచుండెను. ఇట్లుండఁ గొంతకాలమునకు రెండవభార్య

చంద్రాకాంతమహామేధ విజయాఖ్యాస్తు జ్ఞరే । మైత్రీయా
 తత్సుతాం శ్వాపి స్వాత్మజా నివ పశ్యతీ॥ తా న్లాలయంతీ
 ధాత్రీవ పతిగేహేవస చ్చిరం॥ యాజ్ఞవల్క్యసుతాః పశ్వా
 న్మహాదేవస్య దూషణాత్॥ రాక్షసా ఘోరయావాశ్చ తచ్చాపా
 త్త్వభవం శ్చ తే॥ ఖరశ్చ దూషణ శ్వాపి త్రిశిరా శ్చ తవీవ
 హి॥ ముక్తాశ్వాపా క్రామహస్తా ద్విముక్తింప్రాప్తు రవ్యయామ్॥
 చతుర్దశసహస్రాణి రిక్షాం స్యపి మునీశ్వరాః ॥ యాజ్ఞవల్క్యసుత
 చ్చాత్రా సుశిష్యాస్తే త్రియః పునః । మహాదేవేన సంశప్తాః
 రాక్షసత్వం గతాః పునః॥ రామహస్తా ద్విముక్తా శ్చ బభూవు
 రధునా తు తే॥ ఇతి కేం చైతస్మి న్విషమేశేషధర్మేపి ద్రిప్తస్య
 మిత్యలం విస్తరేణ. నను మహర్షిజనదుర్లభం రామసాయుజ్యం
 కథ మత్రదుష్టరక్షణం సంబభూవేతిచేన్న “ద్వానిమా పురుషౌ
 లోకే సూర్యమండలభేదినా॥ పరివ్రాజ్యోగయైకశ్చ రణేచాభి
 ముఖోహతః” ఇత్యాదినా యుద్ధే హతానాం న క్లేషా మపి వీర
 స్వర్గప్రాప్తి స్సర్వవీరిసామాన్యభూతా శ్చూయితవీవ. పరం తు
 శ్రీరామేణయుద్ధే నిహతానాంతుమోక్షప్రాప్తి రేవ వక్తవ్యా.
 కుత ఇతి చేదాసన్న మరణానాం భగవద్దర్శన తచ్చింతనాది

యయిన కాత్యాయనికి మువ్వరు పుత్రులు కాలకముగఁబుట్టిరి. వారికి చంద్రకాంతుడని, మహామేధుడని విజయుడని పేర్లు యున్నవి. అపిల్లలను దనఁజిల్లలనుగానే చూచుకొనుచు భాగ్యవరై (పెంపుడు కలెవరై) వారలను లారించుచు భర్తృ గృహమునంత యామైత్రీయి నివసించెను.

యాజ్ఞవల్క్యుని పుత్రులు మువ్వరును గృహముగఁ బెద్దవారలై యొకప్పుడు మహాదేవుని దూషించిరి. తనను దూషించిన సంగతిని మహాదేవుఁడు తెలిసికొని వారలను మువ్వరును “మీరలు శిష్యసహితులై” రాక్షసులు గఁడని శపియించెను. వారలు మువ్వరును మహాదేవుని శాపముచే రాక్షసులైపట్టి ఖరదూషణ తి/శిరసులను శిర్లతో నొప్పుచు నిప్పుడు శ్రీరామచంద్రునిచేఁ జంపబడినవారలై యాత్రయచు గు ముక్తి నొందిరి. పదునాలుగువేల రాక్షసులకూడఁ బూర్వము యాజ్ఞవల్క్య పుత్రుల శిష్యులైన మహర్షులేయై యుండిరి. శిష్యసహితముగఁ బై మువ్వరు శపింపబడుటవలన వారితోఁబాటు వీరలను రాక్షసులయి రామునిచేతిలో హతులై ముక్తులయిరిని తెలియదగను. ఈ విషయము శేషధర్మము నంచును జూడదగను.

ఇచ్చట నొకయాశంక కలుగును.

మహాశిష్యాపరకుఁగూడ లభ్యముకాని శ్రీరామ సాయుజ్యము నీకుష్టులెట్లు పొందగలిగిరి? అను దానికి సమాధాన మీ క్రింది విధముగఁ జెలిసికొన దగియున్నది. “లోకమున నూర్వమఁడలమును భేదించుకొని వెట్లువారు రెండు తెగలుగా నుండిరి. 1 యోగానుసంధానముచేయు పరివ్రాజకుడును, 2 యుద్ధమున వెన్నఁజూపక మరణించువాఁడును” అను నభియుక్తవచనముచే యుద్ధమునఁ జచ్చిన వారలకు వీరస్వర్గము కలుగుట సర్వవీరసామాన్య విషయము. ఇచ్చట విశేష మేమనగా, శ్రీరామచంద్రునిచేత యుద్ధమునందుఁ జంపబడిన వారలగుటచే వీరికి మోక్షము కలిగినని చెప్పట సమంజసతీయగును. (ఏలనన) మరణ మాసన్నమైన వారలు భగవన్నా మోచార్చణ మొకపర్యాయము చేసినంత నే మోక్షము వచ్చునని శాస్త్రము

సాధన సంపదస్సద్భావాదితి వేద్యం. కించ “యంయం వాసిస్మర
న్భావం త్వజత్యంతే కళేబరం తంతమైతి కాంతేయ సదా
మద్భావభావితః” ఇతి భగవద్వచనేనాపి తేషాం తద్భావ
భావితత్వా త్తత్సాయుజ్య ముపపన్న మేవ భవేత్.

పరమ భక్తేరివ పరమవైరస్యాపి సాయుజ్యహేతుత్వం
శూన్యతే, తథాహి.

“యేన కేనా ప్యుపాయేన మనః కృష్ణే నివేశయే”
దితి.

అత ఏవ రామవిద్ధానిశిచరా బాణై ర్మర్మసు తాడితాః
రామ మాసాద్య సమకే సాయుజ్యపదవిం గతా ఇతిస్కాంద
పురాణవచనం సంగచ్ఛతే. వస్తుతస్తు యద్దే నిహతానా
మపి తత్తత్కర్మభేదేన లోకభేద శ్శూన్యతే. మహాభారతే
యథా.

“యైర్హుతాని శరీరాణి హృష్టైః పరమసంయుతే జీవ
రాజసమాన్లోకాన్లతాస్తే సత్యవిక్రమాః॥ యే త్వహృష్టేన
మనసా మర్తవ్య మితి భారత । యద్యమానాస్తతాన్సంఖ్యే
గాంధర్వైః స్సహ సంగతాః॥ యే చ సంగ్రామభూమిస్థా
యాచమానాః పరాజుః॥ శస్త్రేణ నిధంపాన్గతాస్తే
గుహ్యకాన్సతి॥ పాల్వమానాః పరై ర్యేతు హీయమానా
నిరాయుధాః॥ హీనిషేవా మహత్కానః పరాసభిముఖా రణే।
భిద్యమానా శ్శతైః శ్శస్త్రైః క్షుణ్ణిధర్మిపరాయణాః॥ హతాస్తే
బ్రహ్మసదసంగతా ఏరా స్సువర్చసః” ఇతి.

చెప్పుచుండ మరణకాలమున సాక్షాత్కృతవర్తమానము చేయుచు పాపములను విడిచిపెట్టిన యీ రాక్షసులకు ముక్తిగల్గుటకు సందియ మేమియున్నదియని తెలియదగును.

మఱియు "అంతకాలమున శివభావమును స్మరించుచు శరీరమును విడుచునో, యతడు తత్కాలమున పొందును" అను భగవద్వచనమును విచారించినను నా రాక్షసులకు నితరము తత్కాలభావన కలన శ్రీరామసాయుజ్యరూప మగు ముక్తి గలిగెననుట సమంజసమే యగును

మఱియు, "గొప్పభక్తిచేతను వలె గొప్పశక్తివర్తమానముచేతను గూడ సాయుజ్యము కలుగును. "ఏ యుపాయముచే నైనను శ్రీకృష్ణుని యందు మనమును నిల్పము" అను నభియుక్తివచనమును మనము వినుచునే యుంటిమికదా! కనుకనే "రాక్షసుల యుద్ధములో రాముని బాణములచే మర్మస్థలములయందుఁ గొట్టబడిన వారలై రామసాయుజ్యమును పొందిరి" అను స్కాందపురాణవచనము గూడ నుపపన్న మగుచున్నది.

యథార్థము విచారించినచో యుద్ధమునందు హతులైన వారికిని వారి వారి కర్మభేదముచేతను, భావభేదముచేతను లోకభేదము కలుగుచున్నట్లు మహాభారతమునఁ దెప్పబడియున్నది. "యుద్ధములో సంతోషపూర్వకముగఁ దమశరీరమును విడిచిపెట్టిన వారిలకు దేవేంద్రలోకము వచ్చుననియు, సంతోషము లేనివారలై తప్పని సరి యని యుద్ధముచేయుచు యుద్ధమున మడసిన వారలకు గంధర్వ లోకము వచ్చుననియు, యుద్ధములో శత్రువుల నభయము చూచించి పరాజిత్తులై పోవుచున్నప్పుడు బాణముల దెబ్బతిగిలి హతమైన వారిలకు యక్షులలోకము కలుగు ననియు, ఎవరు నిరాయుధులయ్యు శత్రువులకు తెన్నుఁజూపక ఊర్విధర్మాసక్తులై శత్రుబాణములచే భేదింపబడియెడల వారిలకు బ్రహ్మలోకము కలుగుననియు (భారతమునఁ దెప్పబడినది యని తెలియదగు.)

1 ఖరాదీ నసురా వస్తత్వా దండకా న్వీతకంటకాః,
కృతవంతం రాఘవం తం స్తువంతిస్స మహర్షయః. ౨౪౪

2 కాకుత్స్థాఖిలకారణేహ కరుణాసింధో మహాజోరణే,
నీతాంతఃకరణారవిందతరణే ధర్మాత్మనాం ధారణే
నాకామిత్రీవిదారణేఽహితతమ శ్వామిత్రీ ముచ్చైరణే
నాశ్చర్యం భవతి ప్రపన్నశరణే త్వ య్యాశిషాం పూరణే. ౨౪౫

శాంతానాం విచిత్రాత్మనా మహ జనస్థానేఽన్యథా నిరుజాం
కృివ్యాదాః కిల దుర్మదా స్సమభవ న్నాత్రిప్రదా స్తే గదాః
ఓజోభేషజనేవనా దుపగతే ష్వేషు క్షయం తే క్షణ
న్నాసత్యాపితసంవిదాఽద్య భవతో ల్లాఘాః కృతా స్తే వయమ్ ౨౪౬

దృక్ష్వామో భవనత్రీయీ గురుశిరోభాగోపకంఠే సదా
స్థితోఽద్వీజయతం ప్రసార్య చ బహి రాబహరసజ్జా ముహూః
ధూర్త స్యాస్య దశాస్యభీమభుజగన్యాఽపి కృమా న్నిగ్రహ
జోజస్వి న్నహితుండికేన భవతాఽ పాసిష్యతే సా చ భీ ౨౪౭

3 పతస్మి స్సమయే దివోఽతి ముదితా దేవా స్తథా చారిణాః
నిఘ్నంతో బహుదుందుభీ న్సుమచయూసారం తు రామోపగ
వర్తంతో రఘురామ మేవ మవద న్నా తై తదర్థం పురా
సాహ శ్రీశరభంగనామకమునే లింగి స్తమే ల్యాశ్రీమమ్.

౨౪౪ ఖరుడు మొదలగు రాక్షసులను సంహరించి రండకమునురాక్షసభయ
రహితమునుగాఁ జేసిన రామచంద్రముార్తిని మహద్ద లివ్వెడముగ
స్తోత్రము చేసిరి.

౨౪౫ ఓసకల ప్రపంచ కారణభూతా! ఓ దయా సముదా! ఓయజ్ఞాన
తమస్సంహరకా! ఓ నీలా మనోరవింద ప్రభాకరా! ఛార్మికుల
కాధార భూతుడవును, గాక్షస సంహారకుడవును, శరణాగత రక్షకు
డవును, అశీషారకుడవునగు నీవు యుద్ధములో శత్రువులను నశింపఁ
జేసితివని గొప్ప యాశ్చర్య విషయ మేమియులేదు.

౨౪౬ ఓ రామచంద్రా! ఈ జనస్థానమునందు శాంతిచిత్తులై తపము చేసి
కొనుచున్న వారును, తత్త్వవేత్తలును, మణియొక విధముగ నెట్టి
రోగములు లేనివారు నయిన యీ మహద్దలకు రాక్షసులే రోగ
తుల్యులైరి. నీ పరాక్రమ మనెడి యావృషముచే మాకుండిన రాక్షసు
లనియెడి రోగములు నశించిన పోతువుచే సత్య ప్రతిజ్ఞాడవగు
నీచే మేము రోగవిముక్తులము చేయబడితిమి.

౨౪౭ ఓ రామచంద్రా! తన బాహువులనియెడి నాలుకలను జెరచి లోక
ముల నల్లకల్లాలము చేయుచున్న ధూర్తుడగు రావణుడను సర్పమును
గూడ విషజైత్యుడు వలెనున్న నీవు నిగ్రహించి త్వరలో వాని నలని
భయమును గూడ మాకు లేకుండఁజేయుగలవని నమ్ముచున్నాము.

౨౪౮ ఈసమయమున దేవతలు, చారణులు మొదలగు వార లాకాశమునుండి
రామునిపైఁ బుష్పరషాము సంతోషమునఁ గురిపించుచు దుందుభు
లను మోగించుచుఁ బిమ్మట రామునిలో నివ్వెడముగ విన్నవించిరి.
'ఓ జగన్మాథా! దేవేంద్రుడు పూర్వము శరభం గాశ్రమమునకు వచ్చి
నది యమ్మహర్షి ద్వారా నీకుఁ జెప్పించి నిన్నుచటకు రావించి
రాక్షస సంహారమును నీ చేతఁ జేయించఁగలందులకే యని తెలిసి
కొనుము'

ఆనీతోసి తతో భవా న్మనిజనై ర్దేశం త్విమం తు క్రిమాత్
కార్యం నో భవతా కృతం రఘుపతే త్వన్మూలతోఽశః పరమ్
సర్వే తావసపుంగవా స్సుఖితరం ధర్మం చరిష్యం త్యమీ
నాథాఽహో! భవదీయదాత్య మతులం విష్ణో ర్యథా దృశ్యతే.

౨౯ ౪

శ్రీరామాఽత్ర భవాం శృణురశసమాసాగ్ని శ్యాశరాంస్తు తుణే
సంహర్తాఽసి భవత్కృతం త్విద మహా కర్తుం న శక్యం పరైః
సంస్తుంత్రైవ మథాఽఽనతిం రఘుపతే స్సంప్రాప్య సర్వే బుధా
స్త్వంస్త్వం స్థాన ముపాగమ స్రీఘపతేః కర్మ స్తు నంగోఽద్భు
తమ్. 3౦౪

నివాసార్థం జనస్థానం మహర్షీణాం వితీర్య సః
రామ స్త దాజ్ఞాం సంపాప్య నిరగా ల్లక్ష్మణాంతికమ్. 3౦౫

ఆగచ్ఛంత మవేక్ష్య రాఘవ మరం సామిత్రి రచేర్చిలా
దానీయాఽవనిజాం నిజాశ్రమ మగా ద్రామో ప్యుపేత స్తదా
సీతాఽలింగ్య పతిం విముక్తకవచం సందృశ్యమానవ్రీణం
రక్షోనాశకృతం మునీంద్రీసుఖదం స్త్రాతన్న తం నైకథా. 3౨౪.

౨౯౪ కృమముగ నీ విచ్చటకు మహర్షులచేఁ దీసికొని రాబడితివి. ఓరామ చంద్రా! మాకుఁ గావలసిన రాక్షససంహార యాపనుగ కార్యము నీమూలకముగఁ బూర్తియయ్యె. నీ దయవలన నిటుపిమ్మటఁ దాపసు లందరును సుఖముగ ధర్మముల నాచరించి కొనియొకరు. ఓనాథా. నీసామర్థ్యము మిక్కిలి యాశ్చర్యకరమైనది. విష్ణు సామర్థ్యము వంటిది యనియే నీసామర్థ్యము చెప్పనొప్పును.

౩౦౪ ఓరామచంద్రా! నీవు పదునాలుగువేల రాక్షసులను త్తణకాల మలోఁ సంహరించితవి, నీవు చేసిన పని నితరు లెవ్వరును జేయ నస మర్థులు” అని యిట్లు దేవతలు రాముని స్తుతించి యతనియనుజ్ఞ నొంది తమ తమ నెలవుల కేగిరి.

౩౧౪ పిమ్మట రామచంద్రా మూర్తియు నాజనస్థానమును మహర్షులకు నివసించుట కొఁసంగి వారియనుమతి నొంది యట నుండి సీతాలక్ష్మణుల సహిపమునకు వచ్చుచుండెను.

౩౨౪ రామునిరాక కదురుమాచుచున్న లక్ష్మణుఁడును రాముఁడు వచ్చు చున్నటులఁ జెలిసికొని వెంటనే కొండ గుహనుండి సీతను దీసికొని లిమపర్వతాల కేతెంచెను. రాముఁడు నా సమయమున కచ్చటకు వచ్చెను. కవచము నూడఁగొనివేసినించున స్పృహముగఁ గనుబడుచున్న ప్రాణములుగల వాఁడును, రాక్షససంహారముచేసి ముసులకు సౌఖ్యము నొనగూర్చిన వాఁడునగు రామచంద్రామూర్తిని సీత గాఢముగ నారిం గనము చేసికొని యా ప్రాణములను లినచేతతో నిమగ్నముఁ గొంత సేపు విచార పడి పిమ్మట రామునిపరాకృమము ననేక విధములఁ గొని యాడెను.

నిర్గత్యాఽశు తతోఽసురేంద్రనికటం చాఽకంపన స్సత్వరం,
 లంకాం ప్రాప్య దశాననంప్రతి గత స్సప్రశ్రయం ప్రాఽహ తం
 రాజ నాత్రిచరా శ్చతుర్దశసహస్రాణ్య స్థితా దండకే,
 సర్వే తే నిహతాః ఖరోఽనుజయుత శ్చాభూ ద్ధతః కేనచిత్.

33౪

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం దహ నివ రుషా ప్రాహఽథతం రావణా,
 కేనైవం తు పరాసునా కృత మరే! సర్వే కిమర్థం హతాః
 కృత్వా మేఽప్రియ నూచరన్మరపతి శ్రీశోఽథవా వైయమః
 ప్రిప్తుం సౌఖ్య మశక్త ఏవ వద మే తద్ధంతకం సత్వరం. 3౪౪

భీతోఽకంపన ఏవ మాహ వచనం తం రాక్షసేంద్రం పున,
 ర్మహ్యం దేహ్యాభయం తతోఽసురపతే సర్వంవదిష్యామ్యహం
 ఇత్యుక్త్వా ప్రథమం తతోఽభయనరం సంప్రాప్య చాఽకంపనః
 ప్రిహాఽథో రఘురామవృత్త మఖిలం తచ్ఛౌర్యధైర్యాదికం.

3౪౫

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం త్వకంపన మథ ప్రాహఽసురేంద్రః క్రుధా,
 నిరత్యాఽర ముచేత్య దండకవనం రామం హనిష్యామ్యహమ్
 ఇత్యుక్తే పున రేవ మాహ వచనం సోఽకంపనో రావణం
 రాజ న్వచ్చి తదీయవిక్రిమ మహం శ్రుత్వా సమాలోచయ.

3౬౪

33౪ పరునాలుగువేల రాక్షసులు చావగా మిగిలిన యకంపనుడైన రాక్షసుడు జనసానమునుండి బయలుదేరి రావణున కీ చావుకలుగును జెప్పటకై తొందర తొందరగ లంకకేగి రావణుని దర్శించి, చేతులు జోడించి యిట్లు విన్నవించెను. ఓ రాజా! నాకు జెప్పటకు నేనా రాక్షసుండు నున్నది. ఏమి చెప్పుదును. జనసాన మందున్న పరునాలుగువేల రాక్షసులను, భరదూషణ త్రిశిరసులను నొక మనుష్యుడాయితో చంపివేసెను.

3౪౪ ఆ మాటవిని రావణుడు భగ్గున మండిపడి యకంపనుతో నిటులఁ బలికెను. ఓరీ యకంపనా! ఆయువు మూడినవాడైన దింతపనిచేసెను! ఎందులకై వాడు రాక్షసులను జంపెను? ఇందుగ్రహింపెను, లేక యుచుండగ్రహింపెను, లేక యముడైనను నెవ్వడు కాని నా కప్రియమును చేసి సుఖముగ నుండగలఁడా? అట్టి సిద్ధిలో నెవ్వ డింత పని చేసెనో శిఘ్రముగఁ జెప్పుము.

3౫౪ ఇట్లు రావణుఁ డడుగగా వానిపేరు ముందుగ జెప్పటకు, వాని పరాక్రమమును వర్ణించి చెప్పటకును రావణునివలన భయపడి రావణుని నిటులఁ బ్రార్థించెను. 'నాదా! నా కభయ మొసంగితివేని వాని వృత్తాంతమును సమగ్రముగఁ జెప్పెదను.' అని పలుకఁగా రావణుడును వాని కభయ మొసంగఁగాఁ బిమ్మట నకంపనుడు రావణునితో రాముని వృత్తాంతమును, వాని శౌర్యదైర్యములను బూస గుచ్చి నట్లు సమగ్రముగఁ జెప్పెను.

3౬౪ ఇట్లు కంపనుచే జెప్పబడిన రామ వృత్తాంతము నంతను విని రావణుడు మిక్కిలి కోపావేశముతో నివ్వధముగ నకంపనుతోఁ బలికెను. ఓరీ యకంపనా! నే నిప్పుడే యచట కేగి రామునిఁ జంపి వచ్చెదను. అని పలుకగా నారావణుని మాటలను విని యకంపనుడు తిరిగి యా రాక్షస రాజుతో నిటులఁ బలికెను. ఓ రాజా! నీ మాట కదురు చెప్పుచుంటినని నీవేమియుఁ దలంపకుండునో నతని పరాక్రమమునుఁ దిరిగి మఱియొకమారు చెప్పెదను. విన్నపిమ్మట బాగుగ నాలోచించి కొని యేపనినైనఁ జేయుము.

రామః క్రోధ ముపేయివా న్యది నదీవేగం శనై స్సంహరేత్ ,

కించ క్షాన్వితఖాఽవసాదనకృతౌ శక్తో భవే ద్ద్రాఘవః

కిం చోద్ధర్తు మసౌ క్షమోపి భవితా మజ్జస్ససీం రాఘవః

సంహర్తుం భవనత్రయం పున రసౌ స్రీస్తుం సమర్థో భవేత్ .

324

సంగ్రామే నహి శక్యతే రఘుపతి జ్ఞేతుం సురై ర్వాఽసురై

స్వర్గః పాపజనై రివాఽసురపతే సత్యం బ్రవీ మ్యాభ్య! తే

కిం త్వత్పుత్రమ రూపశీలనహితా తస్యాస్తి జాయా విభో!

నో తాదృ శ్రమరీషు కిన్నరవధూ ష్వన్యాసు వా దృశ్యతే. 324

324 ఓ రాక్షసరాజా! రామునకుఁ గోపము వచ్చెనేని పొంగి పారలి వచ్చుచున్న నదీప్రవాహమునైనను బాణములచే రాకుండఁ నిలుప గలఁడు. మఱియు, నతఁడు తోపించెనేని నక్షత్రములతోఁ గూడిన యాకాశమునైనను బాణములచే జీర్ణుఁగలడు ఇంకను నతఁ డాగ్రహించెనేని సముద్రమున మునిగిపోవుచున్న భూమిగూడఁ బైకి నుద్ధరింపగలఁడు. అతఁడు మల్లకములను సృజించుటకును దలంచి నచో వానిని లయము చేయుటకునుగూడ సమర్థుఁడగును. (ఆకాశము నైన జీర్ణుల డనుటచేఁ ద్రివిక్రమావతారము, భూమి నుద్ధరింపగలఁ డనుటచే వరాహావతారము, నదీవేగమును సంహరింపగలఁడనుటచేఁ గృష్ణావతారము నూచింపబడినవని తెలియదగును.) సృష్టిస్థితి సంహారములను జేయువాఁడుకూడ నితఁడేయని చెప్పటచే పరబ్రహ్మ యని చెప్పబడినది యగుచున్నదని తెలియదగును.

325 ఓ రాజా! యుద్ధములో రాముని జయించుటకు నీకు శక్యముకాదు. మహాప్రభూ! సత్యము చెప్పెదను. నీ వొకఁడవేకాను, రాక్షసు లందరు నేకమైనను నరినిని జయింపలేరు. దేవత లందరు నేకమైన గూడ జయింపలేరు. దేవదానవు లందరు కలిసినను జయింపలేరు. ముమ్మాటికి సత్యము. ఇంద రేకమైనను వెంటుల జయింపలే రనియెడ వేమా చెప్పెదను. పాపు లందరుకలిసినను స్వర్గమును జయింపలే నట్లు (చేర లేనట్లుని భావము) ఎందరు రాక్షసులు కలిసి జెల్లినను నరినిని జయింపలేరు సుమా! కావున రాముని నీవు చింపదలచిన నే నొక యుపాయము చెప్పెదను. ఆ రామునకు నీతమును భార్య గూడ వెంట నున్నది. ఆమె సౌందర్యమువంటిసౌందర్య మెచ్చటను లేదు. అట్టి స్త్రీ దేవతాస్త్రీలలోగాని, కిన్నరస్త్రీలలోగాని, యితర స్త్రీలలోగాని కన్పడదు.

*తజ్జాయాపహృతే ధృనిం రఘుపతిః కామీ వ్యసుస్సాస్య చ్చుచ
 స్త్వంగత్వాఽవహరాఽఙ్య! తస్య యువతిం సీతాభిధాంసుందరీమ్
 ఇత్యుక్తం వచనం తు తస్య మధురం హ్యసీద్దశాస్యస్య త,

*నను పూర్వకర్మ పరిపాకవశా ద్రామే మహత్త్వ
 బుద్ధిమతాఽకంపనేన దశమఖం ప్రతి కథ మేవం దురాలో
 చన ముక్తమితి చేన్న “యథా రాజా శథా ప్రజా” ఇతి
 న్యాయేన రాజ్య ఇవ తదభ్యుత్పన్నాఽపి స్థితౌ న కి మప్యాశ్చర్యం
 భవేత్ స్వయం గుణవతో వ్యర్థదాసత్వేన స్వప్రభో రనుకరణం
 యుక్త మేవ. తదనుకూలతయా త్వసంభాషణే తదనుగ్రహ
 భాజన మయం న భవేత్.

అపిచ యది దశమఖం స్తేన యోద్ధం గత స్తదా తేన
 ధృనివ మయం నిహతో భవేత్. తతః కుంభకర్ణస్య పానమత్త
 త్వేన తేన వినా మేఘనాదాదయ స్తు స్వపితృహనన రోషా
 విప్రాః రామేణ యుద్ధ్యా తేపి తేన సంహృతా భవేయుః.
 ప్రథమ మేవ రావణో యోద్ధం గత శ్చే జేవం మూల
 చ్చేకో భవేత్. ఇత్యాలోచ్య రావణస్య ప్రీత్యసనాసక్తత్వా
 త్తదభీష్టవచన ముక్తవా. తస్మాఽయ మాశయః. సీతాప
 హరణే రామస్య కాముకత్వేన, తదాసక్త మనస్తేన చ
 భార్యావియోగదుఃఖేన రాఘవోఽపి మృతో భవేత్. అత

౩౮౪ రామేన నీ నపహరించి తెచ్చిలిచేసి యామె యందు విశేషకామము గల రాముడు తర్జియోగ దుఃఖముచే బ్రాగముల విడుచును. కావున వెంటనే వెళ్ళి సీతయును * రామునిభార్య నపహరించి తెమ్మ. ఇట్లకలపముడు చెప్పుట తోడనే యా నచనములు రావణునకు బాగుగ రుచించెను. (లేదగా స్త్రీదొరకుట, యుద్ధ మక్కర లేక యే శత్రువు చచ్చుట, ఇందు శత్రువులు గలుగును గాన వీని యాలోచన రావణునకు రుచించెను)

* పూర్వకర్మపరిపక్వశముచే రాముడు పరమాత్మయని తెలిసికొనిన యకలపముఁ దిట్టి దురాలోచనము రావణునితో నెట్లు చెప్పెను? అను నాశంక పొడమును, ఇందునకు సమాధాన మిటులఁ తెలిసికొన దగినది.

“యథా రాజా తథా పృజాః” అను న్యాయము ననుసరించి రాజెటువంటివాడో రాజనేవకులు నట్టివారగుటలో నాశ్చర్యము లేదు.

ఇదియునుం గాక, రా వెంత గుణవంతు డైనను దా నర్థరాసుఁ డగుటచే (దనప్రభువు) కనుకూలముగ మాట్లాడకపోయినచో నతని యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడుకాఁడు కాన, నతని ననుకరించుట యుక్తమే యగు. ఇంతయే కాక, రావణుడు తిలంచినటుల నతఁడు యుద్ధమునకు వెళ్ళినచోఁ దప్పక రామునిచే రావణుడు హతుఁడగు ననియు, యంభికన్లుఁడు రాగ్రుబోతు, ఇక నింద్రబ్రహ్మ మొదలగు వారలు తమతండ్రి పగఁ దీర్చుకొనుటకు యుద్ధమునకుఁబోయి రామునిచే వారలకూడ హతు లగుదురు. రావణుడు ముందుగ యుద్ధము నకు వెళ్ళినచో నిట్టి మూలచ్ఛేదము గలుగుటయేకాక తన కూటలో మట్టి పడునని యాలోచించి రావణుడు స్త్రీ వ్యసనాసక్తుఁడు గాన నీవచనము రుచించునని వాని కభిమతముగనే చేప్పెను.

వాని యభిప్రాయ మీ క్రిందివిధముగఁ దెలిసికొనదగినది. సీత నపహరించినచో రాముడు కామకుఁడును తదాసక్తమనస్కుఁడును గాన భార్యవియోగదుఃఖముచే రాముడుకూడ మృతినొందునని

స్సీతా మపహా రేత్యకంపన స్త ముక్తవా నితి వేద్యమ్. నన్వేష మపి తస్య కాముకత్వేపి “క్షేత్రే జేత్రే కళత్యాణే” త్యనేన అన్యకళత్రసంభవే పూర్వవిచారోఽపగతో భవేత్, “భార్యాదుఃఖం పునర్భార్యా” ఇతి న్యాయేన కించితాల్ల మేవ పూర్వవిచారస్య సద్భావాత్. కించ, స్వభార్యాఽపహరణే తద్ధననేఽల్పేపి వా య శేత. నహి మర్తుం ప్రయతేత. ఏవం స్థితే రాఘవ స్స్వభార్యాపహరణమాత్రేణ కథం మ్రియతే? కించ, రావణక్షేమకామనయా తే నైవ ముక్త, ముత తద్వంచ నార్థమితి విచారితే స త్యాత్మక్షేమస్య తత్తేమాఽఽయత్త త్వేన త ద్వంచనార్థమితి నైవ వక్తుం శక్యతే. ఏవం స్థితే కథ మత్యాజకంపనే నాసహించినో య ముపాయః కథిత ఇతి చే దిద మత్ర సమాధేయం.

“ఉత్పత్తిస్థితిసంహారకాఢిణీ సర్వజేహినాం సీతా భగ వతీ జేయ” ఇత్యాద్యుపనిషద్వచనేన “లక్ష్మ్యా సహ హృషీ కేళో జేవ్యా కారుణ్యరూపయా” ఇతి వచనేన చ కారుణ్య రూపాయా, శ్రీరూపాయా, శ్చ సీతాయా అభావే రామస్య తేజ ఏవ నాస్తి. తయైవ రామ శ్రీమా నభూత్. ఇదానీం రావణ శ్రీమా స్థావే త్స త్వశ్రీమా స్థావేత్. తదా యుతప్రాయ ఏవ భవేదిత్యాశయే నోక్త మితిసమాధేయమ్.

నిశ్చయముగ దలంచియే నీత నపహరింపు మని చెప్పెనని తెలియ దగును.

ఇందుపై నొకయాశంక కలుగును. (ఏమననగా) రాముడు కాము కుడైనను “దేశే దేశే కళ్యాణి” (భార్య లేచుట బడితే యచ్చటనే దొరకును.) అని రాముడే చెప్పెనుగాని నింకొక వివాహము చేసికొనిన నా భార్య సౌఖ్యము కలుగుటతోడనే పూర్వవిచారము తొలుగునుకదా! “భార్యదుఃఖం పునర్భార్య” (భార్యదుఃఖము తిరిగి భార్య వచ్చునరకే) యని శాస్త్రము చెప్పచుండ నింతమాత్రమునకే రాముడు చచ్చిపోవునని యకంపనుఁ డెట్లుచెప్పెను. మఱియు లోకములో దన భార్య నెవ్వడయిన నెత్తుకొని పోయినచో నపహరించినవానిని సహరించుట కంత స్వల్పజనుఁ డైనను బ్రయత్నించును గాని తాను జచ్చుట కప్పుడును బ్రయత్నింపఁడుకదా! ఇంకను విచారించుము. అకంపనుడు రావణుని త్రేమముఁ గోరి యీ యాలోచనము చెప్పెనా? లేక వానిని వంచుటకేయు నూహతో నిటులఁ జెప్పెనా? అని విచారించిన తన త్రేమము రావణుని త్రేమమును బట్టి యుండును గాన వంచనార్హమై చెప్పెనని తలంపఁ గూడదు. ఇట్టి స్థితిలో నకంపనుఁ డిప్పిధముగ నయోగ్యమైన యుపాయ మెట్లు చెప్పెనని యా శంకకు సమాధాన మేమనగా, “శ్రీరామ సాన్నిధ్య వశమున నీత జగదాధారయు, సర్వదేవాలయుత్పత్తి స్థితి సహార కారిణియు, భగవతియు నగు చున్నది” అను నుపసేద్యచనము చేతను” కారుణ్య రూపిణియగు లక్ష్మీచే నారాయణుడు జగదగ్రీతుఁ డగుచున్నాడు” అను విచనముచేతను కారుణ్య రూపిణియు, లక్ష్మీరూపిణియు, నగు నీత లేకపోయిన రామునకుఁ దేజస్వీ లేదు. లక్ష్మీరూపిణియగు నీత యుండుటచేతనే రాముడు శ్రీమంతుఁ డయ్యెను ఇప్పుడు రావణుడు శ్రీ రూపిణియగు నీత నపహరించినచో రావణుడు శ్రీమంతుఁ డగును; రాముఁ డశ్రీమంతుఁ డగును. (దరిక్రిఁ డగును) అప్పుడు (నీత లేనప్పుడు) రాముడు మృతప్రాయుఁడే యగు ననియెడి యభిప్రాయముచే నిట్ల కంపనుడు చెప్పెనని సమాధానము చేసికొనదగు.

*త్సంచి త్యాత్మని సర్వథా నముచితం మేనే తదీయం వచః.

3౯౪

వశ్చ త్కార్యగతిం విచార్య మనసా తం రాక్షసేంద్రోఽవద
ద్భాగంతస్థవతా యదుక్తసుచిరాద్యాన్యామ్యహంవండకాన్,
లంకాం భూమిసుతాంసయేయ మచిరా ద్రేఽకంపన పాభవం
దగ్ధైవ్యం భవతా మదీయ మనఘ! త్వం గచ్ఛ శేహం నిజమ్.

౪౦౪

*సంచిత్యాత్మ నీత్యస్య—ససత్కుమారవాక్యం స్మృత్యై
త్యర్థః. తథాహి—ససత్కుమార మాసీనం రావణో వాక్యమబ్ర
వీత్ । దేవదానవరక్షాంసి యే హతా స్సమరేఽరయః॥
కాం గతిం ప్రతిపద్యంతే కేనతే హరిణా హతాః॥

ససత్కుమారః—యేయే హతా శ్చక్రిసరేణ రాజన్ ।
త్రైలోక్యనాథేన జనార్దనేన । తేతే గతాస్తన్నిలయం సరేం
ద్రాః । త్రోథోపి దేవస్య వరేణ తుల్యః శ్చ్రీత్వా తతస్తద్వచనం
నిశాచర ససత్కుమారస్య ముఖా ద్వినిర్గతిం । తదా ప్రవాప్త
స్స బభూవ విస్మితః కథం ను యాస్యామి హరిం మహాహవే॥

మునిః—మనసశ్చేష్ఠితం య త్తద్భవిష్యతి తదా హవే ।
సుఖ భవ మహారాజ కించి త్కాలం ప్రతీక్షయ॥ ససత్కు
మారా త్తద్వాక్యం చింతయానో ముహుర్ముహుః॥ రావణో
ముముక్షే మోహ ద్యుద్ధాత్థీ విచచార హ” ఇత్యాది వాక్య
విచారణే ముక్త్యర్థం భగవతా రామేణ యేన కేనాపి ప్రకా
శేణ తద్విరోధం సంపాద్య తస్మా న్నర్తు కాముక ఏవేతి
ద్యోత్యతే. శ్రీరామహస్తాద్వధేచ్ఛుః రావణః సీతా మపహరే
త్యకంపనవచన మనుకూలత్వే నాంగీచకా కేతనిష్కృష్టైర్ధృ-

* మనమునం రాలోచించి యకంపనుని వచనమునుఁ దగిన దానినిగాఁ దలచెను.

౪౦౫ పిమ్మటఁ జేయదగినవిషయమునా స్వయముగ మనస్సునం రాలోచించి యకంపనునితో నిట్లు చెప్పెను. ఒరీ యకంపనా! నీవు చెప్పిన యాలోచనము బాగుగనే యున్నది నేనిప్పుడే వెళ్ళి సీతను లంకకు దీసికొని వచ్చెదను. నా సామర్థ్యమును నీవే చూచెదవుగాక. నీవు వియంకికఁబొమ్ము.

*మనమునం రాలోచించి యనుదానికి=సనత్కుమారుఁడుపూర్వము తనకుఁ జెప్పిన వాక్యమును స్మరించి యని యగ్రము. సనత్కుమారుఁ డొకప్పుడు రావణుని సమీపమునకు రాగా, నతఁ డీ క్రింది విధముగ బ్రశ్నించెను. ఓ సనత్కుమార మహాత్మా! యుద్ధములో విష్ణుమూర్తిచేతిలోఁ జచ్చిన వారిగతి యేమి యని పృశ్నింపగా మహర్షియిటులఁ జిప్పెను. ఓ రావణా! త్రిలోకాధిపతియగు చక్రగరుని చేతిలో జచ్చినవారికి విష్ణులోకము కలుగు ననియు, భగవంతుని క్రోధముకూడ వరముతో సమానమేయనియుఁ జెప్పగా రావణుఁడు సంతోషించి యాయనతో నాకెల్లు యుద్ధము పొసగునని యడుగఁ గొంత కాలము నిరీక్షింపుము. భగవంతుఁడు రాముఁడుగా నవతరించి నపుడు లభింపగలకని చెప్పెను. ఆ సనత్కుమారుని వాక్యమునే స్మరించుచుండెను. అకంపనుఁడు రాముని సంగతి చెప్పటచే సనత్కుమారవాక్యము జ్ఞప్తికివచ్చి యితఁడు భగవంతుఁడేకాన నితనిచేతిలోఁ జచ్చుట శ్రేయస్కరమే కావున, నకంపనుఁడుచెప్పిన సీత సపహరింపు మనుమాటయు ననుకూలముగానే యున్నదని తలంచెనని పర్యవసానము.

ఇత్యుక్త్వాఽకంఠసం సద్యః ప్రేషయిత్వా తదాలయమ్
భావికార్యసమీకృత్యై రావణ శ్చింతయం స్థితః. ౪౧

ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే అరణ్యకాండే దశమ స్సర్గ
స్సమాప్తః

ఏ కా ద శ స్స ర్గః

1. మాకీచాశ్రమ మాగతోఽథ దనుజాధీశో ర్చిత స్తేన తం
ప్రాహౌవం యుధి రాఘవేణ నిహతా స్సర్వేఽసురా దండకే
సాంబ స్తేన హతో మునీంద్రనిచయస్యాదా ద్వరం సోఽభయం
నిర్వైరం ఖరకూషణతీశిరసో నిహేతుత స్సంహృతాః. ౧

తద్భార్యాఽపహృతౌ సహాయమధునా త్వం మే విధేహి ద్రుతమ్
ఇత్యుక్త స్సతు రావణం ప్రతి వచః ప్రాప్తేద మన్యాదృశమ్
సుప్తా రామమృగాధిపోఽసురమృగాప్రాణాపహరీ త్వయా
రాజ సుద్య వృథాఽ త్సనాశనకృతే కిం బోధ్యతే రావణ! ౨

లంకానాథ! మయి ప్రసీద రమతాం రాశే ష్యభీష్టం భవాన్
రక్షోవంశ వివాశనం తు కిమరే! కర్తు భవా నీహతే
శత్రు స్తే సుహృదాత్మనాఽవద దిదం త్వన్మూలసర్వంకషమ్
త్వతేమార్జితం న కోపి కథయే దేవం ప్రజ స్వాం పురీమ్. 3

౪౧ ఇట్లుచెప్పి యకంపనునిఁ బంపి మందు జేయఁదగినదాని సమాకరణ మునకై రావణుఁడు విచారించుచుండెను.

అరణ్యకాండమున పదియవసర్గము

స మా ప్ర ము .

ఏ కాదశసర్గ ప్రారంభము.

- ౧ అనంతరమురావణుఁడు మారీచాశ్రమమునకేఁగి యలనిచే సన్నానికుండై వానితో నిట్లు పలికెను. మామా ! ఎంతఘోరమైన యాపద సంభవించెనో చూచితివా? రాముఁడు దండకము నందలి రాక్షసులనెల్లఁ బరిమార్చెను. విరోధకారణ మేమియు లేకయే సాంబుని హత మొనర్చెను. ఇంతియే కాక మునుల కెల్ల నభయ మొసంగెను.
- ౨ కావున రామపత్ని నపహరింప బూనితిని. నీ నీ విషయమున నిశ్చయముగ సహాయ మొనర్పవలయును. ఇట్లు రావణుఁడు చెప్పగా విని మారీచుఁడు తిరిగి రావణునితో నిట్లనెను. నాయనా! రాక్షసులను మృగములను హింసింప నుంకించు రాముఁడను సింహ మెచ్చటనో నిద్రించుచుండ దాని నాత్మనాశమున కేల లేపఁ బ్రయత్నించెదవు?
- ౩ ఓ లంకేశ్వరా ! నా యం దనుగ్రహ ముంచి నేను చెప్పినటులఁ జేయుము. నీ భార్యలతో నీవు యుధేష్టముగఁ బ్రవర్తింపుము. రాక్షస వంశనాశన మేలఁజేయ సమకట్టెదవు? నీ శత్రు జెవ్వఁడో పైకి మిత్రరూపమున నటించుచు సర్వనాశకర మగు నీ యుపాయమును జెప్పియుండును గాని, నీ డేమమును గోరినవాఁ డెవ్వఁడు నిటులఁ జెప్పడు. కాన నింటి కేగుము.

ఇతి సంబోధిత స్తేన రావణోఽపి తథేతి సః
నిగద్య వినివృత్యాఽఽగా ల్లంకాం నిజపురీం పరిత. ౪

తతః శూర్పణఖా సాపి ఖరాదినధదుఃఖతా
దక్షిణాం దిశ మాశ్రిత్య జనస్థానా ద్వినిర్గతా. ౫

ఖరాదీనాం రాక్షసానాం యథాఽంతో రాఘవా దభూత్
తథా దశముఖస్యాంతం మన్వానా ద్మృతభావినమ్
అంతకస్య పురం నేతు మివ సా త్వకుతోభయమ్
ద్మృతం గతవతీ చాభూ ల్లంకాం రావణపాలితామ్ ౬-౮

విభర్తృకాణాం భువి కామినీనా మేషైవ శిక్షార్హత మేతి నూనమ్
ప్రబోధయన్తి వ నికృత్తకర్ణనానాఽఽసురీ ప్రాప నిజాం తు
లంకామ్. ౭

యా భూమిజాసుఖలతాలిలవిత్రిభూతా,
యా భ్రాతృవంశకుజనాశకుతారభూతా,
యా రామవిక్రమమణే ర్నికషాయమాణా,
సా సత్త్వరం దశముఖస్య గృహం వివేశ. ౮

యా భర్తృహీనభగినీవచనశ్రుతే స్తు,
స్యా త్సర్వనాశపరిసూచనలక్ష్మ్యభూతా,
సా రాక్షసీ దశముఖస్య సభాలయం తు,
ప్రాప్త్యాఽహ మంతిపరివేష్టితరావణం తమ్. ౯

- ౪ ఇట్లు మారీచునిచే బోధింపబడి రావణుడు నీవు చెప్పినటులఁ జేయుదు నని చెప్పి తన రాజధానియగు లంక కేగెను.
- ౫ ఆనంతరము శూర్పణఖయును ఖరమాషణాదులవధచే సహింపశక్యము కాని దుఃఖముతో జనసానమునుండి దక్షిణదిక్కునకు బయలు జేరెను.
- ౬-౭ ఖరుడు మొదలగు రాక్షసులు రామునిచే హతమైనట్లు రావణుడు కూడ హతమగునని యెంచి నిర్భయముగ యమపురమునకు దీసికొని పోవుటకు బయలుదేరెనో యనునట్లు దక్షిణపు దిక్కునకుఁ బయనమై రావణపాలితమగు లంకకు తొందరగ వెళ్ళుచుండెను.
- ౮ భర్తృహీనులగు కాముకురాండ్రుకుఁ దనకు లక్ష్మణుడుఁజేసిన విరూప కరణ రూపమగు శిక్షవంటి శిక్షయే తగినదని ప్రకటన చేయుచాని వలె కర్జనాసికా విహీనురాలగు నా శూర్పణఖ యతిశీఘ్రముగ లంకకు వచ్చెను.
- ౯ ఎవ్వరై నీతాసుఖలతకు లవిత్రేము (కొడవలి వంటిది) అగునో, ఎవ్వరై సోదరవంశమును వంశమునకు (వెతుకు పొదకు) గొడ్డలి వంటిది కాను న్నదో, ఎవ్వరై రామవిక్రమమును రత్నమునకు నికషోపలము (ఒర పిడిరాయి) కానున్నదో, ఆ శూర్పణఖ శీఘ్రముగ రావణ భవన మున కేతెంచెను.
- ౧౦ ఎవ్వరై విభవ తోబుట్టువు మాటలువినిన సర్వనాశన మగునని సూచించుటకు లక్ష్మణునిమై యగునో, యా శూర్పణఖ రావణ సభా భవనమున కేగి యచ్చట మంత్రి పరివేష్టితుఁడైయున్న రావణునితో నిర్లక్ష్యముగ నిటులబలికెను.

మూఢ! త్వం సముపాగతం భయమిదం నోబుధ్యసేచ్ఛ్యాప్యహా!
 త్వం భోగేషురతం మహీపమపి నో లోకాస్తు సత్కుర్వతే
 రాజత్వం కథ మాప్స్యసి త్వ మబుధ శ్చాఽయుక్తచార శ్చల్
 గామ్యే భోగచయేఽతిలంపటమనాః కామైకసేవాపరః. ౧౧
 వేద్యం చాపి నవేత్సి రావణాహత స్సాంబో వృథా మే సుతిః
 సర్వే రాత్రిచరా శ్చతుర్దశసహస్రాణ్య పృథువ స్త్వతాః
 కించ త్వత్సహజా శ్రుయః ఖరముఖా స్తేవ్యకేన తే సంహృతాః
 రామేణైకపదాతినా కృత మిదం చాహం విరూపా కృతా. ౧౨

ముసినా మభయం దత్తం నిర్భయం దండకం కృతమ్

పరిపూర్ణం జనస్థానం నాశితం రాఘవేణ హః. ౧౩

తచ్చుత్వా వచనంత్వథాఽహదనుజాఙ్గశోఽతికృద్ధోఽనుజాం,
 దూపం కీదృశ మస్య వీర్య మపి కిం కింన్వాగతోదండకాన్,
 సాహాయ్యం చ కి మస్తి తస్య తు పరం యోగ్ధుంతుకిం కారణం,
 పృష్టేవం దనుశేష్వరంప్రతి తతః ప్రాహాఖిలం సా క్రమాత్. ౧౪

మారాకారసమాకృతి స్సునయన శ్చీరాంబరోఽబ్రాననః,

రామ స్త్వాయత బాహు రీశవినుతపాగ్భృశౌర్యాన్వితః

కిం చాఽయం ధనుషి పృథానపదవీ మాయాఘ వేవ ధృవం

త త్తుల్యోన్యనుజోఽపి తస్య న పరై ర్జైతుం త్వశక్యా వుభౌ. ౧౫

- ౧౧ ఓ మాణా! నీకు సంభవించిన మహాభయకారణము నిప్పటికి నీవు తెలిసికొనలేమండ నుంటివి. ఎంత ఆశ్చర్యము. ఇట్టి నీవు రాజువైనను, భోగలంపటుడై యుండుటవలన లోకము నిన్ను గౌరవింపదు. ఇట్టి మూర్ఖుడవును, చపలచిత్తుడవును, గ్రామ్యభోగాస్మృడువును, కేవల కామాస్మృడువు నగు నీవు రాజు వెట్లగుచువు.
- ౧౨ ఓ రావణా! తెలిసికొనఁదగిన విషయమునుగూడ నీవు తెలిసికొనలేమంటివి. నా పుత్రుడగు సాంబుఁడా హతము చేయబడి, జనసానమునందలి పరునాలుగువేలరాక్షసులు హతము చేయబడిరి. ఇంటియే కాక ఖరదూషణప్రశికులు మువ్వురుగూడ హతము చేయబడిరి. ఈ పై పనుల నన్నిటిని జేసినవాఁడు ఒక పాదచారి యయిన రాముడై యుండెను. నన్ను విరూపిణిగాఁ జేయించిన వాఁడుకూడ నతఁడే.
- ౧౩ ఇదియునుంగాక, మనుల కథయచానముకూడ నతఁడు చేసెను. దండకవనమును నిర్భయమునుగా నతఁడు చేసివేసెను. ఆ రాముఁడు జనసానము నంతను బరిపూర్ణముగా నశింపఁ జేసెను.
- ౧౪ ఆ మాటలు విని రావణుఁడు భగ్గునమండిపడి కూర్చుండుటతో నిటుల బలికెను. ఆతని రూప మెట్టిది? ఆతని పరాక్రమ మేపాటిది? దండకవనమున కెందున కై యతిఁడు వచ్చెను? ఆతని కిరణసహాయ మేమి యున్నది? ఆతనికి యుద్ధముచేయవలసిన కారణ మేమి కలిగెను? సవిస్తరముగ నీని నన్నిటినిఁ జెప్పుమని రావణుఁడతనికిగా నా కూర్చుండునని నతనితోఁ గ్రమముగఁ జెప్పఁకొడగెను.
- ౧౫ రావణా! ఆరాముఁడు మన్మథునితో సమానమైన వాఁడును, విశాలాక్షుఁడును, నారచీరలను ధరించినవాఁడును, పర్యాసముఁడును, ఆజాను బాహుఁడును, పరమేశ్వరునిచేఁ గొనియాడఁదగిన శౌర్యముగల వాఁడును, ఇంటియే కాక, ఘనుర్విద్యయందుఁ బ్రధానస్థానము నలంకరించినవాఁడునై యుండెను. ఆతనితో సమానుఁడయిన సోదరుఁడు కూడ నతనివెంట నొకఁడుకలఁడు, వారిద్దరు కూడ శత్రువుల కజేయులని తెలిసికొనుము.

రామేణైవ ముహూర్తమాత్రీనమయే సర్వే హతా దండకే,
భ్రాత్ర స్త్రీవధశంకితేన మనసా రామేణ ముక్తాభవమ్,
రామ శ్చే న్మనుతే క్షణేన సకలా న్లోకా న్దహే ద్వై ధృవం
తస్యా గౌ తు భవాన్ధృవం దశముఖ స్థాతుం నశక్తో విభో!..౧౬

తస్యాఽసీ త్సుభగా ప్రియా మృదులను స్తారుణ్యాయుక్తోత్తమా
చంద్రాస్యా కనకచ్చవి స్సునయనా సీతాభిధా సుందరీ
గంధర్వామరదై త్యదానవసతీ వ్యన్యాసు వా తాదృశీ
నోదృష్టా న మయా శృతాగ్రిజ! పరం జానే శ్చియం తాం
ధృవమ్. ౧౭

భ్రాతర్యస్య తు సా కళత్రీ మవనా న్స్యా త్కించ సాయంముదా
గాఢాలింగనత స్తు సత్కృతవతీ నోయం పుమా న్నివణ
స్యాల్లోకత్రితయేఽపి పూజితతమో ధన్యః కృతార్థ శ్చ సః
వక్తవ్యం కి మతఃపరం ధృవ మహం తే వచ్చిసా శ్రీపరాం
సాందర్యేణ సువర్చసా చ వయసా శీలేన నాఽన్యాదృశీ
త్రైలోక్యేపి విచారితే నిరుపమా సా జానకీ రావణ
సాతేన్యా దుచితేతి తా మహ మహ త్వానేతుకామా గతా
తద్భక్త్యా విధృతా వా మిదృశదశాం సంప్రాప్తితా రావణం

౧౬ వారిద్దరిలో రాముడొకడే మహార్థమాత్రములో దండక వాసులగు రాక్షసుల నందరను హత మొనర్చెను. అన్నా! నేనీమి చెప్పుదును? స్త్రీహత్యాదోషము వచ్చునను భయముచేత నేమో కాని వికారరూపమును బొందించి ప్రాణములతో నన్ను వదలి పెట్టెను. రాముడు తలచినట్లయిన లోకముల నన్నిటిని ఊడములో నిశ్చయముగ దహింపఁజేయును. ఓ దశముఖా! నీ వతని మందు యుద్ధమున నుండుట కనవచ్చుడవు. (ఇచ్చట దశముఖా యని సంబోధించుటలో భావమేమనగా నీవు పదితలలు గలవాడవే కాని, యతఁడు సహస్రశీఘ్రుఁడు కాన నీవు జయింపలేవని భావము.)

౧౭ ఆ రామునకు భార్యకూడ సమీపమునందుండెను. ఆమె బహుసుందరియును, శరీరమార్దవము కలదియును, తరుణ వయస్కురాలును, ఉత్తమురాలును, చంద్రబింబమువంటి ముఖముగలదియును, సువర్ణచ్ఛాయ గలదియును, చక్కని నేత్రములు గలదియును, నత యను నామము గలదియునై యుండెను. అట్టి స్త్రీని దేవగంధర్వ దైత్య వానసస్త్రీలలోగూడ జూచియుండలేదు. మాడకపోవుటయేకాక యిట్టి లింగలోకసుందరి యున్నట్లు వినికూడ యుండలేదు. నిశ్చయముగ అట్టిదేవిని గా నామెను దలచెనను.

౧౮ అన్నా! ఆమె యే పురుషునకు భార్యగానందునో, మఱియు నామె యే పురుషుని యాలింగనము చేసికొనునో, ఆ పురుషుఁడు త్రిలోకముల యందుఁ బూజనీయుఁడును, సమృద్ధును. కృతార్థుఁడును గాగలడు. ఇంతకంటె జెప్పన దేమి యున్నది. సాక్షి ల్లక్ష్మీయేయని నిశ్చయముగఁ జెప్పెనను.

౧౯ అన్నా! ఆ నీత సౌందర్యముచేతను, వర్చస్సుచేతను, శీలము చేతను, ముల్లోకముల గాలించినను నిరుపమానురాలని చెప్పనగును. ఆ చిన్నది నీకుఁ దగినదని తలచి పురుషు లిద్దరు లేకుండుఁ జూచి నీ నిమిత్తము రీసికొని రా దలచి వెళ్ళితిని. ఇంతలో నామె భర్తచేఁ బట్టుకొనబడి యిట్టి వికార రూపమును నేను పొందింపబడితిని.

తతః ఖరాదీ నవదం విరూపకరణం త్వహమ్
 తే గత్వా రాక్షసై స్సర్వైశ్చ ద్యుద్ధ్వై తేన హతాః క్షణాత్
 యది త్వం కులజాతోసి గత్వా పంచవటిం పునః
 రాఘవో పంచయిత్వా చ సీతా మసహర ద్భృతమ్ ౨౦-౨౧

సీతావియోగదుఃఖేన క్రిమాత్సోపి మృతో భవేత్
 ఉపాయాయం సమీచీన ఇతి మే భౌతి రావణ. ౨౨

మమక్తవచసా భౌత స్త్వయా న క్రియతా మిదమ్
 సమాలోచ్యాత్మనా కార్యం భవతా క్రియతా మిదమ్. ౨౩
 శుశ్రావా తస్మఖత స్సమస్తమథ తామాశ్వాస్య చోత్థాయసః,
 ప్రిప్యాత్ప్రియగృహంతరః పహువిధంచాచింతయ త్స్నేహృది,
 ఏకే నైవ ఖరః కథం ను సబలో నష్టోఽథవా శ్రీహరి
 స్సాక్షా ద్దాశ్రమవరూపభృచ్చ సబలం మాం హంతు మాగా
 ద్భృవమ్. ౨౪

తేనాహం యదిసంహృతో ద్రువమలం ధన్యోభవేయం తదా,
 నోచేత్తం తు నిహత్యతస్యయువతిం నేష్యామ్యహం స్వాం పురీమ్,
 * ఏవం దోషగుణౌ విచార్య మనసా నిశ్చిత్య కార్యం తతః
 స్సావర్ణం రథ మాశ్రితోఽసురపతి రాక్షస మాగా త్పునః. ౨౫

*దోషగుణౌ విచార్యేతి- తస్యాయ మాశయః స్వేన
 చక్షిప్-తం సీతాపహరణరూపం కార్యం కిం పౌరుషేణ సుకర

౨౦-౨౧ పిమ్మట నేను జనసానమున కేగి ఖరుడు మొదలగు వారితో నివ్విషయము చెప్పుగా వారలు మువ్వరు పనునాలుగు వేల రాక్షసులతో యుద్ధమునకు నతనిమీదికి వెళ్ళి క్షణమాత్రమున వారలందఱును రామునిచే హతము చేయబడిరి. నీవు గొప్పకులమునందుఁ బుట్టినవాడవే యయిన యెడలఁ బంచవటికి వెళ్ళి రామలక్ష్మణులను వంచించి శిఘ్రిముగ, నీత నపహరింపుము.

౨౨ సతాలోచన యా రాముడు నీతా వియోగ దుఃఖముచేఁ గృమముగ నతడే మృతకాండను. రాముడు హతు డగుట కింతకంటె మంచి యుసాయము లేదని నాకుఁ దోచుచున్నది

౨౩ అన్నా! నేను జెప్పినవి నీవు చేయుము. నీవు కూడ బాగుగ నాలోచించుకొని నీకు సమ్మతమైనచో నేను జెప్పినట్లు చేయుము.

౨౪ శూర్యణుఁ డెప్పవలలను విని యామె నోదాల్చి యచ్చటినుండి లేచి తన గృహములోని కేగి తన మనస్సునఁ దీ క్రింది విధముగ నాలోచించుచుండెను. పనునాలుగువేల రాక్షసులతోగూడ ఖర దూషణాదుల నొక్కపాదచారి యగు రాము డెట్లు చెంపగలిగెనో యాశ్చర్యముగా నున్నది. ఇతడు మానవుడుగా గన్నకుట లేదు. ఇక నేమన సాక్షాత్ ప్రహరణే రామరూపము నొంది నన్ను, నామూల బలమును సంహరించుట కిట్లు వచ్చినట్లు నిశ్చేతమగు చున్నది.

౨౫ అట్లు శ్రీహరియే రాముడుగా నవతరించిన నతనిచేతలో నేను చచ్చుట నిశ్చయమే యైన యెడల నేను ఛన్దాత్ముడనే. లేక రాముడు సామాన్యమానవుడే యైన పక్షమున నతనిని సంహరించి యతని భార్యను లంకకుఁ దీసికొనివచ్చెదను. ఇట్లు రావణుడు * గుణదోషములను మనస్సునందు విచారించుచుఁ దుదకొక విధముగ నిశ్చయించుకొని యా రాత్రుయంతయు గడపి పార్థివకాలమున బంగారు రథమునెక్కి మారీచుని యాశ్రమమునకు వచ్చెను.

* గుణదోషములను విచారించి యనుదాని విమర్శింపుము.

తనచేతఁ జేయనిశ్చయింపబడిన నీతాపహరణరూపుడు కార్యము పొరువముచే సాధింప సుకరమైనదా! లేక శౌర్యముచేరి సాధింప

మారీచం త మథాహ వాక్య మసురాధీశ స్తు సామాన్వితం,
ఆర్తోస్త్వైద్య భవా నృరాగతి రభూ దార్తస్య మే మాతుల,
సర్వే దండక కాసనేఽసురనరా రామేణ తే సంహృతా
స్తస్యప్రత్యపకర్తు మద్య భవతా త్వం మే సహాయో ద్రుతమ్.

౨౬

తజ్జాయా మహ మానేతుం లంకా విచ్ఛామి మాతుల,
భవా స్తేమమృగో భూత్వా జానక్యాః పురత శ్చర. ౨౭
అపూర్వరూపం త్వాం వీక్ష్య సీతా జాతకుతూహలా,
త్వా మానయేతి భర్తారం యాచేత సహి సంశయః. ౨౮
వినిర్గతే త్వాం మృగరూప మాప్తుం రామే సుమారం గమితే
త్వయార్థ! హ లక్ష్మణేతి దృఢ ముచ్చర త్వం సీతాపతే
ర్వాక్యనిభం తు వాక్యమ్. ౨౯

జానక్యా ప్రేరిత స్సద్యో లక్ష్మణోపి వినిర్గతః
విచిన్వ నాగ్రువం కూర మాగమిష్యతి చ ధృవమ్. ౩౦

మాహాస్వి చ్చౌక్యేణ క ర్తవ్య మితి కతరస్మి నృక్షే దోహ
లృత్వం గుణభూయ స్త్వ మితి తత్సౌరుషేణ క ర్తు మశక్యం
ఖరాదియద్ధే రామస్యాచింత్యపరాకృమత్వేన శ్రుతత్వాత్
ఉపాయపడికల్పిత చౌర్యాశ్చయణే తాదాత్మికదోహ స
లక్ష్మ్యం తే, సీతారహితేన తద్వ్యసనినా రామేణ కాపి హని
ర్నసంభాష్యతే, తస్మాదయ మేవ పక్ష స్సమ్యగితి నిశ్చిత్వ
ప్రవర్తతేత్కర్థః.

- ౨౬ ఆనందతరము రావణుడు మారీచునితో సామపూర్వకముగ నిటుల బలికెను. మామా! నేను చాలగ నాపదలోనుంటిని. ఇట్టి నాకు నీవుతప్ప వేఱుగతి యెవడు లేడు. ఏమియాపద యనియెడవేమో చెప్పెద వినుము. దండకివాసులగు పనునాలుగువేల రాక్షసులను భగదూషణాదుల రాముడు సంహరించెను. అట్టి రాక్షస నిర్మాతకుడగు రామునకు బ్రత్యపకారము చేయుటకు నీవు శిశ్రుముగ సహాయపడవలయును.
- ౨౭ సహాయముచేయవలసినది యెట్లున జెప్పెదను వినుము. నేను రాను పట్నిని హరించి లంకలోఁ బెట్టుకొనుటకుఁ గోరికగలను. నీవు బంగరు లేడిపై నీరపుతో భాగమున సంచరింపుము.
- ౨౮ అపూర్వమైన నిన్నుఁ జూచి నీర కుతూహలము కలదై నిన్ను దెమ్మని భరణు యాచించును. ఇందులకు సందియముండదు.
- ౨౯ అప్పుడు రాముడు బయలుదేరి నిన్నుఁ బెట్టుకొనుటకు దూరముగా వెళ్లుటతోడనే నీవు “హా! లక్ష్మణా! హా! ప్రేమసి!” యని బిగ్గరగ రాముడు పిలచినట్లు పిలుపుము.
- ౩౦ రాముడు పిలిచినటుల నీవు పిలుచుటతోడనే యా మాటలను నీర విని తన భర్త కేనియో యాపద సంభవించెనని తలచి లక్ష్మణునిఁ జేరేరేపించి పంపును. అతడు రాముని వెదకుచుఁ జాలదూరము వచ్చును.

శక్యమైనచో! ఏ పక్షమునందు గుణభాహుళ్యము, దోహద్యత, యున్నవి యని విచారించెను. యెదకుఁ బౌరుషముచేఁ జేయుటకు శక్యము కాదని నిశ్చయించెను. ఎందువల్ల ననగా భరానులతో యుద్ధము చేయుటలో రాము డచింత్యపరాక్రము డని వినిబడుట వలన నని తెలియదగును. ఉపాయముచేఁ గల్పింపబడు చాగ్యము నాశ్రియించుటలో ప్రస్తుతదోషము లేమియు గన్పడవు. నీరా గహితుడును, లేద్య్వసనియు, నగు రామునివలన నప్రదేమియు హాని కూడ నూహింపబడదు. అందువలన నీ పక్షమే మంచిదని నిశ్చయించి ప్రవర్తించెను.

తయో ర్ద్వయో ద్ధూరతరస్థయో రహం
 సీతాం సమారాయ నిజాం పురీం సుఖం
 వ్రజేయ మస్మిన్విషయేనదుత్తరం
 న వాచ్య మాలోచ్య మయోక్త మేవ తత్.

3౧

ప్రియావియోగదుఃఖేన పరితప్త శ్చ రాఘవ,
 స్వముమేవ దుగ్రీతం ప్రియా స్సంత్యజేన్నాత్రి సంశయః. 3౨
 తచ్చృత్వా వచనం తదీరిత మలం నిశ్చేప్తతాం ప్రిప్తవా,
 మారీచః పురతః స్థితం దశముఖం పశ్య న్యథావై యనుమ్,
 శుష్కంతోష్ణోష్ణయుగం లిహన్ననిమిషో భూత్వా ముమూక్షుర్యథా
 పశ్యాన్మంద మువాచ ధైర్యసహిత స్తం రాక్షసేశం పునః.

33

రాజ న్భూమితలే ప్రియంవదజనా నైకే వసేయు ర్ధ్ధృవమ్,
 నైకోప్యప్రియపగ్యబోధకజన స్సందృశ్యతే భూతలే
 తచ్చృతాపి న తిష్ఠతి ప్రభువర ! త్వం ప్రార్థనాపూర్వకం;
 యాచేహం త్వసదుద్యమా ద్విరమ, తే క్షేమాయ వచ్చి
 ధృవమ్. 3౪

సీతాగ్నే శ్శిఖయా సమాహి భవతా స్పృష్టం న నా శక్యతే,
 శస్త్రుజ్వాల మపూర్వరై వతీధను శ్శుష్కేంద్రనం సంయుగే;
 శ్రీరామానల మద్య కిం ప్రవిశసి వ్యర్థం భవన్ములత
 స్సర్వం రాక్షసమండలం చ భవితా నస్తం ధృవం సత్వరమ్. 3౫
 పూర్వం గాఢిసుతాశ్రమే పరిభవం ప్రాప్తోస్మి రామా చ్చిశోః,
 కించాథోమృగరూపధృద్రఘుపతిం హంతుం గతోహంవసమ్,

- 3౧ వా రివ్యరును నూరమునం దుండుదురుగాన నా సమయమున నేను
నీతను బలాత్కారముగఁ దీసికొని సుఖముగ లంక కేగుదును.
నేని విషయములో బాగుగ నాలోచించి చెప్పినదీకానఁ దిరిగి ప్రతి
కూల మగు సమాధాన మేమియు నీవు చెప్పఁగూడదు.
- 3౨ ఓమ్మట భార్యవియోగ దుఃఖముచేఁ బరితప్తుడై రాముడు స్వయ
ముగనే మరణించును. ఇందునకు సందియములేదు.
- 3౩ ఇట్లు రావణుడు చెప్పినమాటలను మారీచుడు విని కొంతసేపు నిశ్చేష్టు
డయ్యెను. తనముందరనున్న రావణు డొక యుదువలెఁ గన్ప
డెను. మారీచుని చెకవులు తడిలేని వయ్యెను. చావుకు సిద్ధమైనవాడు
గుడ్డు తేలవేసివట్లు గుడ్డు తేలవేసెను. ఇట్లు మారీచుడు కొంత
సేపుండి యనంతరము కొంచెము ధైర్యము తెచ్చుకొని మెల్లగ
రావణునితో నిటులఁ బలికెను.
- 3౪ ఓ రావణా! భూమిలోఁ బ్రాయమైన మాటలను జెప్పవా రనేకులు
కలరు. ఆప్రియమును, పథ్యమును జెప్పవాడును, వినువాడును గూడ
భూమిలో నుండురు. కానఁ బార్శ్వనాపూర్వకముగ నిన్ను యాచిం
చున దేవునగా నీవు దుష్ప్రయత్నిమునుండి మరలుము. నీ తేమ
మునకై చెప్పుచున్నాను వినుము.
- 3౫ నీత యగ్నిశిఖతో తుల్యమైనది కాన నీవు స్పృశింప శక్యముకాదు.
శస్త్ర మను జ్వాలతోను, దేవధనుస్సును శుక్లైంధనములతోను
నొప్పుచున్న రాముడను నగ్నిలో వ్యర్థముగ నేలఁ బ్రవేశించెదవు?
నీ మూలకముగ రాక్షసమండల మంతయు నశ్వియుముగఁ దొందరలో
నశింపఁగలదు.
- 3౬ నేనుచెప్ప మాట లన్నియు ననుభవముతోఁ జెప్పుచున్నాను వినుము.
పూర్వము రామునివలన విశ్వామిత్రాశ్రమమున నేను పరిభవమును
బొందియుంటిని. (పరిభవ మనగా విశ్వామిత్ర) యాగరక్షణార్థమై

తత్రైవై రితచైర్నైవై స్సహచరన్త్రాజ్ఞేన రామేణ తు
త్యక్త్వా చాస్యమృగాః శరేణ నిహతః ప్రాణావశిష్టోఽభవం. 3౬

సోహం త్యక్తౌ తదాదియోగివదలం సంస్వస్య సర్వం విభో,
ధ్యాయ స్తేవ మలం వసామి నితరాం త్యక్త్వాఽసురీందుర్మతిమ్;
రామా త్పుర్వభియాధునా ప్రతికుజం సందృశ్య తే రాఘవ
స్సర్వం రామమయం చ కానన మిదం మే భాతి నూనం విభో

32

రామో నామ న మానుషః పున రసౌ సాక్షా ద్రమేశో

ధృవమ్

మాయామానుషవేషధృ ద్రఘుసతి స్త్వాగా ద్వనం దండకమ్
భూభారవ్యపనోదనాయ దనుజా స్సంహృత్య జాతో హరి
స్తస్మాన్నే నచనం నిశమ్య మహతా రామేణ వైరం త్యజ. 3౮
శ్చుత్వా మే వచనం తాత రక్ష, రక్షఃకులం మహత్
ఆత్మానం రక్ష మాం రక్ష రామా ద్రిక్షఃకులాంతకాత్. 3౯

రామమేవ సతతం విభావయే భీతిభీతః భోగరాశితః,
రాజరత్నరమణీరథాదికం శ్రోత్రీయో ర్యది గతం భయం

భవేత్. ౪౦

తదాశ్రమమునకు రాముడురాగా నేను యాగవిఘాతము చేయబోవ
బాల్యావస్థలోనున్న యితడు బాణమెక్కు-బెట్టి కొట్ట శతయోజన
దూరమున సముద్రములో బడుటయను పరిభవమని తెలియదగు) ఇది
యునుంగాక, పిమ్మట రాముడు దండక వనమునకు వచ్చినట్లు తెలిసి
మృగరూపముతో రాముని జంపుటకు వన్యమృగములతోఁ గలిసి
నేను బెళ్ళగా నచ్చటనున్న యితర మృగములను వదలి రాముఁడు
నన్ను బాణముతోఁ గొట్టగాఁ జచ్చుటకు సిద్ధమైతిని.

32 అట్టి నేను రాక్షసకృత్యములను మాని యిచ్చట నొక యాశ్రమ
మును గల్పించుకొని యోగివలె సర్వసంగపరిత్యాగిని. కేవుని
మాత్రము ద్యానించుచు నుండుచుంటిని. రాముని వలని భయముచే
నిప్పటికిని నేవృక్షమును జూచినను రాముఁడేమో యను భ్రాంతి
కలుగుచుండును. ఈయరణ్యమంతయు రామమయముగానే నాకుఁ
దోచుచుండును.

33 రావణా! రాముఁడనగ సామాన్యమానవుఁడని తలంపకుము. నిశ్చయ
ముగ నితఁడు విష్ణుమూర్తి యని తెలిసికొనుము. భూభారమును
దోలగించుటకును రాక్షససంహారమునకును నవతరించిన శ్రీహరియే
యితఁడైనందున నా మాట విని నీవు వహత్యుఁడగు రామునితో
విరోధమును విడిచిపెట్టుము.

34 నాయనా! నామాట విని గొప్పదియైన రాక్షసవంశమును గాపా
డుము. నిన్ను రక్షించుకొనుము. రాక్షసవంశ నిర్మూలకుఁడగు
రామునివలన నన్నుఁ గాపాడుము.

35 రావణా! నేను వానిచేరి బెట్టి తినినప్పటినుండియు భోగములకు
భయపడిన వానివలె నైహికము నంతను వదలి యెల్లప్పుడు రామునే
ధ్యానించుచుండును. మఱియు, రాజ, రత్న, రమణీ, రథ మొదలగు
రకారమాది యందుగల పదములు చెవులకు వినబడినచో వెచ్చటికేని
భయము నాకుఁ గలుగును.

రామ ఆగత ఇహేతి శంకయా బాహ్యకార్యమపి సర్వమత్యజమ్
నిద్రాయా పరివృతో యదా స్వపే రామమేవ మనసాను

చింతయత్. ౪౧

అహ మశేష మిదం మునివాక్యతోఽశృణువ మాదియుగే

పరమేశ్వరః,

బ్రహ్మణాఽర్థిత ఉవాచ తం హరిః కిం తవేప్సిత మహం

కరవాణి తత్.

బ్రహ్మణోక్త మరవిందలోచన త్వం ప్రయాహి భువి
మానుషం వపుః, దశరథాత్మజభావ మరం గతో జహి
రిపుం దశకింధర మాశరమ్.

౪౨-౪౩

తస్మాదయం రఘువతి ర్నహి మానుషోఽయం

సాక్షా ద్ధరి ర్భవతి రావణ వచ్చి నూనమ్,

రక్షోఽవినాశనకృతే త మవేహి జాతం శోధం విముంచ

కరుణాకరరామచంద్రే. ౪౪

ఇత్యుక్తో రావణః కుర్ధో మాశీచం ప్రత్యువాచ సః,

త్వదుక్తకీర్త్యా శ్రీరామ స్సాక్షా న్నారాయణో యది,

భూభారవ్యపనోదాయ జాతో యది తదా పునః,

సత్సంకల్పోఽచిరాజీవ మాం హనిష్యతి చ ధృవమ్,

తస్మా జ్జాయాం హరిష్యామి రామన్యాఽహం ప్రయత్నతః,

పశ్చాన్నాం హంతి చేద్రామః ప్రాప్నువాన్యత్తమాం గతిమ్,

అథవా తం హనిష్యామి యది ప్రాప్స్యామి జానకీమ్.

౪౫-౪౬-౪౭

౪౧ ఎప్పటికప్పుడు రాముడు వచ్చె ననియెడి పండియముతో బాహ్య కార్యముల నన్నిటిని విడిచి పెట్టిరి. పరుండినను స్వప్నములోఁ గూడ రామునే కలవరించెదను.

౪౨-౪౩ కృతయుగమున బ్రహ్మచేఁ బరమేశ్వర డగు శ్రీహరి సంస్తుతుడై నీ యభిష్టమేదియో చెప్పుమని శ్రీహరి యడుగ బ్రహ్మజేవుడు శ్రీహరితో నిలులఁ జెప్పెను, ఓ పుండరీకాక్ష! రావణుడు మొదలగు దుష్టరాక్షసుల బాధను భూమి సహింపలేకుండ నుండెను. నీవు మానుష రూపమును ధరించి దశరథపుత్రుడవై జనించి లోక కంటకుడగు నా రావణుని సమూలకముగఁ బరిమార్చుమని బ్రహ్మ శ్రీహరినిఁ గోరెను. సాక్షాచ్ఛ్రీహరియే నిన్ను సంహరించుట కీ రాముడుగా నవతరించెను. ఈ సంగతి యంతయు నాగదుని వలన నేను వినియుంటిని.

౪౪ అందువలన నీరాముడు మరుష్యమాత్రుడుగాడు సాక్షాచ్ఛ్రీహరియై యుండెను. నిన్ను ధయపెట్టుటకుఁ జెప్పు విషయముకాదు. నిశ్చయముగ జెప్పుచున్నాను. అతఁడు రాక్షసవంశ నాశనమునకై యవతరించినవాడు. కావున దయాసముద్రుడగు రామునివిషయమై జ్యోతిమును విడుపుము.

౪౫-౪౬-౪౭ ఇట్లు మారీచుడు చెప్పగా విని రావణుఁ డతిక్రుద్ధుడై మారీచునితో నిలులఁ బలికెను. ఓ మారీచా! నీవు చెప్పినటుల నతఁడు సాక్షాన్మారాయణుడైయైన పక్షమునను, భూభారమును తొలగింపుటకే పుట్టినవాడై యైన పక్షమునను సత్యసంకల్పముకల యా పరమేశ్వరుడు నన్నెటులనైనఁ జంపనేచంపును. నిశ్చయము. అందువలన రాముని భార్యను బ్రయత్నపూర్వకముగ నెటులనైన హరించి తీరుదును. పిమ్మట నన్నుఁజంపినచో నుత్తిమగతుల నేనుబొందెదను. ఒక పక్షమున నేనేవానినిఁ జంపగలిగినచో నాకు నీత లభించును.

మయా కరిష్యమాణేఽస్మిన్ దోషో వాస్తి గుణోఽస్తివా
 ఇతి త్వా మిహ మారీచ నాహం ప్రప్తుం సమాగతః
 మయా యదుచ్యతే తోషా త్క్రియతే త స్త్రయా యది
 రాజ్య మర్థం చ దాన్యామి ముదా తే నాత్ర) సంశయః.

౪౮-౪౯౫

భవతా కార్యమేత న్నే నకృతం చే ద్బలా దహమ్,
 త్వయైవ కారయిష్యామి నాత్ర) కార్యా విచారణా. ౫౦౫

ఒలాదపి త్వం న కరోషిచే న్నే కార్యం మదీయం శృణు మ
 ద్వచ స్త్వం;

అద్యైవ చాత్రైవ నిహన్తి నూన మహం మదీయేన శేణేణ
 తు త్వామ్. ౫౧౫

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం చిత్తే మారీచ స్సే త్వచింతియత్,
 మరణం మే భృషం హ్యద్య రామాద్వా రావణా దపి,
 తదా రామా న్మృతి శ్చేయో న దశాస్యా న్మృతి ర్వరా
 ౫౨-౫౩

ఇత్యాలోచ్య దశాస్యం తం మారీచో వాక్య మబ్రవీత్,
 త్వదభీష్టం కరిష్యామి నిర్లచ్చ త్వరితం విభో
 ఇత్సుకో రావణ స్తుష్టో నిరగా త్రేన దండకాన్ ౫౪౫

ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే అరణ్యకాండే

ఏకాదశ స్సర్గః.

౪౮-౪౯౪ ఓ మారీచా! నేను చేయబోవుపనిలో దోషమున్నదా? గుణమున్నదియూ? అని నిన్నకుగుటకు నేను నీయొద్దకు వచ్చియుండలేదు. కాన నా పనిలోని మంచిచెడుగులను నీవు చెప్పవలసిన పనిలేదు. నేను చేయబోవు పనిలో నీవు సాయపడితివేని నేను జెప్పిన పనిని సంతోషముతోఁ జేసితివేని నా రాజ్యములో నెక్కరాజ్యమును గూడ సంతోషముతో నీ కీయదలచితని. ఈ విషయమున సందేహములేదు.

౫౦౪ నేను చెప్పిన పనిని సంతోషపూర్వకముగ నీవు చేయకపోయిచో బలాత్కారముగ నైనను నీచేతిఁ జేయించి తీరదను. ఈ విషయమై యాలోచన మెంతమాత్రము లేదు.

౫౧౪ నా కార్యమును నీవు బలాత్కారముగ గూడఁ జేయకపోతివేని నా మాటవినుము. ఇక్కడనే యిప్పుడే నా చంద్రహాసముచే నీశిరమును దుత్తునియలఁ జేసెదను.

౫౨-౫౩ రావణుని వాక్యములను విని మాఁదమఁడు తన మనమునం దిటుల నాలోచించుకొనెను రామునిచేతిలోఁ గాని, రావణునిచేతిలోఁ గాని యిప్పుడు మరణముమాలిమి నాకు నిశ్చితము. ఎట్లొ చావు లేప్పని యిప్పుడు దుర్మార్గుఁడగు రావణునిచేతిలోఁ జచ్చుటకంటె రామునిచేతిలోఁ జచ్చుటయే నాకు శ్రేయస్కరము.

౫౪౪ ఇట్లాలోచించుకొని మాఁదమఁడు రావణునితో నిటుల జరిగెను. ఓ రావణా! నీ యభీష్టమును నెరవేర్చెదను. త్వంతముగ బయలుదేరము, అని చెప్పి రావణుడు మిగుల సంతోషించి మాఁదమి గొనియాడి యచ్చటినుండి దండకవనమునకు బయలుదేరెను.

అరణ్యకాండమున

పదునొకండవ సర్గము

సమాప్తము.

ద్వాదశ స్కంధః

1తత్ర రామో దుర్నిమిత్తదర్శనా త్ప్రాహ భూమిజామ్,
వామాక్షి వామబాహు ర్మేఘుర త్యద్య పునఃపునః. ౧
అనిష్టం కించి దస్మాక మతోఽవశ్యం భవిష్యతి,
స్వర్గంగతే దశరథే దూరస్థే మయి శత్రుభిః. ౨౪

మత్వా బాలం తు భరతం కిం న్వాక్యాంతా శ్చ కోసలాః,
పత్యు ర్వియోగేన చ మే విప్రవాసేన మాతరః,
* పౌత్రీణాం వర్జమానా ద్దుఃఖా త్స్వర్గంతాః కిము. ౩౪
ఇత్యుక్తా జనకీ ప్రాహ రాఘవం వినయాన్వితా,
అమంగళానాం సర్వేషాం తప స్తే స్యాన్నివారకమ్. ౪౪

ఇత్యుక్తాం రాఘవః ప్రాహ భూమిజాం వచనం మిథః,
గోప్య మేక మహం వచ్చి త్వయా కార్యం తదైవ తత్. ౫౪

1 కవి.

* బాలస్య భరతత్వే ప్యశక్తి ర్నహి శంకితుం శక్యతే.
అస్మాకం వనం గతానాం చతుర్థత సంచత్సరేషు ద్విత్యాయా
ఏవా వశిష్యంతే. అత ఇదానీం భరతస్య బాలత్వ మస్సపగత
ప్రాయ మేవ. అస్మాకం చ రాజ్యప్రవేశకాలోఽచిరేణైవ
వర్తిష్యతే. అతః పరై రిదానీముత్తరకోసలాఽక్రమణే చింతాపి
న క్రియేతేతి మన్యమానో మాతృన్న హేనాఽన్య దనిష్ట
మాశంకతే పత్యు ర్వియోగ ఇతి.

పండ్రిండవసర్గపార్వము.

- ౧ అపర్ణశాలలో రాముడు తనకు దుశ్శకునములు గోచరింప నీతతో నిటులఁ బలికెను. ౬ శ్రేయసీ! నా యెడమ కన్ను మాటి మాటికి నదగుచున్నది
- ౨౪ ఇందువలన మనకేదియో యనిష్టము కీఘ్రిములో రానున్నదని తలచెదను. దశరథుడు స్వర్ణస్థుడగుట చేతను నేను మారసుఁడనగుట చేతను భయములేని వారై శత్రువులు భరతుఁడు బాబుఁడని తలంచి కోసల దేశములను నాక్రమించియైన నుండవచ్చును.
- ౩౪ * లేక తమ భర్తయగు దశరథుఁడు స్వర్ణస్థుడగుటచేఁ దద్వియోగ దుఃఖమువలనను నేను పరదేశములో నుండుటవలనను బ్రతిక్షణము వృద్ధి నొందుచున్న దుఃఖమువలన నా తల్లు లయిన కౌసల్యాదులలో నెవ్వరైన మృతి నొంది యయిన నుండవచ్చునని తలంచెదను.
- ౪౪ ఇట్లు రామచంద్రమూర్తి చెప్పుటతోడనే నీతయు విషయముతో భర్తను గూర్చి యిటులఁ బలికెను. నాదా! అమంగళము గలుగునని సంశయింపఁ బరిలేదు (ఏలనన) సమస్తమైన యమంగళములను మీరు చేయు తపస్సే నివారింపఁగలదు.
- ౫౪ ఇట్లు చెప్పుటతోడనే రామచంద్రమూర్తి నీతతో రహస్యముగఁ నిట్లు చెప్పెను. ౬ శ్రేయసీ! నేను నీకొకరహస్యవిషయమును జెప్పెదను. నీ వా విషయగ నాచరింపవలయును.

* భరతుఁడు బాబుఁడైనను నతని కశక్తత యూహింప శక్యము కాదు. మనము వనమునకు వచ్చిపూడఁ బడునాటగు సంవత్సరములకు స్వల్పకాలమే మిగిలియున్నది. మన మయోధ్యలోఁ బ్రవేశించు కాలముకూడ కీఘ్రిములో రానున్నది; కాన భరతునకు బాల్యమును టకు గూడ వలనుపడదు. కాన, శత్రువులు కోసల దేశము నాక్రమించిరను సంశయము నొందుట యుక్తముగా లేదని మాతృప్రేమచే నితరమైన యనిష్టమును, “భర్తృ వియోగదుఃఖముచే తల్లులు మృతి నొంది లేమో యను దానిచే” జెప్పచుండె నని తెలియదగును.

ప్రేయస్యద్య దశానన స్తు భవతి సాన్నిధ్య మేష్య త్యరం,
త్వచ్చాయాం త్వ మిహౌశ్రమే దుశితతరం సంస్థాప్య వై
తామసీమ్,

త్వం సాత్వి క్యనలే నసౌఽబ్ధ మనఘే పంక్త్యాస్య నాశావధి,
త్వం పశ్చాదనలా త్సమాగతవతీ భూయౌఽపి మాం ప్రాప్స్యసి
౬౪

ఏవం రామే జనకతనయాం బోధయ త్యంతరేఽస్మి,
న్నగ్నిర్విప్రాకృతి ముపగతో రాఘవం దగ్నిష్టు మేత్య,
ప్రాహైవం తం ప్రభువర బుధైః ప్రేషితోహం తు వహ్ని,
ర్నాహం విప్రోఽసురపతి రిమాం భూమిజాం హర్తు మేతి. ౬౪

తస్మా న్మయి స్థాపనీయా భూమిజా భవతాఽఘనా,
దశాననవినాశాంతే దాస్యా మీమాం ఘన శ్చ తే. ౬౫

ఇత్యుక్త్వా రాఘవం పశ్చాత్తదంగీకారయతోఽనలః,
సమానసూపాం తచ్చాయాం తామసీం తత్ర కల్పయన్
సమారాయ మహిజాం తాం తత్రైవాంతర్హితోఽభవత్.

౬౬౦

ఏతద్వ్యత్రం లక్ష్మణోపి నవేదాఽన్యస్తు కింపునః,
తమోమయూ భూమిజాఽపి తదైవాసీ త్రదాశ్రమే,
పశ్చాదుపేత స్సౌమిత్రీ ప్రయస్తే సుఖినః స్థితాః ౬౬౧

౬౪ | అది యేమనగా) ప్రియసీ! యిప్పుడు రావణుడు నిన్నపహరించుటకై నీసన్నిధికి శ్రీఘ్నములోనే రాగలడు. కాన, తమోగుణ ప్రధానమైన నీధాయనుమాత్ర మిచ్చట నుండునట్లు చేసి సాత్వికాంశముగ నీవగ్నియందొక సంవత్సరము రావణసంహారముగ వజ్రకు నుండవలయును. పిమ్మట నగ్నినుండి బయటికి వచ్చి తరిగి నన్ను బొందగలవు.

౭౪ ఇద్విగ్నముగ రాముడు సీతకు రహస్యముగ బోధించుచుండ నగ్ని హోమముగ చేసతలచేఁ బంపబడి బ్రాహ్మణవేషముతో రామని సన్నిధికి వచ్చి యారామునితో నిటులఁ బలికెను. ఓ రామచంద్రా! నేను చేసతలచేఁ బంపబడిన యగ్నిహోత్రుఁడను. సామాన్యబ్రాహ్మణుఁడను కాను. రావణుడు సీత వపహరింప వచ్చుచుండెను.

౮౪ కావున సీతను నాయందు రావణసంహారముగ వజ్రకు గోప్యముగా నుంచుము. పిమ్మట నీమేను నీకు సమర్పింపగలను.

౯-౧౦ ఇట్లు రామునితోఁ జెప్పి యనుమతినిఁ బొంది తమోగుణ ప్రధానరాలైన సీతయొక్క నాయ నచ్చటనుంచి యగ్నిహోమముగ నిజమైన సీతను గ్రహించి నిజరూపముతో నచ్చటనే యగ్రతథాన మయ్యెను. సీత సర్వజన్యమోగుణార్థిక కానఁ దమోగుణ ప్రధానరాలని మార్గిమే యిచ్చట నుంచినని తెలియదగును).

౧౧౪ ఈ సంగతిని లక్ష్మణుఁడుగూడఁ నెఱుగఁడన నితనిల విషయము చెప్పనజేయి! రామసియగు సీతయును నిజసీతవలె నాశ్రమములోఁ జక్కగ మెలఁగిచుండెను. పిమ్మట లక్ష్మణుఁడు నెచ్చటనుండియో వచ్చెను. వారలందఱును సుఖముగ నుండిరి.

మారీచ స్వాశ్రమా త్రైస సహితో రథ మాస్థితః,
 రావణ స్సారథిం చాహ వచనంతు తతః పరం
 జీవత్యేవ మయి చాస్తా సోదర్యా మే విప త్వరా
 అపమృద్య పతిం సీతాం హర్తుం గచ్ఛామి సారథే
 తత శూర్పణఖా చాపి శీఘ్రం త్యజతు నై శుచం
 తస్మా త్పంచవటీస్థానం చోదయాద్య హయా స్త్రితం
 ఇత్యుక్త స్సారథి శ్చాపి తథైవ కృతవాం స్తతః
 పశ్చాద్దశాస్య స్తం చాహ చోదయంతం శనై ర్త్వయాన్

౧౨-౧౩-౧౪-౧౫

జానన్నేవ భవాన్నవం పరిభవం మందం తురంగా నిమా,
 స్కస్మా చోదయసి త్వ మత్యంతరాం మూఢో యథా దృశ్యసే
 శీఘ్రం చోదయ సారథేద్య తురగా న్నార్యా నుస్సృత్యా వదం
 ఇత్యుక్త స్సతు సారథి ర్దశముఖం సప్రశ్రియం తం వచః. ౧౬

అహం కార్యగతిం వేద్మి మూఢోహ మపి నాభవమ్,
 బలాత్సంచోదయా మ్యద్య తురగాం స్తాడయామి చ
 వాయువేగతిగా శ్చామి పశ్చాద్గచ్ఛంతి వాజినః
 మమాక్షి వామం స్ఫురతి గమనే తవ రావణ
 దుర్నిమిత్తాని జాయంతే కారణం జ్ఞాయతే సహ. ౧౭-౧౮-౧౯

సర్వరాక్షససైన్యేన గత్వా త్వం రాఘవం రణే,
 హత్వా తతో జానకీం తా మాహ శేతి మతం మమ
 ఏకస్య గమనం తేద్య న మతం మమ రావణ. ౨౦

౧౨-౧౩-౧౪-౧౫౪ ఇచ్చట వీరలిట్లుండ రావణుడు మాణిచాశ్రమమునుండి రథాధూర్జుని మాణిచునితో గూడ బయలు వెడలి సారథితోనిటులఁ బలికెను. ఓ సారథీ! నేను బ్రహ్మకేయుండగ నే నా సోదరి యగు శూర్పణఖ కెంత యాపద వచ్చెనో నీకుఁ చెలిసియున్న విషయమే. ఇప్పుడా రాముని వంచిరిచి నీతనుహరింప దండకవనమున కేగుచుంటిని నే నిటులఁ జేసినచో శూర్పణఖయొక్క దుఃఖము తొలగ గలదు. అందుకలని నీవు రథమును పంచవటి యొద్దకుఁ బోనిమ్ము. ఇట్లు చెప్పగా సారథియు నటులనే రథమును దోల మొదలిడెను. పిమ్మట రావణుడు నెమ్మదిగ గుఱ్ఱములను దోలుచున్న సారథిని గూర్చి యిటులఁ బలికెను.

౧౬౪ ఓరీసారథీ! నాకుఁ గ్రోత్తగా సంభవించిన పరిధవమును నీవు తెలిసికొనికూడ మెల్లగా గుఱ్ఱములను దోలుచుంటివేమి! నీవు మూఢునివలెఁ గన్పడుచుంటివి. గుఱ్ఱములను తొందరగ నదలింపుము. కార్యము ననుసరించి యిట్లు చెప్పుచుంటిని అని యట్లు రావణుడు పలుకగా సారథియు చేతులు జోడించి రావణునితో నిటులఁ బలికెను.

౧౭-౧౮-౧౯ మహాప్రభూ! నేను కార్యావసరమును గుఱైరింగినవాడనే కాని మూఢుడను గాను. నా శక్తికొలది గుఱ్ఱములను దోలుటయే కాక కొట్టుచుంటిని. కాని యెందుచేతనో వాయువేగముగ వెళ్ళు గుఱ్ఱములు వెనుక కడుగు వేయుచున్నవి. ఇంతయేగాక నా యెడమకన్నుకూడ నదరుచున్నది రావణప్రభూ! నీప్రయాణములో మళ్ళకునములు మెండుగాఁ గలుగుచున్నవి. కాఁనామేడయో తెలియ బడుటలేదు.

౨౦౪ కావున నీవు సర్వరాక్షస సైన్యముతో బయలుదేరి యొద్దములో రామునిఁ జంపి పిమ్మట నీతను లంకకుఁ దీసికొని పోవుట నా యభిమతము. నీ వొక్కడవు నిప్పుడు రాముని యాశ్రమమునకు వెళ్ళుట నాకు సంమతముగ లేదు.

ఇత్యుక్తః ప్రిహ తం వాక్యం రావణః కాలచోదితః
 హత్వా రామ మహం త్వాదౌ తజ్జాయాం తు బలా త్తతః
 యది గృహ్లామి సా భర్తృశుచా త్యక్త్యతి జీవితమ్. ౨౧-౨౨
 కించ దేవా నిజయిన శ్లోఘ్య మే బాహన్ పృమీ,
 మానుషావశనం రామం వధిష్యంతి కథం హియా,
 తస్మా ద్ద్రామం వంచయిత్వా హరిష్యామి చ భూమిజామ్.

౨౩-౪

ఇతి తద్వచనం శుక్రిత్వా రావణం ప్రిహ సారథిః,
 స సామాన్యమనుష్యోఽయం కింతు సాక్షా జ్ఞనార్దనః
 మానుషం రూప మాపన్నో రక్షోనాశాయ రాఘవః,
 ఇతి శుక్రితం మహారాజ ముచ చ కోపం మయి ప్రిభో.

౨౪-౨౫-౪

ఇత్యుక్తో రావణః ప్రిహ వచనం సారథిం పునః,
 తస్మా జేవాఽధునా మాయాగుగు మాసీయ సారథే
 గచ్ఛామ్యహం రాఘవస్య వంచనార్థం తు మాతులమ్
 శీఘ్రం సంహోదయాఽశ్వం స్త్వం విలంబం మా కురుష్వచ
 ఇత్యుక్త స్సారథి శ్చాపి చోదయామాస తా స్త్రితమ్.

౨౬-౨౭-౨౮

ఆగచ్ఛ స్తసురాధిపో రథవరం త్వరువ్యా చైవం తదా
 మారీచేన సహంతరే బహువిధా స్త్రామా స్పరీ శ్చాటవీ
 పశ్య స్పంచవటీసఖిప మచిరా జేత్యాఽద్రిప్తృషే తదా
 సంధాప్యాఽత్మరథం తతోఽవద దముం మారీచ మేతద్వచః.

౨౯

౨౧-౨౨ ఇట్లు చెప్పటతోడనే రావణుడు కాలహోదితుడై సారథిలో నిటులఁ బలికెను. ఓ సారథీ! రాముని ముందుగఁ జంపి పిమ్మట సీతను నేను హరించినచో నామె భర్తృవియోగ దుఃఖముచే వెంటనే ప్రాణములను విడిచిపెట్టగలను.

౨౩౪ ఇదియునుంగాక దీవతలను జయించిన నా బాహువులు తుచ్చ మనుష్యుడగు నీరామునిఁజంప నెట్లు పూనొకనును? అందువలన రాముని నెటులనైన వంచించి సీతను హరించుటయే కర్తవ్యము.

౨౪-౨౫ ఇట్లు రావణుడు చెప్పగా విని సారథి రావణునితో నిటులఁ బలికెను. ఓ రాక్షసరాజా! ఈరాముడు సామాన్యమనుష్యమాత్ముఁ డని తలంపకుము. సాక్షాచ్ఛీహరియే యని తెలిసికొనుము. రాక్షస నాశనమునకై శ్రీహరియే యిట్లు మానుషరూపమును ధరించెనని నేను వినిన సంగతిని జెప్పినది. నీవు నాయందుఁ గోపింపకుము.

౨౬-౨౭-౨౮ ఇట్లు చెప్పగా రావణుడు సారథితోఁ జిరిగి యిటులఁ జెప్పెను. నీవు చెప్పినసంగతి నిజముకూడఁ గావచ్చును. అందువలననే నకల మాయాగురువగు మామను (మారీచుని) గూడ వెంటఁ దీసి కొని వెళ్లుచుంటిని. ఇతడు రాముని నెటులైనను మోసగించి దూర ముగఁ దీసికొని పోగలడు. రామయముననే సీతవహారిం చెదను. నీ వాలస్యముచేయక శ్రీధుముగ గుఱ్ఱములను దోలము, అని రావణుడు చెప్ప సారథియు తేమునది లేక గుఱ్ఱములను దొందరగ దోలెను.

౨౯ రావణుఁ డివ్విధముగ రథాయాధుఁడై మారీచునితో బయలుదేరి వచ్చుచు మధ్యమార్గములో ననేక పట్టణములను గ్రామములను నదు లను వనములను జూచుచు స్వల్పకాలములోనే దండకవనము నందలి పక్షికాల సమీపమునకు వచ్చి తత్సమీపముననున్న యొక పర్వతము వెనుక భాగమున దన రథమును రావణుడు నిలిపి మారీచునితో నిటులఁ బలికెను.

యదర్థ మాగతా హ్యత్ర వయః షుద్ధతు మాతుల
తత్కార్యం తు భవా న్మృత్వా భవతా త్సేక్ష్మతో మయా.
30

ఇత్యుక్తో ఽసురనాయకేన తు తథే త్యుక్తాఽసుర స్సావ్యరం
సౌవర్ణం మృగరూప మేత్య షిషినే రామాశ్రమ స్వాంతికే
కీడ స్నన్యమృగై రివాథ విచరం స్తస్థా వనం శోభయన్
సీతా ప్రత్యయనాయ తత్ర బహుధా చేష్టాస్తు సందర్శయన్.
31

భారతః కింను వనం త్విదం తు మహతా సందీప్యతే తేజసా,
నావాగ్నిద్యుతివిమృశాదివిలసద్దీప్త్యా యథాఽకారణమ్
ఇత్యేవం నదతి ప్రభాసురతను స్సావర్ణమాయామృగః
ప్రత్యక్షీ విషయోఽభవ ద్వసభువం సంశోభయం స్తాం తయోః.
32

రాఘవ స్తం మృగం దృష్ట్వా త్వపూర్వం రాప్య బింకుకం,
సౌవర్ణవర్ణం ప్రాప్తేదం వచసం జానకీం ప్రతి.
33

పశ్య ప్రేయసి దూరతః స్థిత మహా సౌవర్ణవర్ణం మృగం,
కేహాభ్యంతరసంస్థతత్పరిసద్భింకుం త్వపూర్వం చ తమ్
ఇత్యుక్త్యా జనకాత్మజాఽపి ముదితా మాతే ప్రసార్యాక్షిణీ
దృష్ట్వా తస్మైగ మాశు విస్మయ మలం సంప్రాప మోహం చ సా.
34

- ౩౦ మామా! మాతీచా! మన మిచ్చటకు నెందులకై వచ్చితిమో, ఆపనిని నీ చిక శిఘ్రిముగ నెగవేర్చి నావలన సత్కారమును బొందుము.
- ౩౧ ఇట్లు రావణుడు చెప్పగా నటులనే చేయుదు నని మాతీచుడును చెప్పి వెంటనే తన మాయా బలముచే బంగరు లేడియై పర్వతాలకు సమీపమున నితర వన మృగములతో నాడుచున్నట్లుండినదై తన దేహ కాంతిచే వనము నంతయు బ్రకాశింప జేయుచున్నదియై నీతకు నమ్మకము కలుగుటకై లేడి చేష్టలను బహు విధములుగ గనపఱచుచు నిటు నటు సంచరించుచుండెను.
- ౩౨ ఇట్లుండ లక్ష్మణుడు మాతనమైన వనరామణీయకమును జూచి రామునితో నిటులఁ బలికెను. అన్నా! ఎందుచేతనో కానియీవనము మాతనమైన ప్రకాశముతో నొప్పుచున్నది. కానాన్ని కాని మెఱుపుకాని సంభవించినపుడు చెట్లన్నియు నొకవిధముగఁ బ్రకాశించినటుల నకాదగముగ వనమంతయుఁ బ్రకాశించుచుండెను. అని యిట్లు లక్ష్మణు డనుచుండగ నే బంగరులేడియు తన కాంతిచే వనమును బ్రకాశింపజేయుచు రామలక్ష్మణులకు గోచర మయ్యెను.
- ౩౩ రాముడు బంగారపు వర్ణము గలిగి మధ్యమధ్య వెండి చుక్కలు రత్నపు డెక్కలు గలిగి ప్రకాశించుచున్న యాకౌర్మలేడిని జూచి నీతతో నిటులఁ బలికెను.
- ౩౪ ఓ పేరియనీ! దూరముగఁ గన్పడుచున్న యాబంగరులేడిని జూచుము. శరీరమం దచ్చటచ్చట రత్న రౌప్య లింఘులతో నొప్పుచున్నది. ఇట్టిరాని నెప్పుడు చూచి యుండలేదు, అని చెప్పగా నీతయు నేత్రములను దూరమునందుఁ బ్రసరింపజేసి యా మృగమును జూచి యాశ్చర్య మోహములను బొందెను.

దైవయోగేన జానక్యా సదృశ్యనవశా దభూత్
అతిలోభో మృగే తస్మిన్ నూయికే తు హిరణ్మయే. 59

పశ్చాత్తాంజలి రబ్రవీ ద్రఘుపతిం నీతా విభో త్వా మహం
ప్రప్తం వాంఛతి మే మనః ప్రియతమంవస్త్యేక మార్యాఽధునా
దాన్యామితి భవాన్వదే ద్యది తతో వత్సామి మేఽభీప్సితం
నోచే త్సాంతగతం న వచ్చి విషయం బూషే త్వ
మత్రాఽర్య కిమ్. 3౬

ఇత్యుక్తో రాఘవః ప్రిహ భూమిజా మాదరేణ సః,
యమచ్యతే భవత్యా త ధ్ధృపం కుర్వే వద దుగ్రతమ్. 3౭

ఇత్యుక్తా జనకాత్మజా రఘుపతిం సప్రశ్నియా ప్రిహ తం,
హైమం తస్మైగ మద్య మే యది కదాన్యానీయతుష్యామ్యహం
ధన్యాహం భవితాస్మి తేన దివసా న్నేష్యామి శేషా న్సుఖం
ధర్మం సత్తమసే యదిశ్వమసుభిర్యుక్తం మృగం తం విభో. 3౮
హత్యా వా తం సమానీయ జేహి మే నాథ సత్వరమ్
తచ్ఛర్మ కంచుకం కృత్వా ధారయిష్యా మ్యహం మునా. 3౯

కించ తచ్ఛర్మ నీత్వాఽహ మయోధ్యాం బంధు సంతతే,
దర్శయిష్యామి తం జీవం నిర్జీవం వా నయ దుగ్రతమ్
క్రీడార్థం మే మృగం చేమం ధృత్వా జేహి రఘూత్తమ. ౪౦

ఇత్యుక్తో రాఘవో గంతు ముద్యుక్తోఽ భూత్తదా పునః
సోమితిః ప్రిహ రామం తు సప్రశ్నియ మిదం వచః. ౪౧

3౫ వైవర్తమానముచే నా మృగమును జూచుటవలన నామాయకమగు నా బంగరు లేడియందు లోభము (అశ) కూడ గలిగెను.

3౬ అనంతరము చేతులు జోడించి సీత భర్తతో నిటులఁబలికెను. నాథా! నిన్ను పుట్టించిన దాని నడుగవలయునని మనమునందుఁ గోరికగలదు. ఇచ్చెదనని నీవు చెప్పినచో నాయభిమతమును బయలుపఱచెదను. లేక పోయినచో నేను చెప్పవలచలేదు. ఇవ్వినయమున నీ చేమి చెప్పెదవు?

3౭ ఇట్లు చెప్పటతోడనే సీతతో రాముఁడెట్లు చెప్పెను. ఓ ప్రేయసీ! నీ మనస్సులో నున్న విషయమును జెప్పుము. తప్పక నేను జేసెదను.

3౮-3౯ ఇట్లు చెప్పటతోడనే సీతయు రామునితోఁ జేతులు జోడించి యిటులఁ బలికెను నాథా! ఆ బంగరు లేడినిఁ దీసికొనివచ్చి నాకిచ్చితి లేని నేను మిక్కిలి సంతోషించెదను అది నాయుద్దనున్నచో నేను గదు ధన్యాత్మరాల నగుదును. మిగిలిన వనవాసకాలమును గూడ సుఖముగ గడపెదను. సజీవముగ నున్న యాలేడినిఁ బట్టుకొనుటకు నీకు వీలు గలుగనిచో నాథా! దానినిఁ జంపియైనను దీసికొనిరమ్ము. దానిచర్మము కూర్చుండుటకుఁ బనికివచ్చుటయేకాక రవికలుగా గుట్టుకొని నేను ఫలించెదను.

౪౦౪ నాథా! ఆ చర్మమును దీసికొనివెళ్ళి వనవాసాంతమున నయోధ్యలో నున్న మన బంధుగు లందరికిఁ జూపించిన వారలు సంతసించెదరు. జీవించిన దానినైనను నిర్జీవమును నైనను దీసికొనిరమ్ము. జీవముతో నుండినచో నేను దానితో నాడుకొనుచుఁ గాలక్షేపము చేసెదను.

౪౦౫ ఇట్లు చెప్పటతోడనే రాముఁ డా మృగము ననుసరింప నుద్ద్యమింప సంతలో లక్ష్మణుఁడు రామచంద్రమూర్తితో నిటులఁ బలికెను.

భ్రాత స్సర్వం విజానాసి తథాపి స్మారయా మ్యహమ్,
 యః కశ్చిదాశ్రయో నూనం మృగయాపం సమాశ్రితః
 అస్మా స్వంచయితుం చాగా దితి మే స్ఫురతి ధృవమ్
 నోచే దేతాదృశ స్సత్యం మృగః కుత్రో వసే ద్వదః. ౪౨-౪౩౪

ఇత్యుక్తః ప్రిహ సామిత్రిం రాఘవః ప్రిహస నిదమ్,
 శ్వమక్తవచనం సత్యం భవ త్వనుజసత్తమ
 తథాపి హత్వా తం శీఘ్రం సమేష్యామి తవాంతికం
 తావత్ప్రీతాంతు యత్నేన రక్షేమాం సర్వథా ఽనుజ.

౪౪-౪౫౪

ఇత్యుక్త్వాఽథ ధనుర్బాణౌ ధృత్వా రామో మృగం పునః,
 ధర్తుకామో ఽనుసృత్యాశు సుదూరంతు గతోభవత్ ౪౬౪

సాచీకృత్య నిజగ్రీవాం మృగో హేమమయ స్తదా,
 అనుయాంతం రాఘవం తం షశ్య స్థావతి కాననే. ౪౭౪

జహ్వాఽగ్రేణ నవం తృణం పునరసౌ సంస్పృశ్య వై ధావతి,
 శ్రీరామే గ్రహణార్థ మాశు యతతి యాతి భ్రమ స్సర్వతః
 రామోఽథోనివస స్యతేత యది తం ధర్తుం తదోచ్చే వసేత్
 ఏవం దూరతలం నినాయ నితరాం రామం కురంగ స్తదా. ౪౮౪

౪౨-౪౩౪ అన్నా ! నీకు సర్వము తెలిసియే యున్నది. నేను నీకు జెప్పు నంతటివాడను కాను. కాని కొంచెము జ్ఞాపకము చేసినదను. ఈ మృగము సత్యమెనదిగా నామఁ దోచుటలేదు. ఎవ్వఁడో రాక్షసుఁ డీ మృగరూపమును ధరించి మనలను మోసగింపవచ్చెనని నేను తలం చెదను. లేకపోయిన నిట్టి మృగ మెచ్చటనైన నుండునా ! చెప్పుము.

౪౪-౪౫౪ ఇట్లు లక్ష్మణుఁడు చెప్పుటతోడనే రాముఁడు నవ్వుచు నిటులఁ బలికెను. లక్ష్మణా ! నీవుచెప్పినది సత్యముకాదనను కాని, యొక పక్షమున రాక్షసుఁడేయైనచో వెంటనేచంపి నీయొద్దకు వచ్చెదను. అంతదనుక నీ ఏ సీతను సర్వవిధముల నతి ప్రయత్న పూర్వకముగఁ గాపాడవలయును సుమా !

౪౬౪ ఇట్లు లక్ష్మణునితో జెప్పి రామచంద్రమూర్తి ధనుర్బాణములను జేతపట్టి యా బంగరులేడి ననుసరించెను. ఆ లేడియును రాముఁడు వచ్చుచున్నట్లు గ్రహించి దూరముగఁబారిపోవుచు రాము నాకర్షించు చుండెను.

౪౭౪ బంగరులేడి తన మెడ నడ్డముగా దిగిప్పి తనను వెంటఁబించి వచ్చు చున్న రాముని జూచుచు నడచిలోఁ బరుగులికుచుండెను.

౪౮౪ ఆ మృగము ఆహ్వాగ్రిముచేఁ దృణాంకురములను గొరుకుచున్నట్లు నటించి పరుగికుచుండెను. రామచంద్రమూర్తి తనను బట్టుకొను టకు బ్రయత్నించుచుండగా నంతటఁ దిరుగుచుండెను. రాముడు క్రిందుభాగమున నుండి పట్టుకొన ప్రయత్నింప నామృగము ఉన్నత ప్రదేశమునఁ గన్నకును. ఇవిధముగ నా బంగరులేడి రాముని జాల దూరము తీసికొని వెళ్లెను.

వ్యథే తద్గ్రహణార్థ మాత్మయతనే రామే తతోఽతికుఃభా,
తత్సంహారకృతౌ ధనుష్యధ శరం సంధాయ చాకర్షతి
తత్కాలే తు తిరోహిత శ్చ భవతి క్షిప్రం కురంగో వ్యహా
రామే గంతు మన స్యయం పున రలం దూరే తు సంవృత్యతే.

౪౯౪

రామ స్సుమారం గమిత స్తథైవం,
మృగేణ సంచిత్య తతోఽసురం తమ్
జ్ఞాత్వా చ సంధాయ శరం చ చాపే
జఘాన మాయామృగ మాశు పశ్చాత్.

౫౦౪

ఏవం రఘూ త్తమశరాద్ధితత్కురంగ
స్త్యక్త్వా మృగాకృతి మథో నిజసూప మేత్య
హం లక్ష్మణేతి దృఢ ముచ్చరితస్మి రామ
వాచేవ సోధ విగతాసు రభూ త్కురంగః.

౫౧౪

మారీచోఽపి మృత శ్చైవం రామ హస్తా త్తదా పునః
రామసాయుజ్య మగమ త్సర్వకా తత్స్మృతేః పునః.

౫౨౪

రామోఽథ చింతయామాస మ్రియమాణోఽసురాధమః

హం లక్ష్మణేతి మద్వాక్య మనుకుర్వ న్నమూర హి.

౫౩౪

శ్రుత్వా మద్వాక్యసదృశం వాక్యం సీతా కిం దుఃఖితా

భవే దితి విచారేణ రాఘవోఽరం న్యవర్తత.

౫౪౪

౪౯౪ ఆ మృగమును బట్టుకొనుటకై తాను చేసిన ప్రయత్నమంతయు విఫలముకాగా, నప్పుడు రామచంద్రమూర్తి యారేడిని సంహరించుటకు శనుస్సునందు బాణమును సంధించి యాకర్షించుచుండ నంతలో నా మృగము కన్నడకుండ నంతరాన మయ్యెను కన్నడలేకని రామచంద్రమూర్తి వెడలబోవుచుండ నంతలో నా మృగము దూరమునఁ గన్పడును.

౫౦౪ ఇట్లా మృగముచే రామచంద్రమూర్తి మిక్కిలి దూరము పొందింపబడినవాడై తన మనమునం దిట్లు చింతించెను. ఈ మృగము సత్యమయిన మృగము కాదు. రాక్షసుఁడెవ్వఁడో యిటుల మాయామృగరూపము ధరించెనని తలచి భయస్సునం దమోఘమైన బాణమును సంధించి యా మాయామృగమును గొట్టెను.

౫౧౪ ఇట్లు రామబాణముచే గొట్టబడి యా మృగము మృగరూపమును విడిచి వెంటనే రాక్షసరూపమును ధరించి “హా లక్ష్మణా! చచ్చితి నని” రాముఁడటచినట్లు బిగ్గరగ నెఱచి వెంటనే ప్రాణములనుగూడ విడిచెను.

౫౨౪ మారీచుఁడు రామహస్తముతోఁ గొట్టబడి పృథివీనొందినందునను నెల్లప్పుడు భయముచేతనుగాని క్రోధముచేతనుగాని రాముని స్మరణమే యితనికిఁ గలిగినందున నితనికి (మారీచునకు) రామసాయుజ్యము కలిగెను.

౫౩౪ రాముఁడు ననంతరమిట్లు తన మనమునందు విచారించెను. ఈ రాక్షసుఁడు ప్రాణములను విడుచు సమయమున “హా లక్ష్మణా!” యని నేను పిలిచినట్లు పిలిచి చచ్చెను.

౫౪౪ నావాక్యముతో సమానమైన “హా లక్ష్మణా!” యను మారీచుని వాక్యమునువిని నీత యేమి కుఱివనో, అని విచారపడుచు నచ్చట నుండి మరలెను.

సీతా దేవర మాహ లక్ష్మణ తవ భ్రాతృ స్త్వనర్థోఽభవ,
 నోచేత్త్వం తు వృథా కిమర్థ మధునా హ లక్ష్మణేత్యాహ సః
 దీనం తద్వచనం తవ శ్రుతివతో ప్యేవం స్థితి ర్నోచితా
 శీఘ్రం గచ్ఛ తదంతికం మమ భయం సంజాయతే లక్ష్మణ.

గీగి౪

తచ్ఛ్రుత్వా జనకాత్మజాం ప్రతి వచ సౌమిలీ రహ్మాహ తాం,
 భ్రాతా మే తవ రక్షణార్థ మిహ మా మాజ్ఞాప్యయాతోఽనఘే
 జేశే స్థి న్భవతీం నిశాచరవృతే దుష్టై ర్భ్రృగై స్సేవితే

త్యక్త్వా మిహ తు వ్రజేయ మధునా చాహం కథం త్వం వద.

గీ౬౪

కించ త్వం శృణు మద్వచోఽవనితలే తం వంచితుం కః క్షమః
 హంతుం వా భవనత్రయే ప్యవనిజే రామం తు కోప్యక్షమః
 తస్మా త్సంత్యజ తద్విచార మనఘే వ్యర్థం కిమర్థం భయం
 త్వన్ధానే లభసే తదాపది తదా పాగ్నా స్తదా మృద్యతే. గీ౮౪

యః కశ్చి ద్దనుజోఽబ్రవీ ద్వచ ఇదం త్వాసన్నమృత్యు ధృవం
 కుగ్రీధ స్సాస్య ద్యది రాఘవోఽఖిలజగన్నాశం చ కర్తుం క్షమః
 తాదృ గ్రీనవచాంసి రాఘవవిభు ర్భాషేత రామః కథం
 తస్మాత్త్వం పున రద్యసంత్యజ భయం రామప్రమాదాద్ధృవమ్.

గీ౯౪

౫౫౪ నీశ “హ లక్ష్మణా!” యని వాక్యమును విని తన మరదియగు లక్ష్మణునితో నిటులఁ బలికెను. లక్ష్మణా! మా యన్న గారి కేదియో యన గ్రము వాటిల్లిన ట్లున్నది. లేక పోయినచో “హ లక్ష్మణా!” యని వ్యర్థముగ నేల బిలుచును. నీవిట్టి దీనవచనమును విని కూడ నిట్లు పేక్షించియుండుట తగదు. కాని నీవు వెంటనే మీయన్న సమీపమునకు వెళ్లుము. నాకు భయము కలుగుచున్నది.

౫౫౫ ఆ మాటలు విని లక్ష్మణు డివ్యధముగ నీతనుగూర్చి పలికెను. నా యన్నయగు రామచంద్రమూర్తి నిన్నుఁ గాఢాదుమని నన్ను నియోగించి వెళ్ళెను. ఈ ప్రదేశము, రాక్షస సంచార భూయిష్ఠమును, దుష్టమృగ నీవితమునై యున్నది. ఇట్టి ప్రదేశములో ని న్నొక్కఁడనిని విడిచి యెట్లు వెళ్ళుదును? నీచే చెప్పము.

౫౫౬ ఇదియునుగాక నేను చెప్పెడి విషయమును బాగుగ వినుము. రాముని వంచించుటకు భూమిలో నెవ్వఁడును సమర్థుడు కాదన నీతనిని సంహరించుట కెవ్వఁడు సమర్థుడగును? కావున మాయన్న కేదైన ప్రమాదము గలుగునను విచారమును విడువుము. వ్యర్థముగ నీ వెందునకు భయపడియెదవు? మా యన్న కేదైన యాపద సంభవించు పక్షమున నా ప్రాణమును నీకు బలి యిచ్చెదను. ఇందునకు సందియము లేదు.

౫౫౭ ఎవ్వఁడో రాక్షసుఁడు మరణ మాసన్నము కాగా మనలను మోస గింప నిట్లు పలికెను గాని వేరుకాదు. రాముఁడు తోపగించినచో ముల్లకములను తీగములో ధిస్మము చేయును. అట్టి సమర్థుడగు రాముఁడిట్టి దీన వాక్యముల నెటుల బలుకునని తలంచితవి. ఆకారణముచే రామునకుఁ బ్రమాదము గలుగునను భయమును విడిచి పెట్టుము.

తచ్చుత్వాఽవనిజా*క్రుధాఽఽహ వచనం శోకాతిరేకాన్వితా
దుర్బుధ్యాఽగ్రజమాశ్రిత స్త్వమితి నోవేదాఽహ మక్యాఽవధి
శ్రీరామవ్యసనార్థి కైకయసుత స్త్వాఽప్రేషయ క్వా వనం
సాశ్చర్యం న భవేద్భవాదృశే జనే పాపాత్స్మ నీకం పునః ౧౮౪

నప్తే రామే భవా న్నూనం పాప్రస్తుం మాం సముపస్థితః,
దుర్బుధే తవ కామోఽయం సఫలో న భవిష్యతి. ౬౦౪

త్యక్త్యా రామ మహం క్షణం క్షితితలే జీవా మ్యహం నోక్రువం
పీత్వా వా విష మద్య బంధనవశా క్యాఽగ్నిం ప్రవిశ్యాఽభవా
గోదాయాం పతనేన వాద్రుతమహం ప్రాణాం స్వజేయంధ్రువమ్,
స్పృష్టం పాద సఖేన వాఽన్యపురుషం నేచ్ఛామి రామం వినా.
౬౦౫

కించాఽథో జనకాత్మజాఽహ వచనం సౌమిత్రి మేవం పునః,
తస్య క్షేమ మలం విచారితు మిహ త్వం నాగతోఽసి ధ్రువమ్,
జానా మ్యద్య భవంత మగ్రిజవిపత్సందర్శనార్థాగతం
భ్రాతృద్రోహమతే స్తవాస్య మవనౌ ద్రష్టాఽపి పాపీ భవేత్.
౬౦౬

పయోముఖాంతరవిషం నావిదం త్వాం ఘటం యథా,
ఘాతయిత్వా ఽగ్రజం ప్రాప్తుం మాం సమేతో వనం భవాన్.
౬౦౭

౫౯౪ ఆ లక్ష్మణుని వాక్యములను విని నీల మిక్కిలి దుఃఖము గలదై కోపముతో నిటులఁ బలికెను. ఓ లక్ష్మణా! నీవు దుర్బుద్ధితో నిట్లు మీయన్న నాశ్రయించి రిరుగుచుంటివని యిప్పటివరకుఁ జెలిసికొనలేక పోతిని. రామచంద్రమూర్తికి కష్టము సంభవింపవలయు నని కోరికగల భరతుఁడే నిన్ను రామునివెంటఁ బంపెనని తలంచెదను. నీవంటి పాపాత్ముల విషషయమై యిదియొక గొప్ప యాశ్చర్యమైన విషయముగాదు.

౬౦౪ ఓరీ దురాత్మా! రాముఁడు నష్టమైలే నన్నుఁ బొందు నూహతో నీవు వచ్చినట్లున్నది. కాని నీకోరిక మార్గము సఫలము కానేరదు.

౬౧౪ రాముని విడచి త్సణకాలమైనను భూమిమీద జీవితమును నేను భరింపను. ఇది నిశ్చయము. విషపానము చేసికొనికాని, యురిపోసికొని కాని, యగ్నిప్రవేశము చేసికాని, గోదావరిలోఁబడి కాని ప్రాణములను విడిచివెట్టుదును కాని, రాముని విడిచి యన్యపురుషుని కాలి గోటితోనైనను స్పృశింపనని తెలిసికొనుము.

౬౨౪ మఱియు లక్ష్మణుని నిటుల దూషించెను. ఓ లక్ష్మణా! నీవు రాముని తేమమును విచారించుటకై యిచ్చటకు వచ్చినవాడవు కావు. మీయన్న కేమైన యాపద సంభవించునేమో చూచి సంతోషించుటకై వచ్చితివని తెలిసికొంటిని. ఇట్టి భ్రాతృద్రోహి యగు నీ ముఖమును జూచిన వానికిఁగూడ పాపము సంభవించును.

౬౩౪ నీవు పయోముఖ విషకుంభమువంటి వాడవని యెఱుగుదును. అన్న నెట్లయిన జంపించి నన్నుఁ బొందు నూహతోనే వచ్చితివి.

ఇతి బ్రువంత్యాం పరుషం తు తస్యాం
 పిథాయ కర్తౌ తు నిజౌ శుచా సః
 పశ్చాత్తు దుర్వాక్చివణోత్థపాప
 మపోహితుం ప్రాహ శివేతి భూయః.

౬౪౪

అవివేక మనావేక్ష్య మదాక్షిణ్య మనూర్జితమ్,
 ఓ గహం జన్మ నాశీణాం య న్మా మేవం ప్రభాషసే- ౬౪౫

తచ్చురీత్యా వచనం ప్రాహ సౌమిత్రిం జనకాత్మజా,
 మూర్ఖ త్వం శృణుమే వాక్యం లక్ష్మణాఽహం తవాఽగృతః,
 మరిష్యేఽద్యైవ పశ్చాత్త్వం భృతరం గచ్ఛ నిస్ప్రహః.

౬౬౪-౬౭౪

ఇత్యుక్తః ప్రాహ సౌమిత్రి ద్భూమిజాం ప్రీతి దుఃఖతః
 ఏవం నిష్ఠురభాషణ త్ఫల మరం త్వం భోక్ష్యసే దేవి మే
 వాక్యం తు శృణుయా మ్యహం త్వదవసే రేఖాం ధనుష్కోటిశః
 కృత్వా కంఠగతై రపి త్వమసుభి స్తాం మా సముల్లంఘయ
 మాచాగచ్ఛ బహిర్న మో స్త్వితి వక నేఖాంచకారాఽథ సః

౬౮౪

తతో దేవ్యై నమస్కృత్య లక్ష్మణస్తు వినిర్గతః
 విచిన్వ న్నాఘ్రం కూరం గతవా న్కాననాంతరే. ౬౯౪

అరణ్య కాండే
 ద్వాదశ స్కంధ స్సమాప్తః.

౬౪౪ ఇట్లు పరుషముగ నామె మాట్లాడుచుండఁ జెప్పులు
మూసికొని పిమ్మట దుర్వాకృత్య శ్రవణమువలన గలిగిన పాపముప
శమించుటకై శవశయనము పలుమాఱుచుచుండును.

౬౪౫ పిమ్మట లక్ష్మణుడు కోపముతో నీతను గూర్చి యిట్లు పలికెను.
నన్నిట్లు మాట్లాడుచుండుటవలన ఆవివేకము గలిగినట్టియు కాశీణ్య
రహితమైనట్టియు, మారాలోచనములేనట్టియు, స్త్రీసన్మత
జన్మమని నేను తలంచెదను.

౬౪౬-౬౪౭ అమాట విని నీత లక్ష్మణునితో నిటులఁ బలికెను. ఓరి మూర్ఖా!
లక్ష్మణా! నీ ముందరనే నే నిప్పుడే మరణించెదను. పిమ్మట నీయన్న
యొద్దకు నిస్సహాయుడై వెళ్లగలవు. ఇట్లు పలుక లక్ష్మణుడు దుఃఖ
ముడై నీతతో నిట్లు తిరిగి పలికెను

౬౪౮ నీవు నన్నుకొరగాముగ నిట్లు పరుషముగ మాట్లాడిన ఫలితమును
తెంటనే యనుభవించెదవు. నేను శిష్యమాటను వినుము. నేను పర్వతాల
చుట్టును ధనుస్సుతో నొక రేఖను గీచి వెళ్లెదను. పౌరాణములు కంఠ
గతములైనను నీవుమాత్రమి మాగీటును చాటి బయటికి రాకుము. నీకొక
నమస్కారమున చెప్పి తన ధనుస్సుతో నొక రేఖను జాట్టూ గీచెను.

౬౪౯ పిమ్మట లక్ష్మణుడు నీతకు నమస్కరించి శుచ్చుటనుండి బయలు
దేరి అరణ్యములోపల రాముని వెదకుచు దూరముగ తిరిగెను.

అరణ్యకాండమున పండ్రెండవ సర్గము

సమాప్తము.

త్రయోదశ స్సర్గః.

1 పశ్యాత్సోపి దశాననోఽతిరుచిరం వేషం యతే స్సంశ్రితో,
వృద్ధ స్సంచల దంగయప్తి రమలఛత్ర శ్శిఖానంయుతః,
వామాంసే తు దధ త్కమండలు మహాయస్త్రి శనై రాగతో
భ్రాతృభ్యాం రహితాం నిరీక్ష్య మహిజాం మూరాద్భదాఽ
చింతయత్. ౧

పూర్వందిగ్విజయో మయాసురుచిరా నై కాప్రియస్తాహృతాః,
కిం చేంద్రాణ్యపి ఏక్షితా దివి మయా దృష్టాశ్చవారాంగనాః
అద్రాక్షం బహువార మద్రశినయాం సర్వాసు తా స్వీదృశం
సౌందర్యం నహి ఏక్షితం జనకజా సౌందర్యశుల్భం మయా. ౨

అహో రూప మహో రూప మహో తాదుణ్య మప్యదః,
న కుత్రచి న్దయా ద్వష్ట మీదృశం రూప మద్భుతమ్. ౩

సీతాసౌందర్యవీయూషపానా న్నేత్రపరంపరా
పరాం తృప్తి మవాప్తా మే మన స్సంతుష్టి మాప చ
కింతు మే బాహవోఽప్యస్యా స్తనుం పల్లవకోమలామ్
సమాలింగ్య సుసంతృప్తిం కదానుప్రాప్నోవం త్యమీ
ఇతి సంచితయ న్నాగా ద్రావణ స్తు తదంతికమ్. ౪-౫౪

పదమూడవ సర్గ ప్రారంభము.

౧ పిమ్మట రావణుడు ముకుంద సన్యాసివేషమును ధరించి వణుకుచున్న యవయవములుగలవాడై ఛత్రము, కమండలవు, దండము మొదలగునానిని ధరించి మెల్లగవచ్చుచు రామలక్ష్మణులు లేకుండగ నొంటరిగా నున్న నీలను దూరమునుండి చూచి తన మనమునం దిటులఁ జింతించెను.

౨ పూర్వము నేను దిగ్విజయమునకై బయలు వెడలినపుడు సౌందర్యముగల స్త్రీలను వెదకి లీసుకొని వచ్చితిని. స్వర్ణమున కేగినపుడు దేవేంద్రుని భార్యను జూచితిని. యింతియే కాక దేవవేళ్యులను జూచితిని. మతియు సనేకసర్వాయులు కైలాసమునందలి సౌందర్యునిఁ గూడఁ జూచితినికాని, యిట్టి నీతా సౌందర్యమువంటి సౌందర్యము నా చెవరియందుఁ గూడ గన్పడలేదు.

౩ ఓహో! ఏమిసౌందర్య మేమి సౌందర్యము? ఆ తాదృశ్యమేమి? ఇట్టి యున్నతరూపమును నే నెచ్చటను జూచియుండలేదు.

౪-౫౪ నీతా సౌందర్యమును రసాయనమును బానముజేయుటచే నా నేత్ర) పరంపర సంతృప్తి నొందెను. మనస్సుకూడ సంతృప్తి నొందెను. చిగురుటాకువంటి యీ నీతాదేహమును గౌఁగలించుకొని నా బాహువులు కూడ నెన్నడు సంతృప్తినిబొందునోకదా అని యాలోచించుకొనుచు మెల్లగ రావణుడు నీలను సమీపించెను.

శ్రీరామార్తవచ శ్రుతే రుదితయా యుక్తాం శుచా భూమిజాం,
బాహ్యభ్యంతరయో రలం విరహితాం స్వాస్థ్యేన చై కాకినీమ్,
శ్రీమత్పర్ణగృహంతరస్థితవతీం సంప్రాప్తవా నా)వణ,
స్తా మేవం త్వవిదన్నివాఽవా వికలస్వాంతాం కృపాభు ర్యథా.

౬౪

ఆగంతుం త్వహ దేవతా అపి జనస్థానేఽసురాణాం పదే,
బిభ్యతేవ కథం నిర్వాహఽగతవతీ చై కాకినీ త్వంతు హా,
కా త్వం కస్య కిమర్థ ముగవతీ చై కా కథం తిష్ఠసి,
త్వం త్వేత ద్విపినం నిశాచరజనస్థానం న జానాసి కిమ్. 2౪

కా త్వం శ్రీ రథవాఽపురా స్సువదనే నోచే ద్రతి ర్వా వద,
నై వం రూపయుతాఽమరాదియువతి వ్యన్యాసు వా దృశ్యతే,
నో త్యాదృశ్యవనా స్థితేతి చ మయా పూర్వం శ్రుతా భామిని,
త్వం తావ ద్విపినే తు కింను వసతిం ప్రాప్నోషి భీమే మృగైః.

౮౪

పృష్టైవం జనకాత్మజాయతిథియా ప్రాహాఽఽత్సవృత్తం తదా,
భర్తా మే పితృవాక్యపాలనకృతే సాకం మయా సాఽనుజః,
కై కేయ్యా త్వతివంచితో వసభువం త్వ్యాగా ద్యతే సానుజ,
స్సోయం కార్యవశా ద్గతోఽద్య పున రతై)తి క్షణం త్వం వస.

౯౪

౬౪ శ్రీ రాముని యార్తనాదమును వినుటచే విచారగ్రస్తురాలై బాహ్య భ్యంతరములయందు స్వాస్థ్య మేమాత్మను లేక యుంటరిగఁ బర్ణ కాలలో మనో మైకల్యముతో నున్న సీతయుద్దేశి యేమియు చెరియని వానివలె నామెను దయాకుఁడువలె నిటులఁ బ్రశ్నించెను.

౭౪ ఓ తరుణీ! రాక్షస నివాసభూకమగు నీ యరణ్య ప్రదేశమునకు దేవతలకూడ వచ్చుటకు భయపడుచుందురు. ఇట్టిస్థితిలో నీవొక్కఁదాన విచ్చట కట్లు వచ్చితివి? నీ బెన్వలెవు? ఎవని భార్యవు? ఎందులకై యిచ్చటకు వచ్చితివి? ఒక్కఁలె బెట్లుంటివి? ఈ యరణ్యమురాక్షస జనసాసమని యెరుగవా?

౮౪ ఓ తరుణీ! నీవు లక్ష్మీవా? లేక యప్పరసనా? లేక రతీదేవివా? చెప్పుము. నీవంటి సౌందర్యవతిని దేవతా స్త్రీలలోఁగూడ నేను జూచియుండలేదు. నీవంటి సౌందర్యవతి లోకము నం దొక్కఁలె యున్నదనికూడ నేను వినియుండలేదు. ఇట్టి ధీమంకర మృగసేవిత మైన యరణ్యమున నెందులకై యుంటివో తెల్పుము.

౯౪ ఇట్లు రావణుఁడడుగుటతోడనే సీతయు సతఁడు యతియని తలంచి తన వృత్తాంతము నిట్లు చెప్పఁబోడగను. ఓ యతివర! నా భర్త పితృవాక్యపాలనమునకై యిట్లు నాతోడను, సోదగునితోడను గూడ నరణ్యమునకు రావలసి వచ్చెను. సవతిలిల్లియగు కైకచే నంబితుడై యిట్లడవులపా లయ్యెను. కార్యాంతరమువలన సోదరు లిర్వుర నెచ్చటతో యేగిరి. ఇప్పుడే తిరిగి నా భర్త వచ్చునుగాన తీరాకాలము వచ్చుదనుక నుండుము.

తచ్చుత్తాహ దశాననోఽపి పరుషం వాక్యం మహీజాం ప్రతి,
త్వం మాం విద్ధి దశాననం దివి సురా స్సంతాసితా యేన వై,
సౌవర్ణాకృతి మత్ర ఏక్ష్య భవతీం చాకే ష్యహం నో రత,
స్సర్వాసాం సముపేత్య పట్టమహిషీ స్త్రీణాం మమ త్వం భవ.

౧౦౪

లంకా నామ సముద్రవేష్టితతలా త్వాసీ త్రికూటోపరి,
త్వం చేన్ద్రాం వృణుషే తదా మమ పున ర్జాయాశ్చ దాస్యోపి మే
నిత్యం తావకపాదసేవనకృత స్సత్యం భవిష్యంతి చ,
దృష్టా త్వం భవితాసి గౌరవపురస్కారేణ నూనం మయా.

౧౦౫

భుంజానా భవతీ తు దివ్యవిభవం భోగాం శ్చ రామం తతో,
విస్మృత్య కృమశ స్సుఖేన భవితా స్యేవ ధృవం భూమిజే
ప్రత్యాఖ్యాయ సమాగతం స్వయ మిహ త్వం మాం తత
స్తప్స్యసి పూర్వం తాప మగాత్పురూరవసమ పుష్కత్య
దివ్యోర్వశే.

౧౦౬

1 రాజ్యభ్రష్టేన దీనేన తాపసేన గతాయుషా,

*కిం కరిష్యసి రామేణ మానుషేణాల్పతేజసా.

౧౦౭

* వాస్తవికార్థ స్తు—(రాజ్యభ్రష్టేన) రాజ్యా ద్భ్రష్టాః
రిపవః యస్మా త్తేన, (దీనేన తాపసేన గతాయుషా) దీనానా
మినః తాపసానా మినః తాదృశ స్స న్లతం ప్రిప్తం ఆయుః

౧౦౪ సీతావాక్యములను విని రావణుడు పరుషముగా నిట్లు పలికెను. ఓ సుందరీ! ఏ రావణునిచే స్వర్గమునందలి తేవత లందఱు భయపెట్టు బడినో, ఆ రావణునిగా నిన్ను చెలిసికొనుము. బంగారువంటి శరీర చ్ఛాయల నిన్ను జూచినది మొదలు నాభార్యలయందుగూడ నిచ్చ తగ్గిపోయెను. నా కుండిన స్త్రీ లందరిలో నిన్నుఁ బట్టమహిషినిగాఁ జేయుదును.

౧౦౫ చుట్టును సముద్రముచేఁ బరివేష్టించబడిన లంకయును నా రాజధాని లిక్కుట పర్వతశిఖరమున నుండెను. నీవు నన్ను వరించినయెడల నా భార్యలును, దాసీలును నిత్యము నీపాదపద్మములను నేవించెదరు. ఇంతయొకాక నేనుగూడ నిన్ను గడు గౌరవించెదను.

౧౦౬ నీవు మిక్కిలిగ నైశ్వర్యమును, భోగములను ననుభవించు తరి కృమ ముగా రామునిసంగతి మఱచి సుఖముగ నుండెదవు స్వయముగ నీ యొద్దకువచ్చి నిన్ను గోరుచున్న నన్ను దిరస్కరించితివేని బూర్వము తననుఁ జేమించిన పురుషుల చక్రవర్తిని ఛిక్కరించి పిమ్మట పరి తాపమును బొందిన యూర్వశివలె నీవును లిమ్మటఁ బరితాపమునుఁ బొందగలవు.

౧౦౭ *రాజ్యభ్రష్టుఁడును, దీనుఁడును, తాపసుఁడును, విగతాయువును, అల్ప తేజస్కుఁడును, మానవుఁడు నగు రామునివలన నీ కేమి ఫల ముండును.

విశేషార్థము

* (రాజ్య భ్రష్టైన) ఎవనివలన శత్రువులు రాజ్యమునుండి భ్రష్టు లగుదురో, ఆతఁడు రాజ్యభ్రష్టుఁడని యర్థము (అనగా శత్రువులను రాజ్యమునుండి భ్రష్టులనుగా జేయువాఁడును, (దీనిన తాపసేన గతాయుష) (దీన) దీనులకు (ఇన) పృథుతైనవాఁడును (తాపస) తాపసులకు (ఇన) పృథుతైనవాఁడునై, (గతాయుష)

అంగుళ్యా మమ సన్నిభో తవపతి ర్యుక్తే ధృవం నో భవేత్ ,
 ద్వైష్ట్యామాంద్య మిదంవనం తవపతిం తాతో ప్యనైషీద్ధృవమ్.
 ఏవం స్వీయసమాగమార్థ మఖిలం నామాత్మజైః సృజ్యంత్యం,
 ప్రోవా చావనిజాం శుభాత్మచరితం సర్వం చ తద్భితయే. ౧౪౫

* శ్రుత్వా రావణ మాహ భూమితనయా కృత్వాంతరే తు తృణం
 యేహం త్వం పతి రీదృశోఽతికలుష స్వాంతః ఖలో చురన్మతిః,
 సర్వే తే తవ మూలతోఽసురజనాః ప్రాప్స్యంతి నాశం ధ్రువమ్,
 శ్రీరామస్య సతీం తు మా మపహర స్త్వంచాపి నాశం వ్రజే.
 ౧౪౫

ఏకాదశసహస్రపరిమితం యేన తేన దీనానాం తాపసానాం
 రక్షణార్థం చావతీర్ణే నేత్యర్థః. (మానుషేణ) మనుష్యరూపే
 ణావతీర్ణేన (అల్పతేజసా) అల్ప మితరేహం తేజః యస్మా
 త్తేన “త మేవ భాంత మనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వ మిదం
 విభాతీతి శుశ్రేః” (రామేణ కిం) ఏతాదృశం పరమపురుష
 ముద్దిశ్య కిమర్థం విలాపః క్రియతే.

* తృణ మంతరే కృత్యేత్యనేన తృణభక్షిపశుప్రాయ
 స్త్వమితి, రామస్య పురత స్త్వం తృణప్రాయ ఇత్యర్థో గమ్యతే.
 కించ పతివ్రతానాం పరపురుష భాషణస్య నిషిద్ధత్వేన చ తృణ
 మంతరే కృత్వా భూమిజా రావణేన సంబభాష ఇతిచ వేద్యం.

౧౩౪ ఓ సుందరి! నీ భర్త యుద్ధములో నా బొటనవ్రేలికిఁ గూడఁ జోలఁడు. నీ భర్త ప్రాక్షాఢనచో తండ్రి యీ యరణ్యమున కేల కొడుకును వెళ్లగొట్టును? (కాన నతని మాంధ్యమును జూచియే తండ్రి వెడలఁ గొల్పెననిభావము) ఇట్లు రావణుడు సీతకు భయమును గొల్పుటకై తన కులగోత్రములను, తన పేరును, తన చరిత్రను జెప్పి తన యభిమతమునుగూడఁ చెలియఁజేసెను.

౧౩౫ ఆ మాటలు విని సీత యొక శత్రుణమును మధ్యనుంచి రావణునితో నిటులఁ బలికెను.

ఓ రావణా! ఇట్టి పాపాత్ముడవును, దుర్మార్గుడవును, దుశ్శుద్ధివి యునగు నీవు రాక్షసులకు రాజవగుటవలన నా రాక్షసు లందఱును నీమూలకముగ నశింపగలగు. వారలు నశించుటయే కాక రామ పత్ని యగు నన్ను నీ వపహరింప వలచినందున నీవును నశింపగలవు. ఇది నిశ్చయము.

పదునొకండువేల సంవత్సరముల పర్యంత మాయుఁ పరిమతి గల వాఁడును, (అనగా దీనులను, రాపసులను రక్షించుట కవతరించిన వాఁడని భావము) (మానుషేణ) మనుష్య రూపముతో నవతరించిన వాడును, (అల్పతేజసా) ఎవనికంటె నితరుల తేజ మల్పమో, అట్టి వాఁడును, (అనగా గొప్ప తేజస్సు గలవాఁడని భావము) ఎవడు ప్రకాశించుచుండ నతని ననుసరించి సర్వము ప్రకాశించుచుండునో, ఆ పరమేశుని తేజస్సు చేతనే సర్వము ప్రకాశించుచున్నది. అను శ్లోతి కలన నని తెలియదగును. అట్టి పరమ పురుషుఁడగు రాముని గూర్చి విచార పడియెడ వేలయని భావము.

* శ్రుణమును మధ్యనుంచి యనుచాని వివరణము.

శ్రుణమును రావణుని ముందు పడవేయుటవలన “రావణా! రాముని ముందు నీవు శ్రూపాఞ్చియుఁ డనయు, మణియు, శ్రుణమును ముందు చుటచే శ్రుణమును భక్షించు పశువుతో సమానుడవు నీ వనియు భావము వ్యంగ్య మగుచున్నది. మణియు, పరివ్రేతలకు పర పురుషునితో సంభాషణము కూడదు కాన శ్రుణమును వ్యవధానమును గనుంచి మాట్లాడె ననియు వ్యంగ్య మగుచున్నది.

హర్తుం రావణయత్త్వ మిచ్ఛసి బలాన్మామద్యనూనం బలా,
దాదాతుం స్వకేణ కృష్ణ మురగం వాంఛ న్యథా దృశ్యసే,
కించ త్వం కిల కాలకూటగరళం పీత్వా సుఖేన సితిం
వాంఛ న్యభి మపార మిచ్ఛతి భవాం స్తర్తుం కరభ్యాం పునః.

౧౬౪

శే మూర్ఖ శృణు మత్పతే స్తవ పున స్తద్వర్తతే చాతరం,
హర్యక్షస్య యదంతరం తు శునక స్యాసీ త్తథా తస్య తే,
మాతంగస్య యదంతరం తు మశక స్యాసీ ద్వయో రంతరం
రామ స్యాస్తి తవాంతరం య దభవ ధేమ్న శ్చ లోహస్య చ.

౧౬౫

శే శక్తిసతీం కదాచన భవా స్తృత్వాఽపి వా మోక్ష్యసే,
వృత్వామా మమృతాశినోపితవ నోమోక్షోభవేద్రాఘవాత్,
సద్య స్త్వం ఫల మాప్సుసి ధృవమతోఽసత్కర్మణోరావణ,
త్వం కాలేన తు చోదితోసి విరమ త్వస్మా దసదాభిషణాత్.

౧౬౬

ఇత్యుక్త స్స దశాననోఽథ భయకృ ద్రూపం నిజం త్వాశ్రితః,
పశ్యాత్ప్రీయకరేణ * భూతల మలం భిత్వా త దాదాయ సః,
శీఘ్రంతాత్మరథాంతికంవల్యుపగతశ్చాగోప్య తాంభూమిజాం,
తస్మిన్లచ్చతి చాంతరిక్షపథి సా చుక్రోశ చైవం తదా. ౧౬౭

* “చైత్రేమాస్యసితే పక్షే త్వష్టమ్యాం వింద నామని
ముహూర్తే రావణ స్సీతాం జహరాశ్మవివాశకే। ఇత్యనేన చైత్ర
బహుళాష్టమ్యాం విందముహూర్తే రావణ స్సీతాం జహరేతి

౧౬౪ ఓరావణా! నన్ను నీ వపహరింప గోరుట, కన్నములోనుండి చేతితో కృష్ణసర్పమును బయటికిలాగ గోరుటయే యగును. నీవు కాలకూటవిషమును బాసముచేసి సుఖముగ నుండ దలంచు చుంటివి. నీ వీ పని చేయ బూనుట యపారమైన సమద్రమును జేతులతో నీది చాటుటకుఁ బ్రయత్నించుట వంటిదే యగును.

౧౬౫ ఓరీ మూరా! నా భర్తయగు రామునకును నీకును నెంత యంతర మున్నదియో చెప్పెదను వినుము. సింహమునకును, గ్రాసింహము నకును (కుక్కకును) ఎంత యంతర ముండునో రామునకు నీకు నంత యంతర ముండెను. మఱియు ఏనుగునకును, దోమకును, బంగారము నకును లోహమునకును, నెంత యంతరమో యంత యంతర ముండెను.

౧౬౬ ఎప్పుడైనా యొకప్పుడు జేచేందుని భార్య నపహరించి యైనను నీవు విముక్తఁడవై తే కావచ్చునేమో కాని, నన్ను పహరించిన యెడల నీ వమృతపానము జేసినను రామునిచేతిలో మరణము నిశ్చితము. ఓరావణా! నీవు తలపెట్టిన దుష్కర్మయొక్క ఫలమును నీవు జెంటనే పొందగలవు. నిశ్చయము. నీవు మృత్యుచోదితుఁడవై యిట్లు ప్రేలుచుంటివి. ఇప్పుడైనను దుర్భాషణమును విరమింపుము.

౧౬౭ * నీత యిటుల దూషించుటతోడనే రావణుడు భయంకరియైన నిజ దూషమును ధరించి జెంటనే చేతితో గడ్డను బెల్లగించి నీతతో గూడిన యా గడ్డను రథమునొడ్డవఁ దీసికొనివచ్చి యా నీతను రథమునం దెక్కించి రావణుఁ డంతరిక్షమార్గమున వేగముగ బోవు చుండ నీత యీ క్రిందివిధముగ విలపించెను.

*“చైత్రబహుళ మం దప్తమిదినమున విందయను దుష్ట ముహూర్తమునం దాత్మనాశనమునకై నీత నపహరించెనను వచనముచే చైత్ర బహుళాష్టమియందు వింద యను దుష్ట ముహూర్తమున నీత

హః రామ ! హః రమణ ! హః జగదేకవీర !,
 రాత్రించరోఽయ మపహృత్య దశాసనో మామ్,
 లంకాం నయ త్యర ముపేత్య భవా స్తశాస్యం,
 సంహృత్య మా మవతు నాన్యగతి ర్విना త్వామ్. ౨౦౪

కై రేయి! త్వదభీప్సితం తు సఫలం చాభూ ధత్వాఽహం యతః,
 పంక్త్యాస్యేన యశస్వినీ రఘుపతే ర్జాయాఽసురే గాఽధునా,
 సామిత్రే యదహం త్వహేతుక మలం త్వాఽదూషయం
 తత్ఫలం, సద్యో భుక్త మిహాఽధునై వ హి మయా విస్మృత్య
 తత్సాహిమామ్. ౨౦౫

భో భో కాననదేవతా మృగగణా భో కర్ణికారా ద్విజా,
 సుర్వేభ్యోపి సమోఽస్తు మా మపహృతాం లంకేశ్వరే
 గాఽధునా,
 శీఘ్రం మత్పతయే నివేద్య సుకృతం సర్వే లభంతా మితి,
 పోక్త్వా చాథ వసస్పతిస్థ మవద త్పక్షింద్రో ముద్దిశ్య సా.
 ౨౨౪

వేద్యమ్. అత్ర మాయా సీతై వాఽపహృతా. స్యయ మగ్నా
 వంతహితా. అత ఏవ మాయా సీతాయా మగ్నిప్రవిష్టాయాం
 నిజసీతాయా ఉత్థాన మితి వేద్యమ్. నిజసీతా త్వగ్నాప్రవిష్టే
 త్వత్ర ఆధ్యాత్మానంద రామాయణాదిషు, కూర్మపురాణాదిషు
 దృష్టవ్యమ్.

౨౦౪ హా నాదా! హా రామా! హా జగదీశ్వరా! ఈ రావణుడు నీ
న్నపహరించి లంకనుఁ గొనిపోవుచుండెను. శిశుముగ నీవీ రావణుని
సంహరించి నన్ను రక్షింపుము, నీవు తప్ప వేరుదిక్కు నాకు లేదు.

౨౦౫ ఇట్లు సీత రామచంద్రుని దలంచి విలపించి పిమ్మట కైక నుద్దే
శించి యిటులఁ బలిపించెను. ఓ కైకయీ! యశస్వినయు, రామ
పత్నియునగు నన్ను రాక్షసుఁ డపహరించుటచే నీకోరిక సఫలమయిన
దని విలపించి పిమ్మట లక్ష్మణు నుద్దేశించి యిటుల విలపించెను.
ఓ లక్ష్మణా! నిష్కారణముగ నిన్ను దూషించిన ఫలమును నేను
తెంటనే యనుభవించితిని కావున కానిని నీవు మఱచి నన్ను రక్షిం
పుము.

౨౦౬ ఓ వనదేవతలారా! ఓ మృగసంఘమా! ఓ కర్ణకారవృక్షము
లారా! ఓ పక్షులారా! మీ కందరకు నమస్కరించెదను. నన్నీ
రావణుఁ డపహరించి దీసికొని పోవుచున్నట్లు నా భర్తకు మీరలు
తెలియజేసి సుకృతము సంపాదింపుకొనుడు. ఇట్లు వానిని గురించి
విలపించుచు శిష్టి పిమ్మట గొప్ప వృక్షగ్రమున గన్నడుచున్న
జటాయువును జూచి సీత యిటుల విలపించెను.

సపహరించెనని తెలియదగు, మాయాసీతయే యపహరింప బడిన
దనియు, నిజ సీత యగ్నియం దంతరానమైనదనియు చెలియనగును.
కనుకనే మాయాసీత యగ్నిప్రవేశము చేయుట యను మిషతో నిజ
సీత యగ్నినుండి బయల్పడలేనని తెలియదగును.

నిజసీత యగ్నియంగు బ్రవేశించి దాగబడి యున్న దనుటలో
అధ్యాత్మ రామాయణము, అనంద రామాయణము మొదలగు
రామాయణముల యందును, కూర్మపురాణము మొదలగు పురాణ
ముల యందును జూడదగును.

శ్రీరామాయ సలక్షణాయ వదతా త్పక్షింద్రమాం రక్షసాం,
 నాథేనాఽపహృతాంభవానితి తయాప్రోక్తః ఖగేంద్రోఽనదత్
 మాత స్త్వం స బిభే హ్యుపై న దనుజాఽధీశం నిహత్య క్షణే.
 సీత్యా త్వాం రఘురామసన్నిధి మహం నేష్యా మ్యరం
 భూమిజే. ౨౩౪

ఇత్యేవ మభయం వాక్యం వద స్త్వగపతిః పునః,
 ఉత్పత్య చ నగా త్క్లారం రథమార్గం నిరున్య సః,
 దశానన మువాచేదం వచనం భీషయం స్తదా. ౨౪౪

1-కే కే భోః పరదారచోర కిమరే ధీరం త్వయా గమ్యతే,
 తిష్ఠాఽధిష్ఠితచందనాచలతటః ప్రాప్తా జటాయు స్స్వయమ్,
 ముంచైనాం పతిజీవతాం న ఖలు చే న్మచ్చుండ తుండాహతి,
 కూర్రావస్కరణవ్రణస్థ గురసః పాస్యంతి గృధ్రాస్తవ. ౨౫౪
 కే కే లోకపతేః కళత్రమపహృ న్నో లజ్జసే త్వం కథం
 యాగే మంత్రపవిత్రి తాజ్యహృ దివ శ్వా తిష్ఠసి త్వం ఖల,
 త్వం తు బ్రహ్మకులోద్భవోఽపి కురుషే కర్మాతి నీచం కుతః,
 దుర్బుధిం త్యజ దూరత స్త్వ మధునా వేమాం విముంచ

ద్రుతమ్, ౨౬౪

సామ్నేవం ప్రతిబోధితోఽపి దనుజ స్తత్యాజ నో తాం యదా,
 కృద్ధో గృధ్రపతి స్తదాత్మచరణవ్యాఘాతత స్తద్రీథమ్
 చూర్ణీకృత్య హయా నిగదార్య చ నశై స్తుండాసినా తస్యతు,
 చిత్వా వామభుజా నగరాజ చ పునస్తే పున్దతా బాహవః.

౨౭౪

౨౩౪ ఓ గృహిరాజమా! నన్ను రావణుఁ డిష్టహరించినట్లు రామలక్ష్మణులకుఁ జెప్ప మనగా నా జటాయువు నీతతో నిట్లగుట వాక్యములఁ బలికెను. తల్లీ! నీవు భయపడినము. నేను వచ్చుచుంటిని. ఈ రాక్షసుని తుణములలో సహరించి నన్నుఁ దీసికొనివెళ్ళి రాముని సన్నిధానమునఁ జేర్చెనను.

౨౩౫ ఇట్లగయవాక్యములను జెప్పుచునే జటాయువు చెట్టునుండి పైకెగిరి రావణుని రథము నడ్డగించి వానిని భయపెట్టుచు నిటుల నా రావణునితోఁ బలికెను.

౨౩౬ ఓరీ పరదారహారా! ఇంత పనిచేసి ధైర్యముగా చెట్టుచుంటివి! ఇండుముందుము. చందనాద్రియందు నివసించెడి జటాయువువచ్చెను. పరివ్రతయగు నీమెను నిప్పుదైనను విడువుము. నీవు విడిచిపెట్టక పోయినచోఁ దీక్షమైన ముక్కలతో నీ వత్ససలమును జీర్చి చెండాడి యా రక్తమును గృహములచేఁ బాసముఁ జేయించెనను.

౨౩౭ ఓరీ రావణా! లోకేశుని కళిత్రము నపహరించి యేలసిగ్గు నొందవు! యజ్ఞమునందు మంత్రీపూత్రమైన పురోదాశమును ముక్క ముట్టుకొనినట్లున్నది. నీవు బ్రహ్మ వంశములో బుట్టియు నెందువలన నిట్టి నీచపు పనినిఁ జేయ నుద్యమించుచుంటివి! దుర్బుద్ధిని దూరముగ విడువుము. ఇప్పు దైనను నీ నీమెను విడిచిపెట్టినచో బ్రతుకుదువు.

౨౩౮ ఇట్లు జటాయువు సావముచేతఁ జక్కపడునేమో యని యాసకవిధముల బోధించెను. కాని యాదుర్బుద్ధుఁ డామెను విడువక పోయినందున మిక్కిలి కోపముతో నప్పు డా జటాయువు తన పాదఘట్టనములతో వాని రథమును జూర్జమునుగా జేసియు, కాలి గోళ్లతో గజ్జములను జీర్చివేసియు, తన కత్తివంటి ముక్కుతో రావణుని వామభుజములను భిన్నభిన్నములనుగాఁ జేసి వైచెను. కాని వరప్రభావముచే రావణుని భుజములు వెంటనే మొలచెను.

పశ్చాద్భూమిసుతాం విస్మయ్య చ శరైఃకోకిలా దృశాస్య ప్రీతి
ర్వివ్యాధ ద్విజరాజ మద్భుతతమం చోడ్డియ భూయః ఖగః,
పక్షాభ్యాం చ పదద్వయేన చ నఖై ర్మృద్ధ్వా దశాన్యేన స
శ్రాంతోఽభూ దవ కాశవా న్దశముఖ శ్చచ్ఛేద పక్షా తతః. ౨౮౪

విచ్చిన్నపక్షః పక్షీంద్రః పపాత ధరణీతలే,
అర్ధపాణో నిర్నిమేషః రామాఽఽగమనకాంతయా,
తద్భక్త్యా తద్వివక్షు స్తు న మమార ఖగోత్తమః. ౨౮-౩౦

పశ్చాద్భూమిసుతాం నీతాం లంకాం పృథి వినిర్యయా,
జటాయుషం భూపతితం నిరీక్ష్య జనకాత్మజా,
తదర్థం విలపంతీ నా నీయమానా చ రక్షసా,
కంచీ న్నాథ మపశ్యంతీ మార్గమధ్యే గిరౌస్థితాః,
వానరా న్నీక్ష్య వై దేహీ శుభాభరణసంయుతం,
కౌశేయ ముత్తరీయంతు తస్మద్ధ్యే పృథ్విపత్తదా. ౩౧-౩౨-౩౩

సంపాతిపుత్త్రీకున్దోయం మార్గమధ్యే దశాననః,
సాంత్యయిత్వా తు తం తూర్ణం లంకాం ప్రాప యథా సుఖమ్ ౩౪

౨౫ పిమ్మట రావణుడు సీతను భూమియందు విడిచి కోపముతో వాడి గల మూడుబాణములతో జటాయువును గొట్టెను. ఆ దెబ్బ తినికూడ వెనుకకు మరలక జటాయువు పైకి యెగిరి యాశ్చర్యకరముగ నటుల దిరిగి రెక్కలతోడను పాదములతోడను గోళ్లతోను రావణునిఁ బీడితునిగా శేయుచు యుద్ధము చేసి చేసి యలసటను జెందగా నా యవకోశమును జూచి రావణుడు తన చంద్రహాసముచే నాతని రెక్కలను ఛేదించెను.

౨౯-౩౦ ఇట్లు రావణునిచేత వెగఁగొట్టబడిన రెక్కలు గలవాఁడైనందున జటాయువు వెంటనే భూమియందుఁ బడియు, అర్ధప్రాణముతో గుడ్డు లేలవేసి రెప్పపాటులేక రాముని రాక కెదురు చూచుచు రామునియందలి భక్తిచే జరిగిన వృత్తాంతము నంతయు రామునికిఁ జెప్పఁదలచి మృతి నొందఁజేసుండ నుండెను.

౩౧-౩౨-౩౩ పిమ్మట రావణుడు భూమినుండి సీతను గ్రహించి లంకకు బయలు దేరెను. సీతయు భూమియందు దనకై యుద్ధముచేసి పడి పోయిన జటాయువును జూచి గుఱిపడుచు నా రావణునిచేఁ గొంద్రాపవడుచుఁ దనకు దిక్కెవ్వరిని గానక మధ్యమార్గమున నొక పర్వతమునందు గన్పడుచున్న సుగ్రీవాది వానరులను జూచి వెంటనే తన యుత్తరీయామునఁ దన యాభరణములను మూటగట్టి యా మూటను వారి మధ్యను బడవేసెను.

౩౪ సీత నపహరించి తీసికొని పోవుచున్న రావణుని మధ్యమార్గమున సంపాదిపుత్తుఁడు నిరోధింపగా నతనితో యుద్ధము చేయ వెఱచి యురనిని బలిమాలుకొని యుద్ధము లేకుండగఁ దప్పించుకొని లంకకు గుఱిముగఁ జేరెను.

గత్వైవం రావణో లంకా మసక్షిప్వాఽఽత్మనో గృహే,
తా మశోకవనే తూర్ణం స్థాపయామాస భీతితః,
నలకూబరశాపాచ్చ బ్రహ్మశాపా చ్చ రావణః,
యస్మాత్ప్రస్నిష్టు మశక్తస్తాం రక్తాం కర్తుం తథా కరోత్.

3౫-౩౬-32

అశోకవనసంపత్తిం దృష్ట్వా రక్తాభవే దితి,
పశ్యా ద్వరిష్యతి త్యేవం మత్వా తస్మిన్యవేశయత్. 3౫
నిక్షిప్తా చే దాత్మగేహే భూమిజా సర్వదా త్మనా
దృశ్యణే హి తత శ్చిత్తవిభ్రామా జాయతే ముహుః
తత స్తత్స్పర్శసంపాప్తి స్తత స్స్వస్య వినాశనం
*పూర్వశాపవశా తూర్ణం భవితేతి భియా పునః
విధాతు మనురక్తాం తా మశోకే తు వ్యనిక్షిపత్
ఏవం కృత్వా దశాన్య స్తు న్వం కృతార్థ మమన్యత. ౩౬-౪౦

పూర్వశాపానామ నలకూబర బ్రహ్మశాపా, తతః
నలకూబర శాపః.

*వ్యా--“అద్యాఽఽరభ్య దశాన్య స్తు విరక్తాం ప్రీయ
ముత్తమామ్ । హతా ద్భోక్తృతి చేత్తహి క్షణమాత్మా
స్మరిష్యతి॥ ఇతి శాపం రావణోఽపి క్రమా చ్ఛృత్వా మృతే
ర్భయాత్ । అనిచ్ఛంతీం తదాఽఽరభ్య ప్రీయం నాఽభర్ష
యచ్ఛసః” ఇతి-

3౫-3౬-3౭ ఇద్విధముగ రావణుడు లంకకుఁ జేరి సీతను దన గృహమునం దుంచకుండగ నశోక వనమున నొక యశోకవృక్షము క్రింద నుంచెను. తన గృహమునందుంచక వోవుటకుఁ గారణ మేమనగా, నలకూబరశాపము, బ్రహ్మశాపము తన కుండినందున నా శాపములవలన భయముచే నామెను స్పృశించుటకు వలను పడనందున నామెను నెట్లు లైనను దనయందనురాగముకలదానినిగాఁ జేయదలచి యశోక వనమునం దుంచెను. ఆశోక వనసంపదను జూచినచో కాముకురాలై తనయందనురాగము కలది యగునని తెలిచి యచ్చట నుంచెను.

3౮-౩౯-౪౦ తన గృహమునందు సీత నుంచినచో నామెను మాటి మాటికిఁ జూచుట సంభవించుననియు, నందుచేఁ దనకుఁ జిత్త చాంచల్యము కలిగి యామెను స్పృశించుట, బలాత్కరించుట సంభవించుననియు, నందుచేఁ దనకుండిన * పూర్వశాపములవలన బలాత్కరించుటచే నాశనము కలుగును గాన నామె నెట్లులైనను ననురక్తురాలనుగా జేసికొనఁ దలచి యశోక వనమునం దుంచి తనను గృతార్థునిగా దలంచుకొనెను.

* పూర్వశాపము లనగా నొకటి నలకూబర శాపము, రెండవది బ్రహ్మశాపము వానిలో నలకూబర శాపము—

ఒకప్పుడు నలకూబరుని సమీపమునకు వెళ్లుచున్న గంభను రావణుడు బలాత్కరించి భోగింపగా నామె పిమ్మట నలకూబరునితోఁ దనకుఁ జరిగిన పరాభవమును తెప్పగా నతఁడెట్లు రావణుని శపించెను. “ఇది మొదలుకొని తనయందనురాగము లేని స్త్రీని రావణుడు బలాత్కరించి భోగించినచో నతఁడు వెంటనే మృతి నొందుఁగాక” యని శపించెను. ఆ శాప వృత్తాంతమును రావణుడు విని యది మొదలు మరణభయముచే తనయందొచ్చులేని స్త్రీని బలాత్కరించుట మానెను.

బ్రహ్మశాపః

“పితామహస్య భవనం గచ్ఛంతీం పుంజికస్థలాం!
చుంచూర్షమాణా మద్రాక్ష మాకా శేఽగ్నిశిఖా మివ॥ సా
ప్రసవ్యా మయా భుక్తా కృతా వివసనా తతః॥ స్వయంభూ
భవనం వ్రాప్తా లోభితా నభిని యథా॥ అథ సంకపితో జేహో
మా మిదం వాక్య మబ్రవీత్॥ అద్య ప్రభృతి యా మన్యాం
బలా న్నారీం గమిష్యసి తదా తే శతథా మూర్ధా ఫలివృత్తి
న సంశయః” ఇతి-

సన్వేపం సత్కేతయో ర్నలకూబరపితామహశాపయో
ర్మధ్యే కస్య ప్రాధమికత్వ మంగీకరియతే. యది నలకూబర
శాప స్త్రైవ ప్రాధమికత్వ మంగీకరియతే తదా పుంజిక
స్థలాస్పర్శన ప్రసక్తే రభావా ద్బ్రహ్మశాప వచనాఽ
ప్రసక్తేః. యది బ్రహ్మశాపస్త్రైవ ప్రాధమికత్వం తదా
రంభాసంభోగనిర్బంధ ప్రయుక్తనలకూబరశాపస్య న కాపి
ప్రసక్తిః - ఇత్యాక్షేపే సతి సమాధియతే - నలకూబరశాప
స్త్రైవ ప్రాధమికత్వ మంగీకర్తుం న్యాయ్యం. తస్య పతివ్రతా
స్త్రీ మాత్రసంభోగనిషేధే వినియోగః. (ఉత్తరకాండే 26 సర్గే)
తేన నిస్సీమతాం పీతే రాపు స్సర్వాః పతివ్రతాః॥ నలకూబర
నిర్ముక్తం శాపం శుభ్రత్వా తతః పరం॥ ఇతి.

తతః పుంజికస్థలాయా అప్పరస్తయా తస్యా స్సంభోగే
న కాపి క్షతి రితి మన్వానేన రావణేన తస్యాం బలవ
ద్భుక్తాయాం స్త్రీసామాన్యబలాత్కరనిషేధార్థం బ్రహ్మ
శాప ప్రవృత్తి రితి వేద్యమ్.

బ్రహ్మ శాపము.

ఒకప్పుడు బ్రహ్మలోకమునుగూర్చి వెళ్లుచున్న పుంజికన్థులయను నొక యత్సరసు రావణుడు చూచి కానిని బలాత్కరించి విగత వస్త్రులుగా జేసి భోగింపఁ బెట్టుట నా దేవవేళ్య బ్రహ్మ సమీప మున కేగి రావణుడు తనకుఁ జేసిన పరాభవమును తెప్పికొనగా బ్రహ్మ కోపించి రావణుని నిటుల శపించెను. నేటి నను మొదలు ఏ యితర స్త్రీ నైనను బలాత్కరించి భోగించినచో నా రావణుని శిరము నూరు వ్రక్కలగు గాక యని.

ఇందుపై నొక యాశంక కలుగును. ఏమన నలకూబరశాప బ్రహ్మ శాపములలో నేది మొదటిది యని యంగీకరించవలయును. నలకూబర శాపము మొదటిది యనినచో నప్పుడు పుంజికన్థులను రావణుడు స్పృశించు ప్రసక్తియే సంభవింపదు. కాన బ్రహ్మశాపమునకుఁ బ్రసక్తియే యుండదు. గాననలకూబరశాపము మొదటిదనఁగూడదు. బ్రహ్మశాపమే మొదటిది యనినచో రంభాసంగభోగ ప్రసక్తియే లేనందున నలకూబరుడు శాపమిచ్చుటకుఁ గూడ ప్రసక్తియే యుండదు ఇట్లాక్షిపము రాగా సమాధానము చెప్ప బడుచున్నది. నలకూబరుని శాపమే మొదటిదని యంగీకరింపవలయును. ఇ నల కూబరశాపము పతివ్రతా స్త్రీ మాత్ర సంగభోగమును నిషేధించుట యందు మాత్రము తాత్పర్యము గలదియని చెప్ప నొప్పును. కనుకనే, ఉత్తరకాండమున “నలకూబరశాపమును వినినంతనే పతివ్రతలు సంతోషమును బొందిరి” అని చెప్పినది కూడ సంగత మగును.

పిమ్మట, పుంజికన్థుల యత్సరసు యయినందునను పతివ్రత కానందునను రావణుఁ డామెను బలాత్కరించి భోగించుట సంభ వింపగా బ్రహ్మ పిమ్మట రావణుఁ డే స్త్రీని గాని బలాత్కారముగ ననుభవించిన మరణించునను బ్రహ్మశాపము స్త్రీసామాన్య బలా త్కార నిషేధము తృతీయాజనముగా గలది యని తెలియఁదగును.

దశానన స్తత స్తీతారక్షణాయ నిశాచరీ,
 బహ్వో ర్నియుజ్య తాః ప్రిహ రహస్యేవం వచః పునః,
 యూయం నీతాం బోధయత యథా నా మాం వరిష్యతి,
 యద్యద్వస్తు ప్రియం తస్యా స్త త్తద్దేయం యదృచ్ఛయా,
 ఇత్యాదిశ్య గృహం గత్వా క ర్తవ్యం చింతయం సిత్తు. ౪౧-౪౨

అరణ్యకాండే త్రియోదశ స్సర్గ

స్సమాప్తః.

చతుర్దశ స్సర్గః.

1 శ్రీరామో హాణం నిహత్య కనకం నిర్గత్య తద్దుర్వచో
 ధ్యాయ నైబహుధా వ్రజన్మథి పునర్ద్రుప్త్యాననుజం లక్ష్మణమ్
 స్వాత్మన్యేవ మచింతయ జ్ఞానకజాం మాయామయాం లక్ష్మణో
 నో వేత్త్యేవ తథా ప్యహం తు నితరాం శోచా మ్యవిద్యా
 నృథా. ౧

జానకీమార్గణమిహ త్తత్ర తత్ర చర న్నహమ్
 కృమా ల్లంకా మనుచాప్య కరవా గ్యసురక్షయమ్. ౨
 ఇత్యాలోచ్యాన ధ తం ప్రిహ లక్ష్మణం రాఘవ స్తతః
 ౩ మేత దాగతోసి త్వం కిమర్థం భూమిజాం త్యజ్
 ఏకాకినీం తత్ర భవా న్కథం త్యక్త్వా సమాగతః
 ధనుజై హృమిజా నూనం హృతా వా భక్షితా భవేత్. ౪

౪౧-౪౨౪ పిమ్మట రావణుడు సీతారక్షణమునకై యనేక రాక్షస స్త్రీలను నియమించి వారలతో రహస్యముగా నిట్లు చెప్పెను. మార లందఱును సీతకు బోధించి నన్ను బ్రేమించునట్లు చేయుదు. అమె కెట్టమయిన వస్తువులను మీరు గనిపెట్టి తీసికొని వచ్చి యీయ వలయును. ఇట్లాలోచించి గృహమునకేగి కర్తవ్యము నాలోచించు చుండెను.

అరణ్యకాండమున పదుమూడవ సర్గము
సమాప్తము.

వదనాల్గవ సర్గ ప్రారంభము.

౧ శ్రీ రామచంద్రమూర్తి బంగారు లేడినిఁ జూపి యచ్చటనుండి బయలు వెడలి, “హలత్కృణా!” యని తనవాక్కుతో సమానముగ నుచ్చరించిన మారీచుని వాక్యమునే మనమునందు ధ్యానించుచు వచ్చుచుండ మధ్యమార్గమున లక్ష్మణుఁడు కన్నడగాఁ దనమనము నందిట్లు చింతించు కొనెను. మాయాస్తీత సంగతి లక్ష్మణుఁడు గుర్రెఱుఁగడు. అయినను నేను ప్రాకృతుఁడు వలె మిక్కిలి దుఃఖించెదను.

౨ సీతను వెదకుటయను మిషనే నచ్చటచ్చట సంచరించుచు నేను క్రమముగ లంకకేగి రాక్షస ప్రభయమును జేసెదను.

౩-౪ ఇట్లు మనమునందు రాముఁ డాలోచించుకొని పిమ్మట లక్ష్మణునిఁ గలిపి యిట్లు ప్రశ్నించెను. సోదరా! ఇది యేమి? నీవు సీతను విడచి యేల యిట్లు వచ్చితివి? అచ్చట నీ వామె నొక్కరానిని నెట్లు విడిచి వచ్చితివి? ఇప్పుటికి సీతను రాక్షసులు హరించుటయో, లేక, భక్షించుటయో జరిగియుండును.

ఇత్యుక్తః ప్రియోహితం రామం లక్ష్మణ స్తు యథాకృమమ్
భాత స్వద్వచసా తుల్యం లక్ష్మణే త్వసురేంద్రతం. ౧-౬-౭
శుత్యా మాం గచ్ఛ గచ్ఛేతి త్వరయామాస జానకీ
తథాపి నిర్లతోహం నో యదా మాం బహ్యకూషయత్
ఆవాచ్యవాదా నవద త్థాతుం శృణ్వం శ్చ తా నహం
అసంమతో ద్రితం త్వత్ర సమాగా మగ్నిజ! ధృవమ్. ౮

తచ్ఛుత్యాపి హ రఘూత్తమోఽనుజ మిదం వాక్యం తదా
నిందకమ్

సామిత్రే! భవతా యదుక్త మఖిలం సత్యం తథాఽప్యద్య తామ్
త్యక్త్వాస్త్రీ వచనం ప్రమాణ విషయం మత్వా చతేఽత్రాగతి
ర్యుక్తా నేతి వదామి తే ద్రువ మహం వత్సంతి సర్వే జనాః. ౯
ఏవం సామిత్రీణా సాకం భాషమాణో రఘూత్తమః
దురీతగ త్యోలజం ప్రాప చింతయ న్నామిజాం ముహూః. ౧౦

తత్ర ప్రేమనిధిః ప్రియాం సతు తదాఽపశ్య స్సథోత్కంఠితో
హ నీతే! దయితే! క్వ వాసి పున రిత్యాపి క్రుశ్య ముహ్యన్తుహూః
నిశ్చస్యాఽనుగిరం తరో రపి తరుం సంభావ్య నద్యా నదీం
పశ్య న్నిక్షిత ముచ్చర న్నిగదితం చోన్నతవ ల్లక్షితః. ౧౧

స్నాతు మిచ్ఛావతీ దేవి! గతా కిం త్వం నదీంప్రతి,
మాం పరీక్షితు ముద్యుక్తా లీయసే కిం నికుంజకే,
ఫలా న్యానేతు ముద్యుక్తా గతా కిం త్వం వనాంతరమ్. ౧౧౫

౫-౬-౭ ఇట్లు పలుకుట తోడనే లక్ష్మణుడు జరిగిన వృత్తాంతము నంతను గ్రహించుచుగా నిట్లురామునితో జెప్పఁకొడఁగెను. అన్నా! నీవు పిలిచినట్లు హాలక్ష్మణా! యని రాక్షసుఁడు పలుకగా విని నత నన్ను నీవద్ద కేఁగుమని క్షౌర పెట్టెను. అయినను నేను నీయొద్దకు బయలు దేరకపోగా నామెవిశేషముగా దూషించెను. ఇంతయేకాక పచించుటకు వీలులేని మాటలను బలుకగా వానిని వినుచు నచ్చట నుండుట కష్టములేక శిఘ్రముగ నిచ్చటకు వచ్చితిని. అన్నా! ఇది నిశ్చయము.

౮ రాక్షసులను విని రాముడు నింకాపూర్వకముగ నిట్లు లక్ష్మణునితో బలికెను. ఓ లక్ష్మణా! నీవు చెప్పినది నిజమైతే కావచ్చును గాని, మిఁకదిన నొక దానిని విడిచి, యాఁడుదాని మాటను బ్రమాణముగాఁ దలచి నీ విచ్చటకు వచ్చుట యుక్తముగాలేదని నే నొక్కడనే చెప్పటయేకాక వినిన వారందఱును గూడఁ జెప్పు గలరు.

౯ ఇవిభముగ లక్ష్మణునితో మాటలాడుచు రామచంద్రమూర్తి నీతనుగూర్చి చింతించుచు వేగముగఁ బర్ణశాలను సమీపించెను.

౧౦ రామచంద్రమూర్తి ప్రియురాలిని నచ్చటఁ గానక విచారపడుచు “హా నీరా! హా ప్రేయసి! ఎచ్చట నుంటివి? అని మొఱపెట్టుచు మాటిమాటికి మోహమును జెందుచు, నిట్టూర్పును విడుచుచు, పగిలి పర్వతమునుగూర్చి, ప్రతి వృక్షమునుగూర్చి, ప్రతి నదినిగూర్చి, పరుగు లిడుచు, చూచిన దానినే చూచుచు, మాట్లాడినదానినే మాట్లాడుచు నున్నట్లుఁడువలెఁ గన్పడుచుండెను.

౧౧౫ మఱియు నిట్లు విలపింపసాగెను. ఓ దేవి! నీవు స్నానమునకై నది కేగితివా! లేక నన్ను బనీక్షించుట కే పాదలో నైనను దాని యుంటివా! లేక భంజములను దెచ్చుటకై మఱియొక కాననమున కేగితివా! (అని రాముఁడు విలపించుచుండెను)

హంసా యచ్చరణావధూతగతయో జాతా స్సరోగా భృశం,
 మాధ్వీకాఽప్యథ యశ్చిణి త్యధరితా కాంతారకక్షం గతా,
 సౌదామన్యపి యత్రప్రభాఽపహసితా చాస్తే సకంపం ఘనే,
 సా కిం వా విరమే ద్ద్విషన్నిహ బహూన్స్వధేత కో వాచిరమ్.

౧౨౪

నానావృత్తాన్లతాం శ్చాపి గత్వాఽపుచ్చన్మహా రుద్రహః.
 ఉన్నతై ఇవ కాంతా రే భ్రమతి స్మరఘూత్తమః. ౧౩౪

దృష్టా దూరేఽద్య సీతే త్వం వంచితం కిం ప్రధావసి,
 భూరుహాఽంతరితా త్వం మాం కి మర్థం నతు భాషసే. ౧౪౪

హప్రేయాసి గతా కుత్ర హ సీతేతి ముహూ రుద్రహః,
 * విలప నాశ్రువ స్తూర్ణం పరిధావంశ్చ భూరుహః,

*విలపన్నితి — నను విష్ణవతారభూతస్యాఽస్య కథం
 శోక మోహా సంభవత ఇతి.

సంభవత ఏవ పురుషధౌరేయస్య, యది వా
 లోకోత్తరగుణవిశిష్టవస్తునాశ్చేఽపి తౌ న స్యాతాం, స కథం
 పురుషధౌరేయ స్సాత్, తచ్చ కథ మతిసుందరం స్యాత్,
 తయో దుభయో ర్నమస్కార ఏవ స్యాత్. ఇత్యాశంకాయాం
 పరిదుఃఖానహిష్ణుత్వేన రామస్య శోక ఇతి సమాధేయం. వక్ష్యతి
 మహాపురుషగుణవర్ణన ప్రకరణే “వ్యసనేషు మనుష్యాణాం
 భృశం భవతి దుఃఖత” ఇతి.

౧౨౪ ఓ ప్రేయసి! హంసలు నీపాదగతిచే ధిక్కరింపబడిన గమనము గలచై సోగములు (మానస సరస్సులో దాగియున్నవియని యొక ఆర్థము, సోగముతోగూడినవని మఱియొక ఆర్థము గా)హ్యము) మఱియు, నీవాశ్మాధుర్యముచే మధువు (లేన) తిరస్కృతమై యడవిలోఁ బాదలలో (లేన పట్టులలో) నుండెను. మెరుపు నీశరీర కాంతిచే నపహసింపబడి మేఘ మండలమున దాగెను. ఇన్నిటిని జయించి వానితో విరోధము పెట్టుకొనిన నీవు నశించితివా! లోక ములో బహుజన ద్వేషి విశేషకాలము జీవింపకుగదా !

౧౨౫ ఆనేక వృక్షములను, లతాకుంజములను సమీపించి రామచంద్ర మూర్తి మాటి మాటికి వాని నకుగుచు నున్నట్లుఁడువలె నటు నిటు తిరుగుచుండెను.

౧౨౬ మఱియు నిటుల సంభాషించును. ఓ ప్రేయసి! నీవు మారమునందు గనబడి శిట్లుగానే యుండినన్ను వంచించుటకై పరుగు లిడుదువేల! ఓ ప్రేయసి! చెట్టచాలున దాగియుండి నాతో మాట్లాడవేల !

౧౨౭ హా ప్రేయసి! హా శాసకి! ఎచ్చటకుఁ బోతివి? అని మాటిమాటికి రామచంద్రమూర్తి * విలపించుచుఁ జెట్టుచెట్టుకుఁ బరుగులిడుచు

* విలపించుచు ననుదాని వివరణము.

విష్వంశసంధూతుఁడగు రామచంద్రమూర్తికి శోక మోహములు సంభవించినట్లు వర్ణించుట యిచ్చట నుపపన్నముగా లేదనియు, లోకోత్తర గుణవిశిష్టమైన వస్తువు నశించి నప్పుడును మహాపురుషులకు నవి సంభవింపవనియే చెప్పవలయుననియు, అశోక మోహము లుండిన నతఁడు మహాపురుషుఁడు కానేరఁ దనియు, అని యేమి యందముగ నుండు ననియును! శోక మోహముల రెండికిని నమస్కారము చెప్ప శలయుననియు నాశంకకు సమాధాన మే మనగా ఇతరదుఃఖమును జూచి రాముఁడు సహింపలేనిచాఁడు గాన సీతాదుఃఖమును దలంచి కొని రాముఁడు దుఃఖించెను. కాని వేఱుకాదని తెలియదగు.

* హేత్వంతరవశా త్ప్రీతా ముద్దిశ్య విలలాప సః. ౧౫-౧౬
 స హి జీవిత మిచ్ఛామి భూమిజేహం త్వయా వినా
 ఏకైవ మమ భీ ర స్తి మరణేపి త్వమూలతః
 మృతస్య మమ తల్లోకే భవే త్ప్రీతా సమాగమః
 స తు మాం నిందయే దేవం రాఘవ త్వం కథం నివహ
 సమాగతో స్యనుత్తీర్య ప్రతిజ్ఞాం తు పురాకృతామ్
 ధి క్త్వాం తవ ముఖం నాహం పశ్యామి ప్రజ దూరతః

౧౭-౧౮-౧౯

స హీదృశ మభాగ్యం తు దృశ్యతే కుత్రచి ద్భువి
 రాజ్యనాశో వనే వానో వియోగో భార్యయాపి మే. ౨౦

ఇత్యేవం బహుధా రామో విలప్య తు తతఃపరం,
 ప్రాహైవం లక్ష్మణం వాక్యం జీవితే నిస్పృహో యథా. ౨౧
 అద్యైవ మృతి మేష్యామి భరతం తు భవా స్వదేవ్
 అనుజ్ఞతోసి రామేణ రాజ్యం త్వం పాలయే త్యిరమ్. ౨౨

* హేత్వంతరవశా దితి—రావణ శాచరమార్గేణ పశ్య
 తీతి మనీషయా । స్త్రీలాల్యం దర్శయ న్నేవ రాఘవోను
 శుశోచ హ॥ ఇత్యాదినా రావణప్రేషణగూఢచారాః గుప్త
 రూపేణ సమాగత్య రామస్య స్థితిం పశ్యంత స్తత్ర తత్ర సంచ
 రంతిన్మ. ఆత్మనస్త్రీలాల్యం విశేషతోస్తీతి తద్వియోగేనా
 యం మరివ్యతీతి రావణగూఢచారాణాం ద్యోతనాయ తథా
 నటతీన్నేతి.

నీరనుక్షేపించి * కారణాంతరమున మధ్యమధ్య విలపించుచు
వసమునందు గుర్రుమృదుమందెను.

౧౭-౧౮-౧౯ మఱియు నీర నుక్షేపించి రాము డిటులఁ బలవించెను.

ఓ ప్రియసి! నిన్ను విడిచి యొకక్షణమైనన నెక జీవింపజేను. మర
ణమును బొందెద మననను మా తండ్రివలన నచ్చట నొకభయము
కలదు (అది యేమన) నేను మృతని బొందినచోఁ బరలోకమున
మా తండ్రిగారిలోఁ గలిసికొనుట సంభవించును. అపుడు మాతండ్రి
యిటుల నన్ను దూషించును “నీవు వనవాస ప్రతిజ్ఞను సమాప్తిచేయుక
యిచ్చుట కెట్లు వచ్చితివి. నీముఖము చూడగూడ”దని మా తండ్రి
దూషించు ననియొడి భయ మొకటి కలదు.

౨౦ లక్ష్మణా! నావంటి నిర్భాగ్యుఁడు భూమియం దెచ్చటను మఱి
యొకడువెదకినను గన్పడదు. ఎందువలన ననగా, రాజ్యభ్రష్టతయు,
నరణ్యవాసము, ఈ రెండిటికిఁ దోడుగ భార్యా వియోగమునూడ
సంభవించెనుగదా!

౨౧ ఇట్లు రామచంద్రమూర్తి యనేకవిధములుగఁ బలవించి జీవితాశ
లేనట్లు నటించుచు లక్ష్మణునితో నిటుల బలికెను.

౨౨ లక్ష్మణా! నేనింక బ్రతుకకాలను. నీవు భరతున కొకవాక్యమును
జెప్పుము. (అది యేమనగా) మీయన్నయగు రాముని యనుజ్ఞ యయి
నందున నీవు రాజ్యమునుఁ బరిపాలించు కొనుమని (చెప్పుము)

* కారణాంతరమున ననురాని వివరణము.

రావణుఁడు నరకు లంకలోఁ బ్రవేశపెట్టిన పిమ్మట రామునిస్థితి
యెట్లున్నదో తెలిసికొని రంధ్రని రాక్షసగూఢచారులను బంపగా
వారలు కడు రహస్యముగ సూక్ష్మరూపములతో రాముని స్థితిని
గనిపెట్టుచుండిరి. రాముఁ డాసంగతి తెలిసికొని తాను స్త్రీ లోలుఁ
డని స్త్రీవియోగముచే రాముఁడు మృతినొందునని రావణుఁడు
లోగడ వినినరానికి సరిపోవునట్లు నీరను గూర్చి విలపించినట్లు నటించి
నది నిజమని రావణునకు గూఢచారులు చెప్పుదురని తలచి నర
నుక్షేపించి మధ్య మధ్య యీకారణముచే విలపించెనని తెలియదగు.

కౌసల్యాద్యా జనన్య స్తు త్వయా రక్ష్యా విశేషతః
ఇతి బుద్ధివన్ రాఘవోఽభూ దనుజేఽ తు సాంత్యితః. ౨౩

తథాఽపి రామో బహుధా విలపన్నేఽ వ సానుజః
విచిన్య న్భూమిజాం భూమా పతితం వీక్ష్య తం రథన్
హతాం స్తురంగమాంశ్చాపి విస్మయాన్వితమానసః
కించిద్దూరం గతోఽపశ్య త్తతజార్ద్రం జటాయుషమ్
రామ నామ జపంతం తిం శనై ర్గృహసి భాషితుం
అశక్తం దుధిరం చాస్యా ద్యమంతం వీక్ష్య రాఘవః
దుఃఖత స్తతస్సమీపం తు గత్వా తన్నూర్ధ్వి చాశ్శనః
నిక్షిప్య హస్తం సాగ్రహేదం వచనం తం జటాయుషమ్.

౨౪-౨౫-౨౬-౨౭

మిత్రభూతస్య తే త్వీదృ గవస్థా కి ముపాగతా
ఇతి పృష్టోఽనక స్మందం వచనం విహగాధిపః. ౨౮

ముమూర్షు ర్నహి శక్నోమి బహు భాషితు మప్యహమ్
తథాఽపి వక్ష్యే సంక్షేపా చ్ఛ్రిత్యా కురు యథోచితమ్. ౨౯

రామచంద్రో నమ స్తేఽస్తు ముషిత్యా వనిజాం రథే
స్థాపయిత్వా వ్రజంతం తం రావణం వీక్ష్య సత్వరమ్
నిరుధ్యాఽహం తద్రథాశ్వాం శూర్తీకృత్య చ తద్భుజాన్
ఛిత్వా తుండేన పాదాభ్యాం శ్రాంతోఽహ మభవం యరా
తదా స్వచంద్రోహసేన పక్షా చిచ్ఛేద మే ఖిలః
తత స్సీతాం సమాదాయ ప్రయాతో దక్షిణాం దిశమ్.

౩౦-౩౧-౩౨

౨౩ ఓ అత్మజా! కౌసల్య మొదలగు తల్లలను నీవు విశేషముగ రక్షింపవలయును, అని యిట్లు చెప్పుచున్న రాముని అత్తగారి డనేక విధముల నోదార్చెను.

౨౪-౨౫-౨౬-౨౭ ఇట్లు అత్తగారి డోదార్చినను రాముఁ డనేక విధముల విలపించుచునే అత్తగారి సమేతుడై సీతను వెదకుచు నొక్కచోట భూమియందుఁ బడియున్న రథమును, ఛిన్న భిన్నములయిన గుఱ్ఱములను జూచి, యాశ్చర్యము గలవాడై మఱి కొంతదూర మేగ భూపతితుడైన బటాయువు కన్నడెను. ఆతఁ డా సమయమున రక్తముచేఁ దడుపఁబడిన శరీరము గలిగి రామ నామమును లోపల పెల్లగ నుచ్చరించుకొనుచు పైకి మాట్లాడుటకు సమర్థుడై నొటినుండి నురుగుతోఁ గూడిన రక్తమును వెలలఁ గ్రక్కకొనుచుండెను. ఇట్టి బటాయువును రామచంద్రమూర్తి చూచి కడు దుఃఖించుచు నతని సమీపమున కేగి యా బటాయువు తెలమిదను తన చేతు నంది నిమిరుచు నిటులఁ బలికెను.

౨౮ ఓ పక్షింహా! నాకుఁ బరమమిత్ర భూతుఁడనగు నీటిట్టి మరకస్సయెందువలన? గలిగెను? ఎవనివలన గలిగెను? అని ప్రశ్నింపగా నా బటాయువు మెల్లగ నిట్లు రాముఁతోఁ జెప్పఁదొడఁగెను.

౨౯ రామచంద్రా! మరణానన్తఁడనైయున్న నేను నెక్కువగ మాట్లాడఁ జాలను. కాని సంక్షిప్తముగఁ జెప్పెదను. విని తగినటులఁ జేయుము.

౩౦-౩౧-౩౨ రామచంద్రా! నీకు నమస్కారము. రావణుఁడు సీత నపహరించి రథమనందుంచుకొని వెళ్లుచుండ నీను జూచి యతని సజ్జగించి యుద్ధముచేసి యతని రథమును, గుఱ్ఱములను, సారథినిఁ జార్జము చేయుటయే కాక యతని వామబాహువులను గూడ ఛేదించగల్గెనని. గోళతోను, పాదములతోను, ముక్కుతోడను గూడ యుద్ధము చేసి కొంత శ్రమను జెందఁగా నాయవకౌశలమును జూచి నారక్కలనుఁ దన చంద్రహాసముచేఁ దెగఁగొట్ట నేనిట్లు పడి చచ్చుటకు సిద్ధపడియు నీరాకృత ప్రాణములతో నుంటిని. రావణుఁడును బిమ్మట సీతను దిరిగి గ్రహించి దక్షిణదిక్కుగా వెడలి పోయెను.

ఇత్యుక్త్వా రామ మాహేదం భూయోపి వచనం ఖగః
 రామచంద్రో నిరర్థోహం యదహం భూమిజాం తివ
 న సమర్పిత వా స్మించ హతవా న్నాహ మాశరమ్
 తవాఽహం దాసభూతోఽపి నోపః స్తాఽభవం తవ
 తథాపి కృపయా రామ సంముఖే వసతా శ్చ ణమ్
 పశ్య స్థవంతం చక్షుర్భ్యం త్యజా మద్య క్షేభరమ్.

33-38-39

ఇత్యుక్తో రామచంద్రో స్తు విలపం స్తస్య మస్థితిమ్
 సంస్పృశ్య పాణినా తస్య శరీరం ప్రిహ తం ఖగమ్
 *మదర్థం మ్రియమాణ స్త్వం మల్లోకం ప్రిప్నుషే భువిమ్
 ఇతి బ్రువతి తం రామే తత్పాణి స్పర్శమూలతః
 గృధ్రో గతవ్యథః పశ్య న్నాశువం సంముఖే తదా
 ప్రిణాం స్తత్యాజ తం దృష్ట్వా వ్యలప ద్వాశువో ముహూః
 పశ్చాద్దామ స్వయం గృధ్రం దద్ధ్వా కాష్టచయై స్తతః
 హత్వా మృగా న్వనే రామ స్తన్నాంసం పక్షిణాం పునః
 గృధ్రరాజస్య ముక్త్యర్థం జలం చ ప్రదదౌ కృమాత్.

39-32-35-37 4

* మదర్థ మితి - ఆగ్నేయపురాణేఽప్యేవ మేవ ప్రీతి
 పాదితం - తథాహి - విష్ణోః కార్యం సముద్దిశ్య దేహత్యాగో
 యతః కృతః తతో వైకుంఠ మాసాద్య ముక్తో భవతి మానవః॥
 ఇతి- ఆశ్చమేధి కేఽప్యేవ మేవ భగవద్వచనం సమ్యగ్గృశ్యతే-
 “ప్రణాం స్త్యజతి యో మర్త్యో మాం ప్రపన్నోఽపి మత్కృతే।
 బాలనూర్యప్రకాశేన ప్రజే ద్యానేన మద్గృహ మితి.”

33-34-35 ఇట్లు చెప్పి జటాయువు తిరిగి రామునితో నిటులఁ బలికెను. రామచంద్రా! నీకాసుడనగు నేను ప్రభువగు నీ కేమియు నుపకారము చేయలేక పోతిని గదా? రావణుని జంపి నీతను నీకు సమర్పింప లేనందున నిరర్థకఁడ నైతి నని విచారపడుచుంటిని అయినను దాసుని యందు దయయుంచి తీరాకాలము నాకు సమ్మఖండవై యుండి నచోఁ గండ్లార నిన్ను జూచుచు నింక శరీరమును విడచెదను.

36-37-38-39 ఇట్లు జటాయువు పలుకగా నతని దుస్థితినిగూర్చి రాముఁడు కడు విలపించి తన హస్తముతో నతని దేహము స్పృశించి నమియించు నిటులఁ బలికెను. ఓ పక్షిందా! * నా నిమిత్తమై మృతినై బొందుచున్న నీకు నా లోకము పూర్తియైనది. ఇది నిశ్చయము. ఇట్లు రాముఁడు చెప్పుచుండగా నే శ్రీరామ కర స్పర్శమున సర్వభాషలు తొలగి జటాయువు వ్యక్తతతో రామునిఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూచుచు బ్రాణముల విడచెను. మృతుడైన యా జటాయువును జూచి రాముఁడనేక విధములఁ బలవించెను. పిమ్మట రామచంద్రుఁడు తాను స్వయముగఁ గలెలను వెచ్చి యా జటాయువునకు దహన సంస్కారము చేసి పిమ్మట మృగములను వేటాడి యా మాంసమును చెచ్చి పక్షులకు జటాయుప్రీతికై వాని ముక్తికై బలివేసి నివాపాంజలుల (తర్పణముల) గూడ నిచ్చెను

* నా నిమిత్తమై యను దానివివరణము:—

అగ్నేయ పురాణమునఁగూడ నిటులనే చెప్పబడినది. “విష్ణుకార్యము నుద్దేశించి యెవఁడు దేవాత్యాగము చేయునో, అతఁడు వైకుంఠము నొందగలఁడని”. మఱియు, ఆశ్వమేధ పర్వమునఁగూడ భగవద్వచన మిటులనే కన్పడును.

“నా నిమిత్తమై యెవఁడు పాపములను విడచునో, అతఁడు బాలసూర్యుని సగిది ప్రకాశించు విమానము నధిరోహించి నా గృహమున కేగు నని”. కాన నాలోకమున కేగెదవను రామవచనము యుక్తి మయినదని తెలియఁ దగును.

దివ్యరూపధరః పశ్చాద్విమాన మధిరుహ్య సః,
శంఖచక్రిగదాపద్మకీరీటవరభూషణైః
ద్యోతయ స్ప్రితవసనః స్త్రూయమానో మహర్షిభిః,
క్వతాంజలిపుటో భూత్వా తుష్టావ రఘునందనమ్. రం-రగృ

పరధనపరదారవజ్జితానాం
పరగుణభూతిషు తుష్టమానసానామ్,
పరహితనిరీతాత్మనాం సుసేవ్యం,
రఘుపతి మంబుజలోచనం ప్రపద్యే. ర౨౪
రతిపతిశతకోటి సుందరాంగం

శతపథగోచరభావనావిమూరమ్,
యతిపతి హృదయే సదా విభాంతం,
రఘుపతి మార్త్తిహరం ప్రభం ప్రపద్యే. ర౩౪

ఇత్యేవం స్తువత స్తస్య ప్రసన్నోఽభూ ద్విఘ్నూత్తమః,
ఉవాచ గచ్ఛ భద్రంతే మమ విప్రోః పరం పదమ్,
ఇత్యుక్తః పక్షిరాజోఽపి రామం సత్త్వా తదాశ్చయా,
విమానేన యయా దివ్యం వైకుంఠం * శాపమోక్షవాక్,
తం దృష్ట్వా సాధుశబ్దం తు సర్వేఽకుర్వ న్నహర్షయః.

ర౪-ర౫-ర౬

*శాపమోక్షవానితి—పూర్వం జటాయుర్నామ కః
శస్త్రి శాపం కః కిమర్థం దత్తవా నిత్యాశంకా సముదేష్యతి.
అత్యేవం సమాధేయం. జటాయుషః పూర్వజన్మవృత్తాంతః—
‘బృహద్రాక్షరాజన్యనికటం గౌతమః పునః, గత్వా తత్ర

౪౦-౪౧౫ ఐమ్మట జటాయువు దివ్యరూపము భరించి తన నిమిత్తమై వచ్చి యున్న విమానము నధిరోపించి శంఖ చక్ర గదా పద్మ కిరీట భూషణాదులచే దిక్కులను బ్రకాశింపజేయుచు పీఠాంబర ధారియై సాక్షాద్విష్ణు సదృశమైన యాకారము గలిగి మహద్గుణచే స్తోత్రము చేయఁబడుచు తాను జేతులు జోడించి శ్రీరామనకు నమస్కరించి యిట్లు స్తుతించెను.

౪౨౫ ఓ రామచంద్రా! నీవు పరశన పరవారాభిలాషలేనివారలకును, పరులగు సుండలను జూచి సంతోషించు వారలకును, సేవ్యుడవై యుంటివి, ఇట్టి నిన్ను శరణు పొందుచున్న వాఁడను.

౪౩౫ ఓ రామచంద్రా! నీవు శతకోటి మర్మగులతో సమానమైన యంతు ముచే నొప్పుచున్న వాఁడవును, శతపథ బ్రాహ్మణాది వేదముల యందు జెప్పబడిన మహిమగలవాఁడవును, భావనా దూరఁడవును, మరుల వృద్ధుల పుండరీకముల భాసించువాఁడవును, లోకనాయకుఁ డవును, భక్తబాధానివారకుఁడవునై యుంటివి. ఇట్టి నిన్ను శరణు పొందుచున్న వాఁడను.

౪౪-౪౫-౪౬ ఇట్లు జటాయువు దివ్యరూపభరండై స్తోత్రము చేయుచుండ రామచంద్రమూర్తి పృసన్నుడై యతనితో నిటులఁ బలికెను. “నాయనా! నీకు శుభము గలుగుగాక. కాశ్యపమైన నా వైకుంఠ లోకమునకుఁ బోమ్మ” అని చెప్పగా పక్షిందుగ్ధును రామనకు నమస్కరించి సెలవుగైకొని * కాపముక్తుడై విమానముతో వైకుంఠ మున కేగెను. విమానారూఢుడై వెడలుచున్న యా జటాయువును మునులు చూచి యనేకవిధముల స్తుతజేసిరి.

* కాపముక్తుడు:-పూర్వము జటాయు వైష్ణవు? అతనికి కాపము నెవ్వ డెందులకై యిచ్చెను, అనియెడి యాశంక కలుగును. దానికి సమాధాన మి క్రిందివిధముగఁ జూడదగినది. (జటాయు పూర్వ జన్మ వృత్తాంతము.) బ్రహ్మదత్తుడను రాజు పూర్వమొక దుండెను.

అహో! యక్ష్మోగినాం యోగై ర్దుష్ప్రాప్తం రామదర్శనమ్
 నైవం దశరథస్యాపి పితౄ రాభగ్య మభూ దహో!,
 యదభూ ద్దృఢ)రాజస్య మృత్యుకాలే మహాసుఖమ్,
 క్వ రామః క్వచ గృహో)ఽసౌ తథా పృష్టార్థగడై హికమ్,
 చకార స్వయమేవాత్ర) భక్తి రేవహి కారణమ్,
 ఇతిస్తువంతో మునయో వ్యాశ్రమా న్ప్రపు రాత్సనా||

౪౭-౪౮-౪౯

చిరం స్థిత్యా భుక్త్వా సుఖ మునానసః, వస్తుత్తరశతం
 వర్షా బుభుజే తత్) గౌతమః, ఏకదా భోజనే మాంసం
 దృష్ట్వా)ఽసౌ కు)ద్ధమానసః, గృహో) భవేతి తం శప్తా పున
 స్తత్ప్రార్థనావశాత్, శాపముక్తిం దదౌ రామహ స్తస్పర్శా
 త్తవేతి వై, సవవాఽయం జటాయుశ్చ రామస్పర్శా ద్విముక్తి
 మా" ఇతి. కించ"ముఖం పవిత్రం యదిరామనామ్నా హస్తా
 పవిత్రౌ కురుతేచ రానం, పాదౌ పవిత్రౌ కురుతేచ యాత్రా
 మనఃపవిత్రం కురుతేచ నివా" ఇత్యనేన రామనామ్నా తస్మై
 ఖస్య పవిత్రీతస్యేన తస్య శ్రీరామకృపాపాత్రీతా త్వన్తై
 వేతి వేద్యమ్.

ఆశ్చర్యరామాయణే అరణ్యకాండే

చతుర్దశ స్సర్గ స్సమాప్తః.

౪౭-౪౮-౪౯ పిమ్మట మహమ్మలు జటాయువు నట్లు స్తోత్రము చేయ
మొనరిడెరి. ఏమి యాశ్చర్యము, యోగులకు గూడ దుర్లభమైన
రామదర్శనము గృహస్థరాజునకు మృత్యుకాలమున గలిగెను. ఇతని
పుణ్య మరణ్య మైనది. రాముడెక్కడ. పక్షియెక్కడ, అట్లయినను
నీ పక్షిరాజునకు దహనసంస్కారమును రామచంద్రమూర్తి స్వయం
మగఁ జేసెను ఇట్టి మృత్యువు తిండియగు దశరథునకు లేక
పోయెను. భక్తియే కదా దీని కంతకును కారణమని మునుఁ డస్తోత్ర
ముల జేయుచుఁ దమ తమ యాశ్చర్యముల కేగిరి

అతని సమాపమునకు గౌతమమహర్షి తెల్పి యతనిచే గౌరవింపబడి
కొంతకాల మచ్చట సుఖముల ననుభవించుచుండెను. అచ్చట గౌత
ముఁడు నూట యరువది సంవత్సరము బుండెను. ఒకప్పుడు భోజన
ములో మాంసమును వడ్డింప నా గౌతముఁడు కోపగించి “నీవు
గడ్డ వగుమని” రాజును శపింపగా నతఁడనేకవిషముల గౌతమునిఁ
బ్రోక్షింపగా గౌతముఁడు కనికరించి శాపముక్తినిఁ జెప్పెను. ‘ఓ
రాజా! నీవు గృహస్థరూపముతో నుండుచుండ నెప్పుడు స్త్రీరా
ముని హస్తస్పర్శము నీకు గలుగునో, అప్పుడు ముక్తి నొందెదవు.
శాపవిముక్తి కలుగును’ అని చెప్పెను. రాబ్రహ్మదత్తుడే యీ
జటాయు యెయ్యెను. ఇప్పుడు రాముని హస్తస్పర్శముచే ముక్తి నొందె
నని తెలియ దగును. మఱియు, “రామనామముచే ముఖము పవిత్ర
మగుననియు, రామకార్యమునుగూర్చి దానము చేసినచో హస్తములు
పవిత్రము లగుననియు, రామాలయమునుగూర్చి ప్రయాణముచేసిన
పాదములు పవిత్ర మగుననియు, రామునియందు ధ్యాన నిష్ఠవలన
మనస్సు పవిత్ర మగుననియు జెప్పబడియుండుటచే రామనామముచే
జటాయుముఖము పవిత్ర మయ్యె. కాన నితఁడు రామానుగ్రహ
పాత్రుఁ డగుట యహఁమేయని తెలియదగును.

అరణ్యకాండమున పదునాల్గవ సర్గము

సమాప్తము.

పంచదశస్సర్గః.

పశ్చాత్తత్సంయుతో రఘుపతి స్తస్మాద్వినిగ్ధస్య సః
 సీతాన్వేషణ మాచర న్నదనదీవృత్తాద్విగుల్భే వ్యథ
 ప్రాప్తౌ హైవం త్వనజం వచోఽన్యవిపినే తాం మార్గము త్వం గత
 సీతాన్వేషణ మాచరామి విపినే త్వస్మిం స్తథాత్వం కురు. ౧

ఏవం కృతం చే దావాభ్యాం మార్గణం చ ద్మృతం ధవేత్
 ఇత్యుక్త స్తు తథే త్యుక్త్యా యయా వన్య ద్వసం తు సః. ౨

రామోఽపి విలప న్భూయః గుల్మౌ క్షుల్బం తు సంచరన్
 అన్వేషణం భూమిజాయాః కృతవాం స్తద్వినే ఘనః. ౩

ఏతస్మి న్నంతరే దుద్రీ సుమారుహ్యౌ వృషం నిజమ్;
 పార్శ్వత్యా సహితః ఘే తు సంచర న్విత్త్య రాఘవమ్
 ననామ తస్మై గిరిజా పప్రీచ్ఛ గిరిశం తతః. ౪

యస్మై నమసి కోవాఽయం మహ్యం బ్రాహ్మీతి జాయయా,
 పృష్టః ప్రాగైహ గిరిశోఽపి రామవృత్తం యథాకామమ్.
 ౫

రామ స్సాక్షాత్పురం బ్రహ్మ రాఘవో మమ దైవతమ్,
 జహేర రావణ స్తస్య భార్యాం తన్నూలతోఽధునా,
 విలప న్భూమిజాం దేవీం తత్రతత్ర చ మార్గయన్,
 పరిభ్రమతి దేవ్యద్య కాననేఽస్మిం ఛుచాన్వితః. ౬-౮

చదునై దవసర్గ ప్రారంభము.

- ౧ ఆనంతరము రామచంద్రమూర్తి లక్ష్మణసమేతుడై యచ్చటనుండి బయలు వెడలి నదులు, నదీముఖములు, పర్వతములు, వృక్షములు, పాదలు మొదలగువానిలో నీతను వెదకుచు లక్ష్మణునితో నిటులఁ బలికెను. నీవును, నేనును నిచ్చటనే యుకచోటనే వెదకుటచే నాలస్య మగును గాన, నీవు మఱియొక యరణ్యమునకు వెడలి నీతను వెదకుము. నే నీ యడవిలో వెదకెదను. నీవు నేను జెప్పినట్లు చేయుము.
- ౨ మన మిద్వరము నీత నిటుల వెదకినచో శిఘ్రిముగ వెదకుట యగును. అని యిట్లు చెప్పటతోడనే యట్లనే చేయుదునని లక్ష్మణుఁడు సమీపారణ్యమున కేగెను.
- ౩ రాముఁడును దిరిగి నీతనుగూర్చి విలపించుచుఁ బ్రతిపాదయొద్ద కేగుచు నీతను నవ్వనమునందు వెదకుచుండెను.
- ౪౫ ఈ సమయమున శంకరుఁడు వృషభారూఢుడై పార్వతితో గూడి విలాసము గా నాకాశమున సంచరించుచుఁ గ్రిందిభాగమున నరణ్యమున నీతను వెదకుచున్న రామునిఁ జూచి నమస్కరింపగాఁ బార్వతి యిట్లు శంకరునిఁ బ్రశ్నించెను
- ౫౫ నాథా! నీవెప్పుని నమస్కరించితివో యతఁ డెవ్వడు? నాకుఁ జెప్పుము. (లోకనంద్యుఁడవగు నీచేఁగూడ నమస్కరింపదగిన నాఁ డెవ్వఁడుండ నని సందేహముతో నడిగెను). ఇట్లు పార్వతీచేఁ బ్రశ్నింపబడి శంకరుఁడు రామవృత్తాంతము నంతను జెప్పి మఱియు నిట్లు చెప్పు దొడగె.
- ౬-౪౫ ఓ పార్వతి! రాముఁడనీ సాక్షాత్తురబ్రహ్మము, నా కభీష్టదైవము. ఈ రాముని భార్యను రావణుఁ డపహరించెను. అందు మూలమున నిప్పుడు నీతనుగూర్చి విలపించుచు నిచ్చటచ్చట వెదకుచు నీ యరణ్యమున దుఃఖాకాంతుడై తిరుగుచుండెను.

ఇత్యుక్తా సా పతిం ప్రిహ నాథాయం రాఘవః పునః,
 పరబ్రహ్మైవ చే దస్య దుఃఖం కిం వద మేనసః,
 ఇత్యుక్త శృంకరః ప్రిహ గత్వా త్వం తు పరీత్య తమ్,
 సమాగచ్ఛ త్వహం తావ ద్వసేయ మిహ పార్వతి. ౮-౯౫

ఇత్యుక్తా గిరిజా గత్వా సీతావేపథరా తతః,
 కాననే గుల్మమధ్యా త్నా హసంతీ చ సమాగతా,
 రాఘవం ప్రిహ కి మిదం కి మర్థం త్వ మిహగతః,
 మనస్తేషణకారీవ దృశ్యసే త్వ మిహ౭౭వృజ,
 ఇత్యాహూతో రాఘవోఽపి ప్రిహేదం వచనం తు తామ్.

౧౦-౧౧-౧౨

త్వా మహం వేద్మి గిరిజాం త నైత క్వేషధారణం,
 న యుక్త మితి మన్యేహం గచ్ఛ భర్తృంతికం మృతమ్,
 ఇత్యుక్త్యా నిజరూపం తు దర్శయామాస రాఘవః,
 తత స్సా విస్మితా నత్వా రామం సంస్తుత్య నైకధా,
 తదాజ్ఞాం ప్రిప్య గిరిజా నిజరూపధరా పునః
 సమాజగామ గిరిశం లజ్జయాఽవనతాననా. ౧౩-౧౪౫
 పరీత్య తాం శివః ప్రిహ త్వయా కింను పరీక్షితః,
 రాఘవ స్త్వితి పృష్టా సా నోత్తరం ప్రిహ లజ్జయా
 తదా వ్రాహ శివో బాయాం యత స్త్వం భూమిజాఽఽకృతిం
 ధృత్వా మోహయితుం రామం గతవ త్యసి భామిని
 తత స్త్వం గచ్ఛ తం రామం యతోఽన్యం త్వ మకామయః
 ఇత్యుక్తా సాఽపి గిరిజా నత్వా శంకరమాహ సా. ౧౫-౧౬-౧౭౫

౮-౯౪ ఇట్లు చెప్పినతోడనే పార్వతికి సంశయము కలిగి శంకరునితో నామె యిటులఁ బలికను. నాథా! నీవు చెప్పిన విధముగ నీ రాముఁడు పరబ్రహ్మమే యైనచో ఎటుల దుఃఖంపఁ గారణమేమి? (అనగా పరబ్రహ్మకు, శోక మోహము లెట్లుండును?) అని ప్రశ్నింపఁగా శంకరుఁడు పార్వతితో నిటులఁ బలికను. ప్రేయసి! నీకట్టి సంశేష ముండినచో వెళ్ళి యతనిని ఒడిఁగించి రమ్ము. నీవు వచ్చు దనుక నే నిచ్చటనే యుండెదను. సంశయింపకుము.

౧౦-౧౧-౧౨ ఇట్లు చెప్పటతోడనే రాముని పరత్వమును బడిఁగింపఁ దలచి శంకరుని యుజ్జ నొంది యరణ్యమున కేగి యొకపాదనుండి నీతా వేషముతో నవ్వుకొనుచు రాముని సమీపించి 'ఇది యేమిటి? ఇట్లు వచ్చితిరేల! నన్ను వెదకుచున్నట్లుంటిరి. ఇటు రండు'. అనెను ఇట్లు పిల్వబడి రాముఁడు నామెతో నిటులఁ బలికను.

౧౩-౧౪౪ ఓ దేవి! నీవు పార్వతి వని నాకుఁ తెలియును. నీ కీ వేషభారము కూడని పనియని తలంచెదను. శిష్యుముగ నీభర్తయొద్దఁ కేగుము. ఇట్లు చెప్పి యామెకుఁ దన నిజరూపమును సందర్శింపఁజేసెను. పిమ్మట నా దివ్యరూపమును జూచి యాశ్చర్యము నొంది రామునకు నమస్కరించి యనేకవిధముల స్తుతించి వాని యుజ్జనొంది నిజరూపమును పార్వతి తిరిగి భరించి శ్రవునియొద్దకు వచ్చి సిగ్గుచే దలవంతుకొని నిలువబడెను.

౧౫-౧౬-౧౭౪ పరమేశ్వరుఁ డామెను జూచి "రామునిఁ బడిఁగించితవా? అని ప్రశ్నింపగా నామె సిగ్గుచే సమాధాన మియనందున శ్రేణుడు గృహించి యిటులఁ బలికను. ఓ ప్రేయసి! నీవు నీతావేషమును భరించి రామునిఁ బడిఁగింప నేగితివి. నీవితరుని గోరి వెల్లితివి కాన నీ వచ్చటకే యేగుము, అటులతోడనే పార్వతి శంకరునితో నమ స్కార పూర్వకముగా నిట్లు పలికను.

త్వయైవ ప్రేషితా రామం పరీక్షితు మహం గతా
 జిజ్ఞాసయా పరిత్వస్య నతు కామనయా వ్రజిష్మ
 కథ మేవం ధిక్కురుషే స్రగీనీన పరమేశ్వర
 ఇత్యుక్త్వా సాంత్యయిత్వా చ నృష సూరుహ్య పార్వతీ
 శంకరాయ తతో రామనూహత్యుం కథయం త్యగాత్ .

౧౮-౧౯-౨౦

మార్గయిత్వా చ సౌమిత్రీ హృభుజాం తత్ర తత్ర తామ్,
 సమేత్య భ్రాతృనికటం లక్ష్మణః పాహి రాఘవమ్. ౨౧
 రావణేన హృతా సీతే త్యచాదీ ద్విహగాధిపః,
 కిమత్ర మార్గణే నానాం దక్షిణాశాం వ్రజావ తత్
 ఇత్యుక్త స్స నాస్రవోఽథ లక్ష్మణేన సమన్వితః,
 క్రమా ద్వానా న్యతిక్రమ్య ఒహూని చ తతః పరమ్
 కృష్ణానదీం చ తీర్త్వాఽసౌ ప్రయయా దక్షిణాం దిశమ్.

౨౨-౨౩౪

ఏవం రామ స్ససౌమిత్రీ ర్నిర్గతో దక్షిణాం దిశమ్,
 బాలకృష్ణాతుంగభద్రాసంగమస్థల మాగతః,
 * సంగమేశస్తు యత్రాసీ దలిగ్గిణా సుప్రతిష్ఠితః,
 తత్ర గత్వా జలే స్నాత్వా స్తుత్వా నత్వా చ శంకరం,
 తదనుగ్రహ మాసాద్య విశ్రామ్య నిరగా త్తతః. ౨౪-౨౫౪

* అస్మిన్విషయే పౌరాణికే గాథా ప్రేషం దృశ్యతే.
 “భూమిజాం విచర నామ స్స సౌమిత్రీ ర్వనే చరన్ . సంగమ
 స్థల మాగా త్ర ద్దృష్ట్వా పాహిఽచుజోఽగ్రజమ్ ॥ భ్రాత
 శ్శృభాయమానేఽస్మిం స్తుంగభద్రానదీతటే । అనేకశాఖా

౧౮-౧౯౨౦ నా భా' పురుషు లెంతైనను సాహసులు. మారేకదా రాముని
 ఒరీక్షించి రమ్మని పంపి యిట్లు మాట్లాడుచుండిరి. రాముని పర
 త్యమునుఁ బరీక్షింపగోరి వెల్లితినిగాని కామనచే వెల్లినదానను
 గానని తెలిసియు నిట్లు ధిక్కరించుట న్యాయమా? ఓపరమేశ్వరా!
 ఆనుగ్రహింపుము, అని వేడికొని వృషభారూఢురాలై శంకరుని
 తోఁ దిరిగి కైంకర్యమున కేగు నపుడు తాను స్వయముగ జూచిన
 రాముని మహత్త్వమును ముచ్చటించుచు నేగెను.

౨౧ లక్ష్మణుఁడు నచ్చటచ్చట నితరవనమున సీతను వెదకి వేసారి రాముని
 సమీపమునఁ దిరిగి వచ్చి రామునితో నిటులఁ బలికెను

౨౨-౨౩ అన్నా ! రావణుఁడు సీతి నపహరించెనని మనకు జటాయువు
 చెప్పినపుడు మన మిచ్చట వెదకుట నిష్ప్రయోజన మని తలచెదను.
 దక్షిణదిశ కేగుకము ఇట్లు పలుకఁగా రాముఁడును నట్లే యేగుచుము.
 అని లక్ష్మణునితో గూడ బయలుదేరి యనేకారణ్యముల నతిక్ర
 మించి కృమముగ కృష్ణాతీరమునకు వచ్చి యానదిని దాటి యచ్చట
 నుండి దక్షిణదిశకు బయలుదేరెను.

౨౪-౨౫ ఇవిధముగ రామచంద్రమూర్తి లక్ష్మణసమేతుడై దక్షిణముగ
 * నడుచుచు నక్రమహర్షిచే బ్రహ్మస్థలపబడిన సంగమేశ్వరుని క్షేత్ర
 మగు బాలకృష్ణా తుంగభద్రా సంగమస్థలమునకు వచ్చి యచ్చట
 స్నానమాచరించి సంగమేశ్వరుని నభిషేకించి స్తుతించి నతు లానర్చి
 శివానుగ్రహమును సంపాదించుకొని కొంచె మచ్చట విశ్రమించి
 పిమ్మట నటనుండి బయలుదేరెను

* ఈ విషయమున నితర పురాణగాథ కూడ నీ క్రిందివిధముగ
 గన్పడుచున్నది. (ఎట్లనగా)

“రామచంద్రమూర్తి లక్ష్మణ సమేతుడై వనమున గుమ్మరుచు
 సంగమస్థలమునకు రాగా లక్ష్మణు డీ క్రింది విధముగ రాముని
 బ్రశ్నించెను. అన్నా ! సకల శోభాయ మాన మగు నీ తుంగభద్రా

సహితో నివాసః పక్షిణాం తథా॥ యాత్రాకాణాం మునీనాం
చ వాసభూతో వటస్తరుః । చకాస్తి తేన సహితం క్షేత్ర
మేతన్మనోహరం॥ అత్ర విశ్రాంతి మాసాద్య పశ్చాదావాం
ప్రజేనహి । కించై తత్రేత్రనామాఽనిదేవతే శ్రోతు మప్యహమ్
వాంఛామి కృపయా బూహీ శ్యేవం పృష్టోఽనుజేన సః॥
ప్రాహైవం రామచంద్రోఽపి తత్రేత్రవిషయం పునః । పురా
పూసంగవశతః కేనచి న్మునినా మమ । యదుక్తం వచ్చ్యచాం
తత్రే శృణుతా క్షేత్రసంగతిమ్.

ఏతత్క్షేత్రస్య నాథోఽభూద్విశేషః కారణాంతరాత్,
కాశీవిశ్వేశ్వరో హ్యత్ర) సమేత్యాసీ దితి శుతమ్॥

తతోఽత్రిమునినా భ్రాత శ్శివలింగం ప్రతిష్ఠితమ్ । బాల
కృష్ణా తుంగభద్రా సంగమస్థల హేతుతః । సంగమస్థలనామాఽఽ
సీదేత త్రేత్రస్య చానుజ.

క్షేత్రేస్మిన్మునయః కేచి త్పురా కృత్వా తపోస్పరాః ।
ముక్తిం చదుర్లభాం ప్రాపు ర్గర్హ నామ సృష్టిహా॥ తప
స్తప్త్యా సంగమేశప్రసాదం ప్రాప్య వై తతః ॥ కైలాసం
ప్రాప్తవా నిగించ దేవస్వామీ సృపోత్తమః । పంగదేశాధిపః
కించ సఖా తస్య ద్విజోత్తమః॥ జనస్వామీతి విప్ర శ్చ సంగమే
శస్య పూజనాత్ ॥ కైలాసే ప్రమథేషు ద్వావగాతాం చ
ప్రధానతామ్ । కించైతస్మిం భుభక్షేత్ర సంగమేశప్రసాదతః॥
పరం పదమవాపు శ్చ బహువో మానవాః పునః ।

నదీతీరంబున ననేక శాఖా సమన్వితమై మృగ పక్షి సంతానముల పెక్కిరింపితి నీవాసస్థానమై యాశ్రయింపఁగలను మనులకును నిలయుమై యొప్పు నీ మాహాట వృక్షముతోఁగూడిన యీ తేత్రము చాల మనోహరముగా నున్నది ఇచ్చట గొంత తడవు విశ్రమించి తరుపరి ప్రయాణోన్ముఖుల మయ్యెదముగాక!

మఱియు, ఈతేత్ర మెద్దియో, దీనికధినాథుడెవ్వడో విన గుతూహలముగా నున్నందున నాయందు దయ యుంచి తెల్పు వేడుచున్నాను, అని లక్ష్మణుఁ డడుగ శ్రీరాముఁడెట్లు పలికెను. నీయిష్టముచొప్పున తేత్రనాథుని దర్శించి యిచ్చట గొంచెము విశ్రమించి విశ్రాంతి కైకొందుము గాక

లక్ష్మణా! ఈ తేత్రము సంగమేశ్వర తేత్రము. దీని మాహాత్మ్యమును గురించి యొక మహర్షి ప్రసంగవశమున నుడికెను. దానిని సవిస్తరముగా జెప్పెదను వినుము.

ఈ తేత్రమున కధినాథుఁడు విశ్వేశ్వరుఁడు- కొండొక కారణమున కాశీ విశాలాక్షుఁడై నిచటి కీర్తించెననియు తరుపరి అత్ర మహర్షిచే నీ శివలింగము నపరివారముగ ప్రతిష్ఠింపబడెననియు, బాలకృష్ణ తుంగభద్రానదుల సంగమస్థల మగుటవలన నీతేత్రము సంగమేశ్వర తేత్రమనియు చెప్పఁబడుచున్నది.

ఇంకను దీని మాహాత్మ్యమును జెప్పెదను వినుము. ఈ తేత్రమున ననేక మాహాత్ములు, రాజులు సంగమేశ్వరుని దర్శించి తపస్సుచేసి మోక్షము నొంది యున్నారు గదమహారాజును నీ తేత్రమున దపముచేసి సంగమేశుని ప్రసాదమువలన కైలాసమును బొందెను. వంగదేశాధిపతియగు దేవస్వామి యను రాజును, అతని స్నేహితుఁడగు జనస్వామియను బ్రాహ్మణుడును నిచ్చటను వచ్చి సంగమేశ్వరుని బూజించుటవలన శంకరుఁడు ప్రత్యక్షమై యా భక్తుల నిర్గురమ విమానమున తన లోకమునకు దీసికొనిపోయి తన ప్రమథగణములలో ముఖ్యులనుగాఁ జేసెను. ఇంక ననేకులు ఈ తేత్రమున సంగమేశుని యుగ్రహమునొంది పరమపదము నొందిరి.

నిర్లత్యైవం రాఘవోఽపి లక్ష్మణేన సమన్వితః,
భూమికాన్వేషణం కుర్వ స్సంచచార వనాంతరే.

-౨౩-౪

కించ దృష్టో వటతరు స్తథా ఫేనిలభూరువాః॥ పురా తాల
ధ్వజో నామ సింహకేతుః క్రమా ద్ధ్రువమ్ । పౌరబృకర్మవశత
స్వభూతాం చ శూరా ఇమాః॥ ఏతో కలియుగాంతం చ స్థిత్యై
వం తు తతః పరమ్॥ పృథ్వాతౌ శివసాయుజ్యం భవేతా మనుజ
ధ్రువమ్.

జేవమీథ శ్చంద్రవంశ్య స్తప స్తప్తాఽ త్రీ సిద్ధిమాన్॥
తస్మా దేత త్పుణ్యాత్థిర్థం వర్జితం కః క్షమాఽవనా॥ దర్శనా
త్సంగమేశస్య తథా తే భ క్తమానవాః॥ బాలకృష్ణాతుంగభద్రా
జలస్నానేన హి ద్భ్రుతం॥ పున రావృత్తిరాహిత్యం పౌష్ప్యం
తీతి వదం స్తతః । లక్ష్మణేన వినిర్గత్య రామ స్తద్వటసన్నిధౌ॥
ప్రవిశ్య శీతచ్ఛాయాయాం క్షణం విశ్రాంత్య నైతతః । స్నా త్వా
సంగమతీర్థేతు సంగమేశ్వరసన్నిధిమ్॥ గత్వాఽభిషేచ్య సంపూజ్య
సంగమేశం తు భ క్తితః.

సంగమేశప్రసాదం చ పౌష్ప్య భూయా వటం పృతి
సమాగత్య చ తస్యాథ శ్చాయాయా ముపవిశ్య చ । విశ్రాంతిం
పౌష్ప్య చ తతో నిరగా త్ప్రశ్చిమాం దిశమ్॥ ఇతి. బ్రహ్మకై
వర్తపురాణాంతర్గత తత్ఫలపురాణేవిశేషతః ద్రష్టవ్యం. ఏత త్తేత్ర
మిదానీం గర్తపురీ తెనాలిగ్రామద్వయాంతరాభీయధూమశేకట
మార్గమధ్యస్థసంగమదేవస్థాన మితి వదంతి. తత్రావూర్వోక్త
లక్ష్మణసదృశవా ది త్యలం విస్తరేణ.

౨౬౪ ఇన్ద్రియముగ రామచంద్రమూర్తి లక్ష్యణసమేతుడై యచ్చటసం
బంధులవెడలి మఱియొక వనమున సీతా స్వేషణమును జేయుచు దిగుగు
చుండెను.

మఱియు, పూర్వకాలమున తాళధ్వజుడు, సింహకేతుడు, అను
రాజు లిరుగుండెరి. వారిరువును పార్శ్వభక్తవర్మవశమున కృమముగ
నీ వటవృక్షముగను, శేనిలవృక్షముగను (కుంకుడు చెట్టుగను) జన్మిం
చిరి. ఈవృక్షములు రెండును కలియుగాంతము దనుక నిట్లుండి
పిమ్మట శివసాయుజ్యమును బొందగలవు. నిశ్చయము.

మఱియు దేవమీధుండను చంద్రవంశపురాజు నిచ్చటఁ దపము
చేసి సిద్ధిసాంద్రము అందువలననే యీ పుణ్యక్షేత్రము వర్ణింప నశ
క్యము. భక్తజను లీసంగమేశ్వరుని దర్శించుటవలనను, బాలకృష్ణా
తుంగభద్రానదుల సంగమస్థలమునందలి జలమున స్నానముచేయుట
వలనను పున రావృత్తి రహితు లగును రని చెప్పచు లక్ష్యణనితోఁ
గూడ రామచంద్రమూర్తి బంధులవెడలి వటవృక్షముయొక్క
నీడయందొక బ్రవేశించి త్షణకాలము విశ్రమించి పిమ్మట నచ్చట
సంగమస్థలమున స్నానము చేసి సంగమేశుని సన్నిధి కేగి స్వామి నభి
షేకించి సంగమేశ్వరునిఁ బూజించియు నక్షేత్రుని వరప్రసాదములను
బొంది తిరిగి వటవృక్షమును సమీపించి దాని నీడను గూర్చుండి
విశ్రమించి పిమ్మట దక్షిణదిక్కును గూర్చి బెల్లెను. అని-ఈ విష
యము బ్రహ్మకైవర్తపురాణమునందు గల తత్త్వల పురాణమందు
విశేషముగ గాన నగును. ఇప్పు డీ క్షేత్రము తెనాలి గుంటూరురైలు
మార్గమధ్యముననున్న సంగమేశ్వర స్థానము (సంగంజాగర్లమూడి)
అని చెప్పచున్నారు. అచట నిపుడు పూర్వము చెప్పిన లక్ష్యణము
లన్నియు గలవు.

కాచి త్రత్ర వికారరూపసహితా లంబోదరీ రాక్షసీ,
 శైలాకారయుతా కరాశరదనా జంష్ట్రాన్వితాఽయోముఖ
 దృష్ట్యా లక్ష్మణ మాగతా ద్రుతతరం చాలింగ్య తం ప్రాహ సా,
 భర్తా మే భవతా ద్భవా స్థివ మహం తేఽర్హా మమార్హో
 భవాన్. ౨౭౪

పశ్చా ద్రాత్రిచరీ శ్రుతిద్వయ మసౌ తన్నాసికాం లక్ష్మణో
 వక్షోజద్వయ మాశుగై ప్రీభిరలం కుర్ధోఽచ్చిన త్సా తతః
 రక్తాత్యుక్తీతకాయయు గురీతగతి స్థూర్ణం ప్రభావ్యాఽపత
 ద్భూమ్యాం సా పున రుత్థితాఽన్యవిపినం వవ్రాజ శోకాఽ
 న్వితా. ౨౭౫

పశ్చా ద్రామోఽనుజయుతః పశ్చిమాం దిశ మాశ్రితః
 విపినాని త్వనేకాని సమతిక్రమ్య కించన
 భయంకరం మహారణ్యం ప్రవిశ్య వ్రజతిస్స సః. ౨౮-౩౦
 తత్త్రాసీ దద్భుతాకారః కబంధో నామ రాక్షసః,
 వక్షస్యేవ మహావక్త్ర శ్చక్షురాదివివర్జితః,
 సర్వప్రాణివధోద్యుక్తః యోజనాయత బాహుయుక్. ౩౧౪

తద్బాహుమధ్యకేశే తౌ చరంతౌ రామలక్ష్మణౌ,
 అపశ్యతాం మహాసత్త్వం తద్భుజద్వయవేష్టితౌ. ౩౨౪

౨౭౪ ఆ వనమునందు వికృతాకారము గలదియును, లంబోదరియును
పర్వతమువలె గొప్పశరీరము గలదియును, భయంకరమైన దంతములు,
శోరలు గలదియు నగు నయోముఖమును నొక రాక్షసి లక్ష్మణుని
జూచి తొందరగఁ గొంగిలించుకొని యిట్లు పలికెను. ఓ పురుష
శ్రేష్ఠా! నీవు నాకు భర్తవు కమ్ము. నిశ్చయముగ నీకుఁ దగినదాసను
నేను, నాకుఁ దగినవాడవు నీవు నయి యుంటివి. మన యిద్వరకు
దాంపత్యము బాగుగా నున్న దనియెను.

౨౮౪ పిమ్మటలక్ష్మణు డా రాక్షసియుక్కుమక్కును కెల్లలను వత్సోజము
లను గూడ వాడిగల మూడు బాణములచే ఛేదించెను. పిమ్మట నా
రాక్షసి రక్తముచేఁ దడుపబడిన శరీరము గలదై పరుగులిడుచుండఁ
దొట్టిపొటుచే నేల బడిపోయి వెంటనే లేచి దుఃఖించుచు మఱి
యొక యడవి కేగెను.

౨౯-౩౦ పిమ్మట రాముఁడు సోదరయుతుడై యచటనుండి పడమరగఁ
బోవుచు ననేక వనముల నతీక్రిమించి భయంకరమైన యొక మహా
రణ్యమునఁ బ్రవేశించి పోవుచుండెను.

౩౧౪ అచ్చట నద్భుతాకారముగల కబంధుఁడను రాక్షసుఁడొకఁడుండెను.
ఆ రాక్షసుఁడు వత్సస్థలమునందే గొప్ప ముఖముగలవాఁడును నేత్ర
ములు, శరము మొదలగునవి వేలుగ లేనివాఁడును, సర్వభూతహింస
కుఁడును, అమడ పొడవుగల బాహువులు గలవాఁడునై యుండెను.

౩౨౪ అట్టి కబంధుని బాహువులమధ్య రామలక్ష్మణులు సంచరించుచు
నా బాహువులలో తక్కువొని మహాభూతమువలె నున్న కబంధుని
జూచిరి.

పౌహస నాగ్రీమవః పౌహ పశ్య లక్ష్మణ రాక్షసమ్,
 శిరః పాదవిహీనోఽయ మస్య వక్షసి చానసమ్,
 బాహుభ్యాం లభ్యతే యద్య త్త త్తద్భక్తివ్యతి భ్రువమ్,
 ఆవా మప్యేతయో ర్భాహ్నోర్మధ్యే సంకలితో భ్రువమ్,
 గంతు మస్యత్ర మార్గోపి దృశ్యతే సహి లక్ష్మణ
 కిం క ర్తవ్యమిహోఽస్మాభి రావా మద్వైవ భక్షయేత్.

33-3౪-3౫౪

తచ్చుగ్రీత్వా రాఘవం పౌహ సౌమిత్ర స్తు విషాదవాన్,
 విధాయ మాం భూతబలిం కురుతా త్వం పలాయనమ్. 3౬౪

తచ్చుగ్రీత్వా పౌహ సౌమిత్రం రాఘవ శ్శోకవిహ్వలః,
 త్వాం వినా జీవితం నూనం నేచ్ఛామి చ కదాచన,
 మహాఘోర మరణ్యం తు ప్రివిష్టా వనుజ భ్రువం;
 ఆనాంతు జీవితాంతాయ కష్టా త్కష్టతమం త్విదమ్. 3౭-3౮౪

దశాస్యప్రేషితా శ్చారా న్నాక్షురూపధరా వనే,
 చరంతో దదృశూ రామవిలాపం భూమిజాం ప్రతి
 కించాద్య రాఘవో వీక్ష్య కబంధభుజమధ్యగౌ
 మృతా వేవేతి నిశ్చిత్వ గత్వా లంకాం తు సత్వరమ్
 కబంధభక్తితో తౌ ద్వా రాఘవా వితి రావణమ్
 గత్వాపౌహః సతస్సోపి చారా న్నాప్రేషయత్పునః. 3౯-౪౦౪

33-3౪-3౫౪ పిమ్మట రామచంద్రమూర్తి మందహాసముతో నిట్లు లక్ష్యణుని గూర్చి పలికెను. లక్ష్యణా! ఈ రాక్షసుని జూతుము. శిరస్సు, పాదములు లేక ముండముగా నుండి రొమ్మనంతే ముఖము గలవాడై యుండెను. ఇతనికి అమడపొడవుగల చేతులుండుటవలన ఆ చేతుల కేసి దొరికిన దానిని భక్షించుచుండును. మన మిద్వరము నిలని చేతులలో జక్కుకొంటిమి. తప్పించుకొనిపోవుటకు వేలు సాగము కన్నడను. ఏమి చేయుటకు రోచుట లేదు ఈ రాక్షసుడు మనలను దప్పక భక్షించును.

3౬౪ రాముని వచనములను విని లక్ష్యణుడు భేదము గలవాడై యన్నతో నిటులఁ బలికెను. అన్నా! నన్ను నీ నీ భూతమునకు లింగానిచ్చి నీ వెలులైన తప్పించుకొని పారిపొమ్ము.

3౭-3౮౪ ఇట్లు లక్ష్యణుడు చెప్పగా విని రామచంద్రమూర్తి మిక్కిలి దుఃఖితుడై లక్ష్యణునితో నిటులఁ బలికెను. తమ్ముడా! నీవు లేకుండగ నేను నిశ్చయముగ బ్రతుక జాలను. ఈ ధూరాటవిని మన మిద్వరము జీవితాంతమునకే ప్రవేశించితిమి. ఇది కష్టములలో కల్ల మహాకష్టముగ సంభించెను. (రామచంద్రమూర్తియిట్లు మాట్లాడుటను రావణునిచే పంపబడిన గూఢచారులు నూత్నరూపములతో సంచరించు చున్నందున వారలు విని రావణునితో జెప్పగలందులకు కబంధునిచేతులలో జక్కినట్లుగా మాట్లాడుచుండెనని తెలియవగు).

3౯-౪౦-౪౧౪ రావణునిచే పంపబడిన గూఢచారులగు రాక్షసులు నూత్నరూపములతో రామునివెంట సంచరించుచు రాముడు సీతను గూర్చి పలవించుటను జూచుచుండిరి. మఱియు నిప్పుడు రామలక్ష్యణు లిద్వరును కబంధుని చేతులలో జక్కుటను జూచి కబంధుని చేతిలో జక్కినవాడు తిరిగి బ్రతుకుట దుర్లభ మని తెలిచి వీర లిద్వరును చచ్చిన వారలే యని నిశ్చయించుకొని తమ పరిభ్రమ గు రావణున కీ శుభ వర్తమానము చెప్పుటకై యా రాక్షసు గూఢచారులు తొందరగ లంక కేగి రావణునితో నిట్లుచెప్పిరి. ఓ మహాపృథ్వా! రామ లక్ష్యణు లిరువురును కబంధునిచే భక్షింపబడి రని చెప్ప సంతోషించి తిరిగి గూఢచారులను బంపుట రావణుడు మానుకొనెను.

లక్ష్మణ స్త మువాచాఽథ కిం విచారేణ రాఘవ,
 ఆవా మేకైక మవ్యగ్రా ఛిర్యాం రక్షోభుజౌ ధ్రువమ్
 ఇత్యుక్త్వా లక్ష్మణో వామం చిచ్ఛేద భుజ మంజసా
 రామోఽపి దక్షిణం బాహుమచ్ఛిన చ్ఛాసినా తతః. ౪౨-౪౩౪

పశ్చా ద్విస్మయ మాపన్నః కబంధః ప్రాహ రాఘవౌ,
 కౌ యువాం నరశార్దూలౌ మద్బాహుచ్ఛేదకౌ పునః
 దివి వా భువి చాఽన్యేతు న దృశ్యంతే వినా యువామ్. ౪౪-౪౫

తతోఽబ్రవీ ధ్ధన న్నేవం రామో రాజీవలోచనః,
 అయోధ్యాధిపతి శ్రీమా న్రాజా దశరథో మహాన్
 రామోఽహం తస్యపుత్రోఽసౌ భ్రాతా మే లక్ష్మణ స్సుధీః
 మమ భార్యా జనకజా నీతా త్రైలోక్యసుందరీ
 ఆవాం తు మృగయాం యాతౌ శరణా కేనాపి రక్షసా
 నీతాం నీతాం విచిన్వంతౌ చాఽఽగతౌ ఘోరకాననే
 బాహుభ్యాం వేష్టితా వత్ర తవ ప్రాణిరక్షయా
 ఛిన్నౌ తవ భుజౌ త్వం చ కోవా వికటరూపధృత్

ఇతి రామేణ సంపృప్తః కంబంధః ప్రాహ రాఘవమ్,
 పురా గంధర్వరాజోహం బ్రహ్మణో వరదానతః
 కేనాఽప్యవధ్య స్త్వహం మష్టావకగ్రిం మనీశ్వరమ్
 రక్షో భవేతి శస్త్రోఽహం మునినా ప్రాహ మాం పునః ౫౦౪

౪౨-౪౩౪ పిమ్మట లక్ష్మణుడు విచారముతోనున్న రామచంద్రమూర్తితో నిలులఁ బలికెను

అన్నా ! ఏల నీ వింత విచారపడియెదవు. మన మిద్వరము ఈ రాక్షసుని చేతుల నొక్కొకర మొక్కొక్క దానిని చెగగొట్టి పార వేసి పోవుదమనిచెప్పి వెంటనే లక్ష్మణుడు కత్తితో వాని యుడమ చేరిని నరికివేయుచుండ నా సమయముననే రామచంద్రమూర్తియు వాని కుడిచేరిని చెగనరికెను.

౪౪-౪౫ పిమ్మట కబంధుఁ డాశ్చర్య విషాదముల నొంది రామలక్ష్మణులతో నిలులఁబలికెను. మానవోత్తములారా! మీర లెవ్వరు ! నా బాహులను ఛేదించువారలు మీరలు లేప్పు నిలేరు లేవ్వరును భూమి యందుగాని, స్వర్గమునందుగాని యింతవరకు గన్పడక పోయిరి.

౪౬-౪౭-౪౮-౪౯ ఇట్లు కబంధుఁడు పలుకగా రామచంద్రమూర్తి నవ్వుచు నిట్లు పలికెను. ఓ రాక్షసా ! నా వృత్తాంతమును జెప్పెదను వినుము. ఆయోధ్యాపురమునకుఁ బ్రభుజైన దశరథుఁడను మహారాజుఁడుండెను. నేనాదశరథునిజ్యేష్ఠపుత్రుఁడనైనరాముఁడను. ఇతఁడు నా సోదరుఁడైన లక్ష్మణుఁడు. ఏలొక సుందరియగు నా భార్య యయిన సీతను నెవ్వఁడో యపహరింపగా మే మిద్వరము నామెను వెదకుచు నీయరణ్యములో నీ బాహువులలో జక్కికొని పోతిమి. మా ప్రాణములను రక్షించుకొనుటకై నీభుజములను చెగగొట్టవలసి వచ్చెను. నీ వెవ్వడవు? చిక్కలమాపముతో నుండుటకుఁ గారణమేమి? అని రామచంద్రమూర్తి ప్రశ్నింపగా కబంధుఁడు లేన వృత్తాంతము నిట్లు చెప్పఁబోడగను.

౫౦౪ ఓ పురుషోత్తమా ! నేను పూర్వ మొక గంధర్వరాజునై యుంటిని. బ్రహ్మవరప్రసాదముచే నే నెవనిచే జేనిచే, గూడ వధింపబడని వాఁడనై యుండినందున నిర్లక్ష్యముగా సంచరించుచు నొకప్పుడు అష్టావక్రముహర్షినిఁ జూచి నవ్వుగా నతఁడు నన్ను రాక్షసుఁడనగు మని శపించెను. నేనమ్మహర్షినిఁ బ్రార్థింపగా నిట్లు నన్ను గూర్చి తిరిగి చెప్పెను.

తేత్రాయుగే యదా రామలక్ష్మణౌ యోజనాయతే,
 ఛేత్యత స్తే మహాబాహూ తదా శాపా ద్విమోక్ష్యతే.
 తతో రాక్షసదేహలోఽహ మింద్రో మభ్యద్రవం నుషా
 సోఽపి వజ్రేణ మాం రామ! శిరో దేశే త్యతాడయత్
 తదా కుక్షౌ శిరః పాదయుగళం చ గతం క్షణాత్
 బ్రహ్మదత్తవరా స్థైర్యేన్మృతృర్నా భూ న్నే వజ్రితాడనాత్
 ముఖాభావే కథం తేవే దయ మి త్యమరాధిపః
 తదా మాం పాహి కృపయా జతరే తే ముఖం భవేత్
 బాహూ తే యోజనాయామా వద్య శీఘ్రం భవిష్యతః
 తదారభ్యైత్రో గౌహలభ్యాం లబ్ధం తద్భక్షయా మ్యహమ్.

౧౬-౧౭౫

దహ్యతాం భవతా రామ! మదంగం త్వగ్నినా దుగ్రీవమ్
 సంపాప్తవా న్పుర్వరూపం వచస్త్వహం భూమిజాస్థితిమ్.

౧౮౫

తతో రామోఽపి కృత్వాఽశు చితాం ప్రజ్వాల్య దూరతః
 జగామ సోఽగ్నిదగ్ధోఽభూత్కబంధోఽపిశనైఃకృమాత్. ౧౮౫

కోటికందర్పనీకాశః విమానే సంస్థిత స్తతః
 దివ్యమాల్యాంబరయుతో దివ్యరూపధర స్తదా
 సత్త్వా రామ, మదం పాహి కబంధో నిజరూపధృత్
 అంతరిక్షగతః పూర్ణభక్తియక్తో వచోఽసఘః. ౧౯-౧౯౫

౫౧-౫౨-౫౩-౫౪-౫౫ శ్రీశాయుగమున రామలక్ష్మణులు యోజన ప్రమాణముగల నీ బాహువుల నెప్పుడు ఛేదించెదరో, అప్పుడు నీవు శాప ముద్దడ వగుదు వని చెప్పెను. పిమ్మట రాక్షస దేహముగఁ నాడనై యతిగర్వముతో దేవేంద్రునిమీదికి యుద్ధమునకేగగా నతఁడు తన వజ్రాయుధముచే నా శిరమును గొట్టగా నేను బ్రహ్మవరముచే నవధ్యుడను గాన నా దెబ్బచే చావులేక నా శిరము పొట్టలో నణగి పోయెను. రెండుపాదములు విరిగిపోయెను. మొండెము మాత్రముండెను. వజ్రాయుధప్రహరణముచే గూడ మృత్యువు బ్రహ్మవరముచే గలుగక పోయెను. శిరస్సు, ముఖము లేకపోయిన వీడెట్లు జీవించు నని దయగలిగి యాయందుండే నా పొట్టలోనే ముఖ ముండునట్లు వర మిచ్చెను. మఱియు, అమడపాదపు గల చేతులు కలుగునట్లును వర మిచ్చెను. అది మొదలు నా చేతులకు జిక్కిన దానిని భక్షించుచు నిట్లు జీవించుచుంటిని.

౫౬౪ ఓ రామచంద్రా! నీవలన శాపవిముక్తి నేటి కయ్యెను. కాన నా శిరమును నీవు దహింపజేయుము. నేను నిజరూపమును బొంది నీర లభించు నుపాయమును జెప్పెదను.

౫౭ అనంతరము రామచంద్రమూర్తియును వెంటనే కబంధుని సమాపమున జితిని బేర్చి యగ్నినిఁ బ్రజ్వలింపజేసి దూరముగ నేగను. కబంధుఁడు కృమముగ మందముగ నగ్నిదగ్గఁ జయ్యెను.

౫౮-౫౯౪ అనంతరము కబంధుఁడు కోటి మస్మగులతో సమానమైన దివ్య రూపముగలవాడై యంతరిక్షమున విమానారూఢుడై దివ్యమాల్యంబరములచే సంశోభితుడై పాపరహితుడై రామునకు నమస్కరించి యిట్లు పలికెను.

రామచంద్రో నమ స్తుభ్యం య దూహం శంకరాదయః
 నిత్యం ధ్యాయంతి మనసి తత్త్వోతుం ప్రభవే చ్చ కః
 సర్వదా రక్ష మాం దేవ త్వన్నాయా నాఽఽప్యణోతు మామ్
 జానామి పరమాత్మానం త్వా మహం లోకనాయకం.

౬౦-౬౧౪

తిష్ఠ త్యగేతి మతంగస్య మునే స్తు పరిచారికా
 శబరీ తత్రో గచ్ఛ త్వం సర్వం తే కథయిష్యతి.

౬-౨౪

ఇత్యుక్త్వా రాఘవం సత్త్వా స్తుత్వా చ ఒహుధా తు సః,
 తదనుజ్ఞా మవాప్యఽఽశు విమానేన యయా దివమ్,
 తత స్తద్వచసా రామో సౌమిత్రీసహితః పునః,
 శబర్యా స్త్వాశ్రమం పోపుం నిరగా త్తుప్తమానసః, ౬౩-౬౪౪
 తచ్చుత్వా శౌనకాద్యా స్తు మునయో రోమహర్షణమ్,
 పప్రీచ్ఛ ద్విసయోపేతా శ్శబరీవృత్త మాదితః,
 సూతోఽపి శబరీవృత్తం సమగ్రిం వక్తు ముద్యతః. ౬౫-౬౬

ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే అరణ్యకాండే
 పంచదశ స్సర్గ స్సమాప్తః.

౬౦-౬౧౪ ఓ రామచంద్రా! నీకు నమస్కారము. ఏ నీ దివ్యరూపమును శంకరుడు మొదలగువారును నిరంతరము మనస్సునందు ధ్యానించె ద్రో, అట్టి నీ దివ్యరూపమును స్తుతించుటకు నెవ్వడు సమర్థుడు? ఎల్లప్పుడు నన్ను రక్షింపవలయును. నీ మాయ నన్ను నావరింప కుండ నుండునట్లునుగ్రహింపుము. నీవు సకలలోకేశ్వరుడవనియు, పరమాత్మ వనియు తెలిసికొంటిని.

౬౨౪ ఇచ్చటకు సమీపముననే మతంగమనిపరిచారికయగు శబరియొక్క యాశ్రమ మున్నది. నీ వచ్చటి కేగినచో నీత లభించు నుపాయ మంతయు నామె తెలియ జేయగలను.

౬౩-౬౪౪ ఇట్లుచెప్పి యా కబంధుడ రా రామునకు నమస్కరించి యనేక విధముల స్తుతించి యా రాముని యరుజ్ఞును గూడ నొంది వెంటనే విమానముతో స్వర్గమున కేగెను. రామచంద్రమూర్తి నటనుండి లక్ష్మణునితోగూడ శబరియాశ్రమమునకు వచ్చుటకు సంతోషముతో బయలుదేరిన.

౬౫-౬౬ ఇట్లు నూతుడు చెప్పిన వృత్తాంతమును మనులు విని యా శబరి మతంగమహర్షి శిష్యురాలెట్లయ్యెనో మొదటనుండి తమకు నామె వృత్తాంతమును వినింపుమని వినయముతో నడుగగా నూతుడు శౌన కాది మనులకు శబరిచరితమును మొదటనుండియు జెప్పట పకక వినించెను

అరణ్యకాండమున పదునైదవ సర్గము.

సమాప్తము.

షోడశ స్సర్గః.

దండకారణ్యమధ్యే తు మతంగాశ్రమసన్నిధౌ
 *శబరస్య సుతా కాచి త్సతిపుత్రవివర్జితా
 అరణ్యే నివసంతీ సా ఫలమూలాశనా శుభా
 దైవా స్సతంగం త మృషి మేకరా సందదర్శ హ. ౧, ౨
 విచారయామాస హృది సేవేయాఽహం కథం మునిమ్
 దగ్ధిష్టుం హి సహి శక్నోమి నీచాఽహం కథ మర్చయే
 తథా వ్యేతస్య మార్గం తు శర్కరాకంటకాన్వితమ్
 సంమార్జయా మ్యహం నిత్యం యావ ద్రక్ష్యతి నైవ మాం
 ఇంధనాని గ్వహిత్యా చ త దాశ్రమసమీపతః
 సంస్థాపయిష్యే రాత్రౌ తు తత సేవా భవిష్యతి
 ఇతి నిశ్చిన్య మనసా తథా చక్రే దినేదినే. ౩-౪-౧౪

స్వస్యాంతే వాసిన స్వేవం కుర్వం తీతి మనీషయా
 కంచితాకలం స్థిత స్తూషీం జ్ఞాత్వా ఛాతౌ నధాఽహ సః
 కోయం మార్గం మార్జయిత్వా దదా త్యత్రేంధనాని చ
 విచార్యాఽఽనయత ఛాతౌ శ్శీఘ్ర మేవ మదంతికమ్. ౬-౭౪

*శబరౌ నామ ప్రతిలామజాతీయః. తదుక్తం నార
 దీయే “నృపాణాం వైశ్యజాతో య శ్శబరః ఫరి కీర్తితః ।
 మథూని వృక్షా దానీయ వికీర్ణతే స్వవృత్త య ఇతి.

వదనాటవ సర్గ పార్వరంభము.

౧-౨ దండకారణ్య మగ్ధమున మతంగాశ్రమ సమీపమున నొక * శబర కన్యక పతి పుత్రుల కృత్యమున నివసించుచుఁ గండ మాల ఫలారులను భుజించుచు దైవ వశమున నొక దినమున మతంగ మహర్షిని సందర్శించెను.

3-౪-౨౫ ఇట్లు మతంగమహర్షిని శబరి చూచి తన మనమునం దిట్లాబో చించుకొనెను. నే నీ మహర్షిని నెట్లు సేవింపగలను? నేను నీచజాతి స్త్రీని కదా. అమ్మహర్షిని సందర్శించుటకు గూడ వనమూలారాలనగు నే నెట్లు సేవింప సమూలారాల నగుదును? కాను. ఆయినను నమ్మహర్షి స్నానమునకు వెళ్ళెడి మార్గమున నుండు ముండ్లను, గులక రాళ్ళను రాత్రి భాగమున దీసివేయుచు నూడ్చిపరిశుభ్రము చేయుచు నమ్మహర్షికిఁ గన్పడకుండఁగఁ బ్రతి నిత్యము కట్టెలను మోసికొని వెళ్ళి రాత్రిభాగమున నమ్మహర్షి యాశ్రమ సమీపమున బెట్టి వచ్చుచు నివృథముగ సేవ చేయుచునైన దరించెద నని తలంచి ప్రతి నిత్యము పైవిధముగ సేవ చేయుచుండెను. ఈ శబరి యిట్లు చేయు చున్నదని కొంతకాలము దనుక నమ్మహర్షికిఁ దెలియ దయ్యె.

౬-౭౪ తన శిష్యులె యిట్లు ప్రతి నిత్యము మార్గమును శుభ్రము చేయు చుండిరని తలంచెను కాని, తన శిష్యులు చేయుటలే దనియు నితరు లెవరో యిట్లు చేయుచుండి రనియుఁ దెలిసికొని తన శిష్యులను బిలచి యమ్మహర్షియిటులజెప్పెను. ఓశిష్యులారా! ప్రతినిత్యము నేను స్నానమునకు బోయెడి మార్గమును శుభ్రము చేయుచుండెడి వాఁ డెవ్వడో మీరలు విచారించి వానిని నా యొద్దకు శిష్యుముగఁ దీసి కొని రండని యాజ్ఞాపించెను.

* శబరుడనగా బ్రతిలమజాతీయుఁడు. వారదీయ పురాణమునఁ గూడ నిటులనే చెప్పబడినది. “క్షత్రియ స్త్రీయందు వైశ్యునివలన పుట్టినవాడు శబరుడని చెప్పబడును. చెల్లునండి తన తుట్టెలను గొట్టి లేనెను తీసికొనివచ్చి యమ్మకొనుట శబరుని కృత్రిమ” అని.

జాగరూకా నిశి ఛాతా శ్శబరీం తు సమానయన్
జగామ చ మునే రగ్గే భీతా భక్తిమతీ సతీ.

౮౪

తాం దృష్ట్వా స మునిః పాహి కిమర్థం త్వింధనాని మే
దదాసి మమ మార్గం చ మార్జయ స్వనిశం శుభే
పృష్టైవం తం మునిం పాహి శబరీ భక్తిసంయుతా.

నాథాహం శబరీ నీచా భాగ్యహీనా ననేస్థితా
మవాప్నోతవ సేవాం తు చిక్ష్ిర్వ త్యేవ మాచరమ్
యథా మే సద్గతిరూభయా త్తథా వేహిమమాఽఽశిషమ్

ఇత్యుక్తః పాహి తాం మాని శ్శబరీం ధర్మతత్పరామ్,
ఆశ్రమే తిష్ఠ శబరి ఛాత్రీభూతా మమాంతికే,
ఇత్యుక్తా సాస్థితా తత్ర తత్యేవాకారిణీ తతః.

౧౨-౧౩౪

ఏవం కాలే గతే సర్వే దండకారణ్యవాసిన్ః,
మతంగం పావద స్తుప్తం శబరీసన్నిధానతః.

౧౫

అవచాతం స్వచరితం జాన న్సోపి ముని స్తతః,
నిర్విశంకమనా స్తస్థా శబరీం పరిపాలయన్.

౧౬

౮౪ గుర్వాక్షాప్రకారము మతంగమహర్షి శిష్యులు రాత్రిభాగమున మేల్కొని కనిచెట్టియుండి మార్గమును శుభ్రము చేయుచున్న శబరిని మతంగమహర్షి సమీపమునకుఁ దీసికొనిపోగా భక్తురాలగు నా శబరియు భయపడుచు నామహర్షి యొద్ద నిల్వబడెను.

౮-౧౦ ఆ మతంగమహర్షి శబరిని జూచి యిట్లు ప్రశ్నించెను. అమ్మా! నీవు ప్రాతనిత్యము మార్గము నంతయు శుభ్రము చేయుచు నింకనములను నా యాశ్రమమునకు దీసికొని వచ్చి పడవేయుచు నుంటివి. నీవే కోరికతో నిలుల నాకుఁ బరిచర్య యివ్వినవగుఁ జేయుచుంటివో చెప్పుము. నీకు భయములేదని యడుగగా నా శబరి భక్తి యుక్తురాలై యిటుల నమ్మహర్షితోఁ జెప్పెను.

౧౧౪ నాథా! నే నొక శిబరకన్యకను. దురదృష్టవంతురాలను. ఈ యరణ్యమునందే నివసించి యుంటిని, ఓ మతంగమహర్షి! నీ నేనచేసి తరింపనలయునని యిట్లు చేయుచుంటినే కాని యొక ఫలము నపేక్షించి చేయుట లేదు. కాన నాకు సద్గతి కలుగునట్లు మూల లాశిర్య దించుచుండుదు.

౧౨-౧౩ ఇట్లు చెప్పగా నమ్మహర్షి యామెయందుఁ గరుణ కలవాడై యిట్లు చెప్పెను. అమ్మా! నీవు కడుభార్మిక రాలవుగా నుంటివి. నా యాశ్రమముననే నీవు కూడ నొక శిష్యురాలవుగా నుండుము. అని చెప్పగా నప్పటినుండియు నమ్మహర్షికిఁ బరిచర్య చేయుచు నా యాశ్రమముననే యుండుచుండెను.

౧౪ ఇట్లు కాలము గడచుచుండిగా శబరినిఁ దన యాశ్రమమునం దుంచుకొనెను. కానమతంగ మహర్షి దుష్టుడని దండ కారణ్యము నందలి మహర్షు లందరును నమ్మహర్షిని వెలి వేసిరి.

౧౫ మహర్షు లందరును దనను చూపించినను దనప్రవర్తన యం చెట్టి దోషము లేనందున మనస్సుం దేహములేనివాడై పూర్వమువలె శబరిని దన యాశ్రమమునందే యుంచుకొని పుత్రికాభావనతోఁ జూచుచుండెను.

ఏకదా ప్రాహ శబరీం మతంగోఽపి వచ స్త్విదమ్,
 అహం శరీరం త్వత్కృమి విషాదం త్యజ సువ్రతే,
 రామో దాశరథి స్సాక్షా ద్విష్ణు రేవ సనాతనః,
 అవతీర్ణో స్త్రయోధ్యాయా మాగమిష్యతి తేఽంతికమ్,
 తస్మాత్తలిథ్యం విధాయ త్వం దివం యాన్యసి సువ్రతే,
 తావత్త్వం తస్య రామేతి నామభాషణతత్పురా,
 వసాత్తే దండకారణ్యే మన్నేవాఫల మస్తు తే
 ఇత్యుక్త్వా స ముని ర్దివ్యలోకం ప్రాప్ విమానగః. ౧౬-౧౪

తదారభ్య ప్రతిదినం శబరీ రామభాషిణీ,
 ఫలమూలాశనా నిత్యం రామాగమనకాంక్షిణీ,
 కదా గమిష్యతి శ్రీమా నామో దాశరథిః ప్రభుః,
 ఇత్యేవం చింతయంతీ సా ముహుః పశ్యతి తత్పుథమ్ ౨౦-౨౧

ఫలమూలాదికం యత్ర బదరీ తిందుకాదికమ్,
 భుంజానా మధురం జ్ఞత్వా రామాతిథ్యాయ సా త్వధాత్,
 ప్రాత రేవ సమాగచ్ఛే దితి సంచింత్య సా నిశి,
 విలేపనం కృత్తివతీ పశ్యం త్యుపసి సా దిశః,
 ఏవ ముత్కంఠితాఽరణ్యే శబరీ రామతత్పురా,
 శ్రీమణీ సంస్థితా కీరా నామనామ వదం త్యసౌ.

౧౬-౧౭-౧౮-౧౯ ఇట్లు చాలకాలము జరిగిన పిమ్మట నొకప్పుడు మరంగమహర్షి శబరిని బిలచి యిట్లు చెప్పెను. పుత్రా! నీ నంక శరీరమును విడిచిపెట్టెదను. నీ చేయియు విషాదము నొందకుము. నేను నీ కేయియు నుపదేశింప లేదని సంజేహింపకుము. నీవు రామమును జేసికొనుచు నిచ్చటనే కాలము గడుపుచు నుండుము. ధర్మసంస్థాపనార్థమై వైకుంఠవాసి యగు శ్రీపతియే యయోధ్యయందు రామచంద్రమూర్తిగా నవతరించి యుండెను. ఆత్మహత్య దోషమును కొలది కాలముననే నీకు దర్శన మిచ్చును. ఆ రామచంద్రమూర్తికి నీ వాతిధ్యము నిచ్చి ముక్తి నొందగలవు. అంత దనుక రామనామము చేసికొనుచు నిచ్చటనే యుండుము నా సేవాఫలము నీకు లభించును, అని చెప్పి యమ్ముని విమానాధుడై దేవలోకమున కేగెను.

౨౦-౨౧ అది మొదలుకొని ప్రళినిత్యము రామనామము చేసికొనుచు గండమూలఫలాదులను భుజించుచు నమ్మన్యాశ్రమము నంజే యుండి రామచంద్రమూర్తియొక్క రాక కేదురుదూచుచు నా యిష్టజైవమగు రామచంద్రమూర్తి యెప్పుడు వచ్చునో యని యాలోచించుకొనుచు మాటిమాటికి మార్గమువంక జూచుచు గాలము గడపుచుండెను.

౨౨-౨౩-౨౪ రాముడెప్పుడు వచ్చునోయని ముందుగానే కేగుపండ్లు మొదలగు ఫలములను దుచిచూచి తెచ్చి నిలువయుంచుచుండెను. ప్రాతఃకాలముననే వచ్చునేమో యని క్రిందటిరాత్రికాలముననే యింటి నలుకుకొని రంగవల్లులు పెట్టి ప్రాతఃకాలమున లేచి రామనికై దిక్కులు చూచుచు రామనిరాకయందే కుతూహలము గలిగి సన్యాసినిగా నుండి పంజరమునందలి చిలుకలకు రామనామమును జెప్పచునుండెను.

ఏకదా మునిపుత్రా స్తు శుశుప్తౌ రఘునందనం,
సమాగత మరణ్యే సా విదిత్వా సాఽపి మోదితా,
థావి త్వేత స్తతో మూలఫలా న్యాదాయ మందిరే,
సంరక్ష్య జల మాహర్తం జలాశయ ముపాగమత్. ౨౧-౨౬

అథ కృష్ణో మునిః కోఽపి స్నాత్వా గచ్ఛం ప్రదా పథి,
ప్రదక్షిణీకృత్య మునిం భయా ద్దుచ్చాస సా పునః,
అథ తస్యా శ్శరీరస్య ఛాయా మునిపదాంబుజే,
సంలగ్నేతి చుకోపాఽసౌ ముని స్తాం బి ర్తయ నృపా
పరావృత్య పున స్సాన్తుం జలాశయ ముపాగతః. ౨౭-౩౦౪
తత్ర గత్వా దదర్శాంభః క్రిమిసంయుత మేవ చ,
కిం జాత మితి తన్నోని శ్చింతయామాస నై హృది,
తథాఽపి చూర్జనం కృత్వా సమాయాతో నికేతనమ్. ౨౯-౩౦

శబరీ తు తతః పూర్వం జలం నీత్వా నికేతనమ్
పంజరసితకీరాణాం రామనామ తతః పరమ్
శిక్షయంత్యేవ మానంద మనుభూతవతీ స్థితా.
ఏతస్మిన్ సమయే రామ స్సానుజ స్సముపాగతః. 3౧౪
క్వసాఽస్తి శబరీ చేతి బుభ్రువాణోఽంగణ మాగతః
దృష్ట్వా రామం ఘనశ్యామం శబరీ పుష్కరేక్షణమ్
జటామకుటశోభాఢ్యం ధనుర్బాణధరం తు సా .
ననర్తాఽంగణ మాగత్య కరతాశపరాయణా. 3౨-33-3౪

౨౫-౨౬ ఇట్లుండ నొకదినమున మునిపుత్రులు రామచంద్రమూర్తి సమీపమునకు వచ్చినట్లు చెప్పకొనుచుండ నా శబరి విని సంతోషురాలై యిటునటు బరుగు లిడుచు ఫలములను కందమాలములను దీసికొని జాగ్రత్తపెట్టి పానీయమును దీసికొనివచ్చుటకై సరోవరమున కేగుచుండెను.

౨౭-౨౮ ఈ సమయమున నొకమహర్షి సరోవరమున స్నానముచేసి వచ్చుచుండ మధ్యమార్గమున శబరి యెగురుగ వచ్చుచుండెను. మునిని జూచి యామె భయముతో దూరముగఁబోలెను. 'కొని యమ్మహర్షి యామె యొక్క నీడ తన పాదములకు సోకినదని యామెను చూపించుచుఁ గోపగించుచుఁ దాను మైలపడితి నని బావించుకొని తిరిగి స్నానము చేయుటకై సరోవరమున కేగెను.

౨౯-౩౦ ఆ మహర్షి తిరిగి స్నానమునకై సరోవరమున కేగుసరికి యందలి జలమంతయుఁ గ్రిమి భూయిష్టమై యుండుటయేకాక రక్తమువలె నుండెను. ఇంతలోనే యీ జల మిట్లగుటకుఁ గారణమే మని యామని మనస్సునం దెంత యాలోచించినను గారణమును గానక యాయుదకముతో మార్జనము మాత్రము చేసికొని తన యాశ్రమమున కేగెను.

౩౧౪ శబరి రాముని రాకకుఁ బూర్వమే నీటినిఁ దీసికొనివచ్చి యుంచుకొని పంజరములోని చిలుకలకు రామనామమును బోధించుచు నానందము ననుభవించుచుండెను.

౩౨-౩౩-౩౪ ఇట్టిసమయమున రామచంద్రమూర్తియు లక్ష్మణసమేతుడై శబరి యాశ్రమమును వెదకికొనుచు వచ్చి శబరి యొక్కడ? శబరి యొక్కడ? ఆని పిలుచుచు వాకిలిముందుకు రాగా మేఘశ్యామఁడును, పుండరీకాక్షుఁడును, జటామకుట మండితుఁడును, సుసర్పాభిధారియు, యగు నా రాముని శబరిచూచి బ్రహ్మానందము నొందుచుఁ గరతాశ్చర్యములను జేయుచు వాకిలిముందు స్పృశ్యము చేయసాగెను

రామం దివర్శ హర్షేణ నాన్య త్క్రించి ద్భుబోధ సా
పతితం చోత్తరీయం చ పరిఘానీయ మవ్యహో
తథాపి ననివృత్తా సా నిమగ్నానంద సాగరే.

344

అథ తాం చోదయామాస లక్ష్మణ స్సస్మితానః
కురు హ్వతిథ్య మద్య త్వం భవ పూర్ణమనోరథా
ఇత్యుక్తా శబరీ నృత్యం త్యక్త్వా భూమా పపాత హ
సా స్మృతిం ప్రాపితా భూమా లక్ష్మణేన స్థిరస్మృతిః
ఉత్థాయ రాఘవం స్తోతు ముపచక్రామ వై తతః 3౬-3౮
అహో రూప మహోతేజః ప్రేమపాత్రస్య మే విభోః
అహోసాందర్య మప్యేత దహో మంగళవిగ్రహమ్.

3౯

స్వాగతం తే రామచంద్ర! స్వాగతం తే దేవదేవ!
స్వాగతం లోకై కనాథ స్వాగతం మత్స్వామిన స్తే.

౪౦

రామచంద్ర! మమ స్వామిం స్తవ సందర్శనా ధృవమ్
ధన్యాభవ మహం ధన్యో హ్యభూ న్నేచాశ్రమస్తథా.

౪౧

కృతార్థాహం కృతార్థాహం కృతార్థాహం న సంశయః,
రామ తే దివ్యపాదాబ్జ సందర్శనవశా ధృవమ్.

౪౨

త్వద్విన్యామామృతసేవసేన తృప్తాస్మి నిత్యం నపరతీ వాంఛా,
త్వన్నామమాధుర్యసమం తు లోకే నాస్త్యేవ మాధుర్య
మఘాపహంసిన్,

౪3

౩౫౪ ఆ శబరి రాముని జూచిన సంతోషమున నితరవస్తువులను చెలిసికొన లేకుండెను. తన కట్టుబట్టు తొలగినసంగతి కాని పైయుత్తరీయము తొలగినసంగతినిగాని చెలిసికొనలేక బ్రహ్మానందసముద్రమున మునిగియుండెను.

౩౬-౩౭-౩౮ లక్ష్మణుడు నవ్వకొనుచు నామెకుఁ చెలివి కలుగజేయుచు నిట్లు పలికెను. ఆమ్మా! నీవు రాముని కాలిభ్య మిచ్చి పూజ్యముతో కగురాల వగుము, అని చెప్పుగా నృత్యమును జాలించి భూమియందు సామ్రాసిలిపడి కొంత తడవునకు లక్ష్మణునిచే బోధితురాలై స్పృశి గలవై లేచి రామచంద్రమూర్తిని నీ క్రింది విధముగ స్తోత్రము చేయ మొదలిడెను.

౩౯ నా ప్రభువగు రామచంద్రుని రూప మేమిరూప మేమిరూపము ? ఏమిలేజ మేమిలేజము ? ఏమి సౌందర్యము ? ఏమి దివ్యమంగళ విగ్రహము ?

౪౦ ఓ రామచంద్రా! నీకు స్వాగతము. జేరజేవా! నీకు స్వాగతము, లోకైకనాథా! నీకు స్వాగతము, నా స్వామివగు నీకు స్వాగతము.

౪౧ ఓ రామచంద్రా! మత్స్యమిధూతా! నీ సందర్శనమువలన విశ్చయముగ ధన్యురాల నగుటయేకాక నా యశశ్రిమముకూడ ధన్య మయ్యెను.

౪౨ ఓ రామచంద్రా! నీ పాదారవింద సందర్శనమువలన విశ్చయముగ నేను కృతార్థురాలను, కృతార్థురాలను, కృతార్థురాలను, ఇందుకు సందియములేదు.

౪౩ ఓ రామచంద్రా! నీ దివ్య నామామృత పానముచే నేను తృప్తు రాలయినందున నితరమునందు జేనియందున నిచ్చి లేదు, ఓ పాప నాశకా! నీ నామనునందున్న మాధుర్యముతో సమానమైన మాధుర్యము లోకములో జేనియందునను లేదుగదా.

రామ నావసి వాద్య మాం త్వం కారణం మే రామచంద్ర,
 పాహి మాం త్వం భక్తకల్పక నో విలంబ మహం సహే,
 ఇనకులాగ్నిదేవదేవ త్వం దుగ్రీతం మాం పాలయ
 తావ కారుణచరణరేణు ర్నాభవం భో రాఘవ. రర

ఇతి స్తుత్వా రాఘవస్య వాదపాత్యశనం పునః
 కృత్వా పీత్వాచ తత్తీర్థం తదర్థే నిహితం ఫలం
 దంతైః పరీక్ష్య రామాయ ప్రదదౌ భక్తిసంయుతా. రగి౪

తతో రామః ఫలా న్యాశు బుభుజే పశిశశంస చ,
 తతోఽన్యత్ఫల మాదాయ సమాఘ్రియ చ సా పునః,
 దదౌరామాయ భుంక్త్వేదం మధురం పుష్కరేక్షణ,
 ఇత్యుక్త శ్శబరీ హస్తా ద్బుభుజే మధురం ఫలమ్. ర౬-౪౭౪
 అథ సర్వే సమాయాతా శ్శబర్యా శ్చాశ్రమం పునః,
 మునయ శ్శబరీవేశ్శ ద్విష్టుం రామం సలక్షణమ్,
 మునయః కుశలం పృష్టా దర్శనా దితి తేఽబ్రువన్,
 యత్సాన్నిధ్యా త్పరిత్యక్తో మతంగోఽస్మాభి శేవ తు
 తస్యా ఏవాఽంగణే త్వాం తు స్థితం వయ ముపాస్మహే,
 ఇత్యుక్తః ప్రాహ రామోఽపి వినయేన మునీ స్వహః ర౮-౫౦౪

అహో ధన్యతమా యూయం తపోవృతపరాయణాః,
 త్యక్త్వా విషయజం సౌఖ్యం వనే వసథ నిస్పృహః. ౫౦౪

౪౪ ఓ రామా! నన్ను గాపాడవా! నాతండ్రివైన యోరామచంద్రా!
నన్ను రక్షింపుము, రక్షింపుము. ఓ భక్తరక్షకా! నేనింక నాలస్య
మును సహింపజాలను ఓ సూర్యవింశ రత్నమా! ఓ దేవ దేవా!
నీవు తొందరగ రక్షింపవలయును. ఓ రాఘవా! నేను నీపాద
చేరువైనను కాకపోయినదా!

౪౫౪ ఇట్లు స్తుతించి యా శబరి రాముని పాదప్రక్షాళనము చక్కగ
జేసి యా పాదోదకమును నేవించి రామునికై నిలువయుంచిన ఫల
ములలో నొక్కొక్క ఫలమును దంతములతోఁ గొరికి మధురముగ
నున్నవో తీవో యని పరీక్షించి భక్తితో రాముని చేతిలో నుంచు
దుండెను.

౪౬-౪౭౪ రామచంద్రమూర్తియు శబరిచే నర్పింపబడిన ఫలములను ప్రశం
సించుచు భుజించుచుండెను ఇట్లే మఱియొక ఫలమును దీసి శబరి
నాసన చూచుచు దిగి రాముని చేతిలో నీ మధురమైన ఫలమును
భుజింపుమని పెట్టబోవుచుండ రామచంద్రమూర్తి శబరిచేతనుండియే
యా మధురమైన ఫలమును దీసికొని భుజించుచుండెను.

౪౮-౪౯-౫౦౪ రామచంద్రమూర్తి శబరి యాశ్రమమునకు వచ్చెనని
తెలిసి యచ్చటి మహర్షులందఱును రామచంద్రమూర్తిని జూచుటకు
శబరీ పర్ణగృహమునకు వచ్చిరి. వీమ్మట రామచంద్రమూర్తి వార
లను గుశలప్రశ్నలు చేయ, నీ దర్శనముచే మేము సమ్యక్మైత్రీ మని
చెప్పుచుఁ దిగి యిట్లు పలికిరి. ఓ రామచంద్రా! ఏ శబరీసాన్ని
ధ్యము వలన మతంగమహర్షి మాచే పరిత్యజింప బడెనో, ఆ శబరి
వాకిలిముందు మేము నిన్ను నేవింపవలసి వచ్చె నన, రామచంద్ర
మూర్తి యన్యునులతో విషయముతో నిటులఁ బలికెను.

౫౧౪ ఓ మహర్షలా! మీరలు తపస్సంపన్ను లగుటచేఁ గడు భగవ్య
త్ఫుల్లరు. మఱియు, మీరలు విషయవాంఛలను విడనాడి నిష్కామ
కులై యివ్వనీమనఁ దపముచేసికొను మీరలు కడు కృతార్థులు.

రామ మేకమునిః పాహ జల మస్మి స్వలాశయే,
అకస్మాత్ క్రిమిసంకుప్తం శోణితాభ మభూ త్కుతః,
కథం సమ్యక్ ప్రజాయేత త ముపాయం వద ప్రిభో. ౧౨-౧౩

పార్థితో మునినా పాహ శబరీం పార్థియంతు భో,
తస్యా సుస్మాననాభావా దీదృగ్జల మభూ ద్ధ్రువమ్ ౧౪

ఇత్యుక్తే సైః పార్థితా సా గత్వా స్పృష్ట్యా సమాగతా,
పూర్వతో మధురం జాతం నిర్మలం సరసీజలమ్. ౧౫

తతో లక్ష్మణ మా హేదం వచనం రాఘవః పునః
సౌమిత్రే పశ్య మాహత్స్యం శబర్యా భక్తి మప్యముమ్. ౧౬
ఇత్యుక్తో లక్ష్మణః పాహ రాఘవం వినయాన్వితః
భక్తి శీతాదృశీ భ్రాత రావేశో వా మయా ధ్రువమ్,
న కుతాపి మయా దృష్టో హ్యస్యా భాగ్య మహో ధ్రువమ్. ౧౭
రామోఽథ శబరీ మాహ యద్గురో స్తు కృపారసాత్,
'ఈదృశీ భక్తి రుత్పన్నా తస్య పూజాం కరోషి కిమ్. ౧౮

తచ్ఛ్రుత్వా శబరీ పాహ రాఘవం భక్తిసంయుతా,
తదనుగ్రహమూలేన రామచంద్ర భవా న్సునః,
చౌత్యక్షవిషయోఽస్యద్య నీచాయా అపి మే విభో. ౧౯-౨౦

- ౫౨-౫౩ ఇట్లు రామచంద్రమూర్తి మహర్షులకు స్తోత్రము చేయుచుండగా నొక మహర్షి రామచంద్రునితో నిటులబలికెను. ఓ రామచంద్రా! ఇచ్చటి సోపరము నందలి జలము కారణములేకయే యకస్మాత్తుగ క్రిమి భూయిష్ఠమై దక్తగుల్మమై చెడిపోయినది. మాకు సోపర మొక్కటియే శరణ్యముగా నున్నది. అందలి జలము పరిశుభ్రమై పానాహారముకు నుపాయము చెప్పవలయు నని ప్రార్థించెను.
- ౫౪ ఇట్లాముని ప్రార్థింపగా రామచంద్రమూర్తి యిటులఁ జెప్పెను. మారు శబరినిఁ బ్రార్థించినచో నా జలము బాగుపడగలను. ఆమెను మారు నీచముగా జూచుటవలన నెట్లయ్యెను.
- ౫౫ ఇట్లు చెప్పుటతోడనే శబరి మహాప్రభావముగలది యని గ్రహించి యామెను మహర్షులు ప్రార్థింపఁగా నామె సోపరమున కేగి యందలి జలమును స్పృశింప నా జలము పూర్వముకంటె మధురమై నిర్మల మయ్యెను.
- ౫౬ పిమ్మట లక్ష్మణునితో రామచంద్రమూర్తి యిటులఁ బలికెను. లక్ష్మణా! శబరియొక్క భక్తిని తస్మాత్సత్కృత్యమును జూచితివికదా.
- ౫౭౪ ఇట్లు పలుకుటతోడనే లక్ష్మణుడు రామచంద్రమూర్తితో నిట్లు పలికెను. ఆత్మా! ఇట్టి భక్తినిగాని యిట్టి యాచేశమునుగాని నే నింతదనుక నెచ్చటను జూచియుండ లేదనెను.
- ౫౮౪ అనంతరము రామచంద్రమూర్తి శబరితో నిట్లు పలికెను. ఓ శబరి! నీ చే గురుప్రసాదమువలన నిట్టి భక్తురాలైతివై, అట్టి గురు వర్యుని పూజించుచుంటివా?
- ౫౯-౬౦ అనాశ్చములను విని శబరి భక్తితో రామచంద్రునిగూర్చి యిటుల పలికెను. రామచంద్రా! ఆ గుర్వనుగ్రహముచేశనే నీచురాల వయినను నాకు నీవు ప్రత్యక్షమైతివి.

యాగవేది రియం తస్య మద్గురో శేవ రాఘవ,
 సప్తేమే సాగరాశ్చాగు ర్మద్గురో ర్మజ్జనాయ చ,
 సంకల్పమాత్రా దేవేమే సమాగు స్సప్తసాగరాః,
 తాదృ గ్గురుప్రసాదేన మమైమా భక్తి రాగతా. ౬౧-౬౨

మత్పుణ్యవశత స్తేఽద్య దర్శనం సమభూ దహో,
 భవ రాగమనా త్స్వర్గతుల్యోఽభూ దాశ్రమో మమ. ౬౩
 త్వయ్యేక మపచారం తు కృతవ త్యస్మి సాంప్రతమ్,
 కష్టకాలే స్థిత స్యాద్య సత్కారకరణం తవ,
 యుక్తం వాఽయుక్త మిత్యాదా వవిచారా త్కృతం మయా.
 ౬౪

కీదృ క్కష్టం మజ్జనన్యా స్సంబభూ వేతి భూమిజామ్,
 స్మృత్వా సా మూర్ఛితా భూమా పతితా పున రుత్థితా. ౬౫

తత స్సా శబరీ ప్రాహ రామం రాజీవలోచనమ్,
 త్వదాగమన కాంతంతీ త్వహ మాసం ప్రభో భవి
 సఖలం జన్మ దేహం తు త్యజేయ మితి తత్క్షణమ్
 రామం వృది వినిక్షిప్య తత్యాజాఽశు కళేబరమ్
 శ్రీరామ స్వయమేవాఽస్యా శ్చితిం కృత్వా దదాహ తామ్.
 ౬౬-౬౭-౬౮

క్షణా నిర్ధూత మఖిల మవిద్యాకృతబంధనమ్,
 రామప్రసాదా చ్ఛబరీ మోక్షం ప్రాపాఽతిదుర్లభమ్. ౬౯

౬౧-౬౨ ఓ రామచంద్రా! ఈ యన్తవేదిక మాగురువశ్యునిదియై యుండెను. నా గురువశ్యుడు స్నానముచేయుటకై సంకల్పమాత్రముచే సప్త సాగరముల నిచటను రప్పించెను. అట్టి గురుప్రసాదముచే నిట్టి భక్తి నా కువయించెను.

౬౩ ఓ రామచంద్రా! నా పుణ్యవశమున నీ దర్శనము నాకు సంభవించి నది, నీ రాక వలన నా యాశ్రమము స్వర్గతుల్య మయ్యెను.

౬౪ రామచంద్రా! నీ విషయమై నే నొక యపచారమును జేసితిని. కష్టకాలములో నున్న నీ కిపుడు నే నీ సర్కారము చేయుట యుక్తమా యయుక్తమా యను విచారము లేకుండగ జేసితిని.

౬౫ రామచంద్రా! మా లెల్లి యగు సీతమ్మ కెంత కష్టము వచ్చినది, యని సీతను స్మరించుచు మార్చితుర్రాలై భూమియందు బడి కొంత తడవునకుఁ దిరిగి లేచెను.

౬౬-౬౭-౬౮ పిమ్మట శబరి రామనితో నిటులఁ బలికెను. ఓ రామ చంద్రా! నీ రాకకై నిరీక్షించుచు నింతదనుక భూమియందు సజీవు రాలనై యుంటిని. నా జన్మము సఫల మయ్యెను. ఇంక నేను భూమి యందుండి వలసిన పని కన్నడదు. కాన శరీరమును విడిచి పెట్టెదను, అని చెప్పి వెంటనే రామచంద్రముార్తిని హృదయ శ్రుండరీక మున ధ్యానించుచు శరీరమును విడచెను. శ్రీరామచంద్రముార్తి స్వయముగ నా మెకు దహన సంస్కార మొనర్చెను.

౬౯ త్తదములలో నవిద్యాబంధములను ద్రోంచుకొని శబరి మోగులకుఁ గూడ దుర్లభమగు మోక్షమును బొందెను.

కిం దుర్లభం జగన్నాథే శ్రీరామే భక్తవత్సలే,
ప్రసన్నేఽథమజ్ఞాపి శబరీ ముక్తి మాప సా.

20

దివ్యరూపధరా దేవీ రామం సత్వాఽవద ద్వచః
దేవ జానాసి సర్వజ్ఞ సర్వం త్వం విశ్వభావన,
తథా ప్యహం వచ్చి శృణు రాఘవ మద్వచః,
రావణేన హృతా సీతా లంకాయాం వర్తతేఽథునా,
ఇత స్సమీపే రామాఽఽస్తే పంచనామ సర్వోపమా,
ఋశ్యమూకగిరి రామ తత్సమీపే మహానగః,
చతుర్భి ర్భుంత్రిభి స్సార్థం సుగ్రీవో వానరాధిపః,
తేన సఖ్యం కురు క్షీప్రం సర్వం సంపాద్యతే తతః.

20-21-23-24

ఇత్యుక్తో రాఘవః ప్రాహ శబరీం దివ్యరూపిణీమ్,
స్నానచానోపయుక్తం తే సర స్త్యేత దితిఃపరిమ్,
ప్రవాహయాపం సంప్రాప్య త్వన్నామ్నా ప్రథితం భవేత్,
తస్మా చ్చరంజీవిసి శ్వం భవితాఽసి న సంశయః,
కించ గోదానదీ యుక్తా త్వన్నామ్నా ప్రథితా చ సా,
నదీరూపా చ భవతీ గోదాయా అపి పావనీ,
భవితా నాత్మ సంక్షేపా ఇతి తస్యై వరం దదా.

20-22-24

మమాఽనుజ్ఞాం దేహి రామ గచ్ఛేయ మితి సా తతః,
ఉక్త్వానత్యాస్త్రుతిం కృత్వా, విమానేన యయా దివిమ్. 25-26

౭౦ భక్త వత్సలుడగు శ్రీరామచంద్రమూర్తి ప్రసన్నుడైనపుడు దుర్లభ మేమి యుండును! కాని శబరి నీచజాతి స్త్రీయైనను ముక్తిని బొంద గలిగెను,

౭౧-౭౨-౭౩-౭౪ పిమ్మట శబరి దివ్యరూపమును ధరించి రామునకు నమస్కరించి యిట్లు పలికెను. దేవా! నీవు సర్వజ్ఞుడవై యుంటివి. నీకుఁ జెలియని విషయము లేదు. ఆయినను నేను చెప్పవలసి వినుము. సీతను రావణుఁ డపహరించెను. ఇప్పుడు లంకలో నుండెను ఇచ్చటికి సమీపమున పంపాసరోవరము గలదు దానికి సమీపముననే ఋశ్యమూక మను గొప్ప మహిమగల పర్వతమొకటి గలదు. ఆపర్వతమునందు సూర్యపుత్రుడైన సుగ్రీవుఁ డను వానరోత్తముఁడు నలుగురు మంత్రులతో గూడి యుండెను. నీ వచటకేగి యా సుగ్రీవునితో స్నేహము చేయుము.

౭౫-౭౬-౭౭ ఇట్లు చెప్పటతోడనే శ్రీరామచంద్రమూర్తి దివ్యరూపిణి యగు శబరినిగూర్చి యిట్లు పలికెను. ఓ శబరి! నీవు స్నానముచేయు యీ సరోవరము ప్రవాహరూపమై యుప్పుచు నీ పెరుతోఁ బ్రసరింప నొందును. కావున నీవు చిరంతనినివే కాగలవు. ఇదియును గాక ప్రవాహరూపముగా నొప్పుచున్న నదీరూప మగు నీవు గోదావరితో గలసి యమ్మహానదినిగూడ బవిత్రము నేయుదువు, అని యామెకు వరము నిచ్చెను.

౭౮ ఇట్లు చెప్పినపిమ్మట శబరి రామచంద్రమూర్తికి నమస్కరించి యిట్లు పలికెను. రామచంద్రా! నా కనుజ్ఞ నిమ్ము. నేను పోవుదును, అని చెప్పి తిరిగి నమస్కరించి స్తుతించి విమానారూఢురాలై వైకుంఠమున కేగెను,

నాఽసాధ్యం విద్యతే భక్తే స్త్రీషు లోకేషు కించన,
 న స్త్రీపుమా న్వా జాతీ ర్వా కారణం భక్తి రేవ తు
 ఇతి స్తుత్వా మునిగణా సత్త్వా రామం యయు స్తతః.

౮౫౪-౮౦

తతో రామోఽపి నిర్గత్య లక్ష్మణే పథ సంస్థితాః,
 పశ్యన్స నేకా స్త్వబవేః కృమా త్పంపాసరోగతః

౮౧

అరణ్యకాండే షోడశస్సర్గ స్సమాప్తః.
 యదక్షర పదభ్రష్టం మాతాహీనం చ యద్భవేత్,
 తత్సర్వం క్షమ్యతాం జేవ రామచంద్రా న మోస్తుతే.

— • X ద్య • —

ఇతి శ్రీరామచంద్రచరణకమలసేవాతత్పరేణ రామాయణ
 కేసరీత్యాది బిరుదాంకితేన విశ్వామిత్రగోత్రజేన లక్కా-
 వర్షులవంశముక్తాఫలేన సుబ్బమాంబాజానేస్సుబ్రహ్మణ్య
 సిద్ధాంతిన స్తనూజేన వేంకటకృష్ణశాస్త్రిణా విరచితే
 ఆశ్చర్యరామాయణే అరణ్యకాండ స్సమాప్తః.

శ్రీభద్రాచల శ్రీరామార్చణ మస్తు.
 మంగళమ్.

సాదరం శివరీద త్తఫలమూలాశినే తథా
 సాలభ్యపరిపూర్ణాయ రామచంద్రాయ మంగళమ్.

౭౯-౮౦ ఇట్లు శబరి వైకుంఠమున కేగగా, ఆచ్ఛటి మహర్షులు యాచుచు నిట్లు సంభాషించుకొనిరి. ముల్లోకములయందును భక్తికి సాధ్యము కానిది యుండదు. భగవదనుగ్రహమును బొందుటకు స్త్రీ పురుష భేదము కాని, వర్ణాశ్రమ భేదముకాని యవసరముండదు. భక్తియే కారణము, అని శబరిని స్తోత్రముచేయుచు రామానుజుని బొంది తమతమ నెలవుల కేగిరి.

౮౧ ఏమృట రామచంద్రమూర్తి లక్ష్మణసమేతుడై యనేక కాననము లను జూచుచు గ్రమముగా బంపాసకోపమును సమీపించెను.

అరణ్యకాండమున

పరునారిన సర్గము సమాప్తము

ఓ రామచంద్రా ! వర్ణలోపము పదలోపము మాత్రాలోపము మొదలగు నా దోషములు ఇంచేమియున్నను నీవు త్సమింపుము నీకు నమస్కారము.

౫ ద్య

ఇట్లు శ్రీరామచంద్ర చరిణిమల సేవాశత్పురుండును రామాయణ కేసరీ త్యాజ బిగుకాంకితుడును విశ్వామిత్ర గోత్రునిడును, లక్కావధుల వంశునిడును ముబ్బమాంబొసుబ్రహ్మణ్యసిద్ధాంత్యాత్మిజుండు నగు వేంకట కృష్ణశాస్త్రిచే విరిచిత మయిన యాశ్చర్యరామాయణమున, నరణ్యకాండము సమాప్తము.

ఇయ్యది శ్రీరామార్జుణ మగుగాక.

మంగళము.

అదరసహితముగ శబరిచే నొసంగబడిన ఫలములను భక్షించిన

సౌలభ్య పరిపూర్ణుడగు రామచంద్రునకు

మంగళ మగుగాక.

ఫ ల శ్చ తి :

త త్త్వసంగ్రహరామాయణే

యో విరాధవధం నిత్యం శృణోతి శ్రావయేత వా,
 తస్య సర్వాణి పాపాని లయం యాంతి న సంశయః,
 శరభంగాశ్రమగతిం రాఘవస్య మహాత్మనః,
 శృణ్వం స్త్రీదశలోకం వై చాప్రాప్త్యేవ న సంశయః,
 సీతాపహర మారభ్య లంకాయాం స్థాపనాఽవధి,
 శ్రీవరా చ్ఛాస్త్రవిహితం జ్యేష్ఠా దేవీ విముంచతి,
 సీతాన్వషణ మాకర్ణ్య నైవ లక్ష్మీ ద్వియుజ్యతే,
 జటాయో స్సంస్కృతిం శ్రిత్వా స్వర్లోకం యాతి మానవః,
 శబర్యా స్స్వర్గతిం శ్రిత్వా సతీనాం లోకగో భవేత్,
 అరణ్యకాండ మాహత్మ్యం యే శృణ్వంతి మహీశరే,
 శ్రీరాఘవప్రసాదేన విష్ణులోకం వ్రజంతి తే.

ఫలశ్రుతి

తత్త్వసంగ్రహ రామాయణమున నిట్లు చెప్పబడినది.

“విరాళ వధను నిత్య మెవ్వఁడు శ్రవణముచేయునో, లేక విని పించునో, వానిపాపము లన్నియు నశించుటకు సంశయము లేదు. మఱియు రామచంద్రమూర్తి శరధంగాశ్రమమున కేగిన కథ నెవ్వఁడు వినునో, అతఁడు దేవలోకమును బొందు నుటకు సంశయములేదు. సీతాపహరిణము మొదలు, సీతను అంకలోబ్రవేశ పెట్టినంత పర్యంతముగలకథను శ్రవణము చేసినవానికి చౌర్యాగ్రముండును, సీతాశ్వుపణ కథను వినినవానిని సులక్ష్మి యొడబూయదు. జటాయుసంస్కారకథను వినిన మనుజుడు స్వర్గము నొందును. శబరి స్వర్గమున కేగిన కథను వినినవానికి సతీలోకము గలుగును. ఆరణ్యకొండ మాహాత్మ్య మెవఁడు వినియెదరో వారలు రామా నుగ్రహముచే విష్ణులోకమున కేగెదరు.

త ప్పొ ప్పు ల ప ట్టి క

పేజీ	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
4	14	స్వస్య	స్వస్య
5	11	రుద్ధోపితం	రుద్ధోపితం
7	8	చెప్ప	చెప్ప
8	3	సంవీక్షమాణాశ్చతా	సంవీక్షమాణాశ్చతాః
14	20	మోక్షాపేక్షాయా	మోక్షాపేక్షయా
15	20	వినాశకోష	వినాశముకోష
20	11	తచ్చుత్వా హసతీం	తచ్చుత్వాహ సతీం
25	8	మహతువా	మహతువాం
28	6	ఫలితేతివా	ఫలితేతివా
32	14	రాజ్యమేవ	రాజ్యమేవా
33	5	వెడలచిపనినచో	వెడలపనిచినచో
37	8	రాక్షసుని	రాక్షసుని
38	3	నిఖనాద్ధంతుం	నిఖనాద్ధంతుం
	15	స్సంస్తతో	స్సంస్తతో
40	18	నందయతు	నందయత్
55	18	కానమధ్యమధ్య	కాన నతనికి మధ్యమధ
58	5	వదతద్దుశమ్	వదత ద్దుశమ్
	11	త్యక్త్యా	త్యక్త్యా

శేరి	పంక్తి	తపస్	ఒప్పు
70	10	గ్లోషిం	గ్లోషీం
91	10	<p>లైను తరువాత నిది చదువవలయును. అది మొదలుకొని యగస్త్యుఁ డచ్చటనుండి తొగి రాకపోయెను. గురుశాప భయముచేతను వింధ్య పర్వతము నొగియే యుండెను. (అగ) పర్వతమును (స్త్య) నిరోధించినవాడు గాన, అగస్త్యుఁ డనిబిరుదు నామము కలిగెను.</p>	
116	8	సురప కాన్యా	సురపదంసం
120	14	రామ స్త్విద	రామ స్త్విద
123	3	ంబుల స్త్యబ్రహ్మసుతుమ పౌ	బ్రహ్మసుతుమహు
136	11	కనిష	కనిష్ఠ
141	2	సతా	సీతా
146	22	సత్యం	సత్యం
164	7	త్వేకఃసర్వే	త్వేకస్సర్వే
174	6	మద్భక్తి	మద్భక్తే
180	2	దిక్పయం	దిక్పయం
186	3	ఇత్యుక్తా	ఇత్యుక్తా
188	6	సాపత్యపం	సాత్యపం
207	22	భక్తుడగుటచే	భక్తుడనగుటచే
210	8	<p>లైను తరువాతగీటు - 12 లైనుతరువాత నుండవలయును.</p>	
211	1	<p>లైను మొదట పువ్వుగుర్తు వుండవలయును.</p>	

పేజీ	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
211	24	సత	సీత
215	7	లచే	లచేవ్యాప్తమై యాటవి కులచే
218	15	సంచిత్య	సంచింత్య
238	1	శ్చరై	శ్చరై
248	7	సంస్తుత్యైవ	సంస్తుత్యైవ
250	14	నిరత్యా	నిర్గత్యా
258	6	సంచిత్యా	సంచింత్యా
259	11	యద	యద్ధ
260	15	కర్తు	కర్తుం
266	2	భౌతస్త్రి	భౌతస్త్రిని
267	13	సత	సీత
	24	ములోకముల	ముల్లోకముల
279	16	ఎల్ల	ఎల్లో
282	11	పశ్చాత్తదంగీ	పశ్చాదంగీ
	15	ంతదైవా	తదైవా
284	12	తంవచః	ప్రాహతమ్
292	14	శ్రీరామే	శ్రీరామో
	14	యతతి	యతతే
294	17	సీతాకిం	సీతాతి
293	3	కై కయసుతస్త్వా	కై కయసుతాత్వా
299	5	భరతుడే	కై కయే

శ్రేణి	పంక్తి	రసము	ఋషి
300	12	శృంగాయామ్యహం	శృంగ యా మ్యహం
	14	ధనః	ధనః
302	10	ద్వప్త	ద్వప్త
303	14	సీతాసాందర్య	సీతాసాందర్య
304	6	బిభ్యతేవ	బిభ్యతేవ
308	8	మపహరన్తస్వం	మపహరన్తస్వం
309	28	వ్యవధానము	వ్యవధానమునుగా
310	4	మిచ్ఛతి	మిచ్ఛతి
312	5	ధృతా	ధృతా
313	21	సీత	సీత
315	2	సితతో	సీతతో
	11	నిప్పుడైనను	నిప్పుడైనను
316	4	శాన్తా	శాన్తా
325	3	సీత	సీత
326	5	స్తతాన్తాపి	స్తతాన్తాపి
328	3	మరణేపిత్వ	మరణే పిత్వ
329	21	సీతను	సీతను
	27	సీత	సీత
332	6	త్యజామద్య	త్యజామ్యద్య
343	3	త్వమును	త్వమును
344	9	విశేషః	విశ్వేశః

పేజీ	పంక్తి	తప్పు	ఋత్వ
374	5	తథాప్యహంవచ్చి	తథాప్యహమిదంవచ్చి
376	5	లక్ష్మణేనపథిసంస్థితాః	లక్ష్మణేనపథస్థితాః
372	13	త్వదాగమస	త్వదాగతింతు

అచ్చటచ్చట ద్విత్వలోపము ఛకారమునకు ముద్రా
ప్రమాదముగాఁ బెలియదగు.

